

A gyávaság korának mindig hossz vehet véget
- és űk el is fordul.

Antoni

2006. október 6. Erdély

2006. október 23. Budapest

„A szabadságot nem lehet kétféleképpen értelmezni. Egy nemzet sem követelhet magának a népek sorában több szabadságot, mint amennyit ő ad külön-külön minden fiának. A szabadság belülről épül kifelé, mint az almára a héj, a csigára a ház. Vannak népek, melyek jólétüket és szabadságukat nem belső szabadságuknak köszönhetik, hanem annak, hogy más népeket elnyomnak és kiuzsoráznak. Nem ilyen boldogulást kívánok én a magyarnak.

A magyarság ősi alaptulajdonságait azért jó megismernünk, mert e tulajdonságok révén tudtunk beilleszkedni oly tökéletesen Európába. A keleti származású magyarság szabadságszeretetével, türelmével, eredendő bölcsességével tudatlanul már Ázsiában ugyanazokat az eszményeket követte, amelyeket a latin műveltségű Nyugat maga elé tűzött. Azért, mert lelkében a magyarság már ott rendkívülien művelt volt? Mert a műveltség egyforma eredményre jut, ha Rómában fejlődik ki, ha Kínában?

Így kell lennie.

A sík vidékhez szokott magyar szem éppúgy a világosságot, az értelmet, a szabad gondolkodást szereti, akár a derűs ég formálta latin.

A magyar fajtának ezek az igazi tulajdonságai.

Ezek szabják meg az útját.” *(Illyés Gyula)*

Jövőre várva

Gubcsi Lajos

A szabadság népe

Illyés Gyula tudta. Ő nevezett így minden magyart, minket együtt, Önt, őt, kimondatlanul és szerényen önmagát is. Múltunkban és jelenünkben. *A szabadság népe*. Jó lenne hinnünk és elhinnünk végre.

S én teszem hozzá, hogy tizenötmillió magyar közös történelme. Ezeregyszáztizenegy (1111) év 895-896, a honfoglalás óta. Ezeregy (1001) év 955, Augsburg és 1956 között, sokszor ezeregy sötét éjszakával. De sohasem tudtak legyőzni bennünket.

Ez a könyv a művészek emlékezése műveikkel. Vásznon, szoborban, versben, rajzban. Az igazság pillanatai az örökkévalóságnak. Kondor Béla 1956. november 4-ét jegyezte A sírnál című metszete alá – s Dózsával idézte a szabadságot. Kocsis Imre diákként rajzolta ma is nagy erejű alkotásait. Melocco Miklós szobrai olyan erőt sugároznak, mintha mindig mi győznénk – és ezért győzünk is. Kő Pál aláhulló pávája vasba verve. Ez is az igazság része. Kubinyi Anna szöttesei a tiszta lélekhez szólnak, fájdalmasan, mint a „Tömegsír”. Győrfi Sándor szobrai sok vidéki városban hirdetik a lét és a bátor halál dilemmáját. Ágh István írásai a harcok alatt megsebesült diák fájdalmát és megbántott igazságérzetét, a hős lány iránti szeretetét adják vissza az érett költő nyelvén. Búza Barna kilencvenhat évesen elkészítette '56 mindig előttünk tartható emlékérmét: a marokra szorított lyukas zászlót, ami mindenki kezét keresi. Wass Albert azoknak állít irodalmi emléket, akik Erdélyben hitték, hogy eljött az igazság napja. Szokolay Sándor a rekviem, az oratórium zenei nyelvét keresi a dráma megírásához. Zsigmond Vilmos magával vitte életét és a fotón megörökített, vissza másként nem is idézhető korabeli Budapestet, s most átadta nekünk. Mindannyian A Magyar Művészetért Díj kitüntetettjei.

És legjobb íróink, költőink '56-ban, a forradalom és szabadságharc legmélyebb pillanatfelvételei, teli reményekkel és félelmekkel: mi lesz velünk? De tehetünk-e mást?

A szabadság népe emléket állít azoknak, akiknek menekülniük kellett, mert harcoltak srácként: Kulcsár Ervin, Terényi Ferenc nem díszfigurák, hanem halált megvető bátor emberek. S mert az ügy elbukott, mentették az életüket, feladták az addig az ismeretlenért. Szabadságharcosok örök fájdalmakkal. S visszaidézzük a korabeli Ausztriát, a remény első lépcsőfokát Leo Wallner segítségével.

Könyvünk a művészet és a pusztta kézzel vívott szabadságharc találkozása. Olyan pillanatok, amelyek ugyanúgy soha nem ismétlődnek meg: az ihletés és az elsüvítő golyó. Művészek és forradalmárok.

Ez az album a díszalbumsorozat 15. kötete.

A Magyar Művészetért Kft., Budapest, 2006

1956-ot Torontóban értettem meg a maga száműzött emberi mélységében. Nekem orosz tankokat, a szabadságharc muszkák általi újbóli eltiprását, s a fehér ingüket a szívük fölött kitáró – és az utcaköveket a tankok előtt felszaggató – névtelen hősokeket jelentett.

Nekünk, az azóta otthon felnőtt nemzedékek tagjainak sokat kellett változtatni azon a képen, amit belénk gyúrtak '56 politikai tartalmáról 1989-ig, mire felfogtuk, hogy igazi '48-as erejű márciusi forradalom emelkedett ki főnixként a despotizmusból, s lett a diktatúra áldozatává ismét 1956 véres-viharos őszen.

Azt azonban '56 árulói sohase érték el, hogy a brutális hódító elleni *szabadságharc* eszméjében ne akarjunk mindig fénylő magyar csillagot: örökös magyar bátorságot látni. Petőfi piros vérét a muszka tiprásban, a szükségszerű halálban. Mert Torontóban egymás mellé tettem a számokat, miközben néztem az arcokat, azokét, akik elhagyni kényszerültek, menekülve elhagyni egy szívükben hordott szent dolgot, ami a pusztaság élet és a szeretett család után a legfontosabb – a hazájukat a hideg semmi felé.

250 mártír a hóhérok kezén.

2500 halott a harcokban.

25000 fogoly a börtönökben.

250000 hazátlan menekült.

Ki adott ennél többet nemzete forradalmáért és szabadságáért 1849 óta Európában?

(*Gubcsi Lajos, 2005. október 23. Toronto – részlet az ünnepi beszédből*)

Gubcsi Lajos: A szabadság népe

A Magyar Művészetért Kft., 2006

© ***Dr. Gubcsi Lajos***

Lektorálta *Varga Bótos Anna*

Köszönet a borító rézplasztikájáért *Asszonyi Tamás* szobrászművésznék.

Köszönjük a megjelenés szíves támogatását a *Casinos Austriának*,

valamint a *Grantfilm Kft.*-nek és az *OTP Bank Rt.*-nek.

Nyomdai előkészítés: Csépe László

Készült a Gyomai Kner Nyomda Rt.-ben,
a nyomda alapításának 122. esztendejében.

Felelős vezető: Papp Lajos vezérigazgató

Telefon: 66/386-211

<http://www.lang.hu/gykner.nyomda>

E-mail: gykner@lang.hu

E-mail: knernyomda@bekes.hungary.net

ISBN 963 86807 3 3

Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról

Hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak a puskacsőben,
nemcsak a börtönökben,

nemcsak a vallató szobákban,
nemcsak az éjszakában
kiáltó ór szavában,
ott zsarnokság van

nemcsak a füst-sötétben
lobogó vádbeszédben,
beismerésben,
rabok fal morse-jében,

nemcsak a bíró hűvös
ítéletében: bűnös!
ott zsarnokság van,
nemcsak a katonásan

pattogatott „vigyázz!”-ban,
„tűz!”-ben, a dobolásban,
s abban, ahogy a hullát
gödörbe húzzák,

nemcsak a titkon
félignyílt ajtón
ijedten
besuttogott hírekben,

a száj elé hulltan
pisszt jelző ujjban,
ott zsarnokság van
nemcsak a rács-szilárdan

fölrakott arcvonásban
s e rácsban már szótlán
vergődő jajsikolyban,
a csöndet

növelő néma könnyek
zuhatagában,
kimeredt szembogárban,

ott zsarnokság van
nemcsak a talpraálltan
harsogott éljenekben,
hurráhkban, énekekben,

hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak az ernyedetlen
tapsoló tenyerekben,

kürtben, az operában,
épp oly hazug-harsányan
zengőkben, képteremben,

külön minden keretben,
már az ecsetben;
nemcsak az éjben halkan
sikló gépkocsizajban

s abban,
megállt a kapualjban;

hol zsarnokság van, ott van
jelenvalóan
mindenekben,
ahogy rég istened sem;

ott zsarnokság van
az óvodákban,
az apai tanácsban,
az anya mosolyában,

abban, ahogy a gyermek
idegennek felelget;

nemcsak a szögesdrótban,
nemcsak a könyvsorokban
szögesdrótnál jobban
butító szólamokban;

az ott van
a búcsúcsókban,
ahogy így szól a hitves:
mikor jössz haza, kedves;

az utcán oly szokottan
ismételt hogy-vagy-okban
a hirtelen puhábban
szorított kézfogásban,

ahogy egyszercsak
szerelmed arca megfagy,
mert ott van
a légyottban,

nemcsak a vallatásban,
ott van a vallomásban,
az édes szó-mámorában,
mint légy a borban,

mert álmaidban
sem vagy magadban,
ott van a nászi ágyban,
előtte már a vágyban,

mert szépnek csak azt véled
mi egyszer már övé lett;
vele hevertél,
ha azt hitted, szeretted,

tányérban és pohárban,
az van az orrban, szájban,
hidegben és homályban,
szabadban és szobádban,

mintha nyitva az ablak
s bedől a dögszag,
mintha a házban
valahol gázfolyás van,

ha magadban beszélgetsz,
ő, a zsarnokság kérdez,
képzeletedben
se vagy független,

fönt a Tejút is már más:
határsáv, hol a fény pásztáz,
aknamező; a csillag:
kémlelő ablak,

a nyüzsgő égi sátor:
egyetlen munkatábor;
mert zsarnokság szól
lázból, harangozásból,

a papból, kinek gyónol,
a prédikációból,
templom, parlament, kárpád:
megannyi színpad;

húnyod-nyitod a pillád,
mind az tekint rád;
mint a betegség,
veled megy, mint az emlék;

vonat kereke, hallod,
rab vagy, rab, erre kattog;
hegyen és tenger mellett
be ezt lehelled;

cikáz a villám, az van
minden váratlan
zörejben, fényben,
a szív-hökkenésben;

a nyugalomban,
e bilincs-unalomban,
a zápor zuhogásban,
az égigérő rácsban,

a cellafal-fehéren
bezáró hóesésben;
az néz rád
kutyád szemén át,

s mert minden célban ott van,
ott van a holnapodban,
gondolatodban,
minden mozdulatodban;

mint víz a medret
követed és teremted;
kémlelődsz ki e körből?
ő néz rád a tükörből,

ő les, hiába futnál,
fogoly vagy, s egyben foglár;
dohányod zamatába,
ruháid anyagába,

beivódik, evődik
velődik;
eszmélnél, de eszme
csak övé jut eszedbe,

néznél, de csak azt látod,
mit ő eléd varázsolt,
s már körbe lángol
erdőtűz gyufaszáלבól,

mert amikor ledobtad,
el nem tiportad;
s így rád is ő vigyáz már,
gyárban, mezőn, a háznál,

s nem érzed már, mi élni,
hús és kenyér mi,
mi szeretni, kívánni,
karod kitárni,

bilincseit a szolga
maga így gyártja s hordja;
ha eszel, őt növeszted,
gyermeked neki nemzed,

hol zsarnokság van,
mindenki szem a láncban;
belőled búzlik, árad,
magad is zsarnokság vagy;

vakondként napsütésben,
így járunk vaksötétben,
s feszengünk kamarában,
akár a Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
a dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,

mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.

(1950)

Kő Pál: Fölszállott a páva

A Szemklinika a forradalom után (a www.rev.hu archívumából)

A Kilián laktanya 1956. november 4. után (a www.rev.hu archívumából)

A Corvin köz (a www.rev.hu archívumából)

„A lakosság 90 százaléka fasiszta, mondta Rákosi...”

Interjú Sánta Ferencsel az előzményekről

(részletek az MTV-ben 1989-ben elhangzottakból)

Elmondok egy érdekes dolgot. Rákosinak szokása volt, hogy maga kísérte le a megyei első titkárokat, amikor beiktatta őket. Zala megye első titkárát, *Darabos Ivánt* is ő iktatta be a funkciójába. Később Darabos mesélte el: amikor átlépték Zala megye határát, *Rákosi* megállította az autót, és azt mondta, hogy most egy olyan megyének a határát léptük át, ahol a lakosoknak nem 90 százaléka fasiszta, hanem 100 százaléka. Maga egy ilyen megyében fog dolgozni.

Tudni kell azt, hogy több ízben és több alkalommal kijelentette, hogy a magyar nép az egy fasiszta nép.

Még leváltásának idején is, amikor a Szovjetunió már leváltotta, még akkor is azzal fenyegette meg a szovjet pártvezetést, hogy ha ő innen elmegy, akkor itt ellenforradalom fog kitörni, mert ez a nép fasiszta... Hogyha azt mondjuk egy nemzetnek, hogy bűnös, ezt mondjuk egy csoportnak, hogyha valakit ebben a lelkiállapotban tartunk, hogy állandó lelkiismeret-furdalás közepette éljen, bűntudattal éljen, ettől az embertől igazán produktumot nem várhatunk. Ilyen pszichózisban nem jöhet létre partneri kapcsolat, még akkor sem, hogyha nem ilyen végzetesen ostoba és despotikus hatalomról van szó, mint amilyen a sztálinista és a Rákosi-rendszer.

Nagyon sokszor idézik *József Attilát*: „a múltat be kell vallani”. Én a magam részéről ezzel teljesen egyetértek. De úgy, hogy a bűnökért vigye el a felelősséget az, aki elkövette, megint megismétlem, és ötször-hatszor is megismétlem, az uralkodó osztály vigye el a felelősséget...

– *Tehát akkor óhatatlanul meg kell állapítanunk, hogy Rákosinak meg kellett buknia.*

– Törvényszerűen meg kellett buknia, és szeretnék elmondani valamit arról, hogy a Rákosi-rendszer és a fanatikusok, a nemzettől idegenek hogyan gondolkodtak. Valamikor 1955-ben az akkori miniszterelnök (*Hegedűs András* – a szerk.) felhívott magához néhány huszonéves író, egy évvel a forradalom előtt, és megkérdezte, miért ez a sok panasz, amit kipakoltunk az asztalra. Azt kérdezte tőlem, hogy tulajdonképpen mit akarok személy szerint. Azt mondtam, szeretnék *tisztességes magyar* ember lenni, a kettőt egyformán fontosnak tekintve. Erre az én országomnak a miniszterelnöke eltolta az asztaltól a székét, jelentősegteljesen letette a kezét az asztalra, nagyon komolyan és ünnepélyesen körülnézett rajtunk, és azt mondta: „én kijelentem Önöknek, hogy én nem vagyok és nem is kívánok tisztességes magyar ember lenni, én pártfunkcionárius

vagyok, és az akarok lenni.” ... El tudja ezt képzelni Franciaországban, Angliában, vagy a világ bármely országában, hogy következmények nélkül marad, hogy kijelenti Mitterand, hogy...

– *Azt hiszem, a kormány belebukna egy ilyen megjegyzésbe.*

– Az ország is, ahol ilyesmi megtörténhet. A gondolkodás elkorcsosultsága olyan mértékű volt, olyan mélységbe jutott el az erkölcsi elvtől, amely már mindennek árt, amit a tisztességes ember tisztel. Mit szólnának azok, akik egy nemzetet képesek bűnösnek tartani, tehát kollektív bűnösséget emlegetnek, hogyha megkérdezem tőlük, vajon a chilei nép bűnös-e azért, hogy *Pinochet* uralkodik? Mindezek a dolgok, nevezetesen a fanatizmus, a szolgálai alázat és a Moszkvától való bérencség a nemzetnek a megvetését is jelentette.

– *Volt egy csoport, amely szemben állt Rákosival...* (– kérdezi *Kuczka Judit* riporter, a *Petőfi-körre* utalva)

– Igen, volt egy ilyen csoport. De ez a csoport mindenekelőtt tízmillió ember volt, ez a nemzet volt. Ez a nemzet utasította el magától a Rákosi-rendszert. A teljesítményét visszatartotta a munkás éppen úgy, mint ahogyan a paraszt. Az értelmiség hasonlóképpen cselekedett. Illetve, mert nem nyílt tér számára, nem volt képes minden ambícióját és minden tudását felszínre hozni, vagy nem is akarta.

Magyarán mondva itt egy nagyon erős és minden szervezkedés nélkül, de összehangoltan passzív ellenállás volt a Rákosi-rendszer, a sztálinizmus, a szocializmus effajta rendszere, a despotizmus ellen.

Ami aztán a Petőfi-körhöz, illetve az 1956-os esztendőhöz elvezetett, az megint olyan folyamat volt, amire a történelem számtalan példát mutatott, ám amit néven kell neveznünk. Nevezetesen azt, hogy minden forradalom, *minden társadalmi megmozdulás egy fennálló hatalom ellen mindig két irányból indul el.*

Először van a kiszolgáltatott, az egyszerű, elnyomott népek a csöndes, de permanens háborgása. Passzív ellenállása és permanens háborgása, lázadozása csendben, elpalástoltan, szemmel nem követhetően, de lemérhetően a produktumokban. Ez mindig a legjobb partner, azonnali, egy időben keletkező partner az értelmiségiek legjobbjához. És mindig a drága fiatalság és a munkásság. Mindig a munkás vitte a vásárra a bőrét. Mindig a munkás. Az én szívemhez a paraszt áll a legközelebb, de akiket a legjobban becsülök, azok a klasszikus értelemben a munkásosztályhoz tartozó emberek voltak, a gyáraknak az emberei. Itt egyszerűen arról van szó, hogy ezeknek az embereknek valóban nem volt veszténivalójuk soha. Semmijük nem volt. A parasztnak még volt valamije, a legszegényebb parasztnak is, és rákényszerült arra, hogy dugdossa, féltse,

mert nem tudta, hogy mikor, melyik oldalról ki jön és viszi el. Kitűnő, bátor és olyan tiszta társadalmi érzékenységgel élő embereket csak a legmagasabb értelmiségben láttam, mint amilyet a munkások között. Jól ismerem őket.

Visszatérve tehát, valóban volt egy csoport, ez az egész nép volt. Ezen belül aztán, illetve ennek a nevében szólalt meg a fiatal értelmiség, vagy az értelmiség és a munkásság. Akkor, amikor a népben ez a permanens háborgás folyik, ugyanabban az időben csatlakozik az uralkodó osztálynak, az elnyomó uralkodó osztálynak is a felvilágosult rétege. Kiábrándult, önmagát felülvizsgáló, korrigálni akaró, megundorodott, erkölcsi elveikhez visszatérő emberek ezek.

Itt is megtörtént, ami megtörtént Cromwellék forradalmában Angliában, ami megtörtént a nagy francia forradalomban, ami megtörtént az 1917-es oroszországi, még polgári forradalomban, és végeredményben minden forradalomban, hogy a hatalom birtokában levő társadalmi rétegeknek, vagy éppen az adminisztrációnak a felvilágosultjai kezdenek lázongani. Ez itt úgy, ahogy a történelem tanítja nekünk, pontosan így megtörtént. Még azt is hozzátenném, hogy az elsők, akik a közszereplésben lázadni kezdtek, azok megint törvényszerűen a hatalom birtokosai között levő emberek voltak, és hadd tegyem hozzá, hogy itt írókról is volt szó.

Ők voltak azok, akik megírták a vidéki tapasztalataikat, a közérzetüket. Ekkor vizsgálta felül az addigi állapotát *Csoóri Sándortól* kezdve *Kuczka Péter*en keresztül *Nagy László*, *Juhász Ferenc*, *Déry Tibor* és a többi. Mind párttag és kommunista író. Mindig így szokott lenni. Minden forradalomnak megvannak a Robespierre-jei és Dantonjai, kérdés, hogy meddig mennek el. Kiábrándulnak-e vagy sem? Megundorodnak-e az erőszaktól vagy sem?

Ugyanez történt a cári udvarban is. Ezek voltak az első hangok '56-ban, és ez a környezet, ez a közeg, tehát az alsó lázongás, az értelmiségnek a megszólalása, a párton belüli, a kommunista, felvilágosuló vagy erkölceikhez visszatérő embereknek a mozgása tette lehetővé azt, hogy Nagy Imre – ez a rendkívül tisztán látó ember – bizonyos mértékű hatalomra tegyen szert, és ez hozta mozgásba az országot. Ebben a közegben jött létre a Petőfi-kör. *Hegedűs B. András* a Petőfi-körnek volt a titkára, és egy tanulmányában leírja, hogy a Petőfi-kör vezetésében kialakult egy kemény mag.

Én a Petőfi-kör vezetőségének tagja voltam, és ehhez a kemény maghoz tartoztam. Tehát pontosan ismerem a Petőfi-kör történetét belülről. Legnagyobb érdeme az volt, hogy megszervezte és fórumot teremtett az értelem és az erkölcs nevében tiltakozó, felháborodott embereknek, elsősorban értelmiségieknek, hogy megszólalhassanak a nyilvánosság előtt.

A legradikálisabb viszont nem a Petőfi-kör volt, bár egészen 1956. október 23-ig mindennap tett és cselekedett. A legaktívabb – megint az istenáldotta fiatalság, mindig a fiatalság – az istenáldotta fiatalság és a munkásság volt. És erről érdemes beszélni, mert kevesen tudnak róla. A Budapesti Műszaki Egyetemnek a fiataljai voltak azok, akik először megfogalmazták azokat a pontokat, 14 pontban, illetve később 15 pontban, amelyek tartalmazzák mindazt, ami végül is 1956-nak a programjává vált. Alig tudják viszont, hogy ezzel egy időben a DIMÁVAG-ban létrejött egy munkás intézőbizottság, amelyik anélkül, hogy konzultáltak volna a műszaki egyetemistákkal, szinte betűről betűre azonos tartalommal fogalmazta meg a maga pontjait. Semmi sem törvényszerűbb, mint hogy ezek azután később találkoztak, mármint a fiatal értelmiség és a munkások, a munkásosztály. A Petőfi-körrel szeretnék még annyit elmondani, hogy javarészt párttagok voltak, tudomásom szerint én voltam egyedül, aki nem volt párttag. Ezen a vezetőségen belül volt az a bizonyos kemény mag, amiről az előbb szóltam. Vezetője egyben a Petőfi-kör vezetője is volt: *Tánczos Gábor*. Kitűnő ember, sajnos öngyilkos lett.

De nem maradhat közlés nélkül, hogy az egész Petőfi-körnek a valóságos irányítója az a *Kardos László* volt, aki a Petőfi-kör vezetőségi ülésein nem vett részt, de aki az egésznek az eszmei, szellemi irányítója volt; de ezen a szellemi irányításon túl, hogy milyen vita legyen, azt, hogy mikor legyen a vita, azt, hogy ebbe a vitába kiket hívjunk meg, sőt egészen odáig, hogy milyen sorrendben, ki kezdje a felszólalást, tehát ki adja meg az alaphangot, ami egyáltalán nem közömbös az ilyen vitákban, ezt is Kardos László döntötte el érdemben.

Ez rendkívül fontos dolog. Arról a Kardos Lászlóról beszélek, aki a Győrffy-kollégium igazgatója, a NÉKOSZ, a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének az atyja volt, és akit '56 után, a forradalom után halálra ítélték, de végül aztán mégis megmenekülhetett...

A forradalmak leverhetők, de nem győzhetők le. Minden forradalom abban a pillanatban, mihelyt képes volt egzisztálni, bármilyen rövid időre, ha képes volt egzisztálni, létrejönni, akkor az azt jelenti, hogy történelmi szükségszerűség volt. Amikor megfogalmazza a programját és megfogalmazza az eszményét, akkor az az idő következménye. Elkerülhetetlen, és akkor már közömbös, bármennyire fájdalmas – akkor már közömbös, hogy kivégzik a vezetőit és börtönbe csukják a résztvevőit; az eszméi érvényesülni fognak...

(*Megjelent Sánta Ferenc: A szabadság küszöbén című összeállításában, FSP Literátor Nyomda, 1989*)

Igaz' véres mese

Közös monológ Kulcsár Ervinnel (Toronto)

– Azon tűnődöm, meddig, hány évig lesznek még hiteles szemtanúink. Generációknak sulykolták, hogy Önök árulók, s még most se írták át a tudatot, néha a könyveket is csak hanyagul. És most egy olyan emberrel beszélgetek, akinek a tetteit 1848-49 után a legnagyobb írók igyekeztek volna példaképnek állítani, ha akkor harcol és él, akit két évtizeddel Haynau után egy ország ünnepelt volna abban az időben, s akiknek most otthon, nálunk hiteltelen emberek szájából bizonytalan állásfoglalások próbálnak elégtételt adni... Nem mondhatom, hogy a magyar közvélemény Önöket szabadságharcosokként tiszteli.

Próbáljunk meg pontról pontra visszaemlékezni: Budapest, 1956. október 23., és ami utána történt Önnel. Az utolsó hiteles szemtanúik egyikével idézzük a múltat, egy idő múlva már csak elemzők irogatják (újra és át is) a történelmet, s nem lesz senki, aki azt mondaná, amire Melocco Miklós Katedrálisának oltárain várnak a sárguló emléklapok: nem úgy volt az kérem, hanem amúgy!

– Siheder voltam, tizenkilenc éves. Október 23-án én is hallottam, hogy egyetemisták röplapokat osztogatnak az utcán, az iskolákban, a gyárakban. Hozzám is az üzemünkben jutott el. Három barátommal este a Rádióhoz mentünk. Akkor már nagyobb tömeg gyűlt ott össze, jöttek a diákok, a melósok, szerintem akkortájt 300-an lehettünk. Már öreg este volt. A Rádió kapuja kinyílt, és mindenkit felszólítottak, hogy hagyja el a helyszínt. Hét-nyolc ávóst láttam a kapuban kiabálni.

A tömeg persze nagyon feldühödött, egyre türelmetlenebb lett. Valamikor este 9 és fél 10 között újra megjelentek az ávósok, és a levegőbe lőttek. Majd ismét bezárkóztak. Nem sokkal később teherautó érkezett, tele ávósokkal. Amikor megláttak bennünket, valószínűleg megtagadhatták a parancsot, mert a teherautó megfordult és elment. Ekkor még semmilyen fegyveres összetűzésre nem került sor. Öt-hat embernél láttam fegyvert, de senki sem használta.

Majd valaki szerzett egy páncélozott járművet, és azzal betörték a kaput. Az ávósok azonnal löni kezdtek kifelé. Soha nem felejttem el ezeket a megrázó perceket, amelyeket ekkor átéltem. Mellettem állt két egyetemista. Az egyiknek később a zsebében megtaláltam az igazolványát, és elolvastam a nevét: Náдай Csaba orvostanhallgató volt. Pontosan a homloka közepén kapott egy lövést, mégpedig úgy, hogy a fején keresztülment a golyó, és megölte a barátját is. Azonnal szörnyet haltak. Egyik barátom, Korniss Kálmán leszerelt katona volt, némi gyakorlattal ilyen helyzetekben, elkiáltotta magát, hogy azonnal vetődjünk a köré. Így úsztuk meg.

A tömeg rárohant az ávósokra. Sokan persze félelmükben

elfutottak, a kerítésen keresztül ugráltak be a Nemzeti Múzeum kertjébe. Négyünk közül ketten maradtunk még ott. Ekkor már folyt a vér az utcán. Sok ávós megadta magát, a parancsnokukat pedig a harcokban agyonlőtték. Néhány egyetemistának sikerült feljutnia a stúdióba.

Elkezdünk keresni a barátainkat, tudni akartuk, nem haltak-e meg. Egy Lassú nevezetű – mindannyiunknak ilyen neve volt, én voltam a Göndör – beállt sebesültszállítónak. Mentővel és magánautókkal szállították kórházba a sebesülteket. A negyedik barátunkról még mindig semmit sem tudtunk. Attól tartottunk, hogy a Sánta meghalt. Ott állt mellettem kétségbeesve Kohán is, azaz Korniss, egy nagyszerű kis cigánygyerek a Vizafogóból. Éjjel egykor találtuk meg Sántát.

A tömeg persze nem oszlott fel. Éjfél után valaki elkiáltotta magát, hogy menjünk az Üllői útra, a Kilián laktanyához. A vérengzés, a halottak láttán iszonyú volt a hangulatunk. A Kiliánba nem engedtek be bennünket, de nem akartunk betörni. Egy tiszt azt mondta, hogy itt ne keressünk fegyvert, mert csak műszaki alakulatok vannak.

Az emberek azt beszélték, hogy korábban már be akartak törni a Kiliánba, de Maléter vezetésével löni kezdtek rájuk. Amikor mi odaértünk, már nem voltak harcok. Tényleg csak néhány katonánál volt komoly fegyver, de átadták, a többi fegyver pedig raktárakban volt elzárva.

Újpesten születtem, de Angyalföldön nevelkedtem, így mindkét városrész az otthonom. Hajnali 3 óra felé elindultam haza Újpestre. Bár már 19 éves voltam, apám mégis iszonyúan összeszidott, hogy mit csavargok, amikor ilyen veszélyes a helyzet. Elmeséltem neki a történeteket. Apám csak nézett szótlanul maga elé, majd megszólalt: fiam, szép az, amit csináltok, de miért gondolod, hogy a végén majd az lesz, amit szeretnétek. Nem az lesz.

Bennünk, fiatalokban volt valami kimondhatatlan. Már majdnem felnőttként éltem végig a Rákosi-rendszert, a saját szememmel láttam, a családban tapasztaltam, hogy mi minden történt. Sokan szenvedtek. Apámnak a háború előtt bőrgyára volt, és rengeteget utazott a világban, Európában, Amerikában, mindenfelé.

Sokat mesélt a világról. Tudtam, hogy az nem börtön, s a határok nem olyan fontosak, és az emberek szabadon utazhatnak ide-oda. Mi pedig itt sínylődünk egy börtönben, egy börtönországban, vasfüggöny mögé zárva. Nekünk fiataloknak az volt az álmunk, hogy szabad, független ország legyen Magyarország, olyan, mint Svájc. Minket nem érdekelt a kapitalizmus, a szocializmus, azt sem tudtuk, mi az. Nem érdekelt a politika, minket csak a kis Svájc függetlensége érdekelt.

A forradalom kitörésekor ez az álom éltetett bennünket.

Másnap nagy tömeg gyűlt össze az újpesti városháza előtt, persze én is ott voltam. Valaki elhíresztelte, hogy az újpesti

pártház tele van ávósokkal és orosz tisztekkel. Állig felfegyverkezve bezárkóztak oda. Tényleg, Újpesten a Szent László téren rengeteg orosz tiszt lakott akkoriban, és amikor megtudták, hogy kitört a forradalom, s nagy harcok folynak Pesten, bevonultak a IV. kerületi pártházba. Oroszok gyülekeztek a rákospalotai laktanyában is. Mi nem akartunk gyilkolni, egyszerűen csak le akartuk tartóztatni a felelősöket. A forradalom győzött, véget ért, nézzük, ki mit tett... De nem így történt. Nekünk nem volt fegyverünk.

Ekkor, 24-én találkoztam egy kiskatonával, utász volt. Azt mondta: gyerekek, én hozok nektek fegyvert, amennyi kell. Honnan? Két srác jöjjön velem, és majd meglátjátok. Ekkor már terveztük, hogy bemegyünk a IV. kerületi rendőrkapitányságra, és kiszabadítjuk azokat, akiket fogva tartanak.

Végül is nem vártuk meg a fegyvereket, hanem bevonultunk a rendőrkapitányságra. A rendőrök azt mondták, hogy nincs ott senki. Tényleg nem is volt. Örömmel mentünk vissza a városházára, s mit ad Isten, éppen ekkorra meg is jelent egy teherautó, felpakolva lőszerrel, „gitárokkal”, azaz dobtáras géppisztolyokkal, kézigránatokkal. Kitűnő, lezsírozott, új fegyverek voltak. A ládákat felbontottuk, és a diáklányok elkezdtek töltényekkel feltölteni a táraikat. Nem volt könnyű a lánykéznek beleerőltetni a muníciót a rugós tárba. Így már volt géppisztolyunk.

Nosza menjünk a pártházba, és tartóztassuk le az ávósokat és az orosz tiszteket. Főleg a kék ávósok érdekeltek bennünket. Ők voltak azok, akik feleltek az emberek elhurcolásáért, a kínzásokért, ők voltak a politikai rettenet. A forradalom után aztán ők szedtek össze minket. Huszonöt-harmincan mentünk át a pártházhoz. Ahogy észrevettek bennünket, az ablakokból ránk lőttek. Nyilvánvalóan fel voltak készülve a harcra, ami ki is robbant. A pártházat körbevettük.

Az egyik barátom, Szentgyörgyi Mátyás mentette meg az életemet: egy kapu alól lőttem, és nem vettem észre, hogy a tulsó oldalról, a saroképületből hirtelen megcéloztak, és rám lőttek egy sorozatot. A barátom ebben a pillanatban rántott be a kapu alá. A sorozat végigsöpört a helyemen, százszázalékos biztonsággal kettészakított volta. Az ávósoknak azonban nem volt utánpótlásuk. Összefogdostuk őket – a harcokban el is esett egy ávós, talán Papp Józsefnek hívták –, s bezártuk őket a IV. kerületi tanácsház pincéjébe. Senkit nem lőttünk le közülük utólag. De nekünk is voltak sebesültjeink.

Még aznap délután megalakult a nemzetőrségünk, s papírokat kaptunk, hogy nemzetőrök vagyunk. Újpesten estig tartott a harc. Ekkor hallottuk, hogy Pesten is jelentős harcok dúlnak. Akkorra már leállt a közlekedés, nem járt sem a busz, sem a villamos. 26-án reggelre összeszedtem egy hatfőnyi csoportot. Kohán és én vezettük őket, s elindultunk a Nyugati felé azzal, hogy előbb-utóbb csatlakozunk a

corvinistákhoz. Az Üllői útnál ugyanis már nagyon komoly harcok voltak.

A Sztálin hídnál (ma Árpád híd) csatlakozott hozzánk még két ismeretlen srác – tudtuk, hogy láttuk volna már őket, ha újpestiek vagy rákospalotaiak. Azt mondták, hogy az újpesti pártházhoz sietnek, mert ott akarnak harcolni. Mivel ott már véget értek a harcok, hívtuk őket, hogy jöjjenek velünk a Lenin körút felé, ott most nagy a baj. Kérdeztük, hogy budapestiek-e. A magyar-jugoszláv határ közeléből jöttek fel a harcok hírére segíteni. Így mentek a dolgok akkor.

Persze nekik is adtam fegyvert. Mindannyiunk zsebe tele volt tölténnyel. Azokban a napokban ezért hordott mindenki lódenkabátot. A zsebeket teletöltöttük tölténnyel, majd az öveket jól megszorítottuk a kabátokon, és akkor a hónunk alatt, az öv fölött elfért néhány tár. Kezünkben pedig a gitár. 26-27-én nagy volt a nyomás, feszült a hangulat. Nem tudtunk keresztüljutni a Váci úton, mert lezárták, ezért a Keleti felé mentünk, nagy kerülővel, aztán a Rákóczi úton tovább. A Keletinél már kilőtt páncélautókat találtunk, holttestek hevertek szanaszét az utcán. Ott aztán zuglóiak is csatlakoztak hozzánk, s egyre többen lettünk. Golyók süvítettek felettünk, folyt a harc. Mindenképpen el akartunk jutni a Corvin közbe. Azt mondtam a fiúknak, hogy mi megyünk a jobb oldalon, ti menjetek a bal oldalon. Lőttek ugyanis az emeletekről is, ezért úgy mentünk, hogy állandóan szemmel tartottuk a tulsó oldalt.

Azok az oroszok, akiket kilőttek a páncélautóikból, az utcasarkokon és földszinti folyosókon, lakásokban rejtőztek el. Lövésre készen vártak. A gitárokkal nem lőhattunk a páncélautókra, ezért a kerekekre céloztunk. A kézigránát sem sokat használt, s ekkor még nem volt Molotov-koktélunk. Akkor még csak a corvinisták használták. Össze tudtunk ugyan csavarni, sorba rendezni egyszerre három-négy kézigránát is, de a láncaltap ellen ez sem ért semmit. A páncélautókhoz nem tudtunk olyan közel menni, hogy bedobjuk, mindig lőttek valahonnan.

A kapuk be voltak zárva. Úgy ugráltunk egyik kaputól a másikig, hogy valahogyan közben fedezéket keressünk. És akkor még ott volt a következő utcasarok egy-egy rejtőző oroszral. Az egyik rákospalotai gyerek láblövést kapott, keresztüllőtték a combját. A mentők a tűzharc miatt nem jöttek be az utcákba. Két barátomat kértem meg, hogy vigyék vissza a Keletihez a sebesültet. Mire odaértünk a Lenin körúthoz, már alig volt lőszerünk, viszont mi is magunk mögött hagytunk néhány sebesült oroszot. Hatszor-hétszer csaptunk össze velük. Amikor sötét lett, az oroszok nyomjelző lövedékekkel lőttek, és próbálták meghatározni, hol vagyunk. Már csak 20-30 töltényem volt a legutolsó táramban, imádkoztunk, hogy eljussunk valahogy a Corvin közbe. Kis utcákon keresztül menekültünk, aztán megint visszajöttünk, s éjfél körül értünk a Rákóczi térre. Onnan már

viszonylag gyorsan eljutottunk a Corvin közbe. Életemben ekkor találkoztam először Pongrácz Gergellyel. Amikor ugyanis odaértünk, megkérdeztem valakit, hol kaphatnánk lőszert. Mondta, hogy kérdezzük meg ott a Bajuszt. Ez volt Gergely neve.

A Corvin közben már kilőtt tankok füstöltek, rendszeresen durrant egy-egy kézigránát, s több helyen láttam aknavetőt. Pongrácz Gergely hátra küldött a moziba, hogy ott sok mindent találunk, amire szükségünk van. Gergelynek elpanaszoltuk, hogy már két napja eljöttünk otthonról, s inni még csak ittunk valahol, ahol felszakadt a cső, de enni nem ettünk semmit sem. Valaki elkísért bennünket egy közeli iskolába, ahol a forradalmárok találhattak valami ennivalót. Az osztálytermek tele voltak. Itt láttam először Terényi Feriét is...

Másnap reggel ismét visszamentünk a körútra. Megállt mellettünk egy teherautó. Hová mentek? A Corvinba. Ne oda, ott most nincs semmi, viszont nagy a baj Kőbányán, gyertek velünk. Így aztán 27-én reggel irány Kőbánya. A Gyáli úton láttunk kilőtt ágyúkat, orosz harci eszközöket. Leraktak bennünket a sörgyárnál. Azok a harcosok voltak bent, akik a korábbi ütközetekben kilőtték az oroszokat. Még légvédelmi ágyújuk is volt, nem tudom, honnan szerezték.

Itt már nem akadt semmi dolgunk. Aztán kiadta a parancsot valaki, hogy irány vissza az Üllői útra, mert orosz tankok körbe akarják zárni a Corvin közüli harcosokat. Éppen akkortájt lőttek ki az Üllői úton két orosz tankot. Átmentünk a Rákóczi térre, és elfoglaltuk állásainkat. Ott, a VIII. kerületi srácok élén láttam először Bocskai Józsit (az '56-os Világszövetség vezetője – a szerző. megj.).

A Rákóczi tér tele volt cigánygyerekekkel, ők is harcoltak. Őszintén megmondom, nagyon megállták a helyüket, vagány gyerekek voltak. És most világosan szeretném hangsúlyozni, hogy '56-ban nem volt különbség köztünk. Együtt volt munkás, paraszt, értelmiségi, katona, katolikus, református, zsidó. Nem volt köztünk sem vallási gyűlölet, sem osztálykülönbség.

És azt is megmondom: a melósok voltak azok, akik kilencvenkilenc százalékban végigharcolták a forradalmat. Mondok egy jellemző példát. Egyszer odajött mellém egy egyetemista, és hadarva rám szólt, hogy te, töltsél már azonnal a géppisztolyodba, jönnek az oroszok. És hol a te puskád, kérdeztem, miért nem lősz te? Én röplapozok – mondta. De ez nem lényeges.

Ma is azt mondom, mindenki '56-os, aki ott volt, még az is, aki a zászlót lengette. Nem kell valakinek meghalnia azért, hogy bátornak tartsák.

A Rákóczi téri csarnoktól irányították Bocskaiék az utcai harcokat, de már láttuk, hogy az oroszok kezdenek visszavonulni, gyengülnek. Az összetűzések nem voltak már olyan

véresek. Persze vidéken és Csepelen még komoly harcok dúltak. Csepel egészen decemberig kitartott.

Visszamentünk Újpestre, hogy pihenjünk egy kicsit. A rádió bemondta, hogy az oroszok feladták, kivonulnak. De azért nem hagyott nyugodni valami. Ezért 28-án délután visszamentünk a Corvin közbe. Akkor már volt ott vagy 1000-1200 harcos. Akkor kiáltották ki parancsnoknak Gergőt. Előtte egy Kovács nevű volt a parancsnok, nagyon kemény és jó harcos (Iván Kovács László helyére november 1-jén választották meg Pongrácz Gergelyt – a szerző). Gergelyék hárman voltak, a bátyja és az öccse is forradalmár lett. Gergelynek igen nagy volt a befolyása az emberekre. Azt persze nem mondanám, hogy maga sokat harcolt, de az igaz, hogy szerették őt.

Igazából nekünk fogalmunk sem volt a politikai helyzetről, nem tudtuk, hogy ki kivel miről tárgyal. Mi is azt kiabáltuk, amit mások, hogy Nagy Imrét a kormányba, de az nagyon nem tetszett, hogy legelőször az „elvtársakhoz” akart szólni ő is. Vagy, hogy Maléter először lövetett, majd katonai vezető lett... Ezeket nem értettük, de nem is nagyon foglalkoztunk vele. Annyit tudtunk, az a kötelességünk, hogy harcoljunk, mindaddig, míg élünk, míg az oroszokat ki nem verjük Magyarországról. Ez a mi dolgunk.

Ismét elmentünk haza, mert láttuk, hogy nyugalom lesz. Volt, aki vissza akart menni dolgozni. Én is bementem a vállalathoz, de az idősebbek hazaküldtek pihenni néhány napra: megérdemled öcsi, maradj akár egy hétig is. Ott is megalakult a munkástanács, az iroda feloszlott, a párttitkár eltűnt, az öreg szakik véleménye volt a mérvadó.

Egyik nap azt hallottuk, hogy nagy baj van a Köztársaság téren. A pártházban összegyűltek a pártfunkcionáriusok, sok ávós tiszt, ezt mindenki tudta. Már október 30. volt. Úgy éreztük, hogy a forradalom győzött, elcsendesültek a harcok, s béke lesz. Egy csoport forradalmár tárgyalni akart a pártházban összesereglettekkel, magyarán azt akarták, hogy azok békésen adják meg magukat, és vállalják a letartóztatást, a felelősségre vonást.

Ezért bementek a pártházba. Ott azonban szétlőtték őket, szinte egytől egyig meghaltak. Talán két embernek sikerült elmenekülnie, ők hozták a hírt a Corvin közbe a véres drámáról. Egyre többen rohantunk át, s egyre több forradalmár gyűlt ott össze. Azt azonban nem tudtuk, hogy mekkora erő van bent, s kissé tanácstalanul várakoztunk.

Csend volt bent is. Jobb híján átszóltunk a Corvin közbe, hogy Pongrácz Gergelyék küldjenek erősítést. Nem sokkal később megjelent – nem kis meglepetésünkre – három tank. Fogalmunk sem volt, hogy kihez tartoznak, mit akarnak. A színház és a pártház között foglaltak állást.

Én balra álltam tőlük a barátaimmal, némán. Egyszer csak a második tank tornya felénk fordult. Nagyon félni kezdem. Aztán átfordult a csővével a másik, az ellenkező irány-

ba; ott is forradalmárok álltak. Felkészültem a legrosszabbra, ezek bemérnek bennünket. Utána ez a második tank szembefordította a csövét a pártházzal. A téren is, az épületben is dermedt csend. Most mi lesz. És akkor a tank tüzelni kezdett – de nem az épületre, hanem közvetlenül fölé lőtt.

Később Pongrácz Gergellyel háromszor is végigbeszéltük, mi is történt, és miért úgy, ahogy. Gergely magyarázata szerint azért lőttek fölé, mert így akarták az ávósokat megadásra kényszeríteni, egyben elkerülni a harcot. Mert hogy a második tankban Pongrácz Gergely ült.

Szóval tüzeltek, de fölé. Erre aztán megindult a kegyetlen tüzerő mindkét oldalon. Ez volt a legnagyobb harc, amit a forradalom alatt láttam. Sikertelen benyomulni az épületbe. Ott láttuk a lelőtt forradalmárokat az előtérben. Lépésről lépésre nyomultunk befelé, a lépcsőház irányába. Nagyon erősen védekeztek. Végül megadták magukat. Akkor már 20-30 ember feküdt holtan közülünk.

Nagyon dühös volt mindenki. Azokra az ávósokra és párteberekre, akik menekülni próbáltak, azonnal sortüzet zúdítottunk. Őszintén megmondom, hogy az ezt követő kivégzésekben nem vettem részt. Biztattak ugyan arra is, hogy lőjek a menekülőkre, de ehhez nekem már nem volt kedvem. Ahogy láttam, az ávósok közül csak egy nő úszta meg, egy ávós tiszt, akit ugyan nagyon elvertek, megrángattak, de hagytak elfutni. Az egyik ávós tiszt úgy jött ki, hogy a nyakában hozta kifelé az ötéves kisgyereket. A gyereket elvették tőle, átvitték egy kocsi – s aztán rá is a többiek sorsa várt. Szörnyű kemény pillanatok voltak...

Egyszer csak megjelent egy haverom azzal a IV. kerületi városházán hallott hírral, hogy az oroszok mégse mennek ki, Budapesten kívül megfordultak, kinyitották a cseh és a román határt is, és azon keresztül is tankok indulnak Magyarországra felé. Visszajönnek az oroszok Budapestre. Ez november 2-3-án volt. Azt mondta, hogy kiszámolták, a Corvin közben is úgy látják, hogy negyediké felé itt is lesznek.

Akkorra már készenlétben álltunk. Úgy tudtuk, hogy Újpest irányából Rákospalota felé jönnek majd a tankok. Mi újpestiek fölálltunk a Dózsa György út és a Fa- és Fémipari Gimnázium mellett, a másik csoport pedig a Nyugati irányában. A tankok tényleg mentek a Keleti felé.

Azt a parancsot kaptuk, hogy amikor elérik a tankok Rákospalota és Újpest határát, vegyük tűz alá őket. De hogyan? Volt nem messze egy tüzéségi ágyú, és velünk volt egy húszéves tüzer katona is. Megbeszéltük vele, hogy ő fogja kezelni. Megnézte az ágyút, és igen szomorú lett. Azt mondta: figyeljete, én semmit nem tudok csinálni, ehhez nincs lőszer, és nem működik a gyújtószerkezete, levették róla. Közeledtek a tankok. A gimnázium felől és a házak sarkának védelméből löni kezdtünk, de a géppisztolyaink semmit sem értek. Egyetlen gépfegyver volt fent a háztetőn, de az se tett kárt.

Egyszer csak felnyílt a tank teteje, az oroszok négyes ikergéppuskákat használtak a tankokból. Ott állt a kis tüzer mellettem, amikor a gépfegyver löni kezdett a tankból. Beugrottam egy oszlop mögé, és odakiáltottam a mellettem lévő kiskatonának, hogy álljon be ő is... de akkor már senki nem volt ott. A mi katonánk egy totál fejlődést kapott. Elvitte a feje felét a golyó. Vidéki srác volt a kis Varga gyerek.

Hiába lőttük a tankokat, nem ért semmit, becsukták a tetejüket, és mentek tovább a Váci út felé. Amikor 15-20 tank elvonult, előjöttek az emberek. A kiskatona papírjait megnézték, hogy tudják, kit kell majd értesíteni. Pokrócba csavarták, s ott rögtön elföldelték, azzal, hogy majd később hívják a rokonokat. Hogy mi lett vele?...

Azt terveztem, hogy összeszedem a srácokat, és elindulunk a tankok nyomán. A Sztálin hídnál a Váci úton már állt egy csoport a Vizafogóból, öten voltak, egy lány és négy fiú. Hármat ismertem közülük, Boforc, Kancsa meg a többiek. Soha nem mutatkoztunk be egymásnak, így szólítottuk egymást évekig. Elhatároztuk, hogy elmegyünk a tankok mögött a Nyugatiig, s ott valahogyan harci állást veszünk fel. Akkorra azonban a Nyugati pályaudvarnál és a Nagypostánál két helyen is komoly katonai fészkek alakult ki. Nem tudtuk, hogy a forradalmárok, vagy az ávósok fészkeltek-e be magukat. Elértünk a Lenin körút sarkára, ahol a tejvendéglő, az Ilkovic kocsma, 3-4 üzlet és a Szikra mozi volt. Két csoportra szakadtunk. Boforc és én jó futók voltunk, és úgy döntöttünk, hogy átrohanunk a körúton, s ha lönek ránk civilekre, akkor ávósok vannak beásva, ha meg nem, akkor a mieink. A lány és a többiek pedig beálltak a tejvendéglő mellé. Amikor átrohantunk az Ilkovic irányában, azonnal tüzet nyitottak ránk. Tudtuk tehát a választ. Nem maradhattunk az Ilkovicnál, mert ott nem volt semmi fedezék, hiába álltunk összepréselődve. De tudtuk, ha kilépünk, szétlőnek. November 4-e este 7 óra volt. Alig maradt golyónk, amazok meg nyilván tele voltak lőszerrel. Nem nagyon lövöldözhattunk összevissza. Féltünk. Gubbasztottunk vagy egy órát, majd beugráltunk a kapualjakba, egyik üzletről a másikra haladva. Végre elértük a Szikra mozit, aminek a nagy beugrója jó védelmi helynek bizonyult mindkét irányból. Megúsztuk sértetlenül. Egyszer én léptem ki a fedezékből és lőttem, majd visszaléptem, aztán amonnan léptek ki, lőttek rám, majd visszabújtak. Aztán jött a baj. A Margit híd felől két tank közeledett. Akkor még nem tudtam, ami ma már nyilvánvaló, hogy az oroszok, az ávósok rádióval értesítették egymást, hogy mikor hova kell menni... Jön a két tank, megállnak a tejvendéglőnél. Látom, hogy a srácok kezdenek rájuk löni, de hát hiába, mit lehet tenni géppisztollyal tank ellen. Korábban láttuk, hogy milyen hatásos a Molotov-koktél, de nem volt nálunk. A Molotov-koktél tényleg jó találmány volt. Vagy bedobták a tank tornyába,

vagy – ilyet én is csináltam – odamentek a tank hátuljához, és bevágták a hűtőrendszerébe, és ahogy a rendszer szívta be nagy erővel a levegőt, beszippantotta az éppen lángra lobbanó benzint is, és persze, hogy hatalmasat robbant belül. Az oroszok ugráltak ki a tankokból, mert féltek, hogy vagy bent égne, vagy a lövedékek felrobbannak a tankban. De nem volt ezúttal köztünk, és nem volt reményünk sem. Iszonyú lassúsággal beállt velünk szemben a két tank, elkezdte forgatni a tornyát, először becélózta a tejvendéglőt, a haverokat, majd átfordult hozzánk.

Soha nem féltem a forradalom alatt. Sokan nem hiszik el, akik tudják, hogy milyen kemény harcok folytak. Pedig igaz. Mikor az ember része a gyorsan pergő eseményeknek, tudomásul vesz mindent, végigcsinál mindent, s belefásul. A harc természetes kötelesség, nincs más út. Szaladtunk a tankok előtt, golyózáporokban futottunk az utcákon: jöjjön, aminek jönnie kell! De most láttam a tank csövét velem szemben. 100-200 méterre tőlünk. Azt mondtam Bofornak, hogy majd feladod nekem az utolsó kenetet, ha kell, én meg feladom neked, aztán annyi. Áll mellettem Boforc szóltanul. Egyszer csak hatalmas dörrenés, hull a vakolat, a fal, esik szét az ajtó, az ablak, dől ránk a redőny, Boforc nekivágódik a falnak. Mellénk csapódott a lövedék. Jól vagy? – kérdezem – Igen, és te? – Igen, én is élek. Egyszer csak a mellemnél valami meleget érzek, mint amikor valaki bepisil. Valami langyosat. Lerakom a gitárt az üres tárra, leveszem a lódenkabátot, benyúlok a kabátom alá, és érzem, hogy folyik a vérem. Egy repesz vágódott a jobb tüdőmbe. Mondom Bofornak, hogy mi van, ő meg, hogy azonnal menjek kórházba, nyugodtan hagyjam itt őt, valahogy szökjem el. Zsebkendőm nem volt, levettem a svájccisapkám, és begyömöszöltem az ingem alá, a sebre. Valahogy kiugrottam, mentem utcáról utcára, kérdezgettem az embereket, hogy melyik kórház van a legközelebb. Végül a Rókus Kórházban kötöttem ki. Tele volt sebesültekkel. Kérdezi egy ápolónő, hogy mi a probléma. Megsebesültem – feleltem. Előhúztam a kezemet, és látta, hogy tiszta vér. Azonnal meg kell röntgenezni – mondta. Csöpögött a vér róla. Magyaráztam, hogy a kezemnek nincs semmi baja, viszont mell-lövésem van. Folyt a vér a hasamon, kezdtem rosszul lenni. Hívott egy orvost, s közölték, hogy nincs altatórendszerük, csak valami zsibbasztó, s mivel a tüdőmet érte a repesz, oxigént kell kapjak, ha majd kiveszik a repeszt. Ki is vették, adtak oxigént, összevarrtak, és azt mondták, hogy legalább két napot kell itt pihennem, hogy a tüdőm rendbe jöjjön.

Másnap reggel megszöktem a kórházból. Hogy miért? Mert tudtam, hogy ha a forradalmat leverik, akkor mindennek vége, és akkor megtudják, mitől sebesültem meg. Ekkor még nagy harcok dúltak a Tűzoltó utcában, a Mester utcában, és az ösztönöm odavitt volna. De már nem lehetett.

Örültem, hogy hazajutottam Újpestre. Pedig felesküdtünk arra, hogy addig kitartunk a harcban, amíg lehet.

Már nagyon fájt a sebem, a jobb kezemet nem tudtam felemelni. Apám azt tanácsolta, hogy semmiképp se menjek kórházba, a forradalom elbukott, a sebesülteket összeszedik és agyonlövik. Egy maszek orvos kezelt, egy ismerős. A sebeim begyulladtak, gyógyszer nem volt, kórházba kellett volna mennem, de ez egyenlő lett volna a halállal. Egy-egy ávos és orosz járta a kórházakat.

November közepén visszamentem a válllathoz, mert munkára hívtak bennünket. Elmondtam rendesen, mi történt. Azt tanácsolták, nyugodtan menjek haza egy-két hétre: öcsi, te megtetted azt, amire felesküdtél, menj haza és gyógyulj meg. Az idősebbek azonban tudták, hogy itt még nagyon nagy baj lesz. A többiek, akik részt vettek a forradalomban, tömegesen menekülnek a határ irányába, külföldre. Menjél te is gyorsan nyugatra. Közöltem velük, hogy dehogy akarok én nyugatra menni, nekem nagyszerű a munkahelyem, szeretem a melót, eszem ágában sincs máshová menni.

December 10-én jött a felszólítás, hogy mindenki szolgáltatassa be a fegyverét, s ezért cserében amnesztiát ígértek. November végére már rengetegen elhagyták az országot, de mi, akik maradtunk, abban bízunk, hogy a Nyugat beavatkozik. Katonai segítséget nyújt, mert látják, hogy először megnyertük a forradalmat, aztán leverték, tehát most megint győzni kell. Mondtam apámnak, hogy én a fegyvert nem adom le, mert szükség lesz még rá. Apám azt válaszolta, hogy rendben van, de hidd el fiam, a Nyugat nem törődik velünk.

December 20-a táján hallottuk, hogy tömegesen szedik össze a harcosokat, forradalmárokat. Apám azt tanácsolta, hogy fiam, húzd el a csikot, mert biztosan elkapnak. A szomszédaink között voltak ávosok is, s nagyon örültek volna, ha engem letartóztathatnak. Akkor már kezdtem felfogni, hogy én itthon elvesztem. Karácsonyig egy barátnőmnél laktam. Apám 25-én üzent, hogy semmiképpen se menjek haza, mert a környező utcákban szedik össze a harcosokat. Majd üzent a húgommal. 26-án hajnalban fél 3-kor apámékra rátörték az ajtót, kerestek, házkutatást tartottak, s kint várt a fekete autó. Apám azt mondta nekik, hogy már régen nyugatra szöktem. Megemlítem, hogy aztán december 28-án egy másik ávoscsoport újra keresett, de elnézték a házszámot, és a szomszédot akarták letartóztatni helyettem, ugyanis náluk tévesen úgy volt nyilvántartva, mintha ő lett volna Kulcsár Ervin. Szegény alig tudta bebizonyítani, hogy nem ő az. Ott állt a fagyban szerencsétlenül, magyarázkodva. Még januárban, februárban is rendre kerestek. 28-án apám küldött pénzt, az arany Doxa óráját, és megadott egy nevet meg egy címet a nyugati határszélen, hogy menjek oda. Azonnal. Megbeszéltük a bajtársakkal, hogy aki itthon marad mégis, az mindent, de mindent arra

ken, aki már elhagyta az országot, legyenek ők a bűnösök. Batori Istvánnal és Szentgyörgyi Ottóval felszálltunk a győri vonatra 29-én. Győrnél felszállt egy orosz és egy magyar katona, persze lezárták az ajtókat, és Szombathelyig senki sem mozdulhatott, mindenkit igazoltattak. Ott aztán az állomáson teherautó várt, mindenkit felpakoltak rá, és elvittek bennünket egy katonai laktanyába kihallgatásra. Egész éjjel ott tartottak bennünket; egyenként szigorúan kihallgattak mindenkit. Hát persze, hogy bajba kerültem. Ki kellett mindent raknom az asztalra. Nálam volt a nemzetőrigazolványom. Egy ávós hadnagy rögtön gúnyosan mondta, hogy Ervin, Ervin, holnap reggel mész vissza Budapestre, és ott nagyszerű, külön fogadtatásban lesz részed. Hajnalban tényleg felraktak egy szerelvényre a Nyugati irányába. Mondom a fiúknak, hogy gyerekek, én biztosan nem bírok visszamenni, nem is megyek. Inkább lőjenek itt agyon, minthogy Pesten felakasszanak. Nem fognak kötélre húzni, az biztos. Jó, lőjenek agyon. Mit akarsz csinálni? Valamit biztosan megpróbálok... Elindult a vonat. Oda mentem a magyar kiskatonához a szerelvényen, és megmondtam neki őszintén, hogy én harcoltam, megsebesültem, forradalmár vagyok. Széthúztam az ingem, láthatta, hogy be voltam fáslizva. Rám akasztás vár. Kérlek, fordulj el tíz percre. Mit akarsz? – kérdezte. Leugrani a vonatról – válaszoltam. Akkor abba halsz bele – mondta, de jól van, elmegyek a végére. Azonnal szóltam Ottónak és Pistának, s kimentünk a peronra.

Az egyik oldalon a vágányok, a másik oldalon a méteres töltés hóval borítva. Kiugráltunk gyorsan egymás után. Hasaltunk egy darabig, majd felálltunk, és nem tudtuk hirtelen, merre is induljunk el, hol is vagyunk. Nekivágtunk hát a pusztának, s addig meneteltünk, míg el nem értünk egy kis falut. Az állomást itt is elkerültük, mert tudtuk, hogy mindenütt őrzőjárat, két orosz és két magyar katona felügyel. Végre megtaláltuk azt a házat, amelynek apám megadta a címét. Kijött a házigazda, és majdnem be is csapta az ajtót az orrunk előtt. Semmiképpen sem akart beengedni bennünket. 31-ére virradó éjjel volt, 1 óra. Ő nem ismer senkit se, ő nem is az, akit keresünk, ez rossz cím. Elkezdem magyarázni neki, hogy de bácsi, ha elkapnak bennünket, itt van nálunk a maga címe, megtalálják azt is, maga is bajba kerül, inkább segítsen mégis. Kért, hogy dobjam el a címet. Jó mondom, eldobom, de akkor ezzel lehet, hogy eldobom az életemet is. Segít vagy nem segít? Erre mégis kinyitotta a kaput, bevezetett az istállóba, ahol már vagy 20 ember feküdt a szalmán. Persze, hogy félt az öreg.

Reggel aztán közölte, hogy újévre virradó hajnalban elvisz bennünket stráfkocsival a határsávig, ott már csak 100 métert kell futni, és minden rendben lesz. Ő nem vállal semmiért felelősséget. Akárkit elkapnak, ő azt fogja mondani, hogy soha életében nem hallott róla. Volt velünk egy idő-

sebb bácsi is egy ötéves kislánnyal, őt cipelte szegény a hátán. A gyerek szülei már novemberben átszöktek, utánuk mentek. Térdig érő hó volt, és száz méter helyett már mentünk vagy 3 km-t. Elvittük a kicsit az erdőig, de aztán el kellett hogy váljanak útjaink. Minél kisebb csoportokban kellett haladnunk. Hárman tovább bolyongtunk az erdőben, a vak sötétben. Hó, gödör, étlen-szomjan, lapítottunk a hóban, és figyeltük, hogy az örök – ráadásul oroszok voltak, mert hallottuk, hogy oroszul beszélgetnek – mikor találkoznak, mikor válnak szét, mennyi ideig mennek ellentétes irányban, mikor jönnek vissza, azaz melyik az a pillanat, mikor át kell rohannunk. Kiszámítottuk, és végre ez is eljött. Akkor aztán teljes erővel átrohantunk. Néhány másodperccel később – mert mégiscsak észlelték a szökésünket – lövések dörrentek, reflektorok pásztáztak, porzott a hó körülöttünk a golyóktól, a fülünk mellett füttyültek, de mégis átértünk. És egyszer csak azt hallottuk: Halt! Átértünk... Megmenekültünk! Amikor megtudták az osztrákok, hogy sebesült vagyok, elvittek Grazba a kórházba, Pista és Ottó pedig lágerba került. Két hét után találkoztunk újra. Így volt... Kemény volt...

– *Köszönöm egyedülálló visszaemlékezését.*

De még valamit. 50 év után mi él legelevenebben Önben?

– Amikor legelőször fegyvert fogtam a kezemben. Remegettem. Remegett minden porcikám. Aztán az, amikor a golyók süvítettek a fülem mellett, és tudtam, hogy bármikor meghalhatok. És a tank ágyúcsöve a Nyugatinál, mikor megláttam, azt gondoltam, hogy ez a vég. Föladtam magamnak az utolsó kenetet.

A legfájdalmasabb azonban az volt, amikor megsebesültem... és... el kellett búcsúznom... a bajtársamtól..., ott kellett hagynom őt... s nem tudtam, hogy mi lesz vele. Áadtam neki a történeteimet, és ott kellett hagynom.

– *Bocsánat, hogy megzavarom, látom, hogy könnyezik... Találkozott vele még valaha?*

– Nem. Valamikor Svédországban halt meg ... Fáj, hogy akkor ott egyedül kellett hagynom...

– *Mitől csordultak ki most ezek a nagy könnyek hirtelen? Minek szólt az elakadt hang?*

– Nagyon fáj valami, 50 év múltán is. Mi, akik Kanadában élünk, megálltuk a helyünket. És mi, akik tényleg '56-os harcosok voltunk, és nem kalandorok, a szívünk mélyén azt vártuk volna, hogy egyszer mégis elismerést kapunk a magyar államtól és a magyar néptől. Soha nem dicsekedtünk senkinek. Én például a saját történetemet eddig még soha senkinek nem mondtam el. Csak most, mert kérte.

– *Elmaradt az elismerés?*

– Talán már kezdik észrevenni. Sajnos találkozom olyanokkal, akik '56-ra hivatkozva saját érdemeiket próbálják eltúlozni, '56-ot a saját hasznukra fordítani. Megvetem ezeket. Akik azonban tényleg harcoltak, soha nem kapták meg

azt, amit megérdemeltek volna. Mégis azt mondom, 50 év után is: ha megint hívna a haza, ott lennék, ahol kell.

– *Vagyis Önöket igazán sohasem tekintették a szabadságharcosainak?*

– Nem, igazán sohasem. S ez fáj a legjobban. Azelőtt elmondtak minket mindennek, voltunk mi csavargók, bűnözők, banditák, fasiszták. Pedig '56-ban összefogtunk, egyek voltunk, nem loptunk, nem raboltunk, úgy harcoltuk végig azt a 10 napot, hogy semmihez nem nyúltunk hozzá, elmentünk a kilótt üzletek, ékszerboltok mellett, mert azt mondtuk, ha valaki hozzányúl a máséhoz, az lejárát bennünket a történelem előtt. Tudtuk: nem rablók, hanem szabadságharcosok vagyunk. Pedig voltak köztünk nagyon kemény legények is.

Két lányom van, az egyik Észak-Amerika leghíresebb orvosi egyetemén kezdte tanulmányait. Két évvel később megkérdezte, talán sorsomat látva, hogy apám, mi legyek, orvos, vagy történész? Azt mondtam neki, történész. Megszerezte a PhD-t, tanít az egyetemen, s mikor ott elmondtam '56 történetét, és 16 ország történészei hallgatták végig, akkor a küldöttek felének kicsordult a könnye. A lányom átvette a stafétabotot, és '56-ot tanítja. A tizenegy éves unókám azt mondta: Nagyapa, én is szabadságharcos szeretnék lenni. Mit tegyek? ...

Ritkulnak a soraink, és sokszor sajnós már csak sírköveket tudok meglátogatni. Sajnálom az özvegyeket, a gyerekeiket. Ahol tudom, ott segítem is őket.

A Ferenc körút és a Tompa utca kereszteződése 1956. november 4-e előtt (a www.rev.hu archívumából)

A halottak között a mi kettőnk teste volt az élő folt

Emlékezés Ágh Istvánnal a Kossuth térré

– *A görög drámák misztikumává teszi-e a mai költő az 1956. október 25-i iszonyatos, vérgőzös mézszárlást a Kossuth téren?*

– '56 október 23-24-25. olyan meglepetéssel szolgált, amelyet elképzelni sem tudtam. Nem így készültem a budapesti életre. Akkor jöttem fel első éves bölcsésznek, a Ménesi úton laktam az Eötvös Kollégiumban. Ott kialakult a hangulat már ez előtt, ami közel vitt a történetekhez, de nem gyanakodtam semmire. Az emberek óráról órára, percről percre belesodródtak a drámába. Meglepődve, de nagy-nagy meghatódottsággal éltem át ezeket a napokat: ilyen emberi együttlétet, a tömeg közösségi csodáját hiába ismertem a nagy íróktól, Victor Hugótól, a forradalmak regényeiből, megélni itt tudtam.

Gólya voltam az egyetemen. A vidéki életből Pestre váltani önmagában is óriási feladat. És ehhez jött október, amely az egész várost elragadta, mintha kormányozhatatlan lett volna maga az ember is.

– *Az interjúból kezdem megérteni: nem lehetett le- és kimaradni, minden másodpercben rohanni kellett valahova...*

– 23-án soha nem tudhattuk, mi lesz a következő percekben. Mint egyetemi hallgató, először csak azt tapasztaltuk, hogy kedd van, és elmarad a honvédelmi oktatás, sőt semmilyen óra nem volt, de a napot ott töltöttük az egyetemen. Akkor még nem volt Egyetemi Színpad, ez a terem régebben a piarista kápolna volt, és ott kezdődött az első megmozdulás. Délután kimentünk a Petőfi-szoborhoz. Bizonytalan volt minden. Piros László belügyminiszter nem engedte meg a tüntetést, majd mégis, s közben órák múltak el, a hangulat kezdett hisztérikus lenni.

Voltak tanáraink, akik arra figyelmeztettek, hogy szépen csendesen vegyünk részt a demonstrációban. Kardos Tibor, az Olasz Tanszék professzora, dékán viszont azt mondta nekünk, nem lehet csöndben tüntetni! Már ekkor megbomlott a régebben kialakult egyetértés. Ekkor már tudtuk, hogy csönd nem lesz, hogy „lengyel-magyar barátság” harsog majd, s tovább, tovább... keletkeztek, röpködtek a jelszavak. Mindenhol ott voltam azon a napon, lehetetlen most végigvezetni néhány oldalon: elkezdtek a Petőfi-szobornál, átmentünk a Bem térre, Kossuth híd, Kossuth Lajos tér, Nagy Imre beszéde, a Sztálin-szobor ledöntése, Rádió... s végig jelen voltam, mint sokan.

Úgy alakult ezekben a napokban, s ez volt aztán október 25-én is, azon a végzetes napon, hogy az ember soha nem maradt egyedül, mindig volt valaki, akivel együtt akart lenni, menni, cselekedni.

– *Volt Önnél fegyver?*

– Nem, akkor még senkinek nem volt fegyvere...

– *... a Rádiónál már igen...*

– ... az egyetemisták ekkor még kimaradtak ebből... a Rádióhoz este tíz körül értünk, a Sztálin-szobor ledöntése után. Elterjedt ugyanis, hogy a Rádiónál az este már lelőttek valakit. Hárman – egy másodéves lánnyal a két fiú – végigjártuk az egész napot, estét. A Rádiónál sortűz volt, lövés a tömegre, a Múzeum kerti fák mögé bújtunk, s valahogy – ha visszagondolok rá – mindez teljesen félem nélküli volt, semmi, de semmi balsejtelem nem támadt bennünk, a további két napon sem, mintha velünk nem történhetne meg semmi baj. Így voltam október 25-ig.

24-én még életveszélyes volt járkalni az utcán, kétségbeejtő módon jutottunk be a menzára, hogy együnk valamit, ott hon semmink sem volt. Golyók röpködtek a fejünk fölött, lőtték az Astoriát, ha most belegondolok, örülten nevetésgesnek tűnik...

– *Kik lőtték az Astoriát?*

– Volt odafönt néhány puskás, azok pukkantottak néhányat a tankra, az meg ágyúval válaszolt, lőtte a felső szintet, és porzott-omlott minden. Orosz tankok jöttek. A Kossuth Lajos utca felől az egyik professzor szobájából néztük mindent. A Szabadság hídon vagy átengedtek bennünket, vagy nem, egyszer lezárták, aztán éppen felnyitották. Végül megúsztuk 24-ét.

25-e nyugalmas napnak indult. A 7-es busszal el akartam menni Zuglóba a bátyámhoz.

– *... Nagy László költőhöz...*

– hogy ne izguljanak, hogy élek, minden rendben. A barátommal azonban úgy döntöttünk, hogy a Rákóczi út elején a kollégiumban megnézzük a lányokat, megvannak-e ép-ségben. Ott láttam életemben először halottat a kollégium fala előtt. Az újságpapír takarása alól kilátszott a lába szára és a keze, rettenetes kép volt...

Az emberek éppen gyülekeztek az Astoriánál. Hirtelen sokan lettünk, szónokoltak a tank tetejéről, ez valószínűleg magyar tank volt, ami vagy átállt, vagy a felkelők elfoglalták. Mi mindenesetre mentünk a zászlós tank után, s elindultunk a Parlament felé. Nem tudtam pontosan, hogy miért is megyünk oda, de hát csak... csak mentünk. Valami petíciót akartunk átadni?

Nem akarom elmondani a mézszárlás részleteit... Mi ketten olyan helyen vágódtunk hasra a téren, ahol mindenki meghalt, csak mi nem. Láttam utólag a fényképen, hogy a kettőnk fekvő helye kirajzolható a halottak között. A sortűz alatt volt egy kis szünet. Nekem a lábamat lőtték meg, a barátomnak a kezét. Az első negyedórás mézszárlás után mi azt hittük, hogy befejezték. Csak mástól tudom, hogy még

sokáig folytatódott... de akkor mi már megmenekültünk. A Kossuth tér 8. számú épületben valami minisztérium volt, annak a kapujából vittek le valakik a pincébe, így menekültem meg...

A tér többi részéhez képest talán a legrettenetesebb volt a mi helyzetünk, mert a hátunk mögül lőttek ránk egy tankból. Gépfegyverrel, ágyúgolyókkal.

Az akkori metróépítés miatt nagy földhányás húzódott a térnek ezen az oldalán. Azt hittük, hogy a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről záporozó tüztől megvéd ez az emelkedés, a partfal és a felvonulási épület. És akkor jött a tank a Nádor utca sarkára, s kíméletlenül és élvezettel lőtt bele a tömegbe.

– *Ez most meglep. Mégiscsak maradjunk a részleteknél. Lehet, hogy nem csupán én vagyok tájékozatlan... nem tudtam, hogy tankkal is lőttek, én azt hittem, hogy csak a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről golyószóróztak.*

– Ez már történelmi tény, ez a tank.

– *Tank vagy tankok?*

– Ott egy tank volt a sarkon. Mondják, hogy máshol is voltak, az Alkotmány utcában, az Akadémia utcában. Utólag olvasom az emlékezéseket, igen, máshol is lehettek. Az biztos, hogy a minisztérium tetejéről tényleg lőttek. Olyan emlékképeim vannak, mint bizonyítékok, hogy mindenki onnan futott, tehát el az épülettől, én is. Minden elbukó ember hátulról kapott lövést. De lőhettek még a Parlament tetejéről is. Mindenesetre arra emlékszem, hogy az első lövés azt az orosz tankparancsnokot érte, akivel bratyztak a téren az emberek. A tiszt belezuhant a tankba vagy elsüllyedt az emberek között, a barátkozó tüntetők között. Záporoztak a lövések. S ez határozta meg az én menekülési irányomat is. Távolság voltam a minisztérium árkádjaitól.

Az ember ösztöne, tudata remek műszerként funkcionál ilyen helyzetekben. Pillanatok alatt dönteni kellett, hogy odamenjek vagy ne, elérek-e addig, már nem, de a Rákóczi-szobor mögé igen. Ha amonnan fentről lőnek, akkor a szobor biztonságot ad. De ott meg sok a halott! Hogy-hogy?! Tehát nemcsak a Földművelésügyi Minisztériumból lőnek, hanem valahonnan máshonnan is, ahonnan nem véd ez a szobor... a Parlament tetejéről?

Futottam hát tovább. Bár az emlékezésekben senki sem említi meg, de én biztos vagyok benne, él bennem a kép, hogy fejezet láttam a rakpart fölötti védfal, kőfal mögött... pus-kacsőveket sorban, mintha lövészban vártak volna... és így nem mertem a Duna felé futni. Pillanatok alatt eldöntöttem,

hogy a metróépítkezés mögött, a 2-es villamos megállója környékén keresek menedéket. És ez jó is volt, míg nem jött a tank. De jött. Így ez a hely hirtelen hatalmas csapda lett.

Itt tényleg mindenkit lekasaboltak...

– *Azt tudták akkor, hogy ez milyen tank, magyar, orosz, ávós? Vagy később kiderült?*

– Nem tudhattuk. Azt hittük, hogy a ruszok. De gyanús volt, hogy akkor miért lövik le a saját tankparancsnokukat, ha ők is benne vannak a vérengzésben.

A Parlamentet őrző tankokat a minisztérium tetejéről is lőtték, és ez a tank is először befelé lőtt. Az ágyúcsőve alatt a gépfegyver a tér közepe felé villogva szórta a golyót. Egyszer csak elkezdett felénk fordulni az ágyúcső, és odacsapott a fejünk elé egy lövedéket, ez okozhatta az én sebesülésemet is. Szilánksebeim voltak, viszont a repesz hatása nem volt olyan nagy, mint lehetett volna, mert a golyó nem az aszfaltra vágódott, hanem a földkupacba. Föld, vér, majd jött a sorozat a gépfegyverből. A barátomnak a kezét ronszolta szét, a karját. Az én ballonkabátomon – amit később elégettünk – szétterített állapotban a két oldalon sorozatban voltak a lyukak, körül voltam löve, megrajzoltak a golyókkal, pörkölt szélű lyukakkal dekoráltak ki.

– *Akkor ott egy kicsit meghalt?*

– Nem, akkor sem hittem, hogy én meghalhatok. Pedig a szomszédom, aki a másik oldalon, jobb felől feküdt mellettem, meghalt. A rövid haláltusában a rángatózástól rám gurult a kalapja, csak ekkor vettem észre igazán, hogy merev. A szó szoros értelmében a föbe haraptak az emberek, kínjukban tépték a füvet, a földet, a haláltusa görcseitől. Nem gondoltam a halálra. Csak akkor, mikor már bent voltunk az óvóhelyen, és az egész véget ért. Hihetetlen megkönnyebbülés fogott el. Vöröskeresztesek vettek a kezükbe bennünket. Mindenütt azonnal ott voltak, szinte hihetetlen. Aztán teherautókkal kórházakba vittek bennünket, engem a Tétényi útba. Rengeteg sebesült mindenütt, annyira nem volt hely, hogy én a szülészetre kerültem, mint Nagy Istvánné. Aztán a Gellért Szálló inhalációs kamrába vittek, ott voltak orvosok, nővérek, november 4-ét itt vésztük át. A Hulló levelek vére című prózámban talán szépirodalmi síkon is sikerült visszaadni...

És az egyik versemről még egy szót: Magyar Katalin. Másodikos képzőművészeti középiskolás lány volt, önkéntes ápolónő a Tétényi úti kórházban, mentés közben lőtték le az oroszok a Terézvárosi templomnál, november 7-én.

Ágh István: A Parlamentnél

Földön-fektem iszonyú homorúja
gyöpös a vér s az esőlé után,
kivált alkalom hány leveles tócsa
tükrözte gyűrötten tovább,
mióta menni újra megtanultam
tizennyolc évesen, már túl az ötvenen
halálom zónájába visszajárok,
látszatra villamoshoz, kézfogásra.

Gondolja-e most valaki, milyen
történelmet, kaszálást, parkosított
a csitri-szép cigány, s a mátós
utcaseprő mit söpör? platán-avart,
de nekem földbe vájó fogsort
és tenyeret, s az újra ültetett
díszterre csinosított sírvirágok
felejtetnének, sose feledek!

Mert egész hétköznapi életemmel,
ahogy cipőfűzőm kötöm a vérengzés
terén, cigarettára gyújtok,
eldobom az érvénytelen jegyet,
ő működik, ki akkor erre voltam
véletlenül és mégis sors szerint,
fiatal arcom látom ma is
oda-vissza a 2-es villamosban.

Összegyűjtött vallomások, Kossuth tér, 1956

Befejezése után nemsokára magamban is
végére jártam a vérengzésnek, felbecsültem
a halottak számát, nem volt kétségem
gyilkosaik felől, bár elfődték személyüket
rejtett ravaszra, tűzvető gombra nehezelve,
eszement tombolásban cikázó futásomból
megrajzoltam a rémes térkép rám eső részét,
a bezárult kör végleges pontjait megjelöltem,
az áldozati helyé dült izamos menedéken
megjegyeztem ott maradt szomszédaimat,
bemértem fekvem ikertestünkre szabott hiányát,

és krónikáztam, kétségbevonhatatlan
bizonyítottam, honnan lőttek, miért nem
futottam hátra, hisz akit eltaláltak, valahány
előre bukott, dicsértem pontos ösztönöm,
miként hajszolt a biztonságba, aztán már
elvéreznem lehetett, mert onnan menekített
félkarú társam fél lábamon, ahol mindenki
meghalt, nem takargattam sebemet, a belém állt
repszét bárkinek megvallottam, és verset írtam
az ősről, mint természeti jelenségről,
mintha az az egész természeti csapás lett volna

és tudtam, azoknak nem hiszek soha, akik
a beálló csöndeket kéjesen fölrobbantották,
hadd higgyük akkor lesz vége, ha mind ott veszünk,

akkor még nem sejtettem, majd összefog
a hazugság a múlt idővel, emlékeinkbe
rejtőzik a gonosz, miénkké szervesül belénk,
s a tér visszhangjai, az ablaktükrözések
viszonylagossá változtatnak minden bizonyosat,
s ha nem tudjuk eldönteni, ki hol feküdt
a másikatól, miként mernénk állítani
amit tudunk azon fölül, és a hazugság
illetékes, és a vértanú nem tanú,
és a túlélő nem túlélő, a szörnyű álom
délelőttjén, akár részt sem vett volna,

fegyvert látnak a krumplis zsákban,
bejáratlan padlásokon vadonatúj
töltényhüvelynek vélik a szemetet,
katonának saját árnyékukat, ágyúnak az
esőcsatornát, fekete kalózkendőnek hiszik
a tankos sisakot, a véletlen és hanyag
legyintésben a tűzparancs jelét, mikor
a Fekete Tábornok fölkiáltott, csak a
fraternizálást akarta megszüntetni, nem tehet
arról, hogy a fegyverek elszabadultak,
pusztuljon, aki él, vesszen, aki idejött!

kiderítetlen tettesek nyomán így marad el
a büntetés, tragédiám katarzisa,
érjem be a miniszteri bárszekrény italával,
mily különös, hogy abból tarthattam
életáldomást,
s ha nézni bírom, nézzem csak azt a nőt, kivel
együtt feküdtem, a halott akár kielégült
szerető a fotón, elhálva szemérmetlenül.

Októberi fogadalom

Jó lenne, ha már idejét múltná a fogadalmam,
volna csak ősz ez az ősz, közömbös sebhely a seb,
inkább a hosszan tartó túlélésnek örülni,
mintsem az elfeledett áldozatot siratom,
még a továbbélésben is az győzött, ki megőszít,
fölmenti magát, hisz a múltja bírása is ő,
míg korhú változata éled utódaiban,
kárvallottjaiból édesgeti cinkosait,
annak hisznek, ki reményeiket bitorolta,
most meg a vesztőhelyből édeni kertet ígér,
ám én látom, ahogy kényszeredett mosolyából
fegyver villan, a tél elvetemült hidege,
hát akkor soha többé sehogyan soha semmit!
hiába hegedt be a seb, a gyalázat helye fáj.

Agh István: Magyar Katalin

Megörökített halál almáriumszagában
kallódik képe valamelyik fiókban,
ő maga lapátolt földben, időn túli soványan,
lepréselt liliomszál félretéve.

Van-e keresztje? vagy már kimosódott,
isten tudja hová lett, mint az én véres ingem,
Magyar Katalint kiégették az őszből,
szabadjon élni megint,
ballonkabátom én is elégettem.

Ballonkabátok ősze!
A szél zöld-piros, kék-fehér szárnyal,
sárgára váltan vitorlázott a karomba;
Mindenszentek napjának nem volt még annyi halottja,
nem égett annyi gyertya az elsötétítésben:
vörösréz töltény a szívkamra-sötétben.

Kórházi ágyon pislákoltam.
Most a kórházkert húsvéti tapéta
korhadtsont-színű falra,
átvilágított szellő, reménylehellet.
Minek gondolna Magyar Katalinra,
ki a Terézvárosban a tizenhat éves vöröskeresztet
lefényképezte, akár a vadorzó,
s a rossz fölvételt nekem adta?

Valahol itt, valamelyik fiókban oszlik
barna homállyá, valahol fényes földi
lakk pácolja nyakcsigolyáit.
Nem látom, mintha látnám ballonkabátba
csavartan, homlokán csuklya gyapja,
szelíd arcával lepke-barány,
Jeanne d'Arc és Zója negatívja
hanyatt a pesti járdán.

Mindétiglen a járdán.
Mennyi színházi topánka porozta,
azóta mennyi utcaseprő söpörte hiányát,
és hányszor hessegettem:
Tűnj el szabadság!
ragályos halálod öröklődik, akár a vérbaj,
nem szabad szeretni engem!

Hasonlított a lányaimra.
Első lelőtt szerelmem,
nincs emléke a rejtek szülőszobáról,
szülőanyává hamisított nevemről,
mikor a sebem bűn volt, s professzorokká
taníttatott a század,
szökevény- s disznóbújtásra.
Gézből szívárgott sebem vallomása:
Ülj az ágyamra! hadd fessek túl nagy köpenyedre
Véremmel gyereket, pontosat, mint az iskolában.

Kocsis Imre: Magyar Katalin halála

Magyar Katalin halála az én veszteségem is volt és maradt

Interjú Kocsis Imrével

– Amit a festő lát, ki is tudja fejezni. 1956-ban Ön a Képzőművészeti Gimnázium harmadéves növendéke volt. Magyar Kati pedig az Ön évfolyamtársa. Most már tudjuk, hogy Ágh Istvánnal csak a 90-es években találkoztak, éppen október 23-a kapcsán. S tudjuk azt is, hogy eszményük közös, bár nem tudták korábban: az áldozat, amit Magyar Kati halála hordoz magában.

– Amikor 1957 január végén a kényszerszünetből visszajöttünk, akkor tudtuk meg, hogy nekünk, kollégistáknak két halottunk van. Kati önkéntes ápolónőnek ment el, és az autójukat kilőtték az oroszok, ő a helyszínen meghalt. Csikai Mártától sok részletet csak nem is olyan régen tudtam meg. Lassan törnek föl az emlékek. A Tétényi úti kórház udvarán volt eltemetve szegény Kati, ideiglenesen. Elmentünk a kollégiumból a sírházhoz. A megrendültség azonnal kihozta belőlem a rajzokat róla, a haláláról. Kisebb vázlatban és hét további szénrajzban próbáltam megfogalmazni a döbbenetet. S illik megemlékezni a másik halottunkról, Bódis Tóniról is. Három hétig volt képzőművészeti főiskolás, ennyit adott neki a sors, az első évet szeptemberben kezdte. A főiskola mellett az egyik pincében – hogy mondjam másképpen? – legyilkolták őket. Nincs erre más kifejezés. Mégpedig úgy, hogy valaki besúgta őket. Négy főiskolást lőttek agyon, és két kiskatonát.

– A harcokban estek el, vagy azok végeztével, bujdosás közben, gyilkos besúgásra?

– Fegyvertelenek voltak, nem is harcoltak!

– ?!...

– Ez volt a döbbenet, fegyvertelen főiskolásokat mészároltak le.

– Ez így ment akkor?!

– ... Az ő sírjukat is felkerestük természetesen, a Hunyadi téren voltak elhantolva átmenetileg. Csak később vitték haza őket, akinek volt hozzátartozója.

– Hogyan volt ez – hogyan és kik temették el az elesetteket a köztereken, utcákon?

– Aki tehetett, tette... Mikor november harmadikán indultam haza Makóra, a körút végig tele volt orosz katonák félig szénné égett holttestével a Kilián laktanya és a Corvin tér környékén.

– November harmadikán? Hiszen negyedikén jöttek be az oroszok!

– Harmadikán, egészen egyértelmű. A korábbi harcok éppen akkortájt csendesedtek el, az utcák tele voltak tetemekkel, orosz katonákéval is százával, mert őket nem temette el

Kocsis Imre: Önarckép

senki, egyszerűen nem bírta ennyi idő alatt. Korábban leöntötte valaki őket mésszel. Teherautókra dobálták fel őket, amikor volt idejük az embereknek, mert főleg a magyar sebesültekkel foglalkoztak, a magyar halottakkal. Szörnyű látvány volt, zsigerek szertesztét...

– Most olvastam valahol – eddig erről nem tudtam –, hogy olyan méretű harcok voltak itt október-novemberben, hogy maguknak az oroszoknak hétezer halottjuk volt...

– ...s emberileg az ő látványuk is éppolyan megrendítő volt: ők éppen olyan egyszerű emberek voltak, akiket idehajtottak, félrevezettek. Emlékszem, mikor a Gellért téren valakik moslékkal leöntötték az egyik orosz páncélos autót ablakát, és az egyik orosz katona kimerészkedett, látszott a szerencsétlenül, hogy azt sem tudja, hol van... , napokat a páncélosban töltöttek... fogalmuk sem volt, mit csinálnak, hol vannak és miért... a páncélost nem is merték elhagyni. Harmadikán mentem haza, stoppal, gyalog, ahogy tudtam: akkor már tele volt a szolnoki és a szegedi út orosz páncélosokkal, teherautókkal, tankokkal, katonákkal.

És még visszatérnék Magyar Katira. Hihetetlen drámai volt a későbbi sorsa is. Csikai Márti, Kalmár Kati voltak ott az

exhumálásánál, s elmondták, teljesen úgy nézett ki szegény, mintha aludt volna... rettenetes kemény tél volt '56 végén, '57 elején. Hazavitték a szülei Mosonmagyaróvárra, ott eltemették... de ott se hagyták nyugodni. A városból egyszerűen elüldözték a családot is, végül Győrben kötöttek ki. Ott van most ő is eltemetve.

Számomra ez volt a legnehezebb része a beszélgetésnek.

– *Maradt-e olyan kimondatlan, fél évszázada hurcolt élmény, amit most el kellene mondani: baj, szorongás, szégyen, némaság-átok? Majd aztán meg fogom kérdezni, miért nem festik meg a festők '56 heroizmusát, miért a hallgatás?*

– A 90-es évek elejéig hordoztam magamban...

– ... Mit? Mi volt a hallgatás oka, s mi lett az ára? Meg kellett alkudni, s ez volt a szégyenérzet kiváltója? Vagy mi... senki sem beszél világosan?!...

– Iszonyatos, megrendítő volt az egész. Az áldozataim közé sorolhatnám egyik jó barátomat, évfolyamunk egyik legtehetségesebb, legműveltebb diákját, Fejes Pistát. Semmi másról nem lehetett vele beszélni, csak Magyar Kati haláláról. Évekig, évtizedekig, bármikor és bárhol találkoztunk, a második mondatban az ő drámájánál kötött ki, nem bírta kiheverni egy ilyen lány halálát. A forradalom halálát. A legkeményebb időkben sem hallgatott. Soha nem tudtuk elfelejteni és megbocsátani, hogy ártatlan fiatal embereket meggyilkolnak. '57-ben még nem volt semmiféle félelem bennünk, hogy valami bajunk is származhatna...

Emlékszem, ahogy mentünk a középiskolába, a Nagycsarnok előtt a lángossütő még '57 tavaszán is főnnhangon skandálta: „Egy forint a zsíros lángos, le van szarva Kádár János”.

– Ennyire bátor volt a pesti nép?

– Akkor még igen. Akkor még. A forradalom szereplőinélünk felnőttebbek voltak, ők talán jobban féltek, s okuk is volt rá – de nekünk, diákoknak nem volt természetes, hogy félünk kellene. Bráda Tibor kollegám mesélte, hogy a gimnáziumban még az 1957-58-as tanévben is szerveztek pályázatot, ahol az ő '56-tal kapcsolatos munkája is szerepelt.

– *Maradjunk Fejes Pistánál... hogy került ő szóba? Valami baja lett Magyar Kati miatt?*

– Öngyilkos lett, annyi lett a baja. A 80-as évek elején, addig bírta. Erre ment rá. A legbölcsebb volt a kollégiumban, végigjárta a főiskolát, nagyszerű művei voltak. A vége felé kezdett teljesen kikészülni, becsavarodni, Latinovits-csal járt kezelésekre a kórházba. Annyira leépült, hogy úgy nézett ki, mint most egy hajléktalan. Így bírta viselni a halottak, a kivégzettek emlékét... Hosszúra nőtt hajjal, elhanyagolt külsővel, cipzár nélküli csizmában...

– *Majdhogynem mintha az apámról – bár nem teljesen így*

van, tudom –, mintha sok tíz- és százezriünk apjáról szólna ez a megidézett sors... És meghaltak idő előtt a nagy művészeink, Kondor Béla, Nagy László, Huszárik Zoltán, Latinovits.

– Minket, fiatalabbakat is megviselt. Talán kevésbé voltunk tájékozottak.

Annak nagyon örülök ma is, hogy felismerve a történelmi események jelentőségét, az élmények friss hatása alatt megörökítettem a számomra legfontosabb eseményeket. És hogy ezek a munkák ilyen hosszú időn keresztül megmaradtak. Még az utóbbi időkben, júliusban is előkerült néhány olyan munkám, amelyekre nem is emlékeztem, hogy akkor születtek. Többek között Magyar Kati halálát idéző rajzaim is. A testvérbátyám, János mindent megőrzött.

– *Nos tehát a nagy kérdés: miért hallgat a magyar művészet '56-ról?*

– ... (hosszú csend)..

– *Hallgat, mint Ön most?*

– ... (csend)... Hallgat. Néhányan próbálkoztak, Lakner, Kéri Ádám. Tudok még néhány próbálkozásról kilencven után is, de sajnos olyanoktól, akik méltatlanok voltak a feladatra, és ez sem tükröződött kedvezően a többiek szemében. Soha nem fogadtuk el az „ellenforradalom” hazugságát, ezt persze nem mertük kimondani nyilvánosan. Belül mindig forradalom volt. Volt, aki nem habozott, aki ellenforradalomnak tartotta, és kész. Ék Sándor. De legalább nem tagadta, róla tudtuk, hogy a világháborúban orosz tisztként jött haza, tudtuk, hol áll, nem is titkolta, hogy ő fölszabadító. A Galériában sokáig ki volt téve a festménye az „ellenforradalmárok tetteiről.” A harcokban nem vett részt, és amennyire lehetett, tisztességes maradt, olyannyira, hogy akiket elüldöztek a leglehetőlenebb tanárok, azok nála kötöttek ki a grafika tanszéken, még Kondor Béla is. Ahány ember, annyi furcsa viszony '56-hoz. Nehéz volt ez így, nagy teher a festőknek. „Emlékműszobrászat” – az más, Somogyi Jóska bátyám mindig is mondta, hogy szobrász még nem halt éhen (sajnos, ez sem teljesen igaz). A mai napig tudjuk, ki hova húzott, belül számon tartjuk, hogy ki, és miért lépett be a KISZ-be.

– *Érzékeny lelkű festőművész Kocsis Imre is. Miért nem fejtí meg nekem a titkot – s nem azt, hogy 1990 előtt miért nem születtek nagy alkotások; jó, elismerem és elfogadom az érveket, amelyeket szintén ki se mondanak –, de miért nem születik azóta és most? Nincs tiszta '56? Miért nem kapok választ? Miért nem tör fel most elementáris erővel az alkotók igaza? Ha kell, '56 heroizmusáról, ha kell, a ma árulásáról?!*

– Várjuk ki. A Műcsarnokban nyílik egy kiállítás, a mai művészek '56-ról témában. Nagyon kíváncsi vagyok, ki és mivel fog jelentkezni. Én nem veszek részt rajta...

– ... mert nem akar, vagy mert nem hívták meg?

– Nem akarok és nem is fogok. Ma szakmailag sokkal föl-készültebben tudnék megoldani feladatokat. A régi, akkori munkáimat azonban többre tartom, azért szeretem őket, mert a kort ereklekéként őrzik.

– De a mai hallgatásnak ára van vagy ára lesz: a némaság.

– Nem, hisz most is beszélünk róla! De a közegről ne feledkezzünk meg. Éppen most bosszantottak fel Szentendrén, ahol élek és alkotok. A Múzeum kiállítást rendez '56-ról, meghívják Nyugatra távozott kollégáinkat, erdélyi művészeket, s három festőt Szentendréről. Ismeretem szerint csak nekem vannak eredeti, korabeli festményeim, rajzaim, mégsem hívtak meg. S furcsa számomra, hogy – egyébként is nyögvenyelősen – azoknak szerveznek kiállítást, akik ilyen-olyan okkal, jogosan vagy alaptalanul valamikor távoztak Magyarországról, és semmi közük sincs Szentendréhez. Végül is az erdélyiek és a szentendreiek maradnak ki a kiállításról. Ha ezt értem...? Miközben az is tény, hogy a szülővárosomban, Makón két kiállítás nyílik, a Festészet Napján is kiállítják a műveimet, s íme ez az interjú. Kaposvárra is kértek tőlem anyagot, a Kiscelli Múzeum is igényt tart rám a Címer elnevezésű kiállításhoz, amelyet a Történeti Levéltár rendez. Közismert, hogy '56 október 24-én megfestettem a „Címertépés” elnevezésű képemet, még diákként. Ott a rajzom a Márciusban Újra Kezdjük címmel, rajta a Kossuth- és a Rákosi-címer, s van egy citerám, amit én készítettem '57-ben, rajta a Kossuth-címerrel – de ahol élek, s ahol nyögnek az ügytől amúgy is, ott nem... Ez is a közeg, az alkotás hiányzó közege. Most majd megkeresem a helyi, városi lapokat, hátha tudok készíteni legalább nekik valami megemlékezést. Érthetetlen számomra?!

A mai művészek talán azért sem dolgozzák fel '56-ot, mert... el kell menni ennek a generációnak...

– Az uralkodó politikainak?

– Annak is. De nekünk is, most erre gondolok. Annyira a bensőnkben érintett bennünket, hogy erről nem lehet, nem tudunk fecsegni, bármilyen tökéletesen tudnánk is szakmailag alkotni. Most álljak neki, és fessek meg?!

– Hát persze! Éppen ez az! Anélkül hogyan? Majd, ha elmentek, holtukban?!

– Ez volna a megalkuvás számomra...

– ...mert most, ma már túl könnyű volna, túl egyszerű, s nem kell hozzá bátorság...?

– Áruljam majd, adjam el a képkereskedelemben esetleg? A gyereket nem adja el az ember.

– Melocco Miklós képzeletében és vágyaiban létezik '56 Katedrálisa, s most, ezekben a percekben az ő fogalmai szerint mi is ezt építjük e beszélgetéssel. De azért ahhoz a főoltárhoz hiányozna a festmény, ha nem készülne el, s kifogással nem lehet festeni.

– Senki sem kért fel rá. Én is tele vagyok gátlásokkal. S ha ilyen suta helyzetek érnek, mint Szentendrén, akkor hogyan.

– De a düh, a harag, az emlékezés, a hősiesség tisztelete, ez nem elég?! Ez nem elég arra, hogy egy óriásit káromkodjon, s kifakadjon minden, a festő nyelvén, amit eddig lenyelt valamiért?!

– Nincs kizárva ez sem. Talán még majd megszületik az én új, nagy festményem is '56-ról. De egészen biztosan csak úgy, hogy azt nekem a magam módján, a magam nyelvén ki kell találnom – meg kell találnom! A Dózsa-évforduló idején volt egy tematikus pályázat a Stúdióban, én is készültem rendesen, de nem sikerült. Csak egy évvel később jöttem rá, hogy mit akarok mondani Dózsáról. Viszolygok attól, hogy nagy lihegés lesz, és a lihegők között nem szeretnék ott lenni. Félek a hangulatuktól, s ez meg is bénítana munka közben.

– Fél a mai helyzettől?

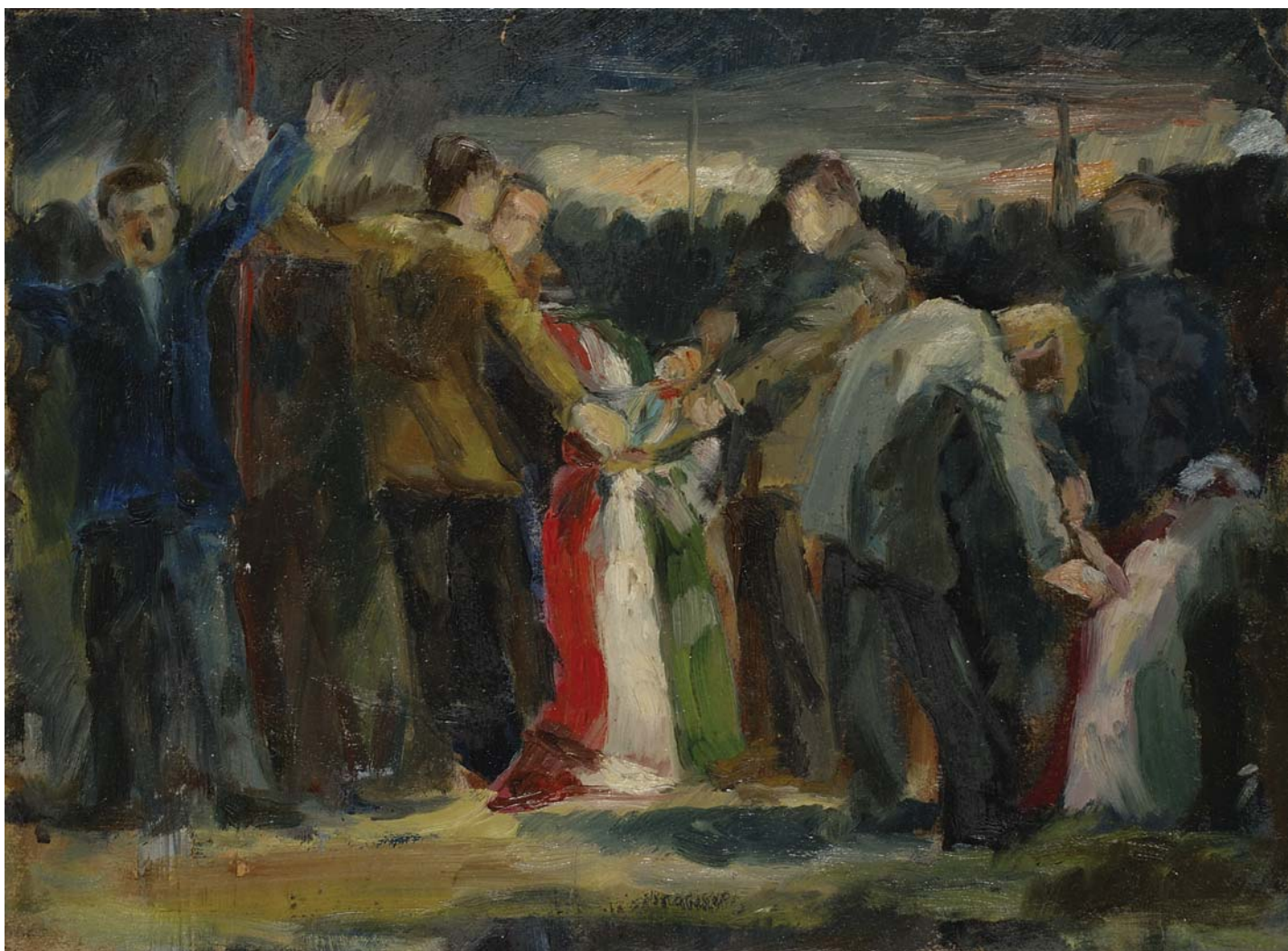
– Attól félnék, hogy aktuálisan fessek, azért, mert most ez a téma. Hála a jó Istennek vagy huszonöt éven keresztül a tanulás és a tanítás mellett főleg a korongozásból éltem, és akkor tudatosodott bennem, hogy a kezem, a munkám eltart engem.

Mindig megtehettem, hogy azt fessek meg, amihez kedvem van, tágabb értelemben véve csak azt csináljam meg, amit szeretnék. Majd ha megerősödik az érzés – és csak akkor –, hogy ez lesz a dolgom, akkor majd elvégzem. A lihegésben most semmiképpen.

Várom nagyon a kiállítást a Múcsarnokban. Naprakészség lesz az úr? Nekem meg kell találnom a saját megközelítésem, a saját viszonyomat. Olyan magam által kitalált, megalkotott szimbólumrendszert, jelképeket, mint pl. annak idején a Dózsa keresztesei című sorozatom volt. Ez egy évvel később a Nemzeti Galériában volt kiállítva. Egyetlenegy tüzes trón vagy elkínzott Dózsa-fej sem szerepelt benne, mégis azt állították sokan, hogy az mondott legtöbbet Dózsáról.

1956 egy diák szemével

(Kocsis Imre 1956-ban diák szemtanúként készítette itt közölt alkotásait)

Kocsis Imre: 1956. október 23.

Kocsis Imre: Budapesti utca

Kocsis Imre: Emlékrájk a mártíroknak (1956. november 22.)

Halottak napján

Budapesten sok helyütt sötétbe borultak az utcák. De felvillan egy-egy vibrálóan imbolygó láng itt is, ott is a tereken, az ablakokban és a kirakatok széttördelt üveglapjai mögött... Halottak estéje van: hősök, mártírok estéje...

Megállok a frissen hantolt sírok előtt, kalaplevéve,

könnyesen. S míg a diadalmas nemzetiszínű zászló mellett, a tankok ágyútüzétől megrongált házak ormán az emlékezés fekete lepleit lengeti a szél, fájdalmas büszkeséggel köszöntöm a holnapot. Az ő sírjukon gyönyörű virágok sarjadtak: a szabadság rózsái. És most – halott hősök napján – hantjukat megsimogatva, meggyújtom az emlékezés fényét...

(Egyetemi Ifjúság, 1956. november 3.)

A magyar nép követelései – A Magyar Ifjúság

Az egész magyar nemzet, a magyar ifjúság mögött áll, és teljességgel magáévá eszi a MEFESZ tizenöt pontját.

A magyar munkásság, parasztság és értelmiség nem tűr megkülönböztetést soraiban, magát egységes nemzetnek tekinti.

Teljes amnesztiát követelnek a magyar szabadságharcban fegyverrel részt vevők számára. Ők a magyar nemzet hősei. A magyar nemzet követeli az elmúlt korszak bűnös politikusainak: Rákos Mátyás, Farkas Mihály, Gerő Ernő és társainak azonnali felelősségre vonását, és ezekben az ügyekben nyílt tárgyalást. Különösen megbélyegzi Gerő Ernőnek a rádióban 1956. október 23-án este mondott beszédét, amely a magyar nép szabadságharcát ellenforradalmi akciónak nevezte, és az abban részt vevőket fosztogatóknak, csőcseléknek bélyegezte.

A magyar nép követeli az összes szovjet csapatok azonnali kivonását Magyarországról a békeszerződés értelmében.

Minden néppel békében akarunk élni, de a teljes egyenjogúság alapján. A magyar nép követeli általános, egyenlő és titkos választások azonnali megrendezését több párt részvételével.

A magyar nép követeli, hogy a magyar föld, ipar és mezőgazdaság termékei, a magyar uránérc a magyar nép érdekében a magyar nép rendelkezésére álljanak.

Követeljük az összes politikai perek felülvizsgálatát és az ártatlanul elítélt politikai foglyok azonnali szabadon bocsátását. A teljes vélemény- és sajtószabadság azonnali biztosítását követeljük, és különösen követeljük a Rádióknak a magyar kulturális élet vezetői ellenőrzése alá helyezését. A Rádió haladéktalanul szüntesse meg a magyar közvélemény félrevezetését.

A zsarnokság és önkény féktelen kiszolgálóját, a magyar nép ellenségét, az Államvédelmi Hatóságot azonnal fel kell oszlatni. Különösen megbélyegezzük az Államvédelmi Hatóságnak a Parlament előtt békésen tüntető tömeggel szembeni újabb fegyverhasználatát, melynek rengeteg áldozata van. Piros László belügyminiszter azonnal távozzék a kormányból.

Követeljük az általános sztrájkot október 26-ra. Amennyiben a kormány nem teljesíti követeléseinket, a sztrájkot meghosszabbítjuk.

A magyar nemzet szabadságának és jogainak biztosítása érdekében követeljük, hogy a magyar honvédség arra méltó parancsnokok vezetésével a rendfenntartást Budapesten és az egész ország területén biztosítsa.

(Magyar Nemzet, okt. 26.)

Minden óra késedelem: emberélet!

(Igazság, okt. 27.)

Vér, vér, vér, vér...

Drága magyar vér.

Itt mellettem most kötöznek egy ősz hajú aggastyánt. Tollszárral feszített ingcafatokkal szorítják el az ütőerét.

Az utcákon fiatal lányokat és többgyermekes családjukat kaszabolnak vakon és válogatás nélkül a mindenáron megalkuvásra éhes fegyverek. Apró csecsemők, életre kíváncsi és kócos legénykék jövőt kereső tekintetét homályosítják el örökre.

Pusztul a népünk. A mi nagyszerű, hősi népünk.

Orvosaink nem gyógyzik már sem idegekkel, sem kötszerekkel ezt az emberfeletti küzdelmet az életért. Kórházaink zsúfoltak, jajokkal és halálhörgésekkel terhes a felelőtlen-ségtől áporodott szagú világ.

És a kormány nem tágit!

A kormány „rendet” teremti!

Az utcákon középületeinket zúzzák, rombolják a tankok ágyúi, a gépfegyverek kelepelnek és a rádió Csajkovszkij Csipkerózsikáját sugározza unott egyhangúsággal. Aztán bántóan tárgyilagos és józan hangok arról, hogy rendre és nyugalomra van szükség!

Igaz! Nagyon igaz! Ezt azonban nem fegyverekkel kell megteremteni. A puskaropogással együtt születő nyugalom veszedelmes, nagyon veszedelmes. Az elmúlt esztendő keserű tapasztalatai beszédesen igazolják ezt.

A tárgyilagos megfontolások és számítások ideje lejárt. Ma már nem józan szavakra, hanem szenvedélyteli tettekre – cselekvésre van szükség. Kimondom, mert úgy érzem, ki kell mondani: legfontosabb számunkra az élet. Az emberélet. Ez a mindenség legcsodálatosabb és legfelségesebb rendszere. Ennél drágább, ennél kedvesebb senki számára nem létezik és nem létezhet.

Ki kellett mondanom ezt a kétségbevonhatatlan igazságot, annak ellenére, hogy az ilyen értelmű aggodalmaknak semmi alapja nincs. Százakkal és százakkal beszéltem. Fegyverekkel és fegyvertelenekkel. Egyikük sem lépett fel a kapitalizmus visszaállításának igényével. *Életet akarnak, emberi, szép életet valamennyien.* És, ha ezt a szocializmus tudja megteremteni, akkor erre áhítoznak. Ez így természetes és így igaz. Az emberek vágyaival szemben a szocializmus sem ér semmit, még ha a legszebb frázisok zuhatagával adagolják is. És, ha mi hiszünk az eszmében – mert hiszünk –, bármennyi gyalázatot kentek is rá az elmúlt esztendőkre – vigyük bátran a nép vágyaihoz. *Találkozzon végre az eszme céljaival: az ember vágyaival.* Ne ez ellen, hanem

ezzel szerves összhangban induljunk új, becsületes útra, hogy ismét hinni tudjon bennünk a nép.

A magyar nép egyik legalapvetőbb követelése az orosz csapatok haladéktalan kivonása és az Államvédelmi Hatóság egységeinek leszerelése. Merjük végre tudomásul venni, hogy nem fasiszta csőcselék követeli ezt. Ők bizonyára jól megértenék egymást a kékparolis hóhérlégényekkel. Hiszen nagyon hasonló a szakmájuk. A nép, a magyar nép egységes követelése ez.

Nem győzzük elég erőteljesen hangoztatni: ezzel kell kezdeni a rend és a nyugalom megteremtését, hogy béke terüljön a lázongó magyar szívekre, és ne kelljen az eszmét ismét szegyenbe fojtanunk, mint nemrég tettük azt a ravatalok körül.

Ne számítgassunk, ne fontolgassunk! Ne áltassuk a tömegeket, ne játsszunk tovább a türelmével. Ne akarjuk elhitetni, hogy nagyot léptünk, amíg csak toporgunk egy helyben, gyámoltalanul. Minden óra késedelem: emberélet.

Lépünk végre bátran, becsületesen előre.

Vagy tán valóban nemzeti tradíció, nemzeti átok, hogy mindig a huszonnegyedik óra után ébredünk?

Villámriport a pesti utcákról – kijárási tilalom alatt *(Népszava, okt. 28.)*

Állandó kopácsolás zaja veri fel a kihalt utca csendjét. Ahol békés időben naponta százezren fordulnak meg, ott most egy pár elszánt, vasrudakkal, kalapáccsal felszerelt ember üti, veri, töri a már fej nélküli Sztálin-szobrot, amelyet négy nappal ezelőtt idehurcolt a tömeg. A Rákóczi út és a Lenin körút sarkán vagyunk.

Tekintetünk elhomályosul, mikor körülnézünk. Rom, pusztulás, betört ablakok, talpunk alatt ropogó üvegcserep, golyónyomok, alvadtt vértócsák...

Az alkonyodó estében a Nemzeti Színház szürkén, komoran, minden fény nélkül emelkedik ki a sivár, kietlen képből. Vele szemben a mindig zsúfolt EMKE kávéház üres székei hívogatóan ásitának a nézelődő felé. Belül por, piszok, rom.

Az „éjjel-nappal” közért ablakai a járdán hevernek. Ajtóit eltorlaszolta, pultjai üresek. *Nem kiraboltak* – kiárusítottak mindent! Csupán néhány fürt szőlő hever a betört kirakataban. A negyedik sarkon a szombaton találatot kapott gyógyszerárú összetört portálja, sarkaiból kifordult ablakai szomorú látványt nyújtanak. A gyógyszerárú bejárata előtt sor áll. Az árusítás nem szünetel. Szükség van a fájdalom- és idegcsillapítóra.

Az enyhe szél lágyan ringatja új filmalkotásunk utca földe

lőgató reklámját. Hannibál tanár úr szemüvege mögül rosszallóan tekint le a pusztításra. Az Üllői út felől ágyú dörmög. A kapualjak emberekkel telve. A nap eseményeit tárgyalják.

– Végre megvan a kormány – ez az állandóan visszatérő mottó.

A Szabad Nép székháza előtt nagy tömeg. Kézről kézre jár a Szabad Nép legújabb száma, amely ismerteti az új kormány tagjait. Többen a fejüket csóválják: »Majd meglátjuk...«

Puskalövés az Üllői út felől. Szaladunk. A Lenin körút 3-as számú kapu nyújt oltalmat. Többen vagyunk. A Háziipari Szövetkezet üzletének kirakatát csodáljuk. A betört üveg mögött táskák, pulóverek, cipők és dísz tárgyak hívogatóan kínálják magukat, de egy kéz sem nyúl feléjük.

– A mai nap már könnyebb – mondják sokan. – Az élelmezés is jobb. – Rövid sorban állás után kenyeret és tejet is kaptam – mondja egy idősebb néni, s mindjárt közli is, hogy hol.

– Ott szemben, a Dohány utca elején. Most menjenek oda.

– Ma hatvan mázsa kenyeret sütöttünk. Szerda óta éjjel-nappal itt vagyunk – mondja a 715. számú Sütőipari Üzem vezetője. Tizenkét ember dolgozik, hogy minden reggel friss kenyér, cipó legyen. Nem vártunk felhívásra, felszólításra. Munkába álltunk. Kell a kenyér a népnek.

– Jó, hogy vége már, – ez a véleménye mindenkinek.

A barikádokkal teletűzdelt Lenin körúton nehezen jutunk előre. A házak »sebesültek«, ablaktalanok. Reggel tíz óra már rég elmúlt. Az utca mégis teli. Ki-ki eltűnt hozzátartozója, ismerőse után érdeklődik. A válasz sokszor fájdalmas. A Nyugatinál is óvatosan közlekedünk. Szomorú a kép. A pályaudvar összetört üvegcsarnokában lassan szemerkél az eső. Az »esernyő« nélkül maradt pályaudvar sínpárjai között összegyűlt a víz. Hamarosan rendbe kell hozni ezt is. A Margit híd előtti sarkon a volt Glasner pék előtt két hosszú sor áll. Az egyik kenyérért, a másik diós csigáért és meleg fánkért. Hiába, a pesti ember utolérhetetlen. Feje felett süvitenek a golyók, de a kijárási tilalom ellenére diós csigáért, fánkért sorban állnak.

A hídon páncélosok állnak. A Budára igyekvőket a rendőrség igazoltatja. Elég a személyi igazolvány. A Mártírok útján a Széna térig békés az utca. Egy vasúti vagon önállósította magát a Déli pályaudvarról. Hogy hogyan került ide, nem tudni. Oldalain golyónyomok. Harcra tanúskodnak. A járókelők meg-megállnak. A gyerekek, mint valami új játékszer, már felfedezték a vagon. Bújócskát játszanak benne.

Már sötétedésben értünk vissza a pesti oldalra. Motorunk hangjára az emberek még mindig ijedten ugrálnak a kapuk alá. Puskaropogásnak tartják.

Lapzártakor

Hajnali órák. Az utcai világítás rőt fényei csupán a kihalt utca aszfaltjáról verődnek vissza. Kísérteties csend van. Sehol egy lélek. De mégis...

Megcsikordul a Nemzeti Színház színészbejárójának ajtaja. Három csizma koppan egyszerre. Honvédjárőr közeleg. Tegnap ilyenkor még fedezéket kerestünk volna. De ma már nyugalom van. Csak nagy néha hallatszik a Keleti felől egy árva géppisztoly kelepelése. A járőr azonban fel sem veszi. Lassú, nyugodt, magabiztos léptekkel rója az utcát. Nincs mitől tartania. A lépések zaja lassan elhal a távolban. Újból csend honol az utcán.

Hirtelen távoli lánccsörgés hallatszik. Páncélos közeleg. Fedezék után nézünk. A zaj mindjobban erősödik, végül fülsiketítővé válik. Hirtelen csend lesz. Óvatosan dugjuk ki fejünket az oltalmat nyújtó kapu alól. A páncélos a Lenin körút és Rákóczi út kereszteződésénél fekvő Sztálin-szobor mellett áll.

Teteje kinyílik. Katonák szállnak ki belőle. Körülveszik, néhány perc múlva már nehéz lánc erősíti a páncéloshoz. Felzúg a motor. S maga után vonszolja a szobrot.

Újabb járőr indul. Ellenkező irányba. A napok óta kimerült emberek békésen hajthatják nyugovóra a fejüket. A néphadsereg vigyázza az álmukat. *Vándor – Nógrádi*

Véres lap

(Hétfői Hírlap, okt. 29.)

Tiszta lap: ezt írtuk fel négy héttel ezelőtt a Hétfői Hírlap első számára. Négy hét választ el attól a naptól? Nem: egy egész történelmi korszak. Kedd délután óta azt éljük, amit az utóbbi években annyiszor hiába vettünk ajkunkra: a történelmet. És most valóban, most csodálatosan, most megrendítően, igazságosan és messzehangzóan a nép formálja azt. A magyar nép, amelynek dicsőségét és bátorságát hirdeti most népek hazája nagyvilág, a magyar fiatalság, amelynek hírét majd visszazengik az időnek bércei, a századok.

Tiszta lap: ezt írtuk fel új hírlapunk első oldalára. Azóta a drága, a nagyszerű magyar nép valóban tiszta lapot nyitott történelmében. Tisztább ez a lap a frissen hullott hónál, mert hazafiak vére festette vörösre. Vérben és önfeláldozásban, mondhatatlan hősiességben újult meg e napokban a magyar nép. Most kezdheti ez az újság, minden magyar lap, minden olvasó ifjúságunk, népünk a tiszta, az igaz, a szabad és a – reméljük! – független lapot történelmében. Első szavainkként erre az új, erre a véres lapra ezt írjuk: gyász és dicsőség.

Gyász az elesettekért, a hősökért, és dicsőség az élőknek, a hősöknek.

Fáj a szívünk minden elesett magyarért, az ifjakért és a lányokért, ezért az új, *októberi ifjúságért*, mely vetekszik a márciusi ifjak hírével, nevével is. Együtt sírunk az édesanyákkal, a testvérekkel, a párjukat vesztett szerelmesekkel, a sok fiatal házastárssal. Gyászoljuk és nem feledjük az elesett tüntetőket, a „parlamenti csata” áldozatait, a járőkeleket, akiket leterített a sortűz. Csillapíthatatlan fájdalomunk a gyermekekért, akik tejeskannával a kezükben hullottak a forradalom anyaföldjére, a budapesti aszfaltra. Gyászoljuk a honvédeket és a rendőröket, akik az első perctől kezdve megértették és megérezték, hogy ez a népmegmozdulás nem ellenforradalom, nem az, aminek „halaványul a gyáva szavára”: hanem *forradalom!* Petőfi ilyennek álmodta: fel-támadott a tenger, a népek tengere...

Íme, nem is tudok elidőzni a gyász szavainál, mert a bánatnál erősebb a megrendült öröm, a gyásznál a dicsőség. Nem lehet ez más, csak forradalom, mert az embernek minden gondolatára Petőfi-sorok visszhangzanak: „Mit rákentek a századok, lemoszuk a gyalázatot!” Fiatalok, munkások, értelmiségiek, egyéb megjelölésű hazafiak, Budapest népe: lemostátok a gyalázatot. Vidéki városok dolgozói, munkástanácsok, a magyar nép sokarcú forradalmának új szervei, kik ugyanazt tettétek vértelenül, amit a felkelők vérükkel: rátok tekint a világ.

Soha még a magyar névnek olyan becsülete a világban nem volt, mint október 23. óta. Az angol és a lengyel, a francia és a jugoszláv lapok a mélységes tisztelet, a meghökkenet csodálat hangján írnak a magyar felkelésről. A világot ámulatba ejti a magyar nép szabadságszeretete. Madariaga, a nagy spanyol filozófus a francia forradalomhoz hasonlítja a mi felkelésünket. Nem számít a világ szemében, ahogyan a mienkben is eltölpül, volt-e a felkelők közt ellenforradalmár, máglyának használták-e egyesek a forradalom szent lángját? Ki tud ma már arról, akadt-e néhány martalóc 1789. július 14-én Párizsban? Ma csak azt tudja az egész világ, hogy a történelemben új lap nyílt meg ott.

A nemzetközi közvélemény ma levett kalappal néz fel kicsi hazánkra. Nagyszerű, új érzés ez: *büszkék lehetünk arra, hogy magyarok vagyunk*. Nem volt a történelemben még ilyen forradalom: egy egész város úgyszólván fegyvertelenül állt ki igaza, szabadsága mellé. Csodálatos forradalom ez: dörögnek a tank-ágyúk, recsegnek a géppisztolysorozatok és szól a telefon, nem alszik el egy pillanatra sem az utcai világítás, ég a gáz, és minden reggel befut a tej az üzletekbe... Csodálatos forradalom ez: a betört kirakatüvegek mögött ott tornyosodik az áru és nem nyúl hozzá senki. »A magyar ember nem lop«: ez áll körütszerte a kirakatokon,

ezzel is leckéztetve azt az ostoba és bizalmatlan rendszert, amely mindenkinen ellenséget és tolvajt gyanított, és az ellenőrök ellenőreit is ellenőriztette. Nem kell ellenőr, nem kell bizalmatlanság, ha a nép nemcsak a vezércikkekben veszi kezébe sorsának irányítását.

Csodálatos forradalom ez azért is, mert az, akinek nevével a békés tüntetés indult, Nagy Imre vásárnapi nyilatkozatával ismét az élére tudott állni. Milyen alvilági mesterkedés volt: az ő nyakába varrni a szovjet csapatok behívását, az ő nyakába varrni a statáriumot, nevét sárba rántani, népszerűségét ebek harmincadjára vetni. Majdnem sikerült is. Szerda reggel óta Nagy Imre népszerűsége mértani haladvány formájában csökkent. A kiábrándulás lúgja marta ki az ország legnépszerűbb emberének hitelét, becsületét. A hazafiak, a felkelők azt kérdezték: vajon ismét fél nappal később ébrednek-e fel a hatalom birtokosai, mint az utóbbi évben annyiszor, mint kedd délután óta oly tragikusan? A kormánynyilatkozat, amelyet Nagy Imre vasárnap délután felolvasott, a párt vezetőségének merész átalakítása után, az emberek fellélegeztek. A rádió nem egyszer játszotta a Himnuszt az utóbbi napokban, méltatlanul is, de most együtt énekeltünk vele: Isten, áldd meg a magyart.

Erősítse Nagy Imrét, nemzeti kormányának valóban nemzeti: tehát népi, tehát demokratikus, tehát szocialista tagjait az a tudat, hogy a Petőfi-szoborhoz, a Bem-émlékműhöz felvonult fiatalság és az őket eltető főváros tőle, Nagy Imrétől várta azokat a reformokat, amelyeket vasárnap végre, végre bejelenthetett. Ahhoz, hogy meg is valósíthassa, hogy meg is valósíthassuk, nyugalom kell. Nyugalom a szívekben és nyugalom az utcán. Gondoljanak a türelmetlen – ó mennyi joggal türelmetlen! – fiatalok és nem fiatalok arra, hogy egyetlen puskalövés géppisztolyháborút, tankcsatát, vérözönt indíthat el újra.

Ahhoz, hogy a szovjet csapatok kivonuljanak – hiszen ezt várja mindenki! – az kell, hogy rend és nyugalom uralkodjék a budapesti utcán. Ez a csodálatos forradalom, amely hihetetlen erkölcsi magasságban mutatott példát a világnak, most vizsgáljuk érettségéből.

Budapestiek, magyarok, testvérek, csak jól vizsgálhatunk! Mennyi idő kell? Huszonnégy óra? Negyvennyolc óra? Ezt ne bírónak ki, ha kibírtuk a sortüzeket? Az egész világ ránk tekint. Az egész ország sorsa tőlünk függ. Minden forradalom kétszer győz: egyszer az utcán, a vérben, a halálban. Másodszor és igazán: a szívekben, a munkában, az életben. Az elsőnek akkor van értelme, ha a másodikat is megvívjuk. Meg fogjuk vívni. Soha még a történelemben ilyen lehetőségünk nem volt, hogy Magyarország magyar ország legyen, szabad, független, gyarapodó és büszkesége az emberiségnek.

Boldizsár Iván

Dudás József – Divide et impera!

(Magyar Függetlenség, nov. 1.)

A szalámi politika úgy kezdődött el, hogy letartóztatták a Független Kisgazdapárt tisztakezű, tiszta lelkű, őszinte, a nép fejlődéséért lelkesedő fiatal paraszt- vagy munkásszarmazású nemzetgyűlési képviselőit és a párt vezetőit.

Gumibottal, csinált összeesküvés fegyverével, hosszú, nehéz börtönökre ítélték vagy külföldre üldözték a Kisgazdapárt szívét és agyát. Ezután következett a Szociáldemokrata Párt.

Így maradt a magyar parasztság és munkásság a Rákosi-csöcselék martaléka. De voltak a Kisgazdapártnak és a Parasztpártnak „okos” vagy ravasz – és váltogathatnám a jelzőket, vitatkozhatnának az emberek, melyik illik rájuk – vezetői. De ha azt mondom, hogy gyalázatosak voltak, ezzel mindenki egyetért. Oszd meg és uralkodj, mondták a zsarnokok, vagy a fiók-zsarnokok, minden időben. De az osztrák ház is összeomlott, és szemétre került Rákosi Mátyás is.

Ám a szolgálai még mindig elég erősnek hiszik magukat a magyar nép munkájának elherdálására, és most, hogy a kótyavetyébe beleszól a nép, inkább elpusztítanak, semhogy a termelőerők, munkájuk rájuk eső részéből megfelelő részt adjanak a dolgozóknak.

A magyar szabadságharc elementáris ereje, mely szétzúzta a zsarnokság gyilkos béklyóit egységes szervezet, amely az emberi méltóság megcsúfolása miatt, azonos célok elérése végett úgy robbant ki, mint egy tűzhányó. Legyőzhetlenné vált népünk! A győzelem megnyitotta az utat a tisztességes, jó szándékú embereknek, és így Nagy Imre miniszterelnök úrnak is, hogy a magyar népre támaszkodva, a nemzetközi jog segítségével a magyar nemzet részére biztosítsa a szabadság és a függetlenség, a demokrácia, a tisztességes szocializmus útját a felemelkedés felé. És mégis úgy tűnik, mintha valakinek, vagy valakiknek még mindig megvolna a lehetőségük, hogy még kétségbeesettebb, még keservesebb nyomorba taszítsák a magyar népet.

Az osztd meg és uralkodj elvének gyakorlati alkalmazása, a forradalmi csoportok mesterséges szétválasztása, éppen előzetes szervezettségük hiánya miatt, a húzd meg, ereszd meg politika időnyerést jelenthet a reakciós erőknél. Pedig ezek drága percek. A nemzetközi helyzet a magyar ügyön kívül tovább bonyolódott a közép-keleti súlyos kérdésben. Ezért fokozott a felelősség, saját népünk és a világ előtt. Az erők megosztásával Rákosiék tíz esztendő nyertek. Ez alatt a tíz év alatt felszámolták alkalmazkodó, karrierista társutasait, csak azok tarthatták meg bársonyszékeiket, akik a zsarnokokat túlszárnyalták a magyar nép megnyomorításában.

A forradalmi erők egyesülésének akadályozása olyan cselekedet, mely súlyos, mérhetetlen felelősséget jelent. Olyan politikai kezdeményezés ez, mely az igazi testvérháborút robbanthatja ki, ha egyes csoportokat másokra uszítanak rá. Ezért minden becsületes hazafinak teljes erejét meg kell feszítenie a rend fenntartására, és az egymás közötti egység megtartására, s a forradalmi fegyelem megvalósítására. De ugyanilyen erőfeszítéseket kell tennie Nagy Imre miniszterelnöknek is, hogy megszabaduljon a visszahúzó erőktől. Ezt most megteheti, még mellette áll az ország, még ki lehet javítani az október 23-i kormányzati hibákat.

Földet vissza nem adunk, minden nagytőkés restauráció ellen ugyanolyan keménységgel harcolunk, mint amilyenel kivertük a hatalomból Rákosit és Gerőt.

Ne kísérletezzetek a háborgó nép türelmével! Kenyér kell és szén! A falvak munkájának hiánya, a bányászok elszánt-sága a forradalom mellett, és a jelenlegi kormány összetétele ellen, keserves hideg, fagyos telet, éhes korgó gyomrot és még nagyobb felháborodást, még elkeseredettebb harcot és talán a halált jelenti majd az egész nemzetre. Talán éjfél előtt vagyunk egy perccel, ez a perc az élet! A makacsság a halál!

Dudás József: Mind a huszonöt pont – amiért a magyar nép felkelt, a forradalom követelése
(Magyar Függetlenség, nov. 2.)

A Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány október 28-án fogalmazta meg és juttatta el a kormányelnökhöz azokat az igaz szívből fakadó, akarattá testesült vágyakat, melyeket első ízben 1956. október 30-i számában ismertetett a Magyar Függetlenség. Azóta mindez megvalósult.

Jutalomként a forradalom harcosainak még egyszer felsoroljuk.

A Magyar Nemzeti Bizottmány meghajtja a kivívott és drága vérrrel szentelt szabadság zászlaját a hősi halottak, sebesültek, az egész magyar nép előtt.

Köszönetet mond a magyar nép igazi barátainak, az ENSZ tagjainak, újságoknak, bizottságoknak, mindazoknak a tudósítóknak, akik a magyar szabadság ügyét magukévá tették és hathatós segítséggel támogatták a magyar népet jogainak helyreállításában, melyeket az ENSZ alapokmánya biztosít.

Felkérjük a Biztonsági Tanácsot, hogy ismerje el a Magyar Nemzeti Bizottmányt és a Szabadságharcosok Vezérségét hadviselő félnek, küldjön **fegyverszüneti bizottságot** Magyarországra.

Magyarország függetlenségének megvédésére kérjük a Biztonsági Tanácsot, hogy küldjön Magyarországnak anyagi segítséget.

A magyar nép és a Nemzeti Bizottmány **FELMONDJA a Varsói Szerződést**, mivel ez ellenkezik a magyar békeszerződéssel és az ENSZ Alapokmányával, ezzel egyidejűleg a Biztonsági Tanács (ENSZ) védelme alá helyezi Magyarországot minden fajtájú agresszió ellen. Az oroszok azonnal vonuljanak ki Magyarországról, kitűzött fehér zászlókkal.

Magyarország kinyilvánítja semlegességét. Ausztria min-tájára, jó barátságot akar a világ minden népével, az egyenlőség alapján.

Tiszteletben tartjuk a tűzszünetet. **A fegyvert nem tesszük le**, a szabadságharcosok fegyverben maradnak, fegyverüket nyíltan hordják. A Nemzeti Bizottmány adja ki a fegyverviselési engedélyt, a szokásos karhatalmi alakulatok: rendőrség, honvédség a fegyvereseket nem igazol-tathatja csak rendbontás esetén. A **Nemzeti Bizottmány igazolványával rendelkező fegyverest csak saját alakulata vehet őrizetbe.**

A szabadságharcosok felléphetnek a kivívott szabadság védelmében bárhol és bármikor bárki ellen.

A rendfenntartó karhatalom kiegészül a szabadságharcosok egységeivel.

Mindenkit, aki részt vett a szabadságharcban, szabadság érdemrenddel tüntetünk ki, a halottak dízsír helyet kapnak, hozzátartozóik segélyt vagy nyugdíjat, a sebesültek ápolást és segélyt, a rokkantak nyugdíjat.

Nem ismerjük el a jelenlegi kormányt.

A kormány alakuljon át ideiglenes jelleggel. Tagjai legyenek a szabadságharcosok vezérségéből, a Nemzeti Bizottmány választott tagjai, valamint Kovács Béla, Nagy Imre és Kádár János.

A Diákpárlament, a Munkás-, Paraszt-, Katonatanácsok azonnal alakuljanak meg, hatáskörük a kivívott szabadság megőrzése, az alkotmány kidolgozásában vegyenek részt, tagjaikat küldjék a Nemzeti Bizottmányok soraiba. Új szakszervezeti vezetők megválasztása, a régi szakszervezeti demokrácia alapján. A munkásság sztrájkjogát biztosítjuk.

Az egészségügyi, élelmezési és közművek alkalmazottai dolgozzanak, a munka többi területén tovább sztrájkolunk az ideiglenes kormány megalakulásáig.

Teljes lelkiismereti, vallás-, sajtó- és gyülekezési szabadságot.

Magyarországon demokratikus pártok alakulhatnak. Azonnal működhetnek, tevékenységüket senki sem akadályozhatja meg.

Az összes társadalmi osztályok és rétegek fajra, nemre és nyelvre való tekintet nélkül a magyar nép egységes, szétválaszthatatlan részei. Általános politikai amnesztiában részesül a zsarnokság minden áldozata, és megfelelő kártalanítást kap, különös tekintettel leszünk azokra, akik a szabadságharc előharcosai voltak a zsarnokság ellen.

Azonnal engedjék szabadon Mindszenty bíborost.

Az ÁVH azonnal feloszlik, az egységes rendőrség tagjai sorában az ÁVH egyetlen tagja sem foglalhat helyet, ellenben helyet kell nyernének a szabadságharcosok.

Az ország gazdasági rendje **nem igazodhatik semmiféle dogmához**, hanem kizárólag az ésszerűség, a szabadság és szakszerűség elve vezesse. A kisiparosok, földművesek, diákok, művészek állami támogatást kapnak. Az üzemi munkásság részesedést kap az üzem tiszta jövedelméből.

Szabad külföldi utazás, a külföldiek szabad látogatása Magyarországon, az európai demokratikus országok be- és kiutazásának rendje szerint.

A külföldi segély szétosztását a szabadságharcosok és a Nemzeti Bizottmány végzi a Vöröskezeszettel együtt.

Az összes kiváltságos ellátmányokat azonnal megszüntetjük, a párt és a kormány magáncélt szolgáló raktárkészleteit a sebesültek ellátására igénybe vesszük.

Menedékjogot, és ha kívánják, magyar állampolgárságot adunk az orosz katonai alakulatoknak, azok minden tagjának, akik a magyar szabadságharcosokat segítették és nem kívánnak visszatérni országukba.

Jelen határozatunkat megküldjük: az ENSZ minden tagállamának, Dobi Istvánnak, Nagy Imrének, Kádár Jánosnak, Kovács Bélának, és nyilvánosságra hozzuk az egész világ előtt.

Mindez megvalósult, igaz, hogy a kormány akarata ellenére, a szovjet fegyverek vereségének, fiaink, leányaink piros vérének árán, de immár valóság. Nem táncolhat vissza a kormány, ezért:

Újabb harcra hívunk benneteket, fiatalok és öregek,
MUNKÁRA!

Fegyverünk volt a sztrájk, most lesz a munka, sajnos csak fél kézzel dolgozhatunk, mert a másik még mindig fegyvert fog, de lehet, hogy ezúttal igazat szólt a nagy, az ősi hazugság atyja, és valóban csak a pereputtyát biztosítja riasztó mozdulataival, és lemond a megszállás kísérletéről.

Dolgozzunk és termeljünk okosan. Köszönjük a nyugati államoknak erkölcsi, anyagi segítségüket, Kína, Jugoszlávia, Lengyelország együttérzéssel támogattak, és báto-

rítanak most is, amikor Budapest körül bezárul a kör, melyet gyilkos acélszörnyetegek húznak keletről északra és délre.

Hajnali fél négy, futárok és telefonok jelentik: a ruszkik beássák magukat Cinkotán, Budakeszi felé nyomulnak, és lövöldözés hallatszik Csepelen.

És most mi mondjuk: Tűzszünet! Ne lőj! Most véd az erkölcs, az igazság, véd az emberi testvériség és igen, ide-írom: az Isten.

Déry Tibor: Barátaim

...A suhancok forradalma, mondták! Mától kezdve a „suhanc” szó szent előttem. Évek óta kétségbeesve figyeltem a magyar ifjúságot: ájultan hallgatott. Október 23-án felállt, és helyreütötte a nemzet becsületét. Megrendülten és tisztelettel megemelem a kalapomat előtte. Úgy, ahogy kívántam, reméltem: 48 ifjúsága után támadt a hazának egy 56-os ifjúsága is.

Elsősorban őhozzájuk szólok, mert ma az ő kezükben van a forradalom sorsa. Öreg vagyok, 62 éves múltam, két bukott forradalomban vettem részt. 45-ben azt hittem, hogy munkások, parasztok, mindannyian, akik a nemzetén kívül rekedtünk, új hazára lelünk. De tíz év alatt lépcsőről-lépésre kilopták talpunk alól az országot. Azt hittük, a szocializmust fogjuk megépíthetni, ehelyett vérből s hazugságból rakott börtönfalak közé zártak. Felelősnek érzem magam azért is, hogy későn nyílt ki a szemem. S hogy ma, mikor kinyílt, nem tudtam szavamat vagy a hallgatásomat úgy felerősíteni, hogy mindenki értsen belőle. De egy mentségünk van, magyar íróknak: ha későn is, de mindenkinél korábban kezdtük el a nyílt harcot a zsarnokság ellen.

Ha szavaimnak van valami hitele, hallgassatok meg: óvjátok meg a forradalmat! Olyan méltósága volt eddig, amelyet csak az igazság adhat eszmének, embernek. Egy dologra figyeljünk: nem a bosszú órája ütött, hanem az igazságtevésé. Aki bűnös volt, azt bíróság elé kell állítani. De a tévedőket ne kínozzátok, mert ne feledjük el, hogy százezren tévedtek, mert megtévesztették őket.

A forradalom győzött, de ha nem adunk neki időt, hogy erőre kapjon, újra elbukhat. El is sikkaszthatják azok, akiknek érdekük. Fogjunk össze: egy hazánk van s egy életünk. Ha szavamnak van hitele: fogjunk össze, ne egymás ellen hadakozzunk! Ne folyjon több vér! Tisztelet a halottaknak.

(Irodalmi Újság, 1956. november 2.)

Füst Milán: Emlékezés

Thukydidesz modorában az elesett hősök sírja felett

Barátaim, annyi szenvedésben és új nagy reménységekben társaim, hallgassatok reám. E hősöket, akik itt fekszenek némán, fennkölt lelkük elszántságától még mindig összeszorított szájjal, e hősöket sok mindenért siratja és magasztalja most e nagyvilág. Dicsérik mindenekelőtt páratlan, soha el nem képzelt bátorságukat, amellyel ennek az egész nagyvilágnak példát mutattak, hogy az ilyen szegény kis ország hű fiainak mint kell szeretniök a szabadságot és hazát, de példát mutattak kitartásban és erőben is, vagyis tűzük nem volt szalmaláng – ők nem futamodtak meg a harcok és ágyúk dübörgése előtt, ők gyengéd, fiatal mellükkel állva maradtak a vas előtt, küzdöttek utolsó percükig és meghaltak. Mindebben a dicséretben és gyászban megtört szívemmel én is osztozom. Magam is lehajlok hozzájuk, mint ti, hogy könnyeimmel áraszsam el sápadt, fiatal arcukat és immár, sajnos, örökre önfeledt szívüket. De nemcsak ennyi a mondanivalóm most. Megfáradt öreg vagyok, sok mindent láttam hosszú életem során, de ilyet még soha.

Arról a soha nem látott fegyvelemről akarok szólni, amely ebben a forradalomban megnyilvánult. S ez a fegyvelem nemcsak abban mutatkozott meg, hogy rablás sehol sem történt – közsímtény, hogy a kirakatok betört üvegablakai mögül senki se lopkodta ki az árut, s már maga ez a körülmény is minden elismerésünket megérdemelné, de még csak nem is ebből áll az a csoda, amely engem létem alapjaiban olyannyira megrázott, s amelynek emlékét a síromba is el akarom vinni magammal. A politikai megfontoltság és okosság, a politikai mérséklet, valamint a forradalmároknak embertársaik iránt való szolgálatkészsége és szívbéli jóakarata volt az a csoda, amely újra feltámasztotta szívemben minden szeretetemet honfitársaim iránt.

Mert ezek a fiúk s ez az egész nép nem nagybirtokosok után kiáltozott, nem papi domíniumok után, nem vagyónokat akart harácsolni magának, nem egy megunt dinasztia here főhercegeit akarta visszakiáltani ide, nem a főnemeseit reklamálta... ebben a tiszt és tiszta és fegyelmezett, tehát gyönyörű forradalomban egyetlen önző vagy fasiszta hang nem hallatszott. S ez az, amire én büszke vagyok, amit nem akarok többé elfelejteni. Óh, bizony ez anyagi szempontból szerény igényű forradalom volt, sirnivalóan szerény s amellet magasztos, mert anyagiakban csak a szerény megélhetésért küzdött s amellet a lélek legfontosabb javaiért – s melyek azok? Az igazi demokrácia és az igazi szabadság.

Tamási Áron: Magyar fohász (részlet)

Az idők gyógyító lázában él a magyar. Történelmünk ezer évén átlóg az emberi Génusz üzenete, mely nemzeti hőseink példáit emeli elének és költőink fénylő szavait idézi. Nincs módunk kitérni a hűség elől.

Tizenegy éve élünk őrhelyünkön: ezen a földön; szomjazva az emberi és a nemzeti lét igaz voltára. Éltünk vágyakozásban az enyhület után, de szomjúságunkban itthon a hazugság italát nyújtották nekünk, a világ pedig vegyes főzetekkel kábított minket. Ebben a zavaros veszélyben, a hosszú sóvárgás után, emberi és nemzeti létünkben tehetünk-e mást, mint amit tettünk?

A kehely, amelyben magyarok vércseppjei szentelik meg az éltető italt, a világot arra inti, hogy nagyobb gonddal és tisztább lélekkel őrködjék az emberi lét méltósága fölött. A hatalmak, melyek a maguk rendszerében élni jónak és helyesnek látják, adják meg nekünk a lehetőséget, hogy mi is a magunk emberi és nemzeti formánkban élhessünk. Ez a forma nem más és nem is lesz más, mint a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség formája. Ezt a formát, kormányzás dolgában, egy nemzeti kormány tudná a nép akaratával megtölteni; a művelődés szellemével pedig a magyar léleknek azok a mesterei, akik az elmúlt évtized alatt is a nép hűségében éltek.

Szenvedő lélekkel áhítjuk, hogy a rontó harcok megszűnjenek; s kérjük az emberi bölcsesség szellemét, hogy e harcok küzdőit igazságtalan ítélet ne érje.

(1956. okt. 26.)

Szabó Pál: A parasztsághoz

Irtóztos keservek, hazugságok, gyötrelmek, tragédiák tengerén túl végre valóban szabad lesz a magyar föld.

Fiatal lányok és fiúk, diákok, honvédek és munkások holttesteit vetettek gátat annak az egyre jobban tobzódó örületnek, amely a szocializmus nagy eszméje nevében börtönbe és kínzásra juttatta, s öngyilkosságba, kétségbeesésbe kergette osztályharc címén a magyar parasztság legjobbjait. Az adott szó, törvény vagy rendelet ezekben az években semmi volt, talán a törökvilágban se volt a parasztságnak ennyire gyilkos és kegyetlen a sorsa. Ha a parasztság elvész, akkor elveszett Magyarország: s mármár úgy volt, hogy sehol, sehol sincsen remény. De aztán csoda történt: a fiatalok védtek meg az egyre inkább gyarmati sorba süllyedő hazát, az egyre reménytelenebb sorban tengődő parasztságot, és ők hozzák rendbe a butaság és a szadizmus által megzilált családi tűzhelyeket.

Rettenetes ára van annak, hogy e sorokat írhatjuk, és hogy vagyunk: anyák keresik az örökre elnémult barikádlégiók között gyermekeiket, kicsi gyermekek keresik fiatal édesanyjukat, ennyi gyötrelemtől, ha tudna, fájdalomában feljajdulna a föld. A nap vérbe borulna, az ivóutak vize vérré változna, és zokogva hullajtanák le leveleiket az őszi fák. S mi, még élők és öregek, nem tudunk semmi mást tenni a megholtak sírjára, mint hogy nevüket megőrizzük és átadjuk az örök emlékezetnek. Legyen áldott emlékezetük, míg magyar embert hord hátán a föld.

A hősi halált haltak a haza szabadságáért, a családi élet tisztaságáért, és az általános emberi szabadságért és boldogulásért haltak meg. Olyan szépen, olyan igazán, és olyanra hősien és tisztán, amelyet még eddig nem tud felmutatni a magyar történelem.

Kegyetlen, s alig kibírható volt az elmúlt öt-hat esztendő, az apró kis falukat éppen úgy, mint a mezővárosokat, és az egész magyar életet elborította a hazugság, a terror, a brutalitás, és ebben a temérdek hazugságban és embertelenségben a tizenkétfélmilliónyi katasztrális hold szántóföldből egy barázda sem sülyedt el. A nép is kibírta, a föld is kibírta. Mi végre írott hát elő számunkra ilyen kegyetlen sorsot a történelem? Hogyan történhetett meg az, ami történt? A nagyon közeli idők már tisztázhatják ezt a kérdést, most erre se idő, se alkalom. Most csak annyit, hogy a falu értelmét és gerincét megtörte az eszmék, szavak és fogalmak meghamisítása. A falu saját testéből szakított ki a brutális hatalom olyan ékeket, mint ahogy a fát is saját darabjával hasogatják széjjel az erdőn. Lányaink és fiaink és asszonyaink hősiességéből nyilvánvaló, hogy a magyar falu, de általában a magyar nép végre tanul a saját szenvedésén. A nemzeti öntudat olyan erővel lobogott fel a magyar népben, aminek lángja szinte az égig ér, mi hát most a teendő?

Első teendő az, hogy a nemzeti génusznak ezt a világba lobbanó lángolását soha, egy pillanatra sem szabad hagyni kialudni. Mától kezdve legyen itt minden tett, minden gondolat nemzeti tett és nemzeti gondolat. A nemzeti gondolat jegyében forduljon az eke barázdáról barázdára, a nemzeti gondolat jegyében íródjon minden betű, a nemzeti gondolat jegyében álljunk szóba szomszédokkal és jó barátokkal, ezentúl minden elhangzott szó legyen a nemzeté.

Minden kalapácsütés a nemzet lelkiismeretén visszhangozzon vissza, soha ne engedjük meg többé a falu ősi erkölcsi rendjét szétszakítani, megzavarni. Nincs olyan erő, amely meg tudott volna bennünket gyötörni a múltban, ha ideje-

korán meg tudtuk volna fogni egymás kezét. Nem lesz olyan erő se ma, se holnap, ami szét tudná zúzni falvaink olyan nagyon meggyötört ősi rendjét, ha végre mindörökre való barátságra és testvériségre meg tudjuk fogni egymás kezét.

Ma jobban, mint valaha, meg kell, hogy nézzük minden embernek az erkölcsi értékét, legyen az hivatalnok, adminisztrátor, vagy bármi és bárki, aki kérő vagy követelő szóval bejön a faluba. Ne higgyünk többé senkinek, akinek a szájából nem a mi szívünk szerint hull a szó. Ne higgyünk többé semmiféle jöttmentnek, a falu ismeri önmagát, a falunak kell kiválasztani saját embereit, hivatalnokait, a falu ismeri a határt, a földet, a munkát, a falunak kell kialakítani munkálkodási és gazdálkodási rendjét.

Egy mindnyájunkért, mindnyájunk egyért: ez a paraszti teendő.

Szabad szó, 56. október 31.)

Német László: Emelkedő Nemzet

... még csak annyit láttam, amennyit a rádió és a vidéki események látni engedtek, s már ott állt előttem a veszély: a közeli, hogy a nemzet szent felindulásában a bosszúvágy sugalmazóira hallgatva, olyasmit talál elkövetni, amit nem lehet többé jóvátenni, s a kissé távolibb: hogy mialatt a fegyvert fogott nép figyelme a szovjet csapatok kivonulása felé fordul, az új pozíciók felé csörtető emberek, akik régi fényük visszatérését várják, megfelelő hadállást foglalnak el, s a forradalomból ellenforradalmat, 1956 magyar szabadságharcából holmi 1920-as kurzust csinálnak.

...kinek kell ezt megakadályozni, ha nem nekünk, akik látjuk, hogy mit lehet itt elveszíteni. Az alól, hogy szóljunk, felmentést csak a halál, vagy még az sem adhat. Az első alkalmi autóval én is Pestre jöttem, s a szobámba zárkózva ideültem, mint valami gépfegyver az írógép mögé, hogy amíg bírom, kattogtassam. Gépem mellől arra a fiatal lányra gondolok, akinek a hírek szerint a Kálvin téri ház tetején valamennyi férfitársát kilőtték, s ő tovább jártatta a fegyvert, amíg csak fiatal feje is oldalt nem konyult. Nem tudom pontosan, így történt-e, de az én szívemben ez a lány most a múzsa, ő írta a ház tetejéről: „Rajta, öreg hullajelölt! Ha én odaadtam a szép ifjú életem, mi az neked, szegény emberi maradvány, a magadét megtenni”.

(Irodalmi Újság, 1956. nov. 2.)

Szabó Lőrinc: Ima a jövőért

...Magyarország felszabadult. Hadd kérdezzem azonban magamtól és mindenkitől: igazán felszabadult-e?! Felszabadult-e a további lidércnyomás lehetőségétől, felszabadult-e a megismétlődés veszélyétől?! És még valamitől! Amit a magyarság most művelt, azt nyolc napon át lángoló glóriaként csavarta maga körül a földgolyó, glóriaként, melyben soha ki nem hűl a visszanyert tisztelet, a szeretet és a csodálat.

Sehol a szabad világban. Sőt talán még másutt sem. Nem szabad csökkentenünk ezt a fényt, nem szabad ezt a ragyogást.

...Sok jóvátennivaló vár még ránk, sok becsületes igazságtétel, aminek szüksége csak ez után fog kiderülni. S ami nélkül nem nyugodhatnak meg igazán a lelkek. Magyarországot a fiai, a szenvedése és kétségbeesése szabadították fel. Váltsa meg most a szent munka, és valami hasonlata a mennyei igazságnak a földön.

(Irodalmi Újság, nov. 2.)

Dr. Püski Sándor nyilatkozata a Petőfi Párt (Nemzeti Paraszt Párt) Irányító Testülete szerepéről

A Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt) újjáalapító nagygyűlése a politikai pártoknál szokatlan szervet iktatott be a párt szervezetébe: írókból álló Irányító Testület titkárává választotta dr. Püski Sándort:

– A testülete tagjai: *Féja Géza, Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Kodolányi János, Németh László, Remenyik Zsigmond, Sinka István, Szabó Lőrinc, Szabó Pál, Tamási Áron és Veres Péter* írók – a névsor a magyar szellemi és művészeti élet egyéb területeiről hamarosan kiegészítődik – az egyetemes magyarság kultúráját jelentik, származásuknál és hajlamaiknál fogva a nemzet törzsének, a parasztságnak az ügyét kívánják különösképpen szolgálni, s ezért a parasztságot pártállásra való tekintet nélkül tömörítő, egységes művelődési és gazdasági érdekképviselői szervezet, a Magyar Parasztszövetség mellé állnak, politikailag azonban a Petőfi Pártot (Nemzeti Parasztpártot), szinte mint annak az elnöksége, támogatják, s a maguk szellemi és erkölcsi erejükkel ügyelnek arra, hogy a párt politikai vezetése többé el ne tévelyedjék az egész magyarság, s különösképpen az egész parasztság szolgálatától.

(Új Magyarország, nov. 2.)

Az Üllői út, a Kilián laktanya mellett elhaladó tankokkal (a www.rev.hu archívumából)

Sinka István: Ellopott Szívárvány

Fáradt kezét térdéről csüngeti
a földnek munkása. Parton ül.
Nehéz szerszámaikat maga mellé tette.
Jó a szellőben ülni: lucskos inge kihűl.
S reá se gyújt, nem kell a füst,
többet ér az ábránd.
Körülötte tikkadt mező hallgat:
ellopták az égről a szívárványt.

Benjámín László: Elesettek

Láncaltapokon, egyenruhában jött a HALÁL értetek.
Szerelem, munka, remény, jó és rossz már töletek elvételét.
De már emlékeitekéről is veszik el a becsületet.

Élők és holtak: fosztogatónak titeket gyaláz, aki
Ezt a szomorú országot utolsó kincseitől akarja megfosztani.
Hát jöjjön a láncaltapas Hatalom! Szívünket fossza ki!

Ágyúsó, könnyűzene búcsúztatja az elesetteket, nem sírás.
Mi lesz velünk? Már csak a sírban a szabadulás?
Nincs felelet. Csak a vér van, csak a gyász.

Sinka István: Százezer udvar

Látok százezer vén paraszti udvart,
Süppeteg csendben nagy poroszlóktól dúlva.
S látom, hogy százezer meghasadt küszöbön
Százezer paraszt ül tenyérbe borulva.

Pitvarnak, kamrának széttört az ajtaja,
s szél futkos bé rajta öldösni a csendet.
S kinn a szérűskertnek fekete szalmáján
a vak História veres csikót ellett.

Megzöldül a kútvíz, néma a galambdúc,
s mint a gyászlobogó, olyan a lomb a fán.
És a lomb alatt nagy idő-apóka-szem
sír százezer paraszt százezer udvarán.

A Kilián laktanya romos épülete, előtte teherautóroncs (a www.rev.hu archívumából)

A Kossuth Lajos tér a forradalom napjaiban (a www.rev.hu archívumából)

A Kossuth Lajos tér a forradalom napjaiban (a www.rev.hu archívumából)

A Corvin köz a zsákmányolt 122 mm-es szovjet tarackkal (a www.rev.hu archívumból)

A Corvin köz csata után: járókelők elfoglalt harckocsit néznek (a www.rev.hu archívumból)

A Hungária kávéház bejárata a romos New York palotában (a www.rev.hu archívumából)

A Kálvin tér (a www.rev.hu archívumából)

A Kilián laktanya és környéke a harcok után (a www.rev.hu archívumából)

A Kálvin téren nézelődő emberek (a www.rev.hu archívumából)

Tamási Lajos: Piros a vér a pesti utcán

Megyünk, valami láthatatlan
áramlás szívünket befutja,
akadozva száll még az ének,
de már mienk a pesti utca.

Nincs más teendő: ez maradt,
csak ez maradt már menedékül,
valami szálló ragyogás kél,
valami szent lobogás készül.

Zászlóink föl, újjongva csapnak,
kiborulnak a széles útra,
selyem-színei kidagadnak:
ismét mienk a pesti utca !

Ismét mienk a bátor ének,
parancsolatlan tiszta szívvel,
s a fegyverek szemünkbe néznek:
kire lövetsz, belügyminiszter ?

Piros a vér a pesti utcán,
munkások, ifjak vére ez,
piros a vér a pesti utcán,
belügyminiszter, kit lövetsz ?

Kire lövettek összebújva
ti, megbukott miniszterek ?
Sem az ÁVH, sem a tankok
titeket meg nem mentenek.

S a nép nevében, aki fegyvert
vertél szívünkre, merre futsz,
véres volt a kezéd már régen
Gerő Ernő, csak ölni tudsz ?

... Piros a vér a pesti utcán.
Eső esik és elveri,
mossa a vért, de megmaradnak
a pesti utca kövein.

Piros a vér a pesti utcán,
munkások – ifjak vére folyt,
– a háromszín-lobogók mellé
tegyetek ki gyászlobogót.

A háromszín-lobogók mellé
tegyetek három esküvést:
sírásból egynek tiszta könnyet,
s a zsarnokság gyűlöletét,

s fogadalmat: te kicsi ország,
el ne felejtse, aki él,
hogy úgy született a szabadság,
hogy pesti utcán hullt a vér.

Kassák Lajos: A diktátor

Alámerült örökre. Semmi kétség.
Sosem volt rútabb halál
soha engesztelhetlenebb gyűlölet
cserbenhagyták a gyávák
s a hízelkedők elárulták.

Zászlók erdejéből lépett elő
és ordított és toporzékolt vészesen
kivégeztette, akiknek szemük volt
kivégeztette, akiknek szájuk volt
ki akarta folytatni
egy egész nép vérért

s végül eltiportan hever
a hóban, a vizeletben, vagy a tüzes romok alatt.

Bűnhődött-e, ha megölte magát
bűnös-e, aki megölte
a hajszás nappalok
s a rémisztő éjszakák nélkül
szegényebb lett-e a világ?
Nem! Nem!

Most hasad ketté a fekete ég.
Most fakasztja csíráját
az új gabona.

Tamási Áron: Gond és Hitvallás

Egy ezredév alatt sok zivatar verte nemzetünket, de a zivatark borújában is két fény mindig hű maradt hozzá. Az egyik a nemzet csillaga, mely vészek idején is áttört fényével a homályon, a másik pedig virrasztó költőink fáklyafénye, mely a magyarság számára ma is tanítás.

Számunkra több is ennél, mert kötelező hűséggel szeretnők ezt az örökséget hordozni. Nehéz, de megtennünk mégis az egyetlen út, mert nincs feloldás.

Itt állunk a számadás és vallomás erkölcsi kényszere alatt. Itt állunk az októberi szabadságharc véres halmán, melyet egy nép reménye ostromolt. Ha egy évtizedre visszatekinünk erről a halomról, szenvedőnek és vágyakozónak látjuk a népet. Szenvedett, mert korának eszméit, melyeket tíz év előtt reménnyel üdvözölt, idegen formában és zsarnoki módon akarták életévé tenni. A hosszú kényszer alatt kiújultak természetesen a történelmi sebek, és nemzeti függetlenségét veszendőnek látta. Szenvedő és igaztalan sorsában gyógyulásra áhítva vágyakozott, s nemzetté lenni sóvárgott.

Ebben a vágyban és sóvárgásban van a forrás, mely október 23-án feltört a mélyből. Mint ennek a forrásnak neves tanúi, keserves szívvel kell megmondanunk, hogy a szovjet kormányzat történelmi tévedést követett el, amikor vérrel festette meg forrásunk vizét.

Dicső költőink élő szelleme és az emberi igazság segít nekünk abban, hogy jóslatot tegyünk: eljön az idő, amikor a megtévedt hatalom bűnbánatot mond, mint ahogy az általa megdöntött hatalomnak is meg kellett bánnia azt a tiprást, melyben *Petőfi* elveszett.

Hitünkben és népünk ismeretében mindenkit óvunk attól a téves feltevéstől, hogy a szovjet fegyverek nélkül a szocializmus vívmányait kiirtotta volna a forradalom. Tudjuk, hogy nem. Mert a munkásosztály, a parasztság és a java értelmiség híve volt és változatlanul híve a demokrácia és a társadalmi szocializmus vívmányainak, amelyeket nem elsorvasztani akart, hanem élővé tenni inkább. Élővé tenni, azaz a magyar testéhez szabni, és nemzeti hagyományaink szellemével megtölteni. Ezt akartuk, és ezt akarjuk mi is, akik a nép vágyainak ígéit hirdetjük, és jobb jövőre tesszük írói sorsunkat. Ezért szólunk külön és együtt a '45-ös földosztás népi törvénye mellett, nem különben a bányák, üzemek és bankok ügyében, hogy ezek a társadalom tulajdonában viragozzanak. De vajon terem-e elegendő módon a föld, ha a paraszt termelés módjaiban kedvét nem leli?

S vajon virágzik-e a közösségi vagyon, ha nem egészséges a társadalom? A következmények megfelelték rá.

Igen, nemzeti függetlenség nélkül kedvesezgett a munkás és a paraszt, a kéz és az értelem, egészséges társadalom nélkül pedig nem gyarapszik a közös vagyon. Meg kell tehát szereznünk és éppen a szociális haladás érdekében a nemzeti függetlenséget, s a népi önkormányzat útján meg kell teremtenünk az egészséges társadalmat. A nemzeti függetlenség és a társadalmi rend demokratikus felépítése: ez a magyarság vágya, melyet mi is hordozunk, és munkába önteni törekszünk.

S miközben szívünket és írói életünk jövőjének napjait betölti ez a szándék, a nemzeti egység bölcsője mellől tolmácsoljuk is mindenkinek. A közös cél gondjában kezünket nyújtjuk a munkásoknak, köszöntésünket lélekből küldjük a parasztságnak, és szívből az ifjúságnak. Győzzük meg együtt a politika vezetőit, hogy a politika nem lehet öncélú, hanem csak eszköz a nép üdvére, s készítsük őket arra, hogy a magyarság egységes óhaja szerint használják ezt az eszközt. Vagyis a függetlenség kivívására egyfelől, belső életünkben pedig arra, hogy a munkások és az értelmiség segítségével felépüljön az egészséges magyar társadalom az önkormányzat demokratikus módján. Csak így jöhet létre az erős és gazdag állam, melynek barátsága más államokkal igaz és tartós, s amely nemcsak száműzi az emberi kizsákmányolást, hanem maga sem nehezedik nyomasztó súllyal a népre. A nyugalmas és dolgozó társadalom a nép jólétén örökös állam fölött emígy biztos záloga lesz a nemzet jövőjének.

Mindezekben magyar gondjainkat röviden elmondottuk, és véleményünkről hitvallást teszünk. Írói munkánk ígéi lesznek a szavaink, gondunk örökös az időben, véleményünk pedig a közírás betűibe költözik. Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben hitvallásunk alapján gondozni és védeni fogjuk a magyarság szellemét. Erkölcs legyen a munkánk alapköve, műveinkben pedig találjon értelmet és formát a nép alkotóereje, az emberség és eszméivel a kor. Egyedül így leszünk méltók a nagy elődökhöz, és egyedül így válhatunk a későbbi nemzedékek érdemes őseivé.

Budapest, 1956. december 28.

Magyar Írók Szövetsége

(Idézzük az In memoriam sorozatból, a Tamási Áron – Zeng a magosság című könyvből, Nap Kiadó, 1997)

Kondor Béla alkotásai a forradalomról

Kondor Béla: Forradalom, 1959

Kondor Béla: A forradalom angyala, 1959

Kondor Béla: Készülődés a forradalomra (Dózsa sorozat), 1956

Kondor Béla: Dózsa halála II. (Dózsa sorozat), 1956

Kondor Béla: William Shakespeare: Hamlet – a sírnál, 1956. november 4.

Amit bírtam, beleraktam a tárbá...

Közös monológ az utolsó napokról a Corvin közben és vidékén – Terényi Ferencsel (Toronto)

– Ön Albertirsáról járt hajnalonta Pestre dolgozni. Október 24-én a vonaton ezúttal nem tudott aludni. Mindenki vitázott, a kalauzok voltak a fő hírnökök, mert ők az éjjeli vónattal jöttek ki, és most tartottak vissza, s éjjélkor már tudták, amit Önök még nem: hogy Pesten az éjszaka nagy lövöldözés volt, hogy harcok dúltak a Rádiónál. Már az első napon puskát, golyókat kaptak a gyerekektől, a Rádióhoz mentek, s bekapcsolódtak a harcokba. Az utcákon már halottak. Teherkocsik után kis ágyúkat húztak a katonák és velük a civilek. Találkoztak katonákkal, akiknek fogalma sem volt, hogy mi történik Budapesten, de aztán az első szóra átálltak. Idézi is az életrajzában, hogy az egyik tüzértiszt – mikor a fiúk kezdték lecsatolni az ágyút – azt mondja: „Azt a parancsot kaptam, hogy induljak Pestre... de hová? Kivel vagyok? Maguk kivel vannak?” S még megparancsolja a katonáinak, hogy adják át az ágyút, a lőszert, majd elmegy, ő elmegy valahova tovább...

Megannyi sors a következő másfél héten. S aztán eltelt 10 nap...

– Azért a legelső nagyobb katonai élményt elmesélem, éppen az Ön által idézett eset folytatása. Ahogy a tüzértiszt elment, mit ad Isten, két albertirsai fiút pillantok meg, Kuci és a társa jön, fegyverrel. Kuci velünk maradt, segített az ágyút felállítani úgy, hogy az Üllői útra nézzen, a tank magasságára állítva. Betöltötték, néhány fiú felállt a kirakatba, hogy messzebbre belásson az Üllői útra. Valaki mondta, hogy amikor elsül az ágyú, hatalmasat ugrik, és üthet. Ezért az elsütő szerkezetéhez hozzákötötték egy spárgát, hogy azt messziről húzzák meg. Letették a zsinórt a földre, vártak csendben, tank sehol. Aztán nagy dübörgés, a kis utcából látjuk, hogy a körúton mennek a tankok. Odaugrottak az ágyúhoz, nyomták a csövét a körút irányába, s aztán egy hatalmas robbanás. Az ágyú talpa és a madzag összekeveredett, elsült az ágyú. A kirakatból kifelé figyelő fiúk közé lőtt. Ketten felrepültek a levegőbe, lezuhantak az utca kövére, de aztán újra töltés, tűz! A golyó a sarki házat találta el, a tank továbbment, több nem jött. A megsebesült fiúkról leégett a ruhájuk, meztelen combjuk dagadni kezdett. Rögtön ott voltak a mentők. Esteledett. Miska barátom meg én egy kapualjba húzódtunk, és próbáltunk szundikálni. Így kezdődött...

November 4-én nagyon korán reggel, négy-öt órakor nagy láрма: „A második századból mindenki le a tornaterembe!” – szólt a parancs. Ott lent nagy ládák, tele gránátokkal, fegyverekkel. Valaki megmutatta, hogyan kell berakni a

gránát biztosítóját, majd mindenkinek el kellett kezdeni gránátfüzért készíteni. Összeszereltem hármat, s mindre rácsavartam még egyet-egyet. Radics megkérdezte, hogy mi a fene, ekkora husángot készítek a gránátokból, ütni akarom vele a ruszkat? Egy másik századparancsnok kiadta, hogy menjünk fel az iskolapadlásra, onnan tüzeljünk az Üllői úton feltűnő oroszokra. Andrásik Miskának golyószóró jutott. Fent kivertük a téglákat, lőréseket nyitottunk. Jöttek a tankok.

Az oroszok nagyon ravaszok voltak, a páncélautók mindig csak öt-hat tank után jöttek. A tankra hiába lőttünk, a páncélautókat pedig csak egy-egy pillanatra lehetett látni, aztán eltűntek valamelyik utcában. „Csak akkor lőjete, amikor az ötödik tank elment” – mondta a parancsnok, s tényleg, az egyik páncélautó gumiját szétlőttük, ott ragadt az utca közepén. Lőttük a ruszkat, ők vissza, így ment egy darabig. Akkor egy hadnagy önkénteseket kért. Ketten jelentkeztek. Sok lőszert, benzines palackot és gránátokat kellett vinnünk, ő ment elől...

Szó szerint a háztető gerincén lopakodtunk. Robbanások, a fülem mellett golyók. Elindultunk olyan helyet keresni, ahonnan le tudjuk dobni a tankokra a palackokat. A hadnagy térdre rogyott. „Meglőttek!” De honnan? „Lábon lőttek!” Lenéztünk, valahol a Práter és az Üllői út között voltunk a tetőkön. A másik fiú a hátára vette a hadnagyot, én egyedül maradtam. Az út másik felén állt egy tank, élő embert azonban nem láttam innen. A kilőtt páncélautó környékén még mindig oroszok, onnan lőttek.

Egyszer csak elrohant mellettem egy magyar katona, a harcokoszák sisakjában. Kiabálok, mutatom neki a páncélautót, hogy ki kellene valahogyan löni az ő tankjából, mert az oroszok tűz alatt tartanak bennünket. Rohant tovább, mint aki semmit se hall. Néhány perc múlva azonban azt vettem észre, hogy egy magyar tank – nyilván ezé a katonáé – kihúzódott az út közepére, és az ágyú tornyát a ruszki páncélkocsira fordítja. Istenem, láttam, hogy az úton egy magyar nő holtan fekszik, kék munkásruhában. Balra a páncélautó.

Hatalmas robbanás, a páncélkocsi mintha felemelkedett volna a levegőbe, nekivágódott a falnak. A tank visszahúzódott a Corvin közbe. A magyar harcokoszák később elmondta, hogy ő egyáltalán nem akart kijönni a fedezékből a tankkal, mert egyedül volt, és nem tudhatta, nincs-e tankelhárító fegyver a páncélkocsiban, mert akkor az oroszok szétlőtték volna, amíg ő egymaga kivezeti a tankot, beállít, tölt és lő. Nem is tudja, miért vállalta, mondta. Büszke voltam rá.

Visszaindultam a Práter utcába, az iskolába. A jobb oldalon egy orosz tank füstölt. Mindkét ajtaja, a teteje kinyitva, elől

is. Ennek annyi, gondoltam. Később aztán mondták, hogy az ajtókat becsukták, és a tank valahogy elvánszorgott onnan. Radicsékat megkérdeztem, hogy ők most miért nincsenek fenn a tetőkön! Az ablakhoz húzott, nézd, miért, kiabálta... Nem volt tető az épület jobb szárnyán, szétlótték.

Foglyokat hoztak valahonnan, voltak vagy húszan. Egyikük a parancsnok elé állt, és azt mondta: „Mi is magyarok vagyunk, engedjenek minket is harcolni.” A parancsnok azt mondta, jól van, és fegyvereket osztottak ki nekik is. Aztán kiadták az utasítást, hogy éjszakára ne maradjon senki az iskolában. Felmentünk az osztályterembe a civil ruhánkért, s mit látunk: a századparancsnok egyenruhája szétdobálva a földön. Kohút Pista rögtön mondta, na, a mi hős vezérünk megszökött.” Aztán más egyenruhákat is láttunk szétdobálva. A szoba tele volt eldobott puskákkal, közelebből láttuk azt is, hogy a legtöbbről letörték azt a kis kiálló bütyköt a zárban, amely elsüti a golyót. Még szökés közben is volt annyi ideje egy beépült kommunistának, hogy sorban tönkre tegye a puskákat.

Radics vezetésével elindultunk éjszakára valami biztos helyet találni. Reggel újra visszamentünk a Práter utcába. Lőszert kaptunk, de semmi ennivalót. Aztán kaptunk egy egy pici csomagot pirított kenyérkével, rajta: Made in Sweden. Megbeszéltük, hogy lassan kihúzódunk a városból Kőbánya felé. Az utcán csend. Aztán hirtelen lövések, egyre erősebbek, süvítő golyók. Radicsot lehülyéztem, hogy hova vezet bennünket, lőnek ránk, és még azt sem tudjuk, honnan, mi lesz ebből.

Vitázunk, majd egy nagy dobbanó-puffanó hang. Kettőnk között állt egy fa, hirtelen egy kéreg esik le róla. Felnézünk, egy lyuk rajta. Valaki valahonnan kettőnk közé lőtt a fába. Radics leakasztotta a golyószórót a nyakából, rám akasztotta, elvette a puskámat, és gúnyosan azt mondta, na, örvezető úr, ha olyan okos, akkor most vezessen maga. Ezzel átadta a tizedparancsnokságot. Körülöttünk a többi srác feküdt, figyelt. Borzongtam a félelemtől.

Na őrmester, indulj, ha mersz, mondta Radics. Mennem kellett volna előre az utcába, ahonnan lőttek ránk. Andrásik Miskát a másik golyószóróval beállítottam egy jó helyre, s mondtam, hogy én bemegyek egyedül az utcába, és ha látja az ellenfelet előbukkanni, azonnal lőjön rájuk.

Beindultam az út közepén. Én hülye, az út közepén... Félúton, mikor az utca végén egy kapun kinyílt a csapóajtó, mintha egy fegyver csövét láttam volna felém irányozva... oda célzok a gépfegyveremmel, meghúzom a ravaszt... semmi lövés. Pánikba estem, visszakiáltottam a gyerekeknek: lőjetek! Eldobtam a golyószórót, és a fal mellé rohantam. Aztán a csapóajtó becsukódott, visszahúzódtak ők is. Ahogy tanakodtunk, merre tovább, hirtelen nagy lövöldö-

zés hallatszott. Nehéz aknatűz vagy ágyúlövés lehetett, mert élesen süvítő golyóhangokat is hallottunk. A fal mellett néha megálltunk, a földre vetődtünk.

Később az úton egy szép elhagyott autót láttam, s arra gondoltam, milyen jó lenne, ha ezzel menthetnénk haza Albert-irsára. „Hazatértek a nemzetőreink”, kiáltoznák az emberek otthon. Már indultam is érte, de még félúton sem voltam, mikor nagy dübörgést hallok, majd feltűnik egy ágyúcső, s halad lassan a Kőbányai úton. Még nem láttam, de tudtam, hogy ez bizony egy tank, aminek a csőve látszik. Mint egy örült, vágtaztam vissza, s egy felfordított trolibusz mögé bújtam.

A tank felénk fordult a téren, és megállt. Utána jött egy másik, és mellé állt. Már sötét volt, s nagy bosszúságunkra tőlünk nem messze egy utcai lámpa égett. Nem mertünk átszaladni a másik oldalra, mert a tank észrevett volna. A nagy csendben egy lövés dörrent, a lámpa eltűnt. Jól lőtt a gyerek, és rögtön tudtuk mindannyian, hogy valahol ott is forradalmárok rejtőzködnék. Megbeszéltük, hogy át kell valahogyan jutnunk a baloldali kis utcába. Kettesével rohantunk, az orosz tank utánunk eresztett egy sorozatot. Mindketten káromkodtunk, hogy az anyjába bele, hogy tud ilyen sötétben is látni a ruszki.

Behúzódtunk a harmadik házba, vártuk a többieket, de soha nem jöttek.

Egy néni haladt arra, megkérdezte, „Győztünk, fiam”? Én nem szóltam semmit, majdnem sírva fakadtam, mert tudtam, hogy itt nekünk már semmi remény. A néni visszajött, teát hozott, cukor nélkül is nagyon jól esett. Az út másik feléről fiatal nemzetőrök néztek bennünket, voltak vagy húsz-huszonöten, mind vidéki gyerek, valószínűleg egy helyről, mert mindannyian jól ismerték egymást. Mondták, hogy menjünk oda hozzájuk éjszakára.

Volt közöttük egy púpos fiú, aki állandóan bohóckodott, és mindenki nevetett rajta. Mesélték, az előző nap a púpos megkérte őket, engedjék meg neki, hogy ő is dobjon gránátot, és tanítsák meg neki, hogyan kell. Bevitték egy szobába, megmutatták neki, hogy húzza ki a szeget és dobja az utcára. Mikor a púpos gyerek eldobta az utca felé a gránátot, persze az ablak keresztfájának vágta neki, a gránát visszapattant közéjük, de az egyik fiú villámgyorsan kidobta, és a púpost felpofozták. Még ekkor is nevettek az egészen. Többen arról beszéltek, hogy induljunk vidékre, és kezdjünk el partizánháborút. Ezzel nem mentünk sokra, mert senki nem tudta, hová menjünk, honnan lesz élelmiszer és lőszer. Megegyeztünk, hogy a csapat egybemarad, és holnap továbbindulunk valamerre. Vacsorára én például két szem nokedlit kaptam és egy pici paprikát, azt is a lakók adták össze nekünk a sajátjukból, a szerencsétlenek.

Még az éjjel nagy tűzharc robbant ki. A másik épületből ránk lőttek, mi viszonzottuk. Volt egy Maximkánk, azt is a kapu elé toltuk, tüzelni kezdtünk vele, míg végre onnan valaki átkiáltott: „Kik vagytok?” Mi vissza, hogy forradalmárok. Kiderült, hogy ők is. Szídtuk egymást egy ideig, és ezzel békésen véget is ért a történet.

Hajnalban indultunk. A téren már nem láttuk ott a tankokat, láttunk viszont egy fiút hanyatt fekvé, megdermedve. A kezében még fogta a pisztolyát. Már messze elhagytuk a vasútvonalakat, mikor 9-10 éves gyerekek szaladtak hozzánk a bérházakból: „Bácsi, a bozótban vannak géppisztolyok, ha kell!” Felvettem egyet, új volt, még bezsírozva. Nagyon megörültem, s eldobtam a puskámat. A gyerekek szülei is jöttek, kérdezték, mikor mennek haza a ruszlik. Nem tudtunk sok jót mondani.

Egy kis téren rengeteg ágyú minden irányban, még légvédelmi ágyúk is. Valaki adott egy teherautót, hogy portyázzunk a környéken, derítsük fel, merre van az orosz gyalogság, vagy a tankok.

Mivel Kispest felé haladtunk, az az örültség jutott az eszembe, hogy be kellene menni a munkahelyemre. Senki sem dolgozott most. Árpi bácsi, a párttitkár, egy Antal nevű üzemigazgató és a személyzeti főnök némi aggodalommal nézték, amikor lekapcsoltam a derékszíjamat, és az asztalra tettem a gránátjaimat meg a géppisztolyt.

Aztán Pestszentlőrinc irányába indultunk. Egyszer csak egy utcából utánunk fordult egy tank. A szívem a torkomban dobogott. Nem tudtuk, melyik pillanatban lő ránk. Vertük a sofőr ablakát, hogy forduljon el valamerre. Szerencsére a tank nem követett bennünket. Az Üllői úton gyönyörű látvány fogadott. Egy hatalmas ágyú az út közepén, én még ilyent soha nem láttam. Két honvéd ült az ágyú mögött, és egy tiszt az út mellett állt. A főhadnagy intett, hogy menjünk át az Üllői út másik oldalára. Szórakoztunk a két katonával, hogyan lehet ekkora töltenyeket beletenni, a csövet irányítani.

Egyszer csak Andrásik Miska rohant felénk, mert a tiszt közben kihúzta a pisztolyát, és hiába mondtuk, hogy mi csak egy kis portyázó csapat vagyunk, és mennénk tovább, a tiszt azt felelte, hogy aki el akar menni, azt lelövi. Kértem a tisztet, mi a terve velünk. Egyszerű, mondja, „ott, az Üllői út végéből jönnek majd az orosz tankok, Vecsés felől. Ha gyalogságot küldenek ellenem, mi nem tudjuk megvédeni az ágyúkat. Ezért önök itt maradnak. És rangomnál fogva megparancsolom, hogy ha a katonáim kilövik a töltenyt, hozzanak az ágyúhoz másikat”.

Volt egy kis temető, tele ágyúlőszerrel. Meghallottuk egy tank távoli dübörgését. A tiszt odakiáltott a két katonának: cél, gyerekek! Csavargatták a kereket, és emelték az ágyú

csövet. „Tűz!” – és abban a pillanatban a tank teteje, tornya eltűnt. A tank zörögve, kattogva még jött lefelé egy kicsit, utána céltalanul jobbra fordult.

Halálos csend. A tiszt intett, mi meg rohantunk, négyen cipeltek a töltenyt az ágyúhoz. Betöltötték. A két katona újra irányította a csövet. Még egy tank jött. Ismét egy lövés a mi ágyúnkból. Megint egy roncs ruszki tank. Nagy diadal, mámoros üvöltés.

Nagy csend lett, mígnem egy öreg, csattogó, zörgő repülőgép közeledett fölöttünk. Aztán megfordult. A katonák emelni keztek az irányzékon, majd rálöttek a repülőgépre, mi meg rohantunk újabb lőszerért. Láttuk a kis füstcsomókat a gép közelében, de találat nem volt.

Aztán ismét fülsiketítő süvítés hallatszott, amelyet robbanások sorozata követett. A fejünk fölött éreztük a robbanásokat. Mahalek Jancsi segítségért kiáltott. Odamásztam. A feje be volt terítve homokkal és földdel. Szerencsére semmi baja nem lett; egy szilánk a feje mellett csapódott be, és televágta földdel. A tiszt felénk kiáltott: „Azonnal hozzák ide a teherautót, s kezdjék felrakni a lőszert az ágyúhoz! Megmutatom, hova húzassák az ágyút, utána mehetnek.” Visszaindultunk a pestszentlőrinci állomás felé, utána jobbra. Feltűnt messze a Férihegyi repülőtér. Megálltunk, majd felállították az ágyút, és a Férihegy felé irányították. Tisztán látszott az irányítótorny. A tiszt úgy vélte, hogy onnan meg az oroszok láthatnak bennünket; távcsövével nagy sürgésforgást észlelt. Majd így szólt: leszállt az este, nincs már szükség ránk. Ezzel búcsút vettünk.

Másnap a hírekben azt közölték, hogy jóformán sehol sincs már szervezett, nagy ellenállás. Megbeszéltük, hogy jobb, ha mindannyian hazamegyünk. Közben jobbnak láttuk, ha kisebb csoportokra szakadunk, mert ha az oroszok több srácot látnak együtt, akkor vagy azonnal lelövik, vagy összezedik őket. Úgy döntöttünk, hogy a négyes főúton, az orosz szobor után egy-két kilométerrel találkozunk újra, addig egyenként megyünk, de ott bevárjuk egymást és ismét együtt folytatjuk hazáig. Monor környékén jártunk, amikor egy bácsi a kertjéből kikiáltott hozzánk. Azt kérdezte: fiúk, nyerünk? Nem felelhattünk mást, csak azt, hogy vége mindennek. Kenyeret és sajtot hozott. Olyankor, amikor semmit nem lehetett kapni, semmiféle ételmet. Néhány nap múlva elhagytuk Albertirsát, és nyugatra indultunk.

Mindig nagyon szerettem volna találkozni ismét azzal a katonatiszttel, aki az ágyújával olyan derekasan harcolt...

– *Ahogy az emigrációban élő '56-os harcosokkal beszélgetek, újra és újra felmerül bennem a kérdés: vajon abból az időből mi az, ami a legélesebben megmaradt emlékezetében, amit soha se lehet elfelejteni...*

– Az első nap, az első órák. Én egyszerű melós gyerek vol-

tam, és belezuhanam az események közepébe. Meséltem már, hogy már a legelején, 24-én reggel a Rádióhoz sodort a sok hír, és hogy ott kis srácok történeteket nyomtak a kezünkbe, nekem is. Ők mutatták az utat. A Rádió bejárata előtt négy-öt halott ávóost láttam, kiterítve feküdtek egymás mellett. Rettenetes érzés fogott el, amikor észrevettem, hogy az egyik keze úgy volt kinyújtva a feje fölött, hogy látszott, leszakította az ujját egy lövés, csak csonk maradt az ujj helyén. Ez a látvány nagyon felkavart. Pedig még csak a legelején voltunk. Később már könnyebben megbirkóztunk a szörnyű látványokkal. Újabb és újabb sorozatok is hallatszottak. Berohantunk az épületbe. Miska eltűnt. Valaki lőtt ránk az emeletről. Mindenki a lépcső felé rohant, azt kiabálták, hogy „nyírjuk ki őket!” Ahogy ugrottam felfelé a lépcsőn, hirtelen megmerevedtem: két vöröskeresztes nővér ápolt egy vérző katonát. Az egyik a homlokát simogatta, vér folyt az ingéből. A katona jajgatott, „Édesanyám, soha nem látlak többé!” Sokkolt a látvány, a szó, az érzés. Észrevettem a földön a katona fegyverét. Odarohantam, felkaptam, ijedten néztek rám a nővérek. A lépcsőn futás közben próbáltam feltölteni a gyerekektől kapott golyókkal a tárat. Mire a második emeletre értem, csend lett. Valaki kiüvöltött az ablakon: hülyék, ne lövöldözzetek össze-vissza!

Miskát az udvaron találtam meg, kezében puskával. Hol szerezted? – kérdeztem. Bevezetett egy nagy hodályba, ahol a puskák, géppisztolyok százával hevertek összerakva. Elindultunk vissza a Bródy Sándor utcába. A kapunál újra kétségbeesés fogott el, úgy éreztem, ezt nem bírom tovább nézni: valaki megtalálhatta az ávós ujját, mert közben visszatették a helyére. Ez már tényleg borzalmas volt – ez az a kép...

Szemben a Rádió épületével az erkélyen egy fiatalember szavalt, de olyan rekedt volt a hangja, hogy szinte semmit sem értettünk belőle. Aztán valahonnan ismét lövések dördültek. Ijedten behúzódtunk az egyik kapualjba, megpróbáltunk visszalőni abba az ablakba, ahonnan a lövést sejtettük. Óriási volt a felfordulás.

Odalépett hozzánk egy erős tájszólással beszélő fiú, és kért, mi is kísérjük el a közeli épületekbe, mert még ávósok bujkálhatnak erre. Egy kórházba is bejutottunk, megpróbáltuk átvizsgálni. Az egyik szobában gyanús alakot találtunk, talán rendőr volt, mindenesetre rendőr egyenruhát viselt. A vidéki gyerek odalépett hozzá, a rendőr halálsápadt lett. Ekkor azonban egy orvos a srác elé állt, és rászólt: de kérem,

ez itt kórház! Több srác mégis körülfogta puskákkal a rendőrt. Miskával visszamentem az utcára. Az Üllői úton orosz tankok robogtak a körút irányában. Odalépett hozzánk egy egyetemista, és a kezembe nyomott egy csomó történetet arról, hogy speciális golyók, tankot is ki lehet lőni velük. Hm. A bolond is tudhatta, hogy a színes hegyű golyó nyomjelző csupán, semmit sem lehet vele kilőni, nemhogy tankot. „Félsz, nem mersz lőni?!” – erősködött az egyetemista. A fenébe, mondom, és a tárból kicseréltem a golyókat az övéire. A falak mentén elkezdtem az Üllői út felé húzódní. Persze a diák nem jött utánam, figyelte a távolból, mi történik. Néhány perces szünetekkel továbbra is felbukkant egy-egy tank. Félúton megálltam a falak takarásában. Ismét dübörgés hallatszott, láncfalpasok. Rájuk lőttem. Aztán még egyszer. El is találtam. De semmi nem történt. Persze, hogy semmi. Visszanéztem kérdőn a diákra... Nagyon haragudtam. Azt kérdezte, mi maradt meg legélesebben bennem? Hát ezek. És még egy fontos élmény. Ahogy lementünk az utcára, észrevettem, hogy a cipőtálpam leszakadt, szinte teljesen. Megpróbáltam felkötni spárgával. Később elszaladtunk egy áruház mellett, a kirakat szétlőve, szabad a vásár, látok egy pár szép cipőt. Nagyon fájt a szívem, ilyen szépet talán még nem is láttam. Az enyém talpát egy madzag tartotta, és úgy gondoltam, hogy lesz még futás bőven... de nem tudtam magam rászánni, hogy kivegyem a cipőt a vitrinből.

Így ment ez mindenütt Budapesten. Összeszedhettünk volna magunknak egy-két fontos dolgot, még azt sem kellett volna mondani, hogy raboltuk, hogy fosztogattunk, mert tényleg nem volt semmink. Mégsem nyúlt senki semmihez. Tudom a többiekről is. Nagyon büszkék, önértékesek voltunk, tudtuk, mi a betyárbeccsület, tudtuk, hogy a szabadság nem egyenlő az önkénnyel, s hogy nem tehetünk bármit, mert fegyver van nálunk. Szakadtak voltunk, de nagyon büszkék. Ilyennek maradtak meg bennem az arcok.

A másik az éhség. Hirtelen ért mindenkit a harc. Felbomlott minden. A korábbi munkahelyeinkre, ahol ehettünk volna, nem jártunk be. Nem mentünk haza sem. De nem akadt senki, aki fogta volna a fegyverét, és úgy próbált volna be-menni valamelyik étterembe „fegyver segítségével táplálkozni”. Inkább éhezünk, szomjazunk, míg aztán meg nem mutatta valamelyik parancsnok, hogy melyik iskolába menjünk, hol adnak enni.

Vagy amíg nem jött valaki, hogy megossza a sajátját a levert, üldözött albertirsai srácokkal...

A Corvin köz csata után (a www.rev.hu archívumából)

A Déli pályaudvarról kitolt vasúti kocsik a Széna téren (a www.rev.hu archívumából)

Nem akartunk ítélni még az ávosok fölött sem

Interjú Hári Istvánnal (Toronto)

Százezrek menekültek, amerre láttak a brutális orosz bevonulást követően. Csak később derült ki, hogy tényleg befogadja-e őket a világ. Az '56-os magyar emigráció tagjai véres fejjel, sebesülten hagyták el az országot. Úgy kellett idegenben boldogulniuk, hogy nem tudták, életük, sőt unokáik élete végéig fogja-e kiátkozni őket az ország hivatalos politikája, s hogy lesz-e még nekik hazájuk. 56 október-novemberében Szentgotthárd polgármesterévé választották Hári Istvánt, aki utána fél évszázadon keresztül Torontóban élt, s csak 40 év múltán mert először hazajönni.

– Ön egyszerű ember volt Szentgotthárdon, a Selyemszövő Gyár művezetője. Hogyan lett hirtelen polgármester?

– Amikor október 23-án kitört a forradalom, egy-két napig nem tudtuk, mi történik. Aztán éreztük a sejteinkben. Két nappal később tehát a gyár udvarán sok százan összegyűltünk, és úgy alakult, hogy véletlenül én léptem az emelvényre, hogy elmondjam: lépünk sztrájkba, ne dolgozunk, amíg kínozzák a magyarokat, amíg nem dől el a forradalom sorsa, amíg nem tudjuk, hogy megakadályozható-e a véres ellentámadás a kommunisták, az oroszok részéről. Fejezzük ki sztrájkkal az erőnket. Elmondtam azt is, hogy azonnal gyűjtsünk élelmet, ruhát, s teherautókat indítsunk a fővárosba. Nagyon szerettük ottani testvéreink bátorságát. Aztán átmertünk a Kaszagyárba, ott tényleg erőt merítettünk a sok kemény férfi helytállásából. Mivel egyre inkább átvtem a dolgok irányítását, hirtelen és váratlanul a tömeg követelte, hogy én legyek a polgármester.

– Volt lincselés? Büntettek-e a múlt gazdaságaiért?

– Elfogtuk az ávosokat. Nem kellett erőszak, megadták magukat. Szombathelyre szállítottuk őket, és átadtuk a hatóságoknak, hogy egyelőre őrizzék őket. Semmilyen megtorlást nem akartunk, ehhez nem volt jogunk. Azt gondoltuk, hogy majd kialakulnak azok az új jogintézmények, amelyek ítélezhetnek.

– Mennyi ideig tartott a szép illúzió, hogy győzött a forradalom, s Ön meddig élvezhette a többiek bizalmát?

– Amikor az oroszok bevonultak, és a megtorlás elkezdődött, mi egy ideig még békében maradtunk, csak lassan ért el a tankok ágyúja a nyugati határszélre. A terror hívei sem merték azt hinni, hogy a megtorlás azonnal kiterjedhet az egész országra. Két-három hét után azonban baljós jelek következtek. A családomat, a feleségemet és a két kisgyerekeket már korábban átküldtem Ausztriába, mert félelmeim voltak. Az utolsó napokban nem is otthon laktam.

Egyszer aztán hajnali 4-kor egy barátom azzal riasztott, hogy azonnal meneküljek, Rábafüzesnél már dühöng a terror, szedik össze az embereket. Tudtam, hogy nagyon nagy baj van, ezért motorral átmenekültem a határon. Egy ideig kerestem a családomat, s már biztos voltam benne, hogy sorsunk a menekülés. Feleségem optimista volt, azt mondta, hogy nyugodtan menjünk haza, a dolgok hamarosan jóra fordulnak majd. Mindenki más azonban tudta, hogy itt véres leszámolás következik, s nekünk nincs jövőnk. A szívembe mart mindig, amikor láttam a velem együtt menekülő áradatait, a kétségbeesést, a bizonytalanságot, és éreztem, hogy mindenki tudja, valakik éppen most veszik el tőlük a hazájukat, a földjüket, az otthonukat, az életük javát. Mindenesetre már ekkor megfogalmazódott bennem az, ami azután később is vezérelt: az ember, a férfi hazája ott van, ahol a családja, a gyerekei élnek. Két kicsivel menekültünk a fél világon keresztül. Kanadában született még két gyerekünk. A mi jövőnket mindig az jelentette, hogy nekik élünk.

– Menekültek a fekete lyukba?

– Nem, erről szó sincs. Az osztrákok hihetetlen gondoskodással, barátsággal, testvéri, családi jó szándékkal fogadtak bennünket, szervezték az életünket, lépésről lépésre, először Németországba jutottunk ki, majd onnan hamarosan az általunk megjelölt végállomásra, Kanadába. Voltak olyan osztrákok, akik szinte szimbolikus hírnévre tettek szert.

Rögtön az osztrák területen csatlakoztak hozzám egyetemisták is, és ők mesélték, hogy az Osztrák Néppárt Egyetemi Tanácsa, tehát a párt diákszervezete kifejezetten külön támogatást nyújt a menekülő magyar egyetemistáknak, főiskolásoknak, és az Andai hídnál tényleg várta is őket egy Leo Wallner nevű fiatalember, aki szinte mindent egy csapásra meg tudott szervezni nekik. Ő volt az osztrák diáktanács elnöke, és a fiatal értelmiségiek képviselőjeként megfelelően kezelte a magyar diákokat, mert ott úgy érezték, hogy diákjaink játszották a legfontosabb szerepet a forradalom kitörésében.

– Mikor jött haza először?

– Csak nagyon sokára. Félttem a rendszertől. 16 év börtönbüntetést szabtak ki rám távollétemben a rendszer megdöntésére irányuló kísérlet miatt. Hogyne félttem volna, hiszen ugyanez a rendszer működött még három és fél évtizeden keresztül. 1996-ban jöttem haza először, s azóta minden évben jövök, mert nagyon szeretek Szentgotthárdon lenni – és azt a szeretetet, amit magyar magyarnak adhat a szülőföldjén, sehol máshol nem kaphatjuk meg.

A „kanadaiak” története

Interjú Fekete Tiborral (Calgary)

– *Kezdjük a drámai pillanattal: a hírrel, hogy az orosz tankok november 4-én elárasztották Budapestet...*

– Délután 2 és 3 óra körül diáktársainkkal tanakodtunk a MUK tetején az osztrák-magyar határon, hogy mi legyen a következő lépésünk: menjünk-e vissza Sopronba, vagy lépünk át Ausztriába. Voltunk talán ötszázan, egyetemisták és katonák. Végül úgy döntöttünk, hogy elindulunk, és megpróbálunk eljutni a legközelebbi osztrák faluba még sötétedés előtt. Trux Maját és Karasz Margitot, két évfolyamtársnőnkét kézigránáttal a zsebükben még délelőtt útnak indítottuk Ausztria felé. Szürke, őszi délután volt, térdig süppedtünk a sárba. Sötét volt, mire megérkeztünk Deutschkreuzba. Nagy szeretettel fogadtak a helybeli magyarok. Néhányan az ismerősök közül Andaunál menekültek át (magyar nevén Mosontarcsa: az Andaui híd, majd a menekülő magyarok tiszteletére 1966-ban emelt osztrák emlékmű teszi közzismertté az utókor számára – az Andaui hídnak legendája született, l. interjú Leo Wallnerrel – a szerző megj.).

– *Az osztrákok hogyan fogadták a menekülteket?*

– A magánemberek nagy szeretettel. De volt hivatalos út is. Egy vöröskeresztes kirendeltségbe tereltek személyi adataink felvételére. Az első kérdés az volt, hogy menekültek vagy szabadságharcosok vagyunk? A társaság fele szabadságharcosnak, a másik fele pedig menekültnek vallotta magát. Alighogy kiléptünk az épületből, eldőlt a kálváriánk első stációja. A magukat szabadságharcosnak vallókat egy nagy terembe terelték, ahonnan a katonai őrök megakadályozták a kilépést. Tanácstalanok voltunk, nem tudtuk, mi fog történni velünk, hová lett évfolyamtársaink másik fele. A padlón fekvé vártuk a reggelt.

November 5-én reggel autóbusszal Klosterneuburgba szállítottak egy volt második világháborús orosz laktanyába, ahol teljes katonai felügyelet mellett töltöttünk pár napot. Fűtés nem volt, a matrac alatt levő deszkákat tüzeltük el a kályhában. Osztrák katonai kosztot kaptunk, jó magyar gyomrunk állandóan korgott. Ott tudtuk meg nagy nehezen, hogy miért is tartanak fogva. Az osztrák függetlenséget biztosító Genfi Egyezmény alapján minden személyt, aki fegyverrel lépi át Ausztria határát, fogva kell tartani addig, amíg az országban, ahonnan jött, háborús vagy forradalmi állapotok uralkodnak.

– *Meddig tartott ez az állapot?*

– Rövidesen véget ért kellemetlen elhelyezésünk, egy éjjeli különvonattal Salzburgba szállítottak bennünket, melynek egyik külvárosában egy volt amerikai katonai laktanyában helyeztek el. Mire megérkeztünk, a laktanyát már szöges-

drótkerítéssel vették körül, tilos és lehetetlen volt elhagyni a területet. Osztrák katonai őrizetben tartottak, katonai kosztot és kosztot kaptunk. Pár hét múlva elégedetlenség ütötte fel a fejét a bizonytalanság miatt, mert semmit sem mondtak a kiszabadulásunkról. A bezártság és bizonytalanság hangulata Fogarasi Janót viselte meg a legjobban. A szobában fel s alá járkálva szidta a foglárát, és mindenki mást. A feszült hangulatot Sipos Zoli fokozta gúnyos megjegyzéseivel. Janó kijelentette, hogy öngyilkos lesz, de előtte megöli Zolit. Éhségsztrájkba kezdett a társaság, de ez gyorsan véget is ért, nem bírtuk az éhezést. Nehéz napokat eltűntünk át, semmit sem tudtunk az otthon történeteiről. Itt-ott hallottunk valamit a másik táborból, de csak a kerítésen keresztül társaloghattunk. Horváth Szabolcs értesüléseiből tudtunk valamit, mert ő ki-kiszökött a táborból a kerítés alatt. Végül december 8-án szabadok lettünk.

Másnap elvittek bennünket St. Wolfgangba, s csatlakozhattunk soproni menekült diáktársainkhoz, akiket egy volt bentlakásos iskola épületében helyeztek el kezdettől fogva. Ott tudtuk meg, hogy az erdész egyetemisták teljes létszámmal a kanadai Vancouverbé utaznak rövidesen. (S valóban, ott magyar tanáraik segítségével anyanyelven be is fejezték tanulmányaikat, és kanadai diplomát kaptak.)

– *Hogyan dőlt el, hogy ki hova megy?*

– Összeültünk és tanakodtunk, hova is szeretnénk menni. Végül két csoportra szakadtunk, az egyik Európában akart maradni, a másik pedig a tengerentúlra menni. Végül 1957. január 5-én elérkezett az utazás időpontja. Érzékeny búcsút vettünk az Európában maradóktól, s vagy 60 soproni egyetemista Dr. Vecsey György docens úrral és Kollár Ferenc adjunktus úrral, valamint családjaikkal elutaztunk Le Havre francia kikötővárosba. Január 6-án este egy 10 000 tonnás öreg görög hajóval nekiindultunk az Atlanti-óceánnak. Január 15-én végre szárazföldet láthattunk volna, de a nagy hideg miatt a kikötőt teljes köd borította. Halifax kikötővárosban léptünk kanadai földre, és a formalitások után vonattal folytattuk utunkat Montreal felé, ahol egy menekülttáborban kaptunk elhelyezést 10 napra, amíg helyet csináltak nekünk Torontóban. Február végén átköltöztünk egy nagyon szép villába, amely valamikor a tartományi kormányzó lakása volt. Kényelmes körülmények között angol nyelvtanfolyamra jártunk. Közben április végén néhány nagy olajvállalat személyzeti vezetője, magyar tolmács kíséretében, meglátogatta az olajipari képzettségű egyetemistákat, s nyári állásokat ajánlott fel. Négyen Nyugat-Kanadába utaztunk, s ki itt, ki ott vállalt munkát az olajmezőkön.

– *Nehéz volt diplomához jutni?*

– A nyáron felvettük a kapcsolatot az Edmontoni Egyetem olajmérnöki tanszékvezetőjével, aki igen készségesen a se-

gítségünkre volt. Minden külföldi hallgatónak angol nyelv-vizsgát kellett tennie az egyetemi felvételhez. 1957. szeptember végén megindult a harc a diploma megszerzéséért. A kanadai ételt nem nagyon bírtuk, anyáink levélen keresztül tanítottak főzni bennünket. Nehéz hét hónapon mentünk keresztül, nem volt megállás, a hét minden napján tanultunk. Annyi szabadidőt adtunk magunknak, amíg bevásároltuk az egyheti élelmet. Nemcsak nyelvet és szakmát tanultunk, hanem egy új egyetemi vizsgáztatási rendszerhez is hozzá kellett szokni. A vizsga mindig írásbeli volt, nem lehetett jó hazai módszerrel a professzor szeméből kiolvasni a helyes megoldást. A geológiai rétegek a helyi falvak neveit kapták, mi ezekről soha sem hallottuk azelőtt. Minden laboratóriumi mérésről jegyzőkönyvet kellett készíteni, sokszor reggel hatig ezen dolgoztunk, és egyórai alvás után mentünk az előadásokra.

– *S az első karácsony?*

– Négyesben töltöttük Fogarasiék lakásán. Először éreztük, hogy nincs senkink, egy kis sziget vagyunk ebben a nagy országban. Egymás nyakába borulva sírtunk és vigasztaltuk egymást. Külföldi elszigeteltségünket azzal enyhítettük, hogy levelezést folytattunk a Svédországba, Hollandiába, Ausztriába és Angliába távozott évfolyamtársainkkal. Az évek múlásával ez abbamaradt, mindenki a saját karrierjét építette. 1958-ban befejeztük az egyetemet, és diplomát szereztünk. Mindnyájan Calgaryban telepedtünk le, és itt kezdtük el pályafutásunkat. Itt az otthonunk.

(S mindig megválaszolatlan marad, hogy hol a haza, hol lesz a gyerekek hazája, s hogy ők meddig maradnak meg magyarnak. – a szerző megj.)

Menekülés a határon

(A menekültekről készült fotókat az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának archívumából vettük át)

Segít vagy elárul...?

Felkai Ferenc emlékei, Toronto

– Elbeszélésében felidéz olyan pillanatokat, amelyek hallatán nagyon elszorul az ember szíve. Ilyen érzést váltott ki bennem, amikor arról beszélt, hogy az anyák altatót adtak a kicsinyeknek, nehogy felsírjanak..., vagy hogy Bécsben voltak olyan magyarok, akik nem merték bevallani, hogy szabadságharcosok, féltek, hogy a semleges Ausztriát kötelezik majd a kiszolgáltatásukra...

– November közepén Budapestet elhagyva a vonat átment egy külvárosi rendező pályaudvaron. Három hosszú szovjet tehervonatot figyeltem meg, tele kiégett tankokkal, páncélozott járművekkel, ágyúkkal. Bizonyíték a szovjet kudarcról. A vonaton mindenki arról beszélt, hol lehet átlépni a határt, hol maradtak aknák. Tudtuk, hogy a magyar hadsereg felbomlott, de azt is, hogy a szovjet csapatok a határ felé tartanak, hogy lezárják. Győrben az a hír járta, hogy a szovjet csapatok már elfoglalták Hegyeshalmot és környékét, mindenkit igazoltatnak. Akinek nincs kiutazási vízuma vagy határsáv-igazolványa, azonnal leszedik a vonatról, és letartóztatják.

Átszálltunk a soproni személyvonatra a bécsi helyett. Fiala vagányok, idősebbek, családok gyerekekkel, sokan kisbabákkal. Kapuváron azt vettük észre, hogy a peronon nincsenek oroszok, sem határőrök. Óvatosan lemásztunk, hát ha itt sikerül. Az osztrák határ felé indultunk. Kinyílt egy kis kapu, és a házigazda mondta: ha akarnak valamit enni, melegedni..., aztán megmutatom a határt. Összeszedtünk pénzt, odaadtuk neki, de nem mindenki bízott benne, ki tudja, segít-e vagy elárul. De mi más választhattunk a sötét éjszakában? Azt hallottuk, hogy a határ tíz-tizenöt kilométerre lehet Kapuvártól.

Az utakon már igazoltatnak a szovjetek. Szántóföldeken át indultunk november végén, sárban. A gazda jól ismerte az ösvényeket. Néha elveszítettünk fáradt embereket, majd a sötétségből mások jelentek meg és csatlakoztak. Néha jajgatás, puskatúz, sírás, orosz hangok a távolban.

Aki elveszett, az végleg lemaradt, mert a sötétben tilos volt megszólalni. Ha kiabált, biztosan elkapták. Időnként találkoztak a különféle csoportok, és együtt mentünk tovább. Az egyedül csatlakozókat mindig gyanakodva fogadtuk – talán karhatalmiak, besúgók, elárulnak?

Hogyan lehetne bízni az idegenben, amikor körülöttünk lövöldöznek, sírnak, kiabálnak?! Éjfél körül a gazda megmutatta az irányt, elbúcsúzott, megkapta a maradék pénzt. A sötétben aztán nagyon szomorú dolog volt újra és újra kisbabás családokkal találkozni, szülőkkel, amint vitték, cipelték a gyerekeiket. Sok picit. A csoportok nem akarták befo-

gadni őket, mert attól féltek, hogy a babák, a kicsinyek az éjszakában sírva fakadnak, és az oroszok könnyen megtalálják bennünket.

Néhány szülő elfáradt, kimerült, segítséget kért a kicsik cipeléséhez. A sötétben újra és újra viták támadtak, ha új kisgyerekes bolyongók akartak csatlakozni a csoportokhoz. A szülők sírtak, könnyözögtek, s azt mondták, hogy a kicsik altatót kaptak, nem fognak sírni... és tényleg, így lehetett, mert csak néha-néha nyöszörgött fel valamelyik pici a mi csoportunkban. Lehanyatlott a fejük a szülők vállára, azok meg görnyedten taposták a sarat, keresték az életet a kicsiknek.

A kis menekülő csapatok sokszor eltévedtek, szétváltak, újra egyesültek. Így vánszorogtunk előre.

Órákig gyalogoltunk. Nem tudtuk, mi vár majd ránk a határsávban, hiszen eddig azt hallottuk, hogy drótkerítés, határőrtornyok, vadászkutyák, és a legveszélyesebb, a vasfüggöny: felszántott földek tele aknákkal. Bár korábban keringtek olyan hírek, hogy elkezdtek felszedni az aknazárat, senki sem tudta, hogy ez így van-e. A földeken itt-ott drótdarabok lógtak, de vajon aknákhöz vannak-e kötve?

A távolban az osztrák oldalon tábortüzek égtek. Valamennyire bevilágították a terepet, főleg azonban jelezték az utat. A Fertő tó csatornáihoz értünk. Lementünk a vízhez, és tudtuk, hogy a másik oldalon már szabad világ vár bennünket. A víz nagyon hideg volt, a csatorna tíz méter széles, azért többen átúsztak. Mi kis csónakokra bukkantunk, ezek segítettek átjutni; többször is fordultunk velük a két part között, mire mindenki átért. Ausztriában öröm és szomorúság fogott el egyszerre: megmenekültünk – de milyen ismeretlenbe is a szétrombolt hazából?

Magdi húgomra gondoltam, akit nem hozhattunk magunkkal, s most egyedül maradt a nagymamával. Felvillantak a képek a szétlőtt pesti és budai utakról, az áldozatokról, s nem tudtam, éppen én miért élek, hogyan tudtam megmenekülni, mikor mások meghaltak vagy már börtönben vannak.

A határ menti osztrákok mentőjáratot szerveztek: szénából tüzet gyújtottak a határtól kb. ötszáz méterre, és a menekültek abba az irányba mentek. Önkéntes osztrák gazdák traktorral jöttek a tábortüzekhez, és vitték elszállásolni a jövevényeket. Mi Pamhagenbe (magyar nevén Pomogy Burgenlandban, korábban Magyarországhoz tartozott – a szerző) kerültünk.

Éjjel az iskolában aludtunk pokrócokon. Sok ezer menekült érkezett, folyamatosan. Nehéz volt ellátni ennyi embert. Reggel visszaadtuk az iskolát a tanulóknak. Elnéztem az osztrák gyerekeket, jöttek vidáman, egészségesen, biciklin az iskolába. Iskolába járni!

Irigyeltém őket, már nekem is hiányzott az iskola, a tanítás

ugyanis megszűnt október 24-én. Mikor tudunk megint tanulni? Gyerek voltam még...

Naponta buszokon vitték a menekülteket nagyobb táborokba a városokba. Mi is már a második napon Bécsbe kerültünk.

Bécshez képest Budapest sötétségben élt. Először láttam életemben ilyen fényes várost. De elkezdődtek a megkülönböztetések.

Már Pamhagenben is tapasztaltuk, hogy voltak olyan buszok, amelyek csak bizonyos csoportokat vettek fel. Ez azért volt különösen furcsa, mert Budapesten a forradalom idején nem volt semmiféle megkülönböztetés; a barikádokon, az utcai harcokban, a benzines palackok felgyújtása közben senki nem kérdezte a másikat származásáról, válásáról, lakhelyéről, hogy paraszt-e vagy értelmiségi. Mindannyian magyarok voltunk.

A szabad Magyarországért harcolt mindenki, a terror ellen, egy jobb hazáért. Nyugaton ezt nem mindenki értette meg. Elkezdődött az osztályozás, különféle szempontok szerint kezdtek bennünket szétválasztani.

Bécsben egy régi, megüresedett kórházba, a Rothschildspitalba kerültünk. Tele volt menekültekkel. 40 ágyas szobákban, ketten-hárman aludtunk egy ágyon, az ágy alatt vagy padon az ágyak között. Borzalmas volt ennyi ember együtt, de senki sem panaszkodott. Pénzünk nem volt semmi. Naponta háromszor kaptunk enni. Hosszú sorokban álltunk a kenyérért, de legalább kaptunk.

Mit hoz a jövő? Mi van otthon a családdal? Hova kerülünk? Még a kérdés is felmerült a beszélgetésekben, nem foglalja-e vissza – nem támadja-e meg – a Szovjetunió Ausztriát, hiszen csak egy éve vonult ki. Sokan legszívesebben Ausztriában maradtak volna, hogy közel legyenek a családhoz.

Mindenekelőtt jelentkezniünk kellett a bécsi rendőrségen. Kérdezték, részt vettünk-e a forradalomban, a harcokban. Engem anyám arra intett, hogy ne beszéljek ezekről, mert akkor lehet, hogy még többet akarnak tudni, és itt tartanak további vizsgálatra. Később olvastam, hogy nagyon kevesen ismerték el a szerepüket, féltek, hogy a semleges Ausztria visszaküldi a volt fegyvereseket.

Mi Kanadába vágytunk, az 50-es évek elejétől ott élt apánk, aki, mint vasutas, egyszerűen megszökött egy vonatról Bécsen keresztül, s nem tért vissza.

Ezrek álltak a nyugati nagykövetségeken, bebocsátatást remélve az országba. Éjfélkor, hajnali kettőkor útnak indultunk gyalog a külvárosból a belvárosba, a követségekre, hogy sorra kerüljünk. A járdán feküdtünk reggelig.

Apánk pontos címét ugyan nem tudtuk, csak annyit, hogy

Tilsonburg, Ontario. Az interjú végén megígérték, hogy rögtön táviratot küldenek Kanadába, és mindent kiderítenek. Napokig nem jött válasz. Közben láttuk más nagykövetségeken várakozni azokat, akik Pamhagenből külön buszokon jöttek. Elmondták, hogy előkelő szállodákban laktak, nem táborokban tömegnyomorban. Sebj, fő, hogy szabadok voltunk. Nem sokra mentünk kevéske költőpénzünkkel. Bámultuk a gyönyörű kirakatokat, imádkoztunk a Szt. István-székesegyházban. A Rothschildspitalban mindig újságolta valaki, hogy megkapta a papírokat, mehet – s jöttek helyettük az új menekültek. Mindenki megpróbált családot, ismerőst keresni, találni a nagyvilágban.

Ellentmondó híreket kaptunk Magyarországról. Ausztria segítséget kért a világtól: a menekülteket más országoknak kell befogadniuk.

December 3-4-én apám táviratozott Kanadából, hogy vár bennünket. Megkaptuk a vízumot, s közölték, hogy már 6-án repülhetünk Vancouverbe, de a kiutazást az osztrák rendőrség intézi. Ott tájékoztattak, hogy van hely a gépen. De miért repülünk mi Vancouverbe, ha Torontóban várnak bennünket? Tilsonburg nagyon messze van onnan, hogyan jutunk el apánkhoz.

Valahogy nagyon felgyorsultak a dolgok. Az osztrákoknak láthatóan nagyon fontos volt, hogy a menekültek minél gyorsabban továbbutazzanak. Ezért megkérdezték, hogy ugye nem akarunk nagyon tartósan a Rothschildspital lakói maradni, ha Kanadába mehetünk. Hát... nem akartunk. Gyuszi öcsémmelel együtt tehát december 6-án, Mikulás napján kivittek bennünket a repülőtérre. Anyánk, a jó anyánk úgy döntött, hogy ő Bécsben marad, megpróbálja Magdi húgomat is valahogyan kihozni, kicsempésztetni. Nagyon bántotta anyát, hogy Magdit otthagytuk. Útközben a repülőgépen egy ígérvényt kellett írunk a kanadai állam számára, hogy majd visszafizetjük a repülőjegy árát. A Canadian Pacific Airlines gépének számát soha nem felejttem el: CPA 361.

A gép leszállt Amszterdamban tankolni. Valahol Izland környékén, az Atlanti-óceán felett valaki fontos hírt közölt: a kanadai kormány úgy döntött, mégsem kell kifizetni a repülőjegy árát. Hurrá Kanada, utazunk! A CPA 361 leszállt még Grönlandon is, egy nagy amerikai repülőtéren. Akkor láttam először amerikai katonákat. Hősökként fogadtak bennünket. Borzasztó hideg volt. Kaptunk enni, inni: és bár életemben először ittam ilyet, ráadásul ingyen is volt, de sehogy se ízlett a whisky. Talán még a pálinka ízét éreztem a számban.

December 7-én érkezünk Vancouverbe. Iszonyúan zuhogott az eső.

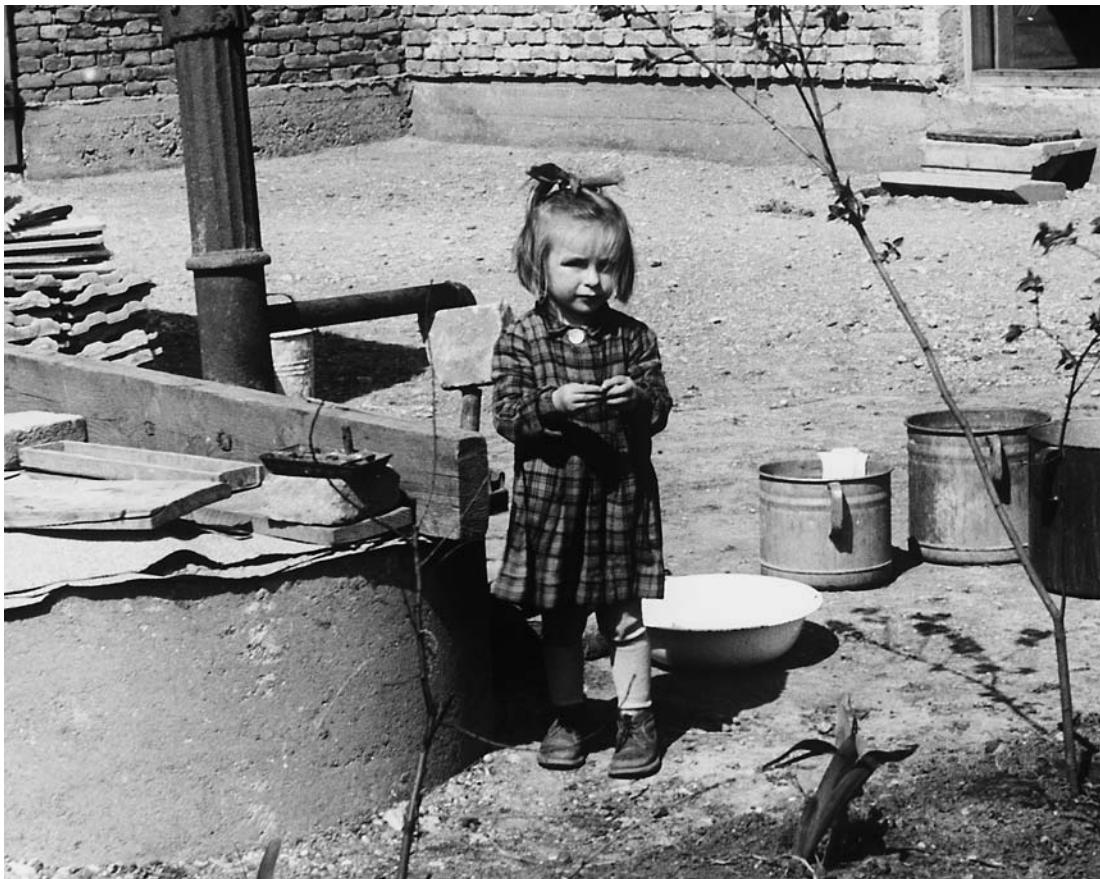
Az első napok Ausztriában

Ördög a részletben

Szolnok, Rádió – orosz puccs, Kádárék

Idézetek Wirth Gábor tanulmányából az igazságról

Az 1956-os forradalmi események Szolnok megyébe csak október 26-27-re érkeztek meg, kivéve a megyeszékhelyet, Szolnokot, ahol október 23-án a pesti és a gödöllői küldöttek hatására a Szolnoki Építész- és Közlekedésmérnöki Egyetem kilépett a DISZ-ből és csatlakozott a MEFESZ-hez. A lengyelek melletti szimpátiatüntetést követően Gellei Kornél színész és Klein Sándor színházi alkalmazott Szabó Lajos tanársegéddel elindultak a Szigligeti Színházba, ahol 21-22 óra között leállították az előadást és Varga D. József vagy Lengyel János elszavalta a Nemzeti Dalt, ami a forradalom kezdetét jelentette. Kálmán István, a Szolnok Megyei Pártbizottság első titkára október 23-án összehívta az MDP végrehajtó bizottságát, hogy fegyvereseket küldjenek ki a pártszékházak őrzésére. A MÁV Járműjavító párt-szervezete ellenforradalomnak nevezte történeteket.

Október 25-re azonban változott a helyzet: miután Gerencsér Miklós, az MTI szolnoki kirendeltségének a vezetője Pauló Lajossal a (pesti) rádióban hallottak a kormánytól független forradalmi tanácsok megalakulásáról, telefonon kapcsolatba léptek a Lenin Kohászati Művek munkástanácsának elnökével, aki elmondta, hogy megalakult a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Munkástanács, és mellé álltak a pártszervek és a fegyveres testületek is. Ezután Gerencsér felhívta a Szolnok megyei pártbizottságot, kapcsolatba lépve Kálmán Istvánnal, majd megállapodott Kablay Lajossal, a szolnoki helyőrségparancsnokkal is, hogy Kálmán népgyűlést hív össze, ahol megválasztják a megyei munkástanács tagjait, ami másnap, október 26-án délután 3 órakor meg is történt. A megalakuló munkástanács lemondatta a megyei tanács elnökét, elrendelte az ÁVH lefegyverzését és felosztatását, s felhívást bocsátott közre: minden üzemben és hivatalban válasszanak munkástanácsot.

Kádár beszéde, amely engedélyezte a munkástanácsok megalakítását, csak 16 óra 30 perckor hangzott el, amikor már Szolnokon létrejött a Munkástanács, ami másnap, október 27-én felvette a Szolnok Megyei Forradalmi Munkás-Paraszt- és Katonatanács nevet, jogilag az egész megyére kiterjedő hatáskörrel.

A tömegtájékoztatási szervek a munkástanács, azon belül a sajtó- és rádióbiztosok, Kocsár József egyetemi tanársegéd és Gerencsér Miklós újságíró irányítása alá kerültek. A tüntetők egy része azonban ezt nem várta ki, és dr. Sebők András főorvos vezetésével a rádió stúdiójához vonultak, ahová nem sikerült bejutniuk. Néhány órával később azonban mégis elérték a céljukat: a munkástanács utasítását követően a rádióban kezdetét vette a forradalom eseményeiről szóló hírek közlése.

A Besenyszögi úton található adóállomás már október 23-án értesítést kapott a fővárosból, álljanak készen az 532 Hz-en a Kossuth adó sugárzására, mert a forradalmárok károkat okoztak a rádióban. Erre azonban nem került sor egészen november 4-ig...

A tömegtájékoztatás annyira felgyorsult, hogy írásbeli ügyintézésre az esetek döntő többségében egyszerűen nem maradt idő, így a megválasztott forradalmi tanácsok telefonon vagy élő szóban, küldöttek útján intézték az ügyeket, a forradalom után a mégis megmaradt jegyzőkönyveket pedig megsemmisítette a kommunista hatalom. A forradalom történetének tisztázása érdekében tehát célszerű áttekintenünk a Szolnoki Rádió műsorborítékait.

Az egyes műsorborítékokon belül – minden nap anyaga külön borítékba került – a bemondásra szánt szövegek sorrendje nehezen rekonstruálható, ezért napok szerint haladva a tematikai sorrendet követve dolgoztam fel a rádió műsorát. A Szolnoki Rádió munkatársai 1956-ban a következők voltak: Kovács Árpád (a szolnoki rádióállomás vezetője), Kövér Gyula (vezető technikus), Varga Viktória, Demcsák Katalin (bemondók), akik a rádió 1952-es létrehozása óta dolgoztak a stúdióban (1952-ben még vezetékes rádió működött Szolnokon, műsorát értelemszerűen csak ott lehetett fogni, amerre a posta elvezette a kábelt, ami a várost és szoros környékét jelentette.) A Magyar Rádió 1953-ban vidéki stúdiókat szervezett, így ekkor a vezetékes rádió átalakult, a stúdió pedig a Mária utcai kultúrházból a Kolozsvári útra költözött. Ettől kezdve a szolnoki stúdió műsorait 40 kilométeres körzetben lehetett fogni. Mivel a stúdióban mindössze hárman dolgoztak, az anyaggyűjtést szolnoki újságírók végezték. A stúdió őrzését a forradalom napjaiban rendőrök biztosították...

November 1-jén a szolnoki rádióban is közölték a *Magyar Függetlenség*ben is megjelent „Aljasság, árulás!” kezdetű nyilatkozatot, amit a kezdettől a forradalom mellé állt jászberényi honvédségi alakulat adott ki. „Somogyi tiszt és szűk köre ÁVH-s tiszteket rejtegetett a laktanyában a nép jogos haragja elől. Nem fegyverezte le őket, hanem katonai (tüzérszti) egyenruhába is bújtatott egyet. A személyi állomány felháborodására engedte őket világgá. (...) Orosz tisztek társaságát is élvezte, miközben Budapesten a forradalmi ifjúság vére folyt fegyvereiktől. Nyelvük kitépésével és agyonlövessel fenyegette a honvédeket, ha elárulják.” A fentieken kívül még sok mást azzal tetézt, hogy „ez a csürhe majd kitombolja magát és újra lesz minden a régi.” Az október 31-i ezredgyűlésen mellőzték Somogyit, a Forradalmi Katonatanács pedig kiközösítette.

A november 4-i adás rejtélye, avagy a Kádár-kormány megalakulásának kulisszatitkai

Az archívumban az 1956. november 4-i műsorborítékot

nem találhatjuk meg, viszont a Szolnoki Rádió iratai tartalmaznak egy postai kísérőlevelet is, mely szerint a rádióüzem vezetője az 1956. október 24-től december 31-ig a stúdióban és az adóállomáson történt eseményekről részletes jelentést küldött Budapestre, a Posta Rádióműszaki Hivatalnak, de ez a jelentés sem a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárban, sem az Országos Levéltár iratanyagában nem lelhető fel. De a perdöntő dokumentum hiányában is megpróbálhatjuk megkeresni a választ arra a kérdésre, hogy helytálló-e az elmúlt évtizedek szakirodalmának állítása, miszerint „Az új forradalmi központ november 3-án Szolnokon jött létre (...) A kormány másnap, november 4-én ugyancsak Szolnokról – rádió útján – kiáltványt intézett a magyar néphez.”, sőt, még kétszer ülésezett is a Minisztertanács.

A Berecz János szerkesztette „Visszaemlékezések 1956” című kötetben megjelent egy Apró Antallal készített interjú is, amiben a volt iparügyi miniszter a Kádár-kormány megalakulásáról a következőképp nyilatkozik: „Másnap reggel (megjegyzés: nov. 3-án reggel, mivel az előző sorokban nov. 2-ról beszélt) Tökölről katonai repülőgéppel mentünk Szolnokra. Ott találkoztunk Kádár János elvtárrsal. Rövid megbeszélésen informált bennünket arról, hogy mi az elképzelése: létrehozunk egy új kormányt, sürgősen bejelentjük rádión, felhívásokat adunk ki. Mindezt a szovjet elvtársakkal és a szocialista országok vezetőivel már megbeszélte.” Ezután Apró Antal az új kormány tagjait sorolta fel, majd hozzáfűzte: „Volt akivel csak telefonon tudtunk beszélni, de vállalta.”, és hogy „Elismerés illeti a Szolnoki Rádió munkatársait, akik mindent megtettek azért, hogy felhívásaink, nyilatkozataink az ország lakosságának tudomására jussanak. A szolnoki elvtársak, a város vezetői örömmel fogadták a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását. (...) 5-én este rövid megbeszélést tartottunk.”

Az ENSZ különbizottság jelentésében már nem ennyire egyértelműek az új kormány megalakulásának körülményei: „A Kádár-kormány megalakításáról szóló közleményt az 1,187 kilocikluson, azaz a balatonszabadi adó által rendszerint elfoglalt és általában a magyar rádió külügyi szolgálata által használt hullámhosszon közvetítették. Hír szerint a bemondás Szolnokon, Budapesttől 100 kilométerrel délkeletre, a Tisza partján történt. A különbizottság nem rendelkezik bizonyítékkal arról, hogy Kádár november 4-én reggel Szolnokon tartózkodott volna, és könnyen meglehet, hogy azok a tanúbizonyságok, amelyek szerint a rádiószózatot hírszalagról közvetítették, megfelelnek a valóságnak. A különbizottság elé került bizonyító anyagból úgy tűnik, hogy Kádár – ha már előbb nem utazott oda, november 4-én Moszkvában volt, 5-én, esetleg 6-án Prágában, és Budapesten vagy 6-án délután vagy legkésőbb 7-én reggel.”

De nézzük meg kicsit részletesebben, először a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásának

körülményeit, ezután pedig a november 4-én a szolnoki Damjanich Rádióban történeteket.

Vegyük sorjában a tagokat, ki hogyan működött közre Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakításában: Apró Antalnak, a Minisztertanács akkori elnökhelyettesének nem lehet igaz az az állítása (1966-os elmondása alapján), hogy 1956. november 2-4-ig tevékenyen részt vett volna Szolnokon az új kormány létrehozásában, ugyanis Marosán György november 5-én este még arról tudatta Kádárt, hogy Apró Antalt a tököli repülőtérre hagyta, és arról sincs adatunk hogy Apró Antal akár november 6-án a megyeszékhelyen járt volna. Az előbb említett Marosán Györgyről visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy november 5-én késő délután érkezett Szolnokra.

Kádár János tartózkodási helyeit azonban már bonyolultabb a helyes időrendbe helyezni. A szakirodalommal ellentétben Kádár november 3-án több okból kifolyólag nem lehetett Szolnokon:

1. Berecz János állítása szerint november 3-án délután 4 óra körül a Vörös Csillag úti laktanya udvarába leszállt három szovjet helikopter egyikével érkezett Szolnokra. Ez a valószínűségben nem történhetett meg, mert Szolnok 1956. október 30-tól november 4-én hajnalig Kablay Lajos alezredes, helyőrségparancsnok és Szathmári József százados, városi védelmi parancsnok katonáinak teljes ellenőrzése alatt állott. A szolnoki lakosok viszont úgy emlékeznek, hogy a három szovjet helikopter november 4-én kora délután érkezett.
2. Kádár János maga is azt nyilatkozta, hogy 1956. november 2-án és 3-án Moszkvában tárgyalt több szocialista ország és testvérpárt vezetőivel a magyarországi helyzet alakulásáról: „S Ungváron talán annyit időztünk, hogy egy zsíros kenyeret megettünk.”

Tiszai Lajos 1971-ben felkereste Ungváron Gábor Mózes, aki megmutatta neki azt a házat, „ahol Kádár elvtárs megszállt 1956-ban.” Kádár Moszkvába menet nem időzhetett Ungváron, Vukasin Micsunovics jugoszláv diplomata ugyanis (jelen volt Hruscsov és Tito Brioni szigeten 1956. november 2-ról 3-ra virradóra történt találkozásán) „Moszkvai évek” című könyvében leírja, hogy arról számolt be Hruscsov Titónak november 2-án a késő esti órákban, hogy a nap folyamán Bulgaryin felhívta, és közölte vele, hogy „Münnich Ferencnek és Kádár Jánosnak sikerült elmenekülnie Budapestről, és útban vannak Moszkvába, repülön.” Hruscsov másnap, november 3-án reggel indult vissza Moszkvába, hogy találkozzon Kádárral, aki maga is elismeri, hogy november 3-án még Moszkvában volt. Kádár János csak november 4-én délután 5 órakor mutatkozott először a nyilvánosság előtt Szolnokon, a városi pártbizottság épületében.

3. A november 5-i, a megyei tanácsházán tartott Kádár nem volt jelen, Münnich sem lehetett ott, hiszen november 5-én

este Kádár közölte Marosánnal, hogy „Münichet már előreküldtem Pestre”, de Münich Ferenc a november 4-én a Kádár által tartott pártaktíván sem jelent meg. Ezek szerint Münich november 4-én délután már nem volt Szolnokon (ha egyáltalán járt ott), Marosán 5-én este érkezett, Apró Antalt a tököli repülőtéren hagyták, Rónai Sándort a nemzeti erők november 4-én hajnalban letartóztatták, Horváth Imre Prágában volt, Dögei Imre szolnoki tartózkodásáról nincs adatunk, Kossa István pedig csak november 6-ra érkezett meg.

A megyei tanácsháza katonai biztosításáért azokban a napokban felelős Fodor Gyula repülőszázados azonban sem Kádárt, sem Münichet nem látta az épületben, Marosán is csak 6-án délelőtt rövid időt töltött el a megyei tanácsházán. Dancsi Józsefnek, a Szolnok Megyei Forradalmi Munkástanács elnökének visszaemlékezéséből megtudhatjuk, hol is volt ekkor Kádár. November 5-én Dancsi Józsefért Százados úti lakására szovjet tisztok és pufajkába öltözött karkahatmista mentek. Bekötötték a szemét, gépkocsiba ültették, és egypercnyi autótú után már meg is érkeztek. Hogy hová és kihez, Dancsi elmesélte Mizsei Béla ügyvédnek 1959-ben, közös raboskodásuk idején a váci börtönben: „Rögtön tudtam, hogy hova vittek, hiszen a lakásomtól pár száz méterre voltam, a szovjet laktanyában. Kádár igen barátságosan fogadott, kezet nyújtott, leültetett és arról beszélt, hogy a konszolidációban milyen jelentős szerepe lesz majd a szociáldemokrata pártnak. Arra kért, hogy segítsék a kibontakozásban, vállaljak tisztséget. Magára hallgatnak a munkások – mondta Kádár.” Dancsi József nem tett eleget Kádár kérésének.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormánynak tehát csak három tagja, Kádár, Kossa és Marosán ülhetett november 6-án késő este szovjet tankba.

Tegyük most egy kis kitérőt és nézzük meg, kik is voltak ebben az időben a tanácsházán. A valóságban ekkor a megyei tanácsházán Berei Andor, Andics Erzsébet, akik mint tudjuk október 28-án menekültek Moszkvába, és november 5-re érkezhetek Szolnokra, valamint Hidas Antal és mások tanácskoztak, akik mindannyian a Rákosi-Gerő vonal hívei voltak. Andics és Berei, mint a Kádár-kormány tájékoztatási csoportjának vezetői kiadták a Szolnoki Szabad Népet, mint a párt központi lapját, annak ellenére, hogy ekkorra már megjelent a Népszabadság, és amíg Kádár el nem tiltotta őket a publikációtól, balról támadták őt.

Filep István, a karcagi forradalmi tanács tagja és a Karcagi Híradó főszerkesztője, „Karcag, 1956” című memoárjában elmondja, hogy amikor november 8-án Lakatos főhadnaggyal hivatalos küldöttségként Szolnokra utazott, találkozott Andics Erzsébettel, aki azt közölte vele, hogy „voltaképpen ők a kormány, de még nem vették át a hatalmat. A Kádár-kormány csak ideiglenes megoldás, ők ketten

egyébként a Szabad Népet csinálták. Nekem, mint a karcagi lap szerkesztőjének azt az utasítást adták, hogy mindenről lehet írni, csak arról nem, ami az elmúlt napokban történt. (...) Mindenkit vissza kell helyezni a funkciójába. A szovjet csapatok, amiket egyébként ők hívtak be, törvénytelenesen avatkoztak be, leverik az ellenforradalmat. Az egyébként nem biztos, hogy Rákosi elvtárs hazajön.”

Tiszai Lajos „Szolnokország” című könyvében felteszi a kérdést, miért voltak a szovjetek számára ennyire fontosak a régi rákosista vezetők, hogy katonákkal vigyáztak rájuk. Lehetett-e a tanácsházi társaság egyfajta „tartalékkormány”, hogyha Kádárékkal történne valami? Ha számításba vesszük, hogy a párton belül Andicsék csoportja kisebbségben volt, és a forradalom előtti nyílt rákosista irányvonalat már nem lehetett volna a magyar társadalomra újra ráerőltetni, megállapíthatjuk, hogy kormányalakításra Andicséknek nem lehetett komoly esélyük. A szovjetek számára is valószínűleg csak egy eszközt jelenthettek, amivel Kádárékat is sakkbán tudták tartani.

Annyi mindenesetre biztos, hogy Kádár néhány nap múlva betiltatta Bereiék lapját arra hivatkozva, hogy a Népszabadság az MSZMP Központi Bizottságának napilapja, a szolnoki rádióstúdió élére pedig kormánybiztost nevezett ki. A Népszabadság november 11-i számában egy cikk olvasható a *Szabad Nép* megszüntetéséről „Amiből nem kérünk” címmel, ami kivonatossan, a rákosista vonal és a Szabad Nép bírálatával a régió újságai közül a *Tiszavidék* november 20-i számában is megjelent.

Andics és Berei az MSZMP KB határozata értelmében 1956. november 16-án a Szovjetunióba kényszerültek emigrálni, de 1958. áprilisában már megkapták az engedélyt a hazatérésre. Nem sokkal ezután Berei a Kossuth Könyvkiadó vállalat igazgatója lehetett, Andicsot pedig az ELTE történettudományi tanszékén helyezték vezető pozíciókba.

Ami november 4-én a Damjanich Rádióban történt

A Rádióban történtek tisztázáshoz először is tudnunk kell, hogy 1956-ban Szolnokon két adóállomás volt: egy helyi, kis térerősségű 0,4kW-os, a városban és környékén fogható, és egy 135 kW-os adó. A Szolnoki Rádióüzem iratai között talált jegyzőkönyv és Kovács Árpádnak, a szolnoki rádióállomás vezetőjének a visszaemlékezése alapján kiderül, hogy november 4-én 4 óra 30 perckor a Besenyszögi úton lévő adóállomás (a kisadó) területére három tank hatolt be (Bobjot szovjet tüzerőrnagy alakulata), és a magyar katonai őrség lefegyverzése után szovjet tisztok utasították a rádióállomás ügyeletes kezelőjét, hogy a 0,4 kW-on folyó adást, amely a Kossuth Rádió műsorát relézte, szakítsa meg. Az adóállomást legközelebb csak november 8-án helyezték üzembe, tehát a Kádár-proklamációt a gyenge térerősségen kívül már csak ezért sem sugározhatták innen.

Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a Szabad Európa Rádió lehallgató központjában 1956. november 4-én hajnali 4 óra 32 percig nem tudták rögzíteni a Damjanich Rádió gyenge térerősségű műsorait. Az említett időponttól kezdve viszont igen!

A szovjet csapatoknak sem azért kellett elfoglalniuk a szolnoki adót, hogy Kádár feltétlenül innen mondhasa el beszédét, hanem egyértelműen azért, hogy a Nagy Imre-kormány vagy a helyi forradalmi szervek felhívásainak sugárzását megakadályozzák. Kovács Árpád elmondta, hogy a kora délelőtti órákban az éterben hallották a későbbiekben ismertté vált Kádár-beszédet, amit egy „Vörös Szikra” magyar gyártmányú magnetofonra is felvettek. Erről az adásról tudtak a Rádió adóállomáson lévő munkatársai, és Kövér Gyula, a stúdió vezető technikus is, aki otthonában hallotta a Kádár-kormány felhívását, megállapították, hogy ezt a nagyon rossz minőségű, „fedinges” (hangerősség ingadozásokkal teli) adást vagy nagyon távolról, vagy mozgó katonai adóból sugározták.

Varga Viktória 1971. augusztus 10-én lejegyzett visszaemlékezéséből megtudhatjuk, hogy Demcsák Katalinnal november 3-án egész nap a stúdióban voltak, mivel a Forradalmi Tanács műsorszerkesztést nem bízott az újságírókra. Mint a helyi műsor után mindig, november 3-án is eltűnt barátokat, hozzátartozókat kereső családok üzeneteit olvasta be Varga Viktória a Petőfi hullámhosszán.

November 3-án azonban szovjet páncélosok jelentek meg a városban, a lakosságon nyugtalanság lett úrrá. A szovjet műszaki alakulatok bemérték és zavarták a magyar rádióállomásokat, így 22.30-kor Szolnokon is kénytelenek voltak leállítani az adást. A stúdióban éjfélkor telefonhívást kaptak Nyíregyházáról, azzal a figyelmeztetéssel, hogy a szovjetek szét akarják lőni a stúdiót (ekkorra már a szovjetek lezárták az összes tiszai átkelőhelyet). A telefonhívás után ki sem mertek mozdulni a stúdióból, és hogy illetéktelenek ne használhassák, szétszedték a stúdiót (a csöveket például a kábelcsatornába rejtették).

November 4-én, hajnali fél háromkor szovjet katonák szállták meg a Rádió stúdióját is, a tisztek engedélye nélkül nem hagyhatták el az épületet. Délelőtt 11-ig őrizték őket, ekkor mindhárman hazamehettek.

Délután 1 óra körül Simon Ferenc társaságában (később a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettese lett) szovjet katonák jelentek meg Kövér Gyula lakásán, akit páncélaudójukba tessékeltek, mondván, hogy velük kell jönnie, mert az új kormánynak szüksége van a rádiósok munkájára. Ezután Varga Viktóriáért indultak, akinek az otthonában ott találták Demcsák Katalint is, aki a Zagyva-híd lezárása miatt nem tudott hazamenni (már kereshették őt is otthonában, mert körözést adtak ki, mivel nem találták). Útjukat a pártbizottság épületének irányába vették, ahol Kálmán István fogadta

őket, aki feltette nekik a kérdést, hajlandóak-e dolgozni az új kormánynak. Fegyveresekkel a hátuk mögött más választásuk nem lévén a stúdióba vitték őket. Kövér Gyula Tiszai Lajos 1991-es interjújában elmondta, hogy a stúdió berendezéseit úgy találta, ahogy azokat előző este hagyta, tehát rajtuk kívül senki nem járhatott ott – ezt megerősítette nekem Demcsák Katalin is. Miután összeszerelték a stúdiót, belehallgatva egy külföldi adó műsorába az új kormány felhívására lettek figyelmesek, ami nagyon rossz minőségű volt, ezért hangfelvétel helyett csak kézzel írták le (ezt vették fel Kovács Árpádék az adóállomáson). Alighogy leírták, egy ezredes és egy alezredes érkezett, akik egy magnetofonszalagot hoztak magukkal (Ungvárról hozták a kifogástalan műszaki állapotú felvételt).

Egy magyarul beszélő tiszt közölte a Rádió odahurcolt dolgozóival, hogy négy órakor kezdődik az adás. Géppisztolyos katonák ültek a bemondónők mellett is, akiknek „Kossuth Rádió, Budapest!”-et kellett konferálniuk. 5 óra előtt néhány perccel, a konferálást követő zenei műsor után Kövér Gyulának egy 76-os fordulatra alkalmas, adásra kész magnetofonszalagot kellett félóránként az adásba beforgatnia, amin a Kádár-beszéd volt, egy jól felszerelt stúdióban készült, műszakilag hibátlan felvétel. A műsor azonban csak a 0,4kW-os, kis térerősségű adón volt hallható.

Ezzel szemben a Politikatörténeti Intézet Levéltárának az 1956-os rádióadásokkal kapcsolatos dokumentumai között a következőket olvashatjuk: „13.56: Ultimátum a magyar hadsereg csapatai részére, hogy adják meg magukat 17 óráig, mint végső határidőig, vagy ha nem, a szovjet csapatok felszámolják őket. Felhívjuk Karcag várost, hogy szüntesse be az ellenállást, figyelmeztetve, ha nem teszik le a fegyvert 17 óráig, a szovjet csapatok bombázzák a várost.” 14.13-kor pedig a szovjet csapatok főparancsnoka bejelentette a kijárási tilalmat: „A szovjet csapatok főparancsnoka bejelenti az országos kijárási tilalmat 15 órától 6 óráig. Teljes elsötétítés elrendelése a városokban, figyelmeztetve, hogy a szovjet légierők minden világításra tüzelni fognak.” Ezt mind a Szolnoki Rádió műsoránál találhatjuk, holott, mint már említettem, és ez derül ki az interjúkból, visszaemlékezésekből, csak 16 órakor kezdte a műsorát a Szolnoki Damjanich Rádió, azt is csak a kisadó hullámhosszán. Ezek szerint tehát helytálló Kövér Gyula állítása, hogy a Kádár proklamáció első verzióját, – és tegyük hozzá – a katonai közleményeket is mozgó katonai adók segítségével sugározhatták.

A városban többen rájöttek, hogy valami nem lehet rendben a rádióval, amikor a bemondónőnek nyelvbólása volt, és tévedésből „Kossuth Rádió, Szolnok”-ot konferált be.

Délután háromkor Ogyincov városparancsnok Fjodorov gárdaezredes közvetítésével utasította Kovács Árpádot, hogy 19 órától a helyi stúdióból kapott, „Kossuth Rádió

Budapest” konferálással bejelentkező műsort sugározzák a 135 kW-os adón, ami a Kossuth adó távtartaléka volt. De az adó üzemzavara miatt a műsor sugárzása csak 22 óra 5 perckor kezdődhetett meg (az átállítás 539 kHz-re ugyanis több mint 3 órát vett igénybe), ennél előbb tehát a Kádár-beszéd nem kerülhetett ki az éterbe. A kormány felhívásán kívül zenét és híreket sugároztak, éjfélig tartott az adás. Fjodorov ezredes személyes kívánságára közölték a kijárási tilalmat.

Kovács Árpád elmondása szerint „Gál Gyula, a szolnoki stúdió 1956 után kinevezett vezetője a stúdió páncélszekrényében őrzött két, 76-os gépfordulatra alkalmas magnetonfontekercset, amelyeket 1962-ben egy Budapestről Szolnokra utazott bizottság jelenlétében meg kellett semmisíteni. A stúdió udvarán égették el.” Az égetés előtt még Kövér Gyula és Kovács Árpád bele tudtak hallgatni a szalagokba: az egyik a jó, a másik a rossz minőségű felvétel volt, de tartalmi különbségek is voltak a két szalag között.

Balla László ungvári magyar író elmondta Tiszai Lajosnak, hogy november 3-án a kora esti órákban egy Prihogyko nevű moszkvai propagandafőnök az ungvári stúdióba hívatta. Itt egy kész magyar szöveg stilizálására utasította őt a propagandafőnök: „Letett egy iratsomót az asztalomra. Első ízben történt meg, hogy kész magyar szöveget kaptam. Ezt tehát nem kellett fordítani, az utasítás úgy szólt, hogy stilizáljam. Éppen elég munkám akadt vele. Tele volt russzicizmusokkal. Jellegetes fordulataiból is nyilvánvaló volt, hogy oroszból fordították. Amikor azután „megalakult” az úgynevezett Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, és elhangzott Kádár János beszéde, meglepetéssel tapasztaltam valamit. Az elhangzottak igen-igen hasonlítottak arra a szövegre, amit én nem sokkal azelőtt stilizálásra kaptam. Nem állíthatom, hogy a két szöveg ugyanaz volt, hiszen az összehasonlításra nem is nyílt lehetőségem, de hogy gyanúsan hasonlítottak egymásra, az biztos. A magam számára akkor mindenesetre azt a következtetést vontam le, hogy a Kádár-beszédet valakik oroszul írták, valahol meglehetősen durván magyarra fordították, s az én stilizálásom után kaphatta meg végleges formáját.”

Kádár János nyilatkozatát a kormány megalakulásáról és a többi írásos dokumentumot Sándor László ungvári magyar rádiós újságíróval november 3-án 20 órától olvastatták szalagra. November 4-én kora délelőtt ezeket vették fel Kovács Árpád és társai a Besenyszögi úton lévő rádióállomáson az említett „Vörös Szikra” magnetofonra. Ezek alapján elfogadhatjuk, hogy a november 3-ról 4-re virradó éjszakát Kádár János és Münnich Ferenc Ungváron töltötték, és valószínűleg a felvétel is az ottani stúdióban készült.

Kádárék szándéka ezzel a „manőverrel” egyértelmű volt: már november 4-én el akarták hitetni az országgal, hogy Budapesten rend van és nyugalom, és a fővárosi stúdióból jön a műsor.

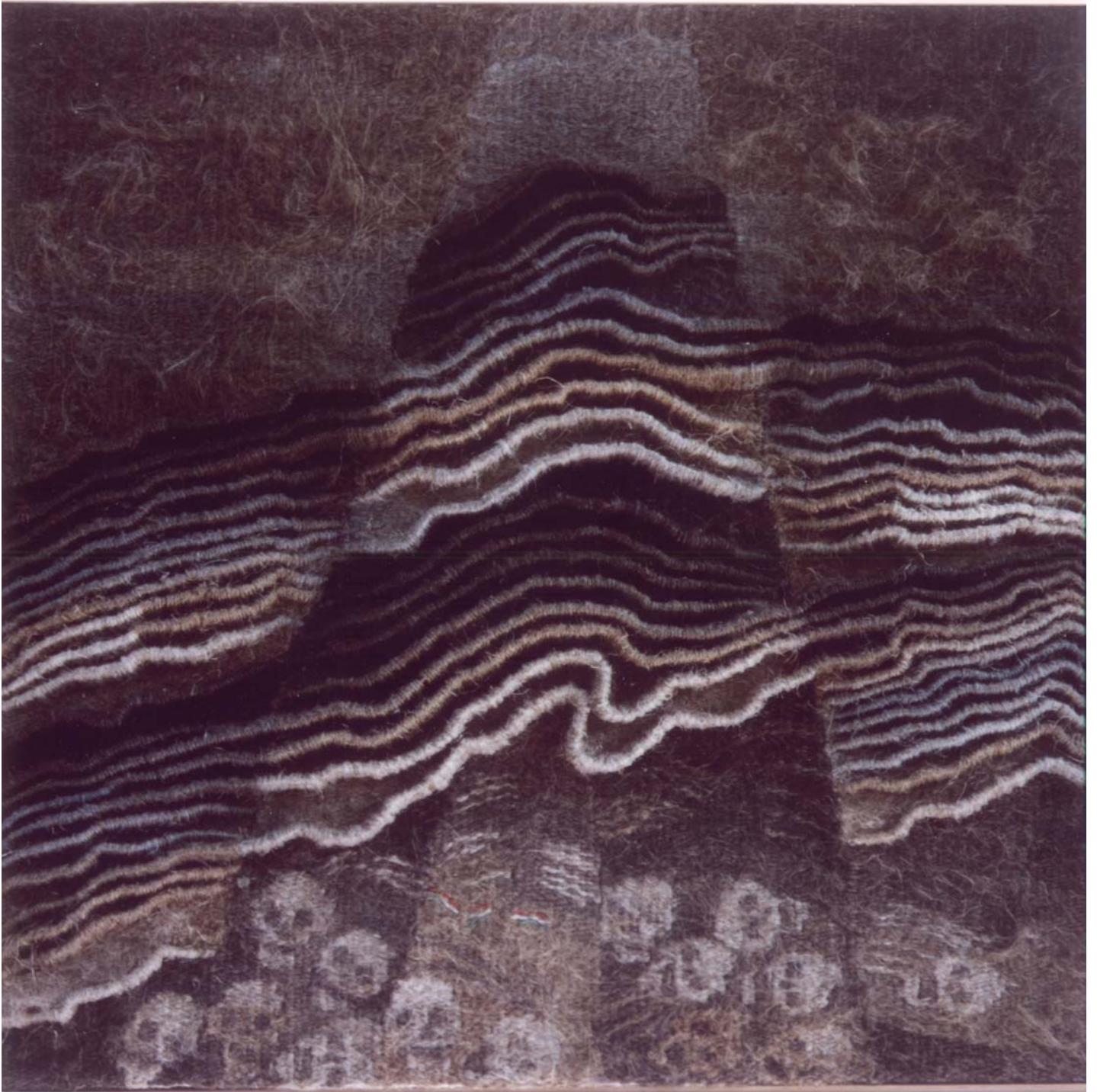
A Szolnoki Rádió a forradalom leverése után

A szolnoki Damjanich Rádió, mint a régió legfontosabb tömegtájékoztató médiuma november 4-től az MSZMP irányítása alá került. Mivel a Lakihegyi adó továbbra is üzemképtelen volt, Szolnokról sugározták a Kossuth Rádió műsorát. A stúdióban továbbra is mindössze hárman dolgoztak, egy óriási technikai apparátus helyett végezve el minden munkát. A másnap reggeli híreket éjfél után telefonon Erdélyi Károlytól, Kádár személyi titkárától kapták. Ezekben a napokban ő töltötte be a kormány és a rádió közötti összekötő szerepet. A Kossuth Rádió műsora minden nap 5 órától éjfélig tartott. November 8-án délelőtt jött az üzenet Budapestről, hogy a Lakihegyi adó újra üzemképes, de egypár napig még együtt sugárzott a két adóállomás. Utána csak a Lakihegy adott, de a Kossuth Rádió műsorát továbbra is a szolnoki stúdió három munkatársa szerkesztette. Amikor a kormány felment Budapestre (nov.6.), akkor is folyamatosan kapták tőlük az anyagot, részben telexen, részben éjféli adászáras után 0:05 perckor telefonon, közvetlen vonalon a parlamentből. Azonban csak azokat a híreket lehetett közölni a *Szabad Népb*en és a rádióban, amiket Andics Erzsébet vagy Berei Andor aláírásukkal hagytak jóvá. Kádárnak november 11-re sikerül eltávolítani pozíciójukból a köztudottan rákosista Andicsékat.

A következő műsorborítékban már egy minden eddiginél hihetlenebb propagandaszöveget olvashatunk, amelyben Molnár József fegyverneki földművelő, aki hosszú évekig raboskodott Rákosi börtönében, örömteli szavakkal üdvözlí Kádár Jánost a kormány élén. A november 9-i keltezés után megtaláljuk az aláírást: Dancsi József, mb. vb. elnök. Nem sokkal később, mivel nem tett eleget Kádár már említett felkérésének, 1957-ben kórházi ágyáról egyenesen a váci börtönbe vitték, ahol több évet kellett eltöltenie „ellenforradalomban való részvétel” miatt. A november 12-i műsorban található jelentés a Tisza Cipőgyárból jellemző példa a forradalmárok „eltávolítására”: „Stanga Istvánt (megjegyzés: akit leváltottak a forradalom idején), az emberségéről, szervezőkészségéről és nagy szaktudásáról ismert volt műszaki vezetőt újra főnöki posztra állították a hajcsárként tetszelgő Bodóczi helyett.”

A november 14-i műsorban már az „ellenforradalom” kifejezés is megjelent, ami már az új hatalom megtorló hadjáratait vetíti előre. A Rádió épületét november 4-től egészen december 24-ig szovjet csapatok őrizték, decembertől ismét a megszokott esti 6-7 óra közötti műsoridőben ment az adás. A megye tömegtájékoztatói szervei közül a Karcagi Híradó került legkésőbb – decemberben(!) – a párt irányítása alá, ami az egész országban egyedülálló volt, amiben nem kis szerepet játszott Filep István, valamint Karcag város értelmisége.

(Megjelent a Jászsági Évkönyv 2002-i kiadásában)

Kubinyi Anna: Tömegsír (szőtt)

Kubinyi Anna: Sár és arany (szőtt)

Makovecz Imre: 2001. október. 6.

Wass Albert: Átoksori kísértetek (részletek)

...,Szeptember is eltelt, és semmi sem történt. Aztán váratlanul, október második felében, budapesti tüntetésekről számolt be a román rádióbemondó. Úgy mondta be, mint valami jelentéktelen kis eseményt, aminek nincs nagyobb fontossága...

Újra és újra megpróbáltuk Budapest hangját elfogni, de sikertelenül. Aztán egy éjszaka váratlanul meghallottuk tisztán és hangosan. Arról adott hírt, hogy az orosz csapatok kivonulóban voltak a városból, megalakult a szabad és független magyar kormány, a nép énekel az utcákon és ünnepli a szabad Magyar Köztársaság megszületését.

»Mi lesz velünk? Mi lesz velünk?«, kérdezte újra meg újra a kocsmáros kétségbeesetten, megkönnyesedő szemekkel, s amikor megmondtam neki, hogy talán szó lesz majd egy független Erdélyről, örömeiben egyre csak ölelgetett, s ünneplés céljából kinyitott egy tizenöt éves óbort, amit pincéje mélyén eldugva őrzött...

Egyik reggel a kocsmáros behívott hátra a csűrjébe. Egy tucat ember volt ott együtt, szótlan, komoly csoport. »Csak tudtára akarjuk adni«, beszélt a kocsmáros a többi helyett is, »hogy készen vagyunk. Számíthat reánk bármikor, éjjel vagy nappal. Maga csak adja meg a jelt, s mi gondját viseljük az őrmesternek meg a csendőreinek, miattuk ne fájjon a feje.«

Aztán egy éjszaka, október vége felé jártunk már akkor, Burkus ugatni kezdett. Péter volt, s ez alkalommal egyedül.

»Készen vagyunk«, jelentette ki lihegve, amikor fellépett mellém a sötét tornácra, s a hangja színültig volt feszültséggel és izgalommal, »főhadiszállásunk a Ciblesen van. Kétszáz emberünk van ott együtt, s Erdély minden részén hozzánk hasonló egységek várják a jelt. Rádióösszeköttetésben vagyunk egymással. Az ország tele van muszákkal ugyan, mert Magyarországról ide hozták át legtöbbjét. De ez nem jelent semmit. Két orosz hadosztály már egy héttel ezelőtt átállt a magyarok oldalára, s a többiek csak alkalomra várnak. Ukrajnában is forradalom van, s hamarosan mindenütt elkezdődik a cirkusz. Egy hetet sem adok, s a szovjet birodalom nem létezik többé. Szétszedik a szabadságra éhes néptömegek az egészet, órák alatt.«

Azért jött, hogy magával vigyen a ciblesi gyülekezőhelyre. Ott kell lennem, mondta, amikor a felszabadítás megkezdődik, hogy azonnal felvehessem rádió útján az érintkezést az amerikai kormányval.

Még azon az éjszakán útra keltünk. Cibles valami harminc kilométerre volt tőlünk, s napkelte előtt át kellett kel-

jünk az oláhláposi völgyön, hogy feltűnést ne okozzunk a tanyás parasztság között. Amikor búcsúzóul megcsókoltam Ágit, kitört belőle a zokogás. Mint a vízbefúló, úgy kapaszkodott belém szegényke. Megéreztem valamit a rettenetes jövődöböl? Nem tudom. Az asszonyoknak vannak olykor titkos megérzéseik. »Mindennek ára van«, jegyezte meg Péter mellettünk, »a szabadságnak is.« Még ma is fülemben csengenek a szavai. Milyen igaz. A szabadságnak is ára van, nagy ára. De mit szóljanak azok, akik megfizették az árat, s rabságot kaptak érte mégis? Vagy annál is rosszabbat, mint Ági, meg én, meg annyi más?

Csak egy könnyű hátizsákot vittem magammal. Egy pokrócot, tiszta inget s kevés ennivalót. A gyermekek békésen aludtak. Meg se csókoltam őket, hogy fel ne ébredjenek. A szálerdő széléről még egyszer visszánéztem. Nem volt hold, de a csillagok fényénél is tisztán láthattam a házat s Ági sötét, mozdulatlan alakját a tornác előtt. A tisztás aludt s körülötte az erdő. Békésen és ártatlanul aludt az egész világ, akár a két gyerek a házban.

»Gyere. Sietnünk kell«, szólalt meg Péter melletttem.

Gyakran gondolok vissza erre a pillanatra, ahogy ott álltunk az éjszakában, a tisztás szélén, a fák alatt. Néha úgy érzem, ez volt az életemnek az a pillanata, amikor kezembem tartottam a sorsot. A sorsunkat. Az Ágiét, az enyémet s talán a Péterét is. Semmi sem akadályozhatott volna meg abban, hogy azt mondjam, »Sajnálom, Péter, de nem megyünk sehova.« Erősebb voltam nála, visszacipelhettem volna a házba, megkötözhettem volna, Isten tudja mi egyebet tehettem volna, de bizonyára tehettem volna valamit.

S az egész élet másképpen alakult volna. Jobban? Ez kérdés, amire felelet nincs. De hogy másképpen, annyi bizonyos.

Azon az éjszakán pihenés nélkül gyalogoltunk. Hegyoldalakon fel, hegyoldalakon le. Kelet felé már sárgulni kezdett az ég alja, amikor átkeltünk a láposi völgyön. Néhány tanyai kuvasz megugatott, de emberrel nem találkoztunk. Virradatra már a Cibles oldalán másztunk felfelé, sűrű bükkösben.

A búvóhely, ahova Péter vezetett, a Romuli felé lefutó gerincek egyikének hajlatában volt, egy mély, sziklás katlanban, melyet sűrű fiatal fenyves és megmászhatatlan sziklák vettek körül. Valami háromszáz ember táborozott már ott, részben sziklaodúokban, részben ócska katonai sátorponyvák alatt. Két oldalon, kiugró sziklák tetején, őrköt állítottak, akik messzire elláthattak minden irányban. Az emberek egy része öreg volt, más része fiatal. Negyven és ötven körülieket alig lehetett látni. Azokat felfalta a háború s ami utána következett. Majdnem mindegyiküknek volt

orosz katonapuskája, s néhány géppuskát meg aknavetőt is látni lehetett.

A csoport parancsnoka Katona Jóska volt, s társaságában egy román ügyvédet is találtam, akinek Cassiu volt a neve. Jó kinézésű ember, olyan negyven-ötven év közötti, kopasz, kékszemű, rómaiás metszésű arcán valami hideg, személytelen mosollyal. A régi időkben híres vadász volt ez a Cassiu, és ismerte a hegyeket, akár a tenyerét.

»A láposi oldalon egy orosz ezred állomásozik«, mondta Katona Jóska, »készen arra, hogy csatlakozzék hozzánk a kommunisták ellen. Cassiunak titkos megállapodása volt az ezredessel. Mikor az alkalmas pillanat elérkezik, üzen az ezredes, és már minden részletet kidolgoztunk. A legtöbb Erdélyben állomásozó orosz egység csatlakozni fog a felkelőkhöz. Csak arról van szó, hogy megvárjuk az alkalmas pillanatot, s az most bármikor bekövetkezhet.«

Az én feladatom az volt, hogy a felkelés első napján kapcsolatot vegyek fel az Egyesült Államok kormányával, és kérjek segítséget, ha kell. A kolozsvári rádióállomás rendelkezésemre áll majd, nyugtatott meg Katona Jóska.

Öt napig táboroztunk ott a katlanban, és semmi sem történt. Volt ugyan néhány rádiónk, de egyik sem volt elég erős ahhoz, hogy a román adásokon kívül egyebet is foghattunk volna velük. A román állomások pedig hallgattak, és egy szót sem szóltak arról, ami Magyarországon vagy Lengyelországban történt.

Minden éjszaka újabb embercsoportok érkeztek, készen arra, hogy harcba szálljanak a szabadságért, s az izgalom feszültsége napról-napra fokozódott, érezni lehetett az emberek hangján, amikor egymás közt beszélgettek.

Az idő kitartott. Gyönyörű őszi napok voltak, kék ég, ragyogó napfény, sárga és piros lombok a fenyves örökzöldjében, mintha csak ragyogó drágakövekkel díszítette volna magát a Cibles a tiszteletünkre. De éjszakánként lehült a levegő, s hajnalonként dér sercegett az ember lába alatt.

Mi négyen a parancsnoki sátorban aludtunk, Katona Jóska, Gál Péter, Cassiu és én. Szép nagy, német gyártmányú vadászsátor volt, a román ügyvéd tulajdona, aki annak idején szarvasbőgésre járt vele fel a havasokba. Ő maga úgy is öltözködött, mintha szarvasbőgés lett volna még mindig: zöld lóden vadászruha, agancsnyelű vadászkész, távcsöves Mauser puská. Gumitalpú vadászbakancsától zöld vadászkendőjéig minden, mintha új lett volna rajta, s én nem győztem csodálkozni azon, hogy miképpen tudta ő mindezt ilyen épségben megőrizni. A többiek mind rongyosak, kopottak voltak, velem együtt. Cassiu volt az egyetlen, aki még mindig úgy öltözködött, mint ahogy az urak szoktak volt a régi jó világban.

Valami különös érzésem volt, valahányszor reánéztem. Nem tetszett nekem valahogyan ez az ember. Önkéntelenül is Tannenberget juttatta az eszembe a maga hűvös, barátságtalan, szinte fölényes modorával. Ő sem kedvelt engem az első perctől kezdve. Egyikünket se. Néhányszor rajtakaptam, amikor azt hitte, hogy senki sem figyeli, ahogy valami mérhetetlen megvetéssel az arcán nézett Katona Jóska felé, aki minden idejét a részletes haditerv kidolgozására fordította, s rendszerint térképek fölé hajolva készítette jegyzeteit.

Ottlétem második napján szóltam erről Péternek, s őszintén elmondtam neki az aggodalmamat, hogy ezzel a Cassiival valami nincs rendjén.

»Barátságtalan fickó, ugye?«, vigyorgott reám Péter a maga gondtalan módján. »Gyűlöli a magyarokat. Vasgárdista volt a háború előtt, és szörnyű dolgokat követett el. De a háború után valami parasztok félholtra verték, s utána a kommunisták vették kezelésbe. Figyeld meg a kezét. Minden körme viaszból van. A kommunista rendőrség rettenetes dolgokat művelt vele, azért nem tud még mosolyogni se. Az meglehet, hogy még mindig gyűlöl minket magyarokat, azonban a kommunistákat még százszor jobban gyűlöli, amiatt ne aggódj. Azért tűri meg Jóska, mert szükségünk van reá. Perfektlül beszél oroszul, és jó barátságban van a láposi muszka ezredessel, akinek szintén elege van a kommunizmusból.«

Esténként nem gyújtottunk tábortüzeket, csak ültünk a sötétben és beszélgettünk. Többnyire politikáról. Arról, hogy az emberiség megunt már a diktátorokat, és eljött az ideje annak, hogy lerázza őket magáról a földgömb minden részén. Hogy a népek meg kell tanulják a szabadságot. Meg kell tanulják, hogy szabadságot nem lehet adni vagy kapni. Meg kell dolgozni érte, viselni kell érte az étellel járó felelősségeket, mert minden nép és minden egyén számára csak annyi szabadság jut, amennyit megérdemel. Amennyiért saját maga vállalni meri és viselni bírja a velejáró felelősséget.

Cassiu sohase szólott bele ezekbe a beszélgetésekbe. Ült háromlábú vadászszékén, szívta kurta pipáját és hallgatott. Péter azt állította, hogy a kommunizmus okozta szenvedések megérlelték a népeket arra, hogy viselni tudják a szabadsággal járó felelősségeket. Katona Jóska viszont azon az állásponton volt, hogy a szocializmus valamilyen enyhébb formája eleinte elkerülhetetlen lesz, mert a nép megszokta, hogy gondoskodjanak róla, hogy minden bajával valamilyen hivatalhoz szaladjon, s a kormányra hárítson minden felelősséget, aminek hordozása kényelmetlenséggel jár. Én egyetértettem Jóskaival abban, hogy a tömegek megszokták azt, hogy mások viseljék értük a felelősséget

és másokat vádoljanak, ha valami nincs rendjén. Viszont abban Péternek adtam igazat, hogy akár tetszik nekik, akár nem, ha szabadok akarnak lenni, meg kell fizessék a szabadság árát, próbálkozzanak is, restségükért szabadsággal kell fizessenek, s csak idő kérdése, hogy mikor kerülnek újra diktatúra alá.

Lassanként kifogyott az élelmünk a várakozásban, s a hatodik nap reggelén a szakaszparancsnokok összegyűltek a sátrunk előtt, hogy megbeszéljék, honnan szerezzenek ennivalót. Javában folyt a vita, amikor az őrség parancsnoka megjelent a kis tisztáson, ahol sátrunk állott, s mögötte egy magas, csontos ember a román hegyi parasztok viseletében.

»Ez az ember Cassiu urat keresi«, jelentette az őrpáncsnok.

Cassiu sápadt arca kigyúlt az örömtől, amikor megpillantotta a tüzős parasztot, s felcsillanó szemekkel szökött talpra.

»Uraim, hadd mutassam be önöknek Brujuwski kapitányt«, kiáltotta szinte hangosabban a kelleténél, »Kozov ezredes úr segédtisztjét. A kapitány már évek óta a mi emberünk«, tette hozzá, látva sokak arcán a megrökönyödést.

A jövevény egy összehajtogatott papírost húzott elő a tüzőjéből.

»Katona József ezredesnek Kozov ezredestől«, mondta és odanyújtotta Cassiunak, aki anélkül, hogy ránézett volna a papírosra, továbbnyújtotta Katona Jóskának. Kozov ezredes annak a Láposon állomásozó orosz ezrednek volt a parancsnoka, akitől már öt napja vártuk az üzenetet.

Mélységes csend volt a tisztáson, míg Katona Jóska a maga fél kezével esetlenül és idegesen babrált az összehajtogatott papírossal. Láttam, ahogy a keze reszketett, mialatt az írást olvasta. Aztán felemelte a fejét, körülnézett rajtunk, s a hangja különös feszültséggel csengett, amikor mondta:

»Uraim, a felszabadulás napja elérkezett.«

Egy pillanatig még tartott a csend, aztán valaki elkurjantotta magát hátul: »Hujjujuju!« S egyszerre, mintha gát dőrdült volna alá, mindenki beszélni kezdett, lázas lelkesedéssel. Kérdések csattantak, kiáltások repültek ide-oda, s a zaj továbbterjedt a katlanban, egészen fel a szilákig, mint a futótűz. Láttam, ahogy Cassiu és a román népviseletbe bújtatott orosz kapitány összenéztek, s Cassiu arcán megjelent egy gúnyos, lenéző mosoly.

»Csend!«, mennydörgött Katona Jóska hangja a zaj felett, »fegyelmezzet katonák vagyunk, nem cigánytábor! Csend!«

Aztán komor tekintettel fordult a szakaszparancsnokok felé. »Fél órát adok minden szakasznak, hogy felkészüljön

a menetelésre. Irány Telcs. Ott megszálljuk az északról érkező vonatot, s megállás nélkül megyünk le Désig. Kozov ezredes csapatai a városon kívül várakoznak reánk, és hat órát adnak nekünk a város átvételére és megtisztítására. A politikai rendőrség felszámolása a mi feladatunk. Utána az orosz felkelőkkel együtt indulunk Kolozsvár felé, ahol a forradalom már elkezdődött, s a nép az utcákon harcol. Arad, Nagyvárad és Marosvásárhely már a felkelők kezében van. Uraim, rajtunk a sor. Végeztem.«

Egy óra múlva már mozgásban voltunk. Lefelé a sziklás gerincen, majd egy sűrű fenyőerdőn át s végül egy keskeny, kanyargó patak mentén, mely alávezetett Telcsre. Cassiu és a hosszú orosz haladtak az élen, amíg csak a patak mentén haladó ösvényt el nem értük. Onnan már nem volt szükség vezetőre, s helyettük egy mesterlövőkől álló kis felderítő különítmény került az élre, arra az esetre, ha netán csendőrajratba botolnánk. Különös kis csoport volt ez. Hat emberből állott. Embert mondtam? Kettő közülük szinte gyerek volt még, alig lehettek tizenhat évesek. Mint a kommunista ifjúsági csoport tagjai céllövő kiképzést kaptak az iskolában, s ifjúsági bajnokságot nyertek. Egy harmadik meg legalább hetvenéves lehetett, s gimnáziumi tornatanár volt a háború előtt. A másik három havasi vadász volt, és saját ütött-kopott puskáikat hozták magukkal, melyeken meglátzott, hogy éveken át odvas fákból rejtegették őket.

Cassiu szerint hat óra alatt el kellett volna érjünk Telcsre, s még napvilágban végezhattünk volna a csendőrrésszel és megszállhattuk volna a vasútállomást. Désre éjszaka rohantunk volna le. Péter óráján tizenegy óra volt, amikor elindultunk a katlanból. Ötór még a patak mentén haladtunk lefelé. Jobbról meredek, erdővel benőtt hegyoldal kísért, balról pedig lankásabb kaszáló, magányos tanyákkal teleszórva. A tanyaházak előtt megdőbrent, szájtató, tüzős román parasztok bámultak felénk.

Fél hatkor Katona József előre üzent a felderítőknek, hogy álljanak meg. Háromszáznyolcvankét emberünk majdnem kilométeres hosszúságban nyúlt el a keskeny ösvényen.

»Milyen messzire vagyunk Telcstől?«, fordult Katona Jóska a román ügyvédhez. »Valami három kilométerre«, vonta meg Cassiu a vállát, »én magam számtalanszor megtettem ezt az utat hat óra alatt, amikor vadászni jártam erre. Az igaz, hogy én gyors járó vagyok. De innen egy óra alatt még a maga emberei is bemászhatnak, ha a hasukon csúsznak is«, tette hozzá gúnyosan.

»Legtöbbjük városi ember«, mondta Katona Jóska, szinte bocsánatkérőleg, »hamar fáradnak.«

Húszperces pihenő után folytattuk a menetelést. A patak szeszélyesen kanyargott velünk erre-arra, s bal oldalunkon

egyre sűrűbben jelentkeztek a tanyák. A nap már a szemközti gerinceken ült, hosszú árnyékokat vetve a kaszálóra, s a patak jobb oldalán emelkedő erdős hegyoldal már a közelgő éjszaka párái kezdték belepni. Talán egy félórát mehattunk már, amikor elől, a kanyar mögött, eldőrdült egy lövés. Aztán még egy. S nyomban utána géppuskák kezdtek ropogni mindenfelé, s a hegyoldal szikláit felnagyítva verték vissza a robbanások zaját.

Katona József valami húsz lépéssel volt előttem, Gál Péterrel, Cassiival és az orosz kapitánnyal. Láttam, ahogy Cassiu meg az orosz átvették magukat az ösvény bal oldalán álló sziklán, s hatalmas ugrásokkal rohanni kezdtek felfelé a kaszálón, egy kétszáz lépésnyire lévő, elhagyott szénapajta felé. Láttam, ahogy Katona Jóska megfordult és utánuk bámult. Aztán egy géppuska ropogni kezdett valahol mögöttünk s egy hangszóró megszólalt, szinte a fejünk felett: »Ellenforradalmárok, adjátok meg magatokat! Körül vagytok véve! Céltalan minden ellenállást! Tegyétek le a fegyvert!«

A hang jobbról jött, a meredek hegyoldalról, s amikor felnéztem, magasan a fenyőfák teteje felett megláttam egy kiemelkedő lapos sziklát. Egyenruhás emberek álltak rajta.

Láttam, amint Katona Jóska beugrott a patakba, és ugyanabban a pillanatban valaki megragadta a karomat és a fülemben ordított. »Gyorsan! Az erdőbe!« Péter volt. Belevetette magát a patakba s én vakon utánaugrottam.

A víz mindössze derékig ért. Körülbelül a patak közepén lehattunk, amikor felettünk a sziklán szórni kezdte egy géppuska a tüzet. Hallottam, ahogy a golyók belecsaptak mellettem a vízbe, nekivágódtak egy-egy kőnek, és visítva fűrták magukat a kaszáló földjébe. Alámerültem, s víz alatt úsztam a túlsó part felé. Kőbe vertem a fejemet, szédülten jöttem fel levegő után, és egy aláhajló fenyőfa alatt leltem magamat. Péter már ott volt előttem, s hason csúszva mászott fel a meredek partra.

»Siess«, szólott vissza rekedten, »nemsokára sötét lesz. Addig el kell rejtőzzünk a sűrűben.«

Még mindig csattogtak a lövések, de a géppuska már nem szólott odafent. Minden erőmet megfeszítve kúsztam Péter után, fel a meredek, sziklás parton, fenyőgallyak és fatörzsek között.

»Hol van Jóska?«, kérdeztem.

»Itt lesz valahol ő is«, mordult vissza Péter, »vén róka ő, nem kell félni. Te csak azzal törődj, hogy el ne maradj mellőlem.«

Hasán csúszott felfelé a sűrű aljnövényzet között. A fenyők alatt már sötét volt. Talán tíz-tizenöt lépést kúsztunk így felfelé a sötétben, amikor Péter megállt előttem.

Felemeltem a fejemet, hogy lássam, miért állt meg, de rám sziszegett.

»Simulj a földhöz. Ne mozdulj. Jönnék.«

Felettünk a hegyoldalban ágak recsegték, kövek gördültek, fegyvercső koccant. Több helyen is. Mindenütt. A zaj közeledett. S agyamon végignyilallt a gondolat, hogy így érezheti magát a róka is, amikor a hajtók sora közeledik feléje, hogy kiterelje a vadászok puskái elé.

Két sötét alak jött csörtetve lefelé, egyenesen nekünk. Lehasaltam, amilyen laposra csak tudtam, két korhadttal a törzs közé, s magamra húztam a nyirkos gyomokat. Kezem megmarkolta az oldalamon csüngő pisztolyt. Orosz katonapisztoly volt, Katona Jóska akasztotta a nyakamba. A pisztoly vizes volt. Hideg verejték lepett el hirtelen. Ha használni akarnám, elsülne-e?

A két emberi alak jött törtetve lefelé, fáknak ütődve, kövekbe botolva, fojtottan káromkodva oroszul. Már úgy látszott, hogy egyenesen keresztülrohannak rajtunk, amikor egy félig kidőlt korhadttal fenyőfa eltérítette őket balra. Lélegzetemet is visszafojtottam, azt hiszem, behunytam a szememet is. Az egyik orosz ott csörtetett el mellettem alig három lépésnyire a félhomályban. Néhány másodperccel későbbben loccsanni hallottam őket a patakban.

Megkönnyebbülten emeltem fel a fejemet, de Péter oda-súgta felülről.

»Ne mozogj. Megvárjuk, amíg besötétedik egészen.«

Még eldőrdült néhány lövés lent a pataknál. Valaki hangosan jajgatott, orosz hangok kiabáltak, vezényszavak csattantak. Egy idő múlva aztán minden elcsendesedett odalent. Csak a patak zúgása hallatszott, más semmi. Közelebb kúsztam Péterhez.

»Mit gondolsz, mi történt?« kérdeztem.

»Csapdába csaltak«, súgta vissza Péter, »nem kellett volna bízunk ebben a Cassiuban. Remélem, többi egységeink szerencsésebbek voltak, mint mi. A Jóisten nevében remélem.«

Nem beszélünk többet. Csak feküdtünk a nyirkos földön, kövek, gyomok, korhadttal faágak között és figyeltünk. De nem volt egyetlen nesz sem sehol. Csak a patak odalent.

Egy idő múlva besötétedett. Olyan sötét lett ott a sűrűben, hogy még a fák törzsét se láttuk többé.

»Gyere, menjünk«, súgta Péter, »de csak lassan és ügyelve. Zaj nélkül.«

Óvatosan, mintha csak vadra cserkészünk volna, haladtunk felfelé a sűrűségben. Valahányszor egy száraz gally megreccsent a lábunk alatt, megmerevedtünk, és visszafojtott lélegzettel figyeltünk magunk elé. Sokáig. Örökkévalóságnak tűnt, mire elértük a gerincet. Bár ösvény nem

volt rajta, de a fák ritkábban álltak s aljnövényzet se volt, csak sziklák.

Egy újabb örökkévalóság után feltűnt előttünk a főgerinc, melyen a ciblesi legelőkre vezető juhcsapás haladt felfelé. Valami ötven lépésre a csapástól Péter lehasalt megint és intett nekem, hogy tegyem ugyanazt.

»Lehet, hogy őrzik a csapást«, súgta hátra.

A csillagok gyenge fényénél tisztán kivehettük a széles, kitaposott csapást, mely vén bükkfák között kanyargott felfelé. Láthattuk a sziklák körvonalait, sötét, keresztbe dült fatörzsüket. De nem mozdult semmi.

»Hamarosan fent lesz a hold«, suttogta Péter, »legjobb, ha megvárjuk.«

»Baj esetére megegyeztünk egy titkos gyülekezőhelyben«, felelte Péter, »amiről Cassiu nem tud. Valami háromórai járásra van innen. Virradat előtt könnyen odaérhetünk.«

Később feljött a hold, sápadtan és hidegen. A levegőnek dérszaga volt.

»Gyerünk«, mondta Péter.

A hold sápadt világánál órákon át követtük a felfelé kígyózó birkacsapást. Baglyok huhogtak a sötét szálásban, s olykor megriasztottunk egy-egy vaddisznót.

A fáradtságtól már alig vonszoltam magam, s amikor egy forrás mellett pihenni megálltunk, valósággal leroskadtam a földre.

»Tartsál ki még egy darabig«, mondta Péter, »reggelre már tele lehet a csapás muszkákkal, akik szökevényekre vadásznak. A barlangban, ahova megyünk, van élelem és takaró. Ha öt percnél tovább pihensz most, megmerevednek az izmaid. Gyere.«

Lábra segített és továbbmentünk. Kis idő múlva elhagytuk a csapást, és leereszkedtünk egy bozóttal benőtt hegyoldalon, majd egy keskeny kis patakon átkelve felkapaszkodtunk a túlsó oldalra. Ösvénynek, csapásnak nyoma se volt. A holdvilág ellenére is sötét volt a fenyvesben, s olykor egy-egy fába is beleütköztem s összekarcoltam az arcomat. De hamarosan kiértünk újra a szálából. Hatalmas irtás terült el előttünk, melyet már benőtt a szeder, a bodza és egyéb gyombozót, s mely felnyúlt egészen egy meredek sziklafalig. Annak a sziklafalnak tartott Péter, egyenesen.

Tövises szederindák kapaszkodtak a ruhánkba, málnasűrűségeken törtettünk keresztül, kidöntött fákön bukdácsolunk át. Egy idő múlva Péter megállt, szájához emelte a kezét és háromszor egymásután felhuhogott, mint a bagoly. A sziklák irányából nyomban megjött a válasz.

»Remélem, Jóska is ott van«, mondta Péter, s azzal újra megindultunk az úttalan bozóton át. Néhány percnyi küszködés után kijutottunk a sziklák lábánál egy apró kis tisz-

tásra, melynek sarkánál meghallottam egy forrás neszét.

Péter megállt és várta, hogy beérjem. Aztán a szikla alatti sűrű tövisbokorra mutatott. »Látod azt a bokrot? A mögött van a barlang. Gyere.«

Hasunkon csúsztunk be a bokor alá, s egyszerre csak egy nagy fekete üreg előtt találtuk magunkat, melynek szájában egy puskás ember állt. A hold sápadt fénye az arcára esett. Nem Jóska volt.

»Te vagy az, Péter?«, kérdezte az ember.

»Én. Ki van még itt?«

»Senki, csak én«, felelte az ember, »megpróbáltalak elérni tegnap a gyülekezőhelyen, de elkéstem. Harminc orosz páncéloshadosztály lerohanta Magyarországot. A Nyugat nem küldött segítséget. El sem ismerte a szabad magyar kormányt. A muszkák mostanáig vártak, hogy lássák, mi történik, de semmi se történt. Így aztán visszatértek. Még azok is ellenünk fordultak, akik már félig mellénk álltak volt. Ha választhattak volna két nagyhatalom között, Amerikát választották volna. De Amerikát nem érdekli a mi ügyünk, s így most mindenki Moszkvának akar kedvében járni újra. A felkelőket egyenként fogdossák össze, s adják át a politikai rendőrségnek. Végünk van, Péter. Mindennek vége van.«

A magányos ember Kovács tiszteletes volt Désről.

Felnyitottunk néhány konzerves dobozt, ettünk, s megpróbáltunk aludni egy keveset. Reggel kiültünk a barlang elé és vártunk. Egyikünk se beszélt, nem volt miről beszélni. Hallgattunk, mint akik temetésen vannak, szörnyűséges, megrettentő temetésen. És vártunk, hogy történjék valami.

Déltájban egy sebesült ember vergődött keresztül a bozóton. Váll-lövése volt. Sok vért veszthetett. Gyenge volt és kétségbeesett.

»Egyszerűen lekaszáltak minket«, nyögte fájdalomtól csikorgó fogakkal, »s aki életben maradt, azt elfogták. Katona is a kezükbe került. Mell-lövése volt és vérzett csúnyán, amikor utoljára láttam. Két orosz vonszolta el onnan. Én megbújtam a vízben, egy halom odasodort faág alatt. Azért nem találtak meg. Mindenki mást összeszedtek. Élőt, holtat, mindenkit. Jaj, uramisten, segíts meg minket!«

Volt valami kötszer is a barlangban, s bekötöttük az ember sebéit, amennyire tudtuk. Aztán vártunk még egy éjszakát és még egy napot, de más nem jött, senki.

A harmadik nap reggelén azt mondta Péter: »Herfi, te szedd össze a családodat, s vidd őket egyenesen Bukarestbe, az amerikai követségre. Ott nem nyúlhatnak hozzátok. Eridj haza Amerikába. Legalább lesz valaki, aki elmondja nekik, hogy mi történt itt.«

»S veled mi lesz?«, kérdeztem.

Vállat vont.

»Én nincs hova menjek. Elvezetlek benneteket a hegyeken át Bukarestig, de onnan aztán nincs tovább. Jóban, rosszban. Az én számomra nincs más haza, csak ez.«

»Átszökhettek Magyarországra«, mondta a tiszteletes, »s elbújhatunk valahol, ahol senki sem ismer. Isten kezében vagyunk mindannyian.«

Azon az éjszakán Péter és én otthagytuk a sebesültet a pappal a barlangban, s elindultunk a hegyeken át Báthor felé. Virradatkor elbújtunk a sűrűbe, s másnap éjjel folytattuk az utunkat. Napkelte előtt elértük a szénégetők ösvényét, mely a mi tisztásunk mellett haladt el. Egyikünk sem beszélt, de biztos vagyok benne, hogy Péter ugyanarra gondolt szüntelenül, amire én: adja Isten, hogy idejében érkezünk. Mert abban pillanatig sem kételkedtem, hogy Cassiu az én nevemet is átadta a rendőrségnek. Kérdés csak az, hogy mennyi időbe telik, amíg rájönnek, hogy hol lakom.

A nap már kelőben volt, de még nem érte el a tisztást, amikor elértük a bükkös szélét, ahonnan látni lehetett a házat. Minden csendesnek és békésnek látszott. A sír körül a virágok, a karcsú, fehér füstoszlop, ahogy kiemelkedett a kéményből annak jeléül, hogy valaki odabent reggelit készít a gyerekeknek, a juhok hangja a karámban. Már indulni akartam a ház felé, amikor Péter megállított.

»Várj«, mondta, »hátha csak egy csapda. Várd meg, amíg valaki kilép a házból.«

De én már nem bírtam magammal. »Idefigyelj«, mondtam, »te maradj itt és fedezz engem a puskáddal, ha valami baj támadna. De én nem várhatok tovább.«

Szóltanul bólintott, aztán levette válláról a puskát és leült egy fa alá.

»Ne gyere le, amíg nem hívlak«, mondtam, s azzal már ki is léptem a fák alól s nagy, türelmetlen lépésekkel megindultam a ház felé. Minél közelebb értem hozzá, annál gyorsabban léptem. Képzeletben már láttam is bent a megszokott képet. A gyermekek még ágyban s Ági, maga készítette pongyolájában a kályha mellett, reggelit készítve. Szinte éreztem is orromban az árpakávé jó meleg szagát, s láttam arcán azt a felcsillanó, boldog mosolyt, amikor váratlanul rányitom az ajtót.

Aztán a pillantásom hirtelen megakadt valamin. Néhány lépésnyire a ház sarkától valami fehér feküdt a földön. Oda néztem, s mintha egy jéghideg kéz nyúlt volna a szívemhez. Burkus volt. Véres nagy seb a fején. Lövés okozta seb.

Megtorpantam s néztem az agyonlőtt kutyát. Körülötte fehér dér csillogott a fűvön s a dér alatt fekete, alvadt vér. Másodnapos vér.

Mintha az eszemet vesztettem volna, rohantam fel a

tornácra, s feltéptem az ajtót. »Ági!«, üvöltöttem bele a szoba sötétjébe. Aztán megláttam az őrmestert a kandalló előtti karosszékből, kezében a pisztollyal, és kővé meredtem ott a küszöbön.

»Jöjjön csak be, Domnu Tamás, jöjjön csak be«, szólt rám az őrmester nyugodt hangon, »ne tegye bolondot. Nekem az a parancs, hogy lőjek, ha baj csinál.«

»Hol van Ági? A feleségem?«, kiáltottam reá, »a gyerekek? Hol vannak?«

»Mind jól megvan, egészséges megvan«, bólogatott az őrmester ott a karosszékből, »tegnap elvitte őket vonat, deportáló táborba, s még harmincnyolc magyarokat faluból, kik nem férte bőribe. Kocsmáros bevallotta mindent. Kicsi verés és bevallotta mindent. Én azt hitte, hogy maga intelligens ember, Domnu Tamás, amerikai ember. Egy fecske-madár nem csinálja tavasz, maga nem tudja ez?«

Közelebb léptem hozzá.

»Deportálták?«, kérdeztem, »Hová?«

»Grófné felesége?«, kérdezte az őrmester, s még el is vigyorodott hozzá, »ó, nem tudom biztosan, de azt hiszi Dobrudzsába. Nem rossz hely. Én voltam ott. Nem rossz.«

Lassan újra léptem egyet feléje. Valami jéghideg dühöt éreztem az izmaimban, valami vad, kétségbeesett dühöt. Az őrmester megláthatta a szememben, mert kezében megmozdult a pisztoly.

»Domnule Tamás, ne csináljon bolondság«, mondta valami mély fenyegető morgással, »maga csinálta magának baj elég. Nekem itt a másik szobában van három ember és másik három kint a pajtában. Ők látták maga jön be. Csak várnak, hogy lássa, egyedül jön vagy nem. Maga van barátok ott az erdőben? Igen?«

Elfordultam tőle s kezemet az arcom elé emeltem, mintha a fájdalommat akartam volna eltakarni. Ugyanakkor a jobb kezem lassan benyúlt a kabátom alá, ahol a pisztoly volt eldugva. Péterre gondoltam s arra, hogy valahogyan figyelmeztetnem kell a veszélyre.

»Juon!«, hallottam az őrmester hangját a hátam mögött, s a következő pillanatban kivágódott a konyhaajtó, és egy káplár meg két katona jelent meg benne.

»Kutassátok át«, rendelkezett az őrmester, románul.

Valami rettenetes kétségbeesés vett erőt rajtam. Csak arra emlékszem, hogy öklömmel teljes erővel beleütöttem a felém lépő káplár vörös arcába s a nyitott ajtóhoz ugrottam. Emberek ordítottak mögöttem, egy lövés dörrenése reszketette meg a házat s valami felszakította vállamon a kabátot. Emlékszem, ahogy végigfutottam a tornácra, s markomban ott éreztem a pisztoly hideg vasát. Amikor a tornác sarkát elértem, egy egyenruhás embert láttam a fásszínből kiro-

hanni. Megállt és emelni kezdte a puskáját felém, de már akkor dörrent is kezemben a pisztoly, s az egyenruhás előrebukott az arcára. Amilyen gyorsan csak tudtam, futni kezdtem az erdő felé. Lövéseket hallottam. Több lövést is. Különböző irányból. Valami olyan erővel ütött hátba, hogy egy pillanatra elvette a lélegzetemet. De nem éreztem fájdalmat, csak valami furcsa szédülést. Azt hiszem, tántorogtam is egy keveset, de mintha mind messzebről hallatszottak volna a dördülések. Golyók süvítettek valahol s nagyokat csattantak. Valahol fák voltak előttem s az agyamban csak egyetlen kétségbeesett gondolat viaskodott a szédüléssel: elérni azokat a fákat, valahogy elérni azokat a fákat!

Valaki rám kiáltott:

»Le a földre, Tamás, le a földre!« s én levettem magamat a földre.

Valahol még mindig lőttek. Egy széles, fehéres-szürke bükkfatörzset láttam alig két lépésnyire magam előtt, s kúszni kezdtem feléje a hasamon. Karomnak minden mozdulatával valami élesen a hátamba nyilallott. Valahogy odaértem a nagy szürke fatörzshöz, s elnyúltam mögötte a nyirkos, dørszagú avaron. Még dördült néhány lövés, aztán egyszerre minden nagyon csendes lett.

Nem tudom, meddig feküdhettem ott a fatörzs mögött. Mellemben valami mind jobban és jobban kezdett fájni és amikor odanyúltam, nyirkos lett a kezem. Ránéztem a kezemre és láttam, hogy véres. Hirtelen valami iszonyú félelem markolt meg. Hogy most meghalok és nem lesz senki, aki Áginak és a gyerekeknek gondját viselné. Azt hiszem, sírtam is kétségbeesésemben.

Aztán valami nesz ütötte meg a fületem, s amikor felnéztem, Péter aggódó arcát pillantottam meg, alig egy arasznyira az enyémtől.

»Meglőttek?«, kérdezte ijedten.

Fel akartam sikoltani, hogy az egész világ meghallhassa. Igen, meglőttek, meg fogok halni és nem lesz, aki gondot viseljen Ágira! De ugyanakkor hallottam a saját hangomat, mintha csak egy idegené lett volna:

»Semmi az egész. Mi történt a csendőrökkel?«

»Bevették magukat a házba«, felelte Péter és láttam, ahogy vigyorgott hozzám, »a régi fogást használtam s minden lövést egy másik fa mögül eresztettem reájuk. Azt hiszik, hogy legalább tízen vagyunk itt. Ki se merik dugni az orrukat.«

Megérintette a vállamat. »Tudsz járni? El kell tűnjünk innen, mielőtt a lövések zaja ránk csődíti a környék összes csendőreit.«

Valahogy sikerült feltápáskodnom, s tántorgó léptekkel

beljebb botorkáltam az erdőbe. Hallottam Péter hangját mögöttem. »A pisztolyt ne hagyd itt. Még szükség lehet rá.«

Mellém lépett és éreztem, ahogy visszadugta a pisztolyt a kabátom alatt csüngő táskába. Halkan elfütyentette magát. »Ember«, mondta, »te vérzel ám alaposan. Állj meg, hadd nézzelek meg.«

Megálltam s nekidőltem egy fának. Péter félrehajtotta a kabátomat s megnézte a mellem jobb oldalán lévő sebet. Mikor újra rám nézett, az arca nagyon komoly volt.

»El kell menjünk valahova, ahol gondját viselhetjük ennek«, mondta, »fáj nagyon?«

»Nem«, feleltem, »elbírom. Gyere, menjünk. Ki kell szabadítsam Ágit valahogy.«

»Hova vitték?«, hallottam a Péter hangját magam mögött, ahogy vakon tovább botorkáltam, egyre beljebb az erdő sűrűjébe.

»Dobrudzsába«, feleltem.

Többet nem kérdezett.

Kis idő múlva kiértünk a szálerdőből, s a gerincen át aláereszkedtünk egy sűrű fenyvesbe, mely a szénégetők tisztása felett húzódott keletnek, Máramaros felé. A sűrűségben találtunk egy kis forrást és Péter kimosta a sebet, s ingéből hasított rongyokkal bekötözte valahogy.

»Szerencse, hogy a golyó keresztülment rajtad«, mondta, »de messzire nem mehetsz vele. Találnunk kell számodra egy helyet, ahol kiheverheted a seblázat. De ez csak valahol a hegyek túlsó oldalán lehet, ahol nem keresnek. Odáig el kell jussunk valahogy, mindenáron. S a nyomunkat is el kell tüntessük, mert számítanunk kell a rendőrku-tyákra.«

Rövid pihenő után továbbindultunk. Rettenetesen gyöngének éreztem magam, és mellemben a fájdalom egyre tűrhetetlenebbé vált. Szerettem volna leheverni a földre és aludni. De tudtam, hogy Péternek igaza van. Menekülnünk kellett onnan, amilyen messzire csak lehetett.

A fenyőszűrűség elfogyott s magas szálerdőben haladtunk újra, keletnek. Egy hosszú gerinc vonalát követtük, de nem a gerincen vezető csapáson, hanem valami kétszáz lépéssel lejjebb a hegyoldalban, ahol nem kellett félnünk attól, hogy belebotlunk valakibe. A járás viszont sokkal nehezebb volt az úttalan hegyoldal mentén, ahol olykor sziklákat kellett kikerülnünk, olykor szélterések málnabozótjain keresztülörjünk. Akkor már olyan gyenge voltam, hogy Péterre kellett támaszkodjak, különben összeestem volna.

Egyszerre csak, sűrű aljbozót közepén, Péter megállt. »Ülj le és pihenj egy keveset«, mondta, »láttam valamit.« Oldalt lépett a gyomok közé, lehajolt és felvett valamit a földről.

»Mi az?«, kérdeztem.

»Paprikagomba«, felelte Péter, és felmutatott valami kis piros gombát a tenyerén, »a vadörömtől hallottam, hogy ha az ember bekeni a bakancsa talpát vele, két napig minden szagot megöl. Vén ravasz rókák ebbe lépnek bele, ha azt akarják, hogy a kopók elveszítsék a nyomukat. Nem tudom, hogy igaz-e, de azért kipróbáljuk.«

Bekente mindkettőnk bakancsának talpát a gomba fehér levével, aztán továbbmentünk. Magas lázam lehetett, mert ami ezután következett, arra már csak összefüggéstelenül emlékszem vissza. Azt sem tudtam, hogy hány napig mentünk a hegyeken át. Csak arra emlékszem, hogy Péterre támaszkodva emeltem hol az egyik lábamat, hol a másikat, s minden lépésnél mintha kést szúrtak volna a mellembe. Ágak csapódtak az arcomba újra meg újra. Mohás sziklákat kerülgettünk és az volt az érzésem, mintha ez a vak botorálás egy örökkévalóságon át tartott volna. Emlékszem, hogy néha a földön feküdtem s a talaj hűvössége jólesett. Péter tömött valamit a számba, aminek semmi íze nem volt. Aztán már csak álomszerű képek vad összevisszaságára emlékszem. Mohás sziklára. Dére. Fájdalomra. Fákra. Sziklákra újra. Fagyra. Még több fájdalomra. Péter arcára a képek zagyva összevisszaságában. A szája mozgott mintha beszélt volna hozzám, de a szavai elvesztek valahol.

Aztán egyszerre csak egy házban voltam. Idegen arcok hajoltak felém. Valami nagyon puhán feküdtem, és minden iszonyú forró volt.

De mindez inkább álom, mint valóság az emlékezetemben. Mintha valami sűrű ködben lebegtem volna. Arcok tűntek fel és tűntek el megint. Zavaros képek. Fehér hajú kucsmás vénember. Fejkendőss asszony. Péter. Pókháló a mennyezeten. Füstszag.

Aztán egy ember fehér kabátban. Ez a kép újra egészen tiszta és világos. Fölém hajolt és megkérdezte:

»How do you feel, Hawkins?«

Angolul kérdezte ezt. Rávigyorogtam s azt feleltem, hogy úgy érzem magam, mintha a pokolban lettem volna.

»Átkozottul szerencsés, hogy valamit is érez«, felelte a fehérkabátos, »remélem, tisztában van ezzel.«

Egy amerikai hajón voltam, a Földközi-tenger közepén, útban Amerika felé. Később, amikor a láz elhagyott s újra ember lettem, a hajóorvos elmondta, hogy mi történt velem. Gál Péter átvonszolt valahogyan a hegyeken át a moldovai oldalra, és bevitt egy havasi pásztor házába, aki látta, hogy halálomon vagyok s nem kérdezősködött. Hogy miképpen tudott Péter odáig elvinni, azt az orvos elképzelni se tudta. Gyul-

ladásos tüdősebemmel már inkább halott voltam, mint eleven.

Péter otthagyt a pásztorokkal és lement Bukarestbe, az amerikai követségre s megmondta nekik, hogy egy Hawkins nevű amerikai festő halálos betegen fekszik fent a hegyek közt és segítségre van szüksége. Azt nem mondta meg, hogy mi a bajom. A követség felküldött gépkocsin egy fiatal tisztviselőt, hogy szállítson engem valamelyik kórházba, de útközben Péter elmondta az igazat, és így a követségi tisztviselő megváltoztatta a tervét s ahelyett, hogy egy román kórházba vitt volna, egyenesen a mamaiai kikötőbe vitt, ahol egy amerikai hajó horgonyzott indulásra készen. Azt hazudta a kikötőbeli hatóságoknak, hogy a hajó matrózainak egyike verekezésbe keveredett és megkéselték. Mikor a kikötői rendőrök látták, hogy milyen állapotban vagyok, engedélyt adtak arra, hogy felvigyenek a hajóra meghalni, de Pétertől, aki még mindig velem volt, a papírjait kérték.

Péter kiugrott a kocsiból és elszaladt. Sikerült elmenekülnie először, és a követségi tisztviselő azt hazudta a rendőröknek, hogy ő volt az a másik tengerész, aki megkéselt engem, s emiatt félt feljönni a hajóra. De később a rendőrök mégis csak ráakadtak egy elhagyott raktárpületben. Pisztoly volt nála és nem akarta megadni magát. Végül is lelőtték. Pontosan abban az időpontban történt ez, amikor engem a hajóorvos megoperált és megmentette az életemet.

Tudom, hogy életemet nagy részben ennek az orvosnak köszönhetem ma. Az ő tudása és ügyessége nélkül ma nem lennék itt, az bizonyos. Viszont minden tudása és ügyessége kárba veszett volna számomra azon a hajón, ha Péter nem vonszolt volna át a hegyeken, ha nem lett volna bátorsága, hogy lemenjen Bukarestbe és felkeresse a követséget s felhossa azt a követségi tisztviselőt hozzám. Ha nem ragaszkodott volna ahhoz, hogy velem jöjjön a hajóig, talán még ma is élne. Isten tudja. Eltűnhetett volna az erdőben, mint annyi más. Bár lehet az is, hogy előbb-utóbb lelőtték volna, vagy talán még rosszabb sorsra jut, ha élve kerül a kezükbe. Amint mondtam, csak a Jóisten tudja ezt. Az is lehet, hogy fel akart szökni valamiképpen a hajóra, azért kísért el odáig. Nem tudom. Annyit tudok csak, hogy megmentette az életemet s hogy meghálálni azt, amit értem tett, ezen a földön már nem leszek képes soha.

Később olvastam az újságokban, hogy Katona Jóskát több társával együtt felakasztották a román kommunisták. De akkor már itt voltam, lábadozó beteg, hajdani szülővárosomban...

(Wass Albert: *Átoksori kísértetek, Kráter, 2001.*)

Wass Albert: A láthatatlan lobogó

Konok hűséggel hordozom
az úttalan bozótokon.

Seb a vállam és seb a markom,
de fogom, viszem és megtartom.

S fogcsikorgatva hirdetem:
nem ért véget a küzdelem!

Mert valami még megmaradt.
Görcs zsibbasztja a markomat,

de markomban még itt a Szó:
a láthatatlan lobogó!

Ereklyém. Kincsem.
Fegyverem. Magosra tartom s lengetem!

És védem, foggal és körömmel!
Vad dühvel és őrült örömmel!

És mentem, mindeken által,
intépő, végső akarással!

Dúlt otthonom rég összedőlt.
Kifordult alólam a föld.

Társaimat ár elsodorta.
Mögöttem ég a poklok pokla.

Előttem vad sziklák merednek.
De nekivágok a meredeknek!

Mert élek még! Ha törten is,
Ha vérben is, ha görcsben is,

még ha utolsó is vagyok,
kit az özönvíz meghagyott,
de harcom végigharcolom
s a lobogót megmarkolom!

Megmarkolom és nem hagyom,
ha le is szakadt a két karom,

ha két lábam térdig kopik:
de feljutok a csúcsokig!

S utolsó jussomat, a Szót,
ezt a szent, tépett lobogót

kitűzöm fent az ormokon
s a csillagoknak meglobogtatom!

Wass Albert: Véren vett ország

Egy ország van a lelkünk mélyén,
más országokkal nem határos.
Úgy épült fel a szívünk vérén
sok könny-falu, sok bánat-város.
Egy ország van a lelkünk mélyén,
úgy építgetjük napról-napra.
Csalódás-házak gond-falakból,
keserűség a tető rajta.

Véren vett ország ez az ország,
önnön vérünket adjuk érte,
s addig fog bennünk egyre nőni,
amíg telik még könnyre, vérre.

Amíg, hogy fa égig ne nőjön:
alkony vigyáz a napsugárra.
Míg minden este gyújtott mécses
koromba fullad éjfél tájra.

Egy ország van a lelkünk mélyén:
más országokkal nem határos.
Véren vett ország ez az ország,
nagyon ködös és nagyon sáros.

„Az erőszakra épített világ akkor hull véres darabokra, amikor a békét örökre biztosítottak véli. Ennek a világnak nem több hatalomra, erősebb hadseregre, különb harci eszközökre, körmönfontabb diplomáciára van szüksége: ennek a világnak kis jóakaratra, jézusi erőkre van szüksége. Ezt a világot nem kívülről kell széppé tenni cicomás műveltséggel, technikai vívmányokkal: ezt a világot csak belülről lehet széppé tenni: az Isten szellemének, a lelakiségnek kiragyogtatásával.”

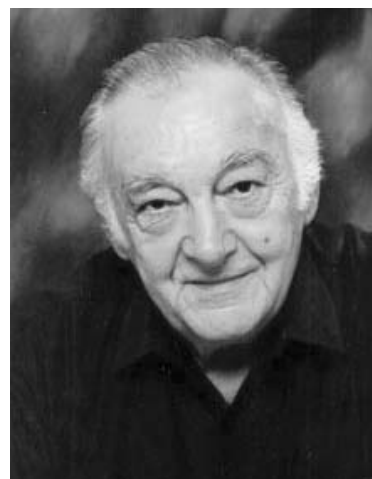
Ravasz László

Sinkovits Imre: A Nemzeti dal éltet örökké

Az események sodortak október 23-án a Petőfi-szobor talapzatára. A Nemzeti Színház akkori párttitkárnőjével jöttem ki a Salemi boszorkányok próbájáról, és épp akkor jött piros-fehér-zöld zászlóval egy menet a Nyugati pályaudvar felől. Vonultak a Petőfi-szoborhoz. A közhangulat emelt a talapzatra, ahol két Batsányi-vers, A látó és A franciaországi változásokra után elmondtam a Nemzeti dalt. Természetesen részt vettem az ismert menetben, s hogy ez minek minősül, nem az én dolgom meghatározni, de emlékeztetek a történelemre, amelynek tanúsága szerint mi háborúkat nem nagyon nyertünk, de csatákat igen. Ezen az első napon is ez történt. Mentünk végig a Kiskörúton és a Margit hídon át a Bem-szoborhoz. Ott Bessenyei Ferinek kellett szavalnia, aki este Németh László Galileijét játszotta, s odaszólt nekem, hogy váltsam föl. De én már nem jutottam szóhoz, mert... Szavalatokra már nem volt szükség. Vagy kétezer fős volt a tömeg. Be akarták törni az Országház I-es kapuját. Úgy álltam, hogy beláthattam a kapu résén, és láttam, hogy készülődnek a tűzoltók, mögöttük pedig a géppuskás parlamenti őrk. Könyörögtem a tömegnek: – Barátaim, ne! Csak alkotmányos módon! Szétlőnek bennünket! – A hasizmokat fájdtó kiabálással sikerült elérni, hogy nem törtek be a kaput. A tömeg azoknak a diákoknak a sorsa felől akart meggyőződni, akik egy petícióval már korábban bejutottak a Parlamentbe. Erdei Ferenc felesége érkezett, és az ő árnyékában kerültem be az épületbe, abba a szobába, amelynek erkélye a térre nézett, ahol a tömeg már Nagy Imrét követelte. Rám annyit bízta, hogy ötpercenként hívjam Nagy Imre lakását. A felesége azt mondta: már elindult, de mit akarnak tőle, ő egy egyszerű Orsó utcai lakos.

A tömeget valahogy le kellett csillapítani. Két íróasztali lámpával megvilágítottak engem az erkélyen, és kezdtem újra mondani a Fölszállott a pávát és a többiekét. De a tömeg kifütyült, mert Nagy Imrét akarta hallani. De mit tudott mondani? Nyugodjanak meg, barátaim, menjenek haza?

Utána besodródtam egy belső terembe, ahol Mekis, Hidas és Erdei ült. Szegény Erdei. Akkor már mellettem volt Veres Péter bácsi, ott volt Devecseri Gábor, és voltak még sokan a közélet és az Írószövetség emberei közül. Valamelyik politikus azt mondta: – A maguk csürhéje, maguk hívták ide, maguk is vigyék el. – Erre Péter bácsi a földhöz vágta a kalapját és fölüvöltött: – A betyár úristenit! Most csürhe?! Bezzeg amikor a voksuk kell, akkor magyar dolgozó nép! – Ekkor felszakadt a terem ajtaja, és bejött egy reszkető,

Sinkovits Imre

könnyes szemű fiatalember, markában nyolc-tíz üres töltenyhüvellyel. – Önök itt vitatkoznak, a Múzeum kertben pedig lelőtték az évfolyamtársamat. – Egyetemista volt. Erre Nagy Imre emelte fel a szavát: – Hol a belügyminiszter? Az tud róla?

... (néhány nappal később) a feleségemmel és jó néhány társammal együtt mentünk a Parlamentbe tárgyalni az új vezetőikkel. A nevezetes I-es kapunál szovjet katonák álltak géppisztollyal, sorfal könnyítette a bejutást. Illyés Gyula éppen jött kifelé az Írószövetség küldöttségével. Hasonló feladattal jártak ott, mint mi. Feleúton összetalálkoztunk, átölelt, és azt mondta halkán: – Nézd ezeket a fegyvereseket, nem tudják, hogy egy történelmi pillanat részesei. – Majd megfogta a két vállamat, és a szemembe nézve azt mondta: – Nincsen elveszve az a nemzet, amelynek ilyen ifjúsága van.

Máig őrzöm ezt a mondatot. Majd eljött ötvenhét telének vége, tavaszának eleje, csatakos, szürke, ködös, párás, elszomorító idő. Az újságok tele voltak a konszolidációval. Hittem is benne, meg nem is. A belváros utcáin bókászta, a magam gondolataival terhelten, szerettem volna objektíven látni magamat az eseményekben, és objektíven látni a jövőt, azt, hogy mi a teendő. Az Erzsébet híd még a Dunába lógatta íveit; ott, a hídfőnél találkoztam újra össze Illyés Gyulával. Nincs ölelés, nincs köszönés, csak a szemsugarak találkoznak. – Gyula bátyám, mit kell tenni? –

Nézett rám hosszasan, majd megszólalt: – A becsület részleges megóvása mellett, elvtársam, életben kell maradni.

(Pálffy G. István Magyar Ifjúság című lap 1988. szeptember 16-i számában közölt írását a Posztumusz – A Magyar Művészetért című 2002 karácsonyára megjelent díszalumból vettük át.)

Győrfi Sándor mezőkövesdi emlékműve, a szétlőtt templom és a hét áldozat emlékére

A századéval egyidős sorsom...

Interjú Búza Barna szobrászművésszel

– Az Ön élete összefonódott a múlt századdal. Már élt, mikor I. Ferenc József császár volt a Monarchia fejedelme, olvashatta a még élő Ady Endrét, s József Attilával közel azonos időben született. Abban a véres században mi lehetett a szerepe '56-nak?

– Átéltém az I. világháborút, a '19-es véres forradalmat, szörnyű nehézségek között, munkaszolgálatosként vészeltem át a II. világháborút, és annyi érzelmmel töltődtem fel országom sorsát illetően, hogy az több embernek is sok lett volna, mire eljutottunk 1956-ig. Az 50-es évek első felében végig tudtam, hogy robbanás lesz. Dicsőséges felszabadulás '45-ben? Hát most kirobbant az elnyomatás keserősége, igaz forradalom és szabadságharc. Az elő puskalövés nem a nemzeti oldalról jött, hanem az ávosoktól. A Rádióból, a párházból az ijedség, a védekezés és a megfélemlítés vezérelte a golyókat. A főváros népe eleinte békésen lepte el az utcákat, az orosz katonák átadták a tankokat, és a magyar nemzeti zászlók mellett vonultak a forradalmi ifjúsággal. Sajnos, szörnyű bosszú jött. Már a Kossuth téri mészárlás megmutatta, milyen lesz a válaszcsepülés. Százával feküdtek ott halottak és sebesültek. Soha nem vallotta be pontosan a Kádár-rendszer, mennyi volt a halott és a sebesült: volt, aki csak egy-egy golyót kapott, de félt, soha nem szólt róla, mert megbüntettek mindenkit, utólag, akin lőtt sebeket találtak. Nem volt rablás, fosztogatás, becsmérlés magyar forradalmat akartak a tömegek, Rákosi bukása után az orosz vendégeskedés megszűntét. Szomorú idők jöttek utána. Az '56-os forradalom része a szellememnek és a lelkemnek, olyan spirituális ajándék, amit addig kell ünnepelni a szívünk mélyén, ameddig csak lehet.

– Ön is szeretett volna emlékszobrot készíteni az 50. évfordulóra, s annyi más művésszel együtt megghiúsult az Ön szándéka is.

– A magyar képzőművészet nagyszerű teljesítményeket produkált az elmúlt másfél-két évszázadban. A zsűrik mindig nagyvonalúak voltak, a minőség elvét követték, és a nagy nyilvánosság, akár a főváros, akár az egész ország megismerhette a teljes pályázati anyagot. Így épült szinte újjá az ország a Millennium idején. Ezt vártunk volna ma is, különösen mivel '56-ról, a forradalomról és a szabadságharcról van szó. Reméltük, hogy minden pályázatot megismer a közvélemény, s majd utána lesz eredményhirdetés. A pályázók többsége a klasszikus magyar szobrászat képviselője volt.

Megdöbbenően hallottuk – és aligha vehetjük tudomásul –, hogy a nyertesnek kikiáltott, a kormánypolitika kedvencé-

Búza Barna

nek tekintett pályázatnak semmi köze a főváros egyik leg-szebb műemléki képéhez, a Városligethez és környezetéhez, ráadásul gyanús módon fejezi ki az '56-os forradalom eszméit is. Mint kiderült, eleve reménytelen volt a helyzetünk. A bírálóbizottság egyik tagja megfogalmazta a som-más ítéletet: hogy „lejárta a figurális művészetek ideje”, az ilyen ábrázolást kizárják a pályázatok közül. Így aztán több mint 50 művész pályamunkáját raktárba süllyesztették. Egész életemben tanultam a szobrászattól, itthon és külföldön, a mi művészgenerációnk soha sem tagadta meg a figurális ábrázolást, mert élő emberfigurákkal sokkal jobban ki lehet fejezni egy gondolatot, mint kockákkal, csövekkel. Együttműködött a politika és a zsűri, ízléstelen hibákat követtek el. Az én tervem egy 14 m magas mű lett volna, két háromméteres bronzfigurával. Fél száz művész volt arra ítélve, hogy akarata és szándéka ellenére statisztáljon. Az én tervemben a fiatalok szétfeszítették a börtönrácsokat, más művészek más eszmei tartalmakat választottak. Egyaránt kizártak bennünket. Akik a miniszterelnök – a több névváltozáson is átesett párt vezető emberének – támogatását élvezték, olyan megoldást választottak, amely szerint egy hatalmas ék alakú tömeg, acéloszlopok sokasága, mint az ekevas éle fölszántja a Dózsa György utat, az egész teret, szétnyitja, mint a földet az eke, és mögötte ott állnak a vasoszlopok. Én azonban – hasonlóan más művészekhez – e terv láttán egészen másra asszociálok. Arra, hogy november 4-én megjelentek a szovjet tankok, és néhány nap alatt a 74 tonnás páncélszörnyek szétrombolták Budapestet, tönkretették útrendszerét. Úgy szántották fel a Városliget környékét, mint ahogy ez a tervezett emlékmű is megbontja a tér egységét. A csövek pedig, amelyek a terv szerint az égbe merednek, a felvonuló forradalmi ifjúságot ábrázolnák, szimbolizálnák. Nekem azonban egészen mást jelentenek: azt a sok száz ágyút, amelyek november 4-én éjjel a János-hegytől kezdve a budai hegyoldal tetejéig a

városra irányított csöveikkel tüzet zúdítottak az alvó Budapestre, és teljes támadásra készen álltak. Ennél gyalázatosabb katonai akciót elképzelni sem lehet. Annyira féltek, hogy olyan nagy erővel akartak rúgni, amit biztosan nem lehet kivédeni. A forradalmárok egy részét elfogták, közülük sokat azonnal kivégeztek. A magyar fiatalság színe-java elmenekült az országból. A magyar társadalom derékhadából sokan meghaltak, megsebesültek, börtönbe kerültek. Az ország akkora vérvesztést szenvedett, mint nagy háborúban. Nem véletlen, hogy az egész művész-társadalom tiltakozik a pályanyertes terv ellen. Jajkiáltás van bennünk. Elképedve nézem a jelenlegi vezetés azon mesterkedését, hogy kisajátítsa '56-ot, hogy koszorúzni járjanak a 301-es parcellára. Milyen iszonyú fintora a sorsnak az, hogy az a hóhér, aki meghúzta a kötelet, most megy egy szál virággal az áldozat sírjához.

'56 emléke állandóan világító láng marad, főleg az olyanok lelkében, amilyen én is vagyok, akik személyesen átérték. A tömegmozgalmakban nem vettem ugyan részt, mert a kicsi lányom még csak két éves volt, és nagyon beteg, ezért elbújtunk a pincében. De amikor tehetünk, ajtót, ablakot nyitottunk, élelmiszert tettünk ki, s ha véletlenül jöttek a forradalmár fiúk-lányok, mindenünket odaadtuk, s a padláson pihenőhelyet készítettem számukra.

– *Van-e valami, amit különféle okokból soha nem tudott, nem mert, vagy nem akart elmondani, és most szívesen megosztaná velünk örök emlékül, akár '56 emlékének tiszteletére is.*

– Akkor, amikor tilos volt '56-ról beszélni, a családom és a magam érdekében én is sokat hallgattam. De a nagyon-nagyon bizalmas barátok között végig szervezkedtünk szellemiségünkkel, eszméinkkel. Valamennyien szenvedő alanyai voltunk annak a kornak.

Maradt bennem egy emléksor, amit szívesen megosztok másokkal:

A '60-70-es évek fordulóján a nyugati államok nyomására nálunk is elrendelték a parlamenti választásokon a többes jelölést. Engem mindenki ismert a környéken, mindenkinek segítettem valamiben, aki hozzám fordult. Különösen sok gyerek járt hozzám, fiatal emberek. Kiderült, hogy a VIII. kerületben Major Tamás lesz az országgyűlési képviselő, a párthoz szorosan kötődő színész és rendező. Nagyon exponált, párthű káder volt. A rendszer arra kényszerült, hogy vele szemben is ellenjelöltet állítson. A kerületi fiatalok fogták magukat – ismertek –, és megszállták a jelölógyűlés nagytermét. Volt ugyan Major Tamásnak egy zsebből előhúzott „hivatalos” ellenjelöltje, de ezt lesöpörték az asztalról, és sorban mondták, hogy csak egyetlen ember alkalmas, ragaszkodunk hozzá, és ő legyen a hivatalos jelölt, Barna bácsi.

Jegyzőkönyvbe kellett venni tehát engem is, és ott álltam Major Tamással szemben. Egy régi közmondás jutott eszembe: „Nagy vadra pedig lövünk!” Felvettem a kesztyűt, és a kettőnket bemutató jelölógyűlésen – Major Tamásról folyt a víz a kérdések hallatán, egyszerűen fogalma sem volt a saját választókerületéről – én minden apró kérdésre tudtam válaszolni, tudtam hol szorul a cipő a kerületben: Nagykörút, Kiskörút, Rákóczi út, Üllői út. Hatalmas többséggel szavaztak rám. Bekerültem a parlamentbe, ahol a kultúrpolitikát Aczél György vezérelte. Nem bírta elviselni, hogy kedves barátját, Major Tamást én fosztottam meg a parlamenti tagságtól. Mindig belém akart kötni, ki akart szedni belőlem valami olyan mondatot, gondolatot, aminek kapcsán támadást intézhetnek ellenem. A végén egyszer újságírók és képviselők jelenlétében váratlan helyzet támadt, és én beolvastam Aczél Györgynek. Nem sokkal később megjelent Papp János, a veszprémi első titkár (amikor Antall József később miniszterelnök lett, Papp János váratlanul öngyilkos lett, agyonlőtte magát és a feleségét is, mert a hírek szerint azt hitte, hogy a lábánál fogva fogja felkötni; mert ő bizony több embert is akasztófára juttatott '56. után...), és mint valami Napóleon, csípőre tette a kezét: „Mondja Búza elvtárs, hogy mert maga ilyen élesen megtámadni minisztert, főhatóságot!” S nekem bizony tényleg rettegni kellett volna, mert interpellálni kellett a Balaton elhanyagolása és a Balaton környéki műemlékek védelme érdekében.

Aczél Györggyel persze még jobban elmérgesedett a kapcsolatom, egyszer azt bátorkodtam mondani neki: „Nem tudom, melyikünket szólít magához hamarabb az Úristen, de ha engem tovább éltet, mint önt, akkor én elkészítem az ön halotti maszkját ingyen.” Nyugodtan tehettem ilyen felajánlást, mert fiatalkoromban úgy tudtam saját erőmből elvégezni a főiskolát, hogy éjszakánként elhívtak a ravatalozóba, hogy gipszmásolatot készítek a halottak arcáról. Úgy gondoltam tehát, hogy a Párttörténeti Múzeum számára gratisz kiöntöm ezt a halotti maszkot. Erre a felajánlásra Aczél György tényleg kikökönt a szerepéből, és soha nem bocsátotta meg ezt nekem. Átvitt értelemben talán már akkor megtörtént a trónfosztása. Végül Bécsbe menekült, betegségeivel sokat kínlódott, és könnyen meglehet, hogy a Teremtő nem szólította magához, s valahol a világűrben keresi azóta is a végső megnyugvást.

Azt hiszem utólag, hogy '56 szabad szelleme és bátorsága miatt tehettem és tettem meg, hogy ilyeneket mondhassak, így viselkedhesek, hogy ne féljek. Mert '56 kellett ahhoz is, hogy 15 évvel később valaki, mint én a másik oldalról, az addigi ellenség táborából titkos szavazáson többséget nyerjen, és váratlanul, a hatalommal szemben, bekerüljön az országgyűlésbe.

Búza Barna bronz emlékérmé a forradalom 50. évfordulójára, 2006

Álmaink voltak, és az élet kíméletlen nemet mondott Interjú Zsigmond Vilmossal

– Mikor kezdődött az Ön számára a forradalom?

– Távolról sem 1956. október 23-án. Akkor csak kirobbant a harc, ami évek óta készülődött a lelkekben. Amikor Nagy Imrét 1953-ban miniszterelnökké választották úgy tűnt, hogy átvette a hatalmat. Az emberek nagyon ingerültek voltak Rákosiék miatt. Minden kivirult. A főiskolán olyan filmeket kezdtünk készíteni, amit egy évvel azelőtt tervezni sem mertünk volna. Egyik barátom nekilátott megörökíteni, hogy a magyar paraszt mennyire szerette a földjét, a birtokát, a gazdálkodást, és hogy milyen idegen neki a kolhoz. Mi főiskolások nem kellett, hogy bevonuljunk katonának, tartalékos tiszti képzésen vettünk részt egy-egy hónapig. 1954-55-ben vettük magunknak a bátorságot, hogy kifigurázzuk a katonatiszteket, akik egyébként olyan buták voltak, hogy elképzelhetetlen. Egyszerűen kigúnyoltuk a műveletlenségüket, s igaz, hogy visszaütöttek, de megúsztuk. Emlékszem egy viccre, amit meséltünk egymásnak. Az erősen dohányzó tiszt kérdezi a katonát, hogy kinek van – bajtársak, elvtársak – szimfóniája. Valaki azt mondja neki: Beethovennek. A tiszt elkiáltja magát: Bétóven honvéd, hozzám! Vagy este úgynevezett „sétákon” kellett részt vennünk. Ők persze menetelést értettek alatta. Mi azonban ragaszkodtunk a sétához, szépen lassan, sétálva énekeltük, hogy „Sző-ődd a sely-met elv-társ”.

Amikor vége volt a katonai tábornak, olyan volt már a szervezatlenség, a szétesés, hogy még elbocsátani is elfelejtettek bennünket, egyszerűen meguntuk, tudtuk, hogy vége, és elszöktünk, eljöttünk a katonai táborból. Vonat, busz persze sehol, nem rendeltek. Menetjegy nélkül lógott a katonaság Budapestre. Ez volt a Néphadsereg. Jegyzőkönyvet vettek fel utólag, botrány volt, de elsimultak a dolgok. Az irodalmi újságokban egyre merészebb dolgok jelentek meg.

Ez az átmeneti békés állapot azonban rövid ideig tartott, Nagy Imrét ismét menesztették 1955-ben, és a düh ismét lappangni kezdett. A barátomat azután persze majdnem kidobták a főiskoláról. Az világos volt, hogy az emberek elégedetlenek, dühösek voltak, várták a pillanatot, hogy mikor lehet végre valamit tenni. A forradalmat persze hogy nem külföldről irányították, az Amerika Hangja, a Szabad Európa nélkül is készülődött a titkos lázadás a szívekben.

– Az operatőr, a fotóművész – tudom róluk – nagyon pontosan látnak az objektívben, sok olyan részletet, amit mi nem veszünk észre. Felvillantana ötven év távlatából pontos, éles képeket október-novemberről?

– Sztálin lerántott szobra. Megpróbáltak mindent, hogy le döntsék, de nem tudták: úgy meg volt építve, hogy hiába húzták drótkötéllel, teherautókkal, végül le kellett vágni-fűrészelni a csizmáját. Akkor aztán ledöntötték, mindenki ujjongott, őrjöngött, amint Sztálin acéltestét rángatták végig az utcákon.

A Rádiónál a tömegek... és a pillanatok, ahogyan minden elkezd élesedni... A lövések idején már nem voltam ott, máshová mentem az események nyomán, de tudtuk, hogy itt lesz még valami.

Az első két-három napról kevés az élményem. Ezek voltak azok a napok, amikor erős lövöldözés volt, folyamatosan, sok ember meghalt az utcákon, majd a Parlamentnél – ma sem tudja senki, mennyien haltak meg ott! Nekem az igazi, ma is kellemes, jó emlék az az idő, amikor végre lecsendesedett minden. Elcsitultak az utcák, az ávósokat már vagy elfogták, vagy elszöktek, nem volt harc többé. ÉS. Pillanatok alatt megkezdődött az újjáépítés, és ez fantasztikus volt. Alakult ugyan egy új kormány, de még semmire sem futotta az idejéből. És ekkor az emberek, mindenki a maga belátásából, az utcára mentek, elkezdtek önkéntesen kulizni, elvontatták a lerobban villamosokat, kiégett autórongsokat, iszonyú munka folyt két nap és két éjjel, hogy azonnal újjáépítsük Budapestet.

Sokáig őriztem egy fotómat. Egy kirakatot mutatott, be volt törve, ott sorakozott minden áru – és érintetlen volt. Senki nem vett ki semmit. Nem lopott. Mindenhol a világon, ahol egy ilyen méretű forradalom, polgárháború, lázadás tör ki, mindenhol lopnak garmadával, amit érnek. Kihasználják az alkalmat. '56 olyan tiszta volt, hogy senki nem nyúlt a máséhoz. Az utcán pénzt gyűjtöttek az elesettek hozzátartozóinak, az árváknak, a sebesülteknek. Ruhás kosarakban dobálták a pénzt, nagy halommal, senkinek eszébe nem jutott, hogy szerezzen magának belőle.

A parasztok hozták vidékről a krumplit, húst, kenyeret, amit maguk sütöttek. Behozták a városba a kocsijukon. Senki nem kérte, nem szólította fel őket. Osztogatták, ameddig volt, mert mindenki éhezett, nem volt élelem, minden bolt be volt zárva. Aztán a parasztok hazahajtottak, és hajnalban megint megindultak.

Szabó Pista bácsi forradalmár volt, az öreg pacák, csak így emlékszem rá. Mindenki az öregről beszélt, hogy milyen rendes ember.

Badall Jancsi operatőr barátommal forgattam, ekkor éppen az asszisztenseként, de csak utólag jöttünk rá, hogy a forradalom első három-négy napjában senki nem forgatott. Hogy-hogy!? Mert mindenki futott a forradalommal, alkot-ta, vitte, sodorta maga előtt és viszont. Éltük a forradalmat

az utcákon! A CBS, az ABC és az NBC forgatott, mi nem! De végül is észrevettük a harcok multával, hogy nincs film. A filmgyárban összegyűltünk és elhatároztuk, hogy elindulunk megörökíteni országszerte, hogyan érez, mit tesz a magyar nép.

Egerbe, Hegyaljára mentünk. Sajnos, a forgatás végén, éppen Miskolcon elért bennünket a hír, hogy jönnek be az oroszok. A Miskolci Rádiónál elkezdtek filmezni a fiatal srácokat, akik előtte átvették a hatalmat a városban, s éjjel-nappal mindenféle nyelven bemondták, hogy jönnek be az oroszok, s hogy merre vannak, és segítsenek, segítsenek, segítsenek!!!

Másnap, november 4-én, amint láttuk vonulni a tankokat, már Egerben voltam, ott szereztem egy teherautót, ami elvitt Budapestre. Az egész várost elfoglalták akkorra, tankok vágtaztak a körúton, a parlamentnél, s persze még folyt a küzdelem ellenük. Ekkortól hivatalosan nem forgathattunk, nagyon veszélyes volt, az oroszok az utcasarkokon, tereken azokat is lelőtték, akik álló képeket, fotókat készítettek. Ez a lehetetlen állapot eltartott vagy egy hétig. Pedig tudtuk, hogy a városban még harcolnak a forradalmárok, ha szörványosan is.

Eszembe jutott, hogy biztosan nincs felvétel ezekről a napokról, s valamit tenni kellene. Bementünk a főiskolára, és elhoztuk az Ariflex kamerát, 35-ös filmkamerát, egy szatyorban, a másikban az akkumulátort, és nekivágtunk az utcának. Irány a Nagykörút, amely romokban hevert. Felmentünk szétlőtt második-harmadik emeleti lakásokba, a romok közé. Érdekes volt, hogy az emberek nem akartak beengedni a lakásukba, nagyon féltek ekkor már. Néhányan félve mégis megengedték, hogy a szétlőtt ablakokból fotózzuk a Nagykörut, a Kilián laktanyát. Azt persze nem tudtuk, hogy mit tegyünk a filmanyaggal, a laboratórium nem működött, nem is vállalhatta volna. Ültünk rajta, vártuk, hogy történjen valami. November közepén aztán a filmgyár udvarára összehívtak minden operatőrt, rendezőt, eldöntendő, mi legyen a forradalom alatt készült filmekkel. Akkorra előhívtak mindent, amit az oroszok bevonulása előtt készítettünk az országban, sőt kellő okossággal másolatokat is készítettek róluk. Tudtuk, hogy az oroszok bejönnek majd a filmgyárba, és követelik a filmeket. Ezért az eredetieket betettük a helyükre, a másolatokat pedig elrejtettük.

Ekkor megkérdezték bennünket, ki az, aki elvállalja, hogy kiviszi Nyugatra a filmeket. Mindenki tekintgetett, senki nem gondolt arra, hogy majd szögni kell, menni kell. Arról beszéltünk még ekkor is, hogy majd jönnek az ENSZ-katonák, a nyugati segítség, s beleszólnak a sorsunkba. Amikor láttuk, hogy talán mégse lesz így, kellett valaki, aki megmenti a fil-

meket. Jelentkező azonban nem akadt. Én viszont arra gondoltam, hogy jelentkeztem.

Apám Nyugaton élt ekkor, Marokkóban volt futballtréner. Jelentkeztem november 20. körül. Egy másik srác, Vass Feri, ugyancsak asszisztens, elmondta, hogy vannak rokonai Németországban, a határ mentén pedig ismerősei, akik segítenek átjutni. Harmadikként Kovács Laci is igent mondott. A barátnőjét nem találta Pesten, úgy gondolta, hogy már kiszökött Nyugatra, utánamegy ő is.

Nem volt veszélytelen vállalkozás. A határ ugyan még nem volt lezárva, de egyre szigorúbban őrizték, nem lehetett csak úgy egyszerűen átsétálni. Elhatároztuk, hogy a négy-száz méteres filmtekercseket lebontjuk kicsikre, és berakjuk egy teherautó pótkerekébe. Igen ám, de másnap döntést hoztak arról, hogy a hatóságok visszavonják az összes nyugat felé induló teherautó közlekedési engedélyét. Szétszedtük a pótkereket, a gumit, a tekercseket szatyrokba tettük, s vonatra szálltunk. Tele volt a Sopron felé menő szerelvény. A végállomás előtt 5 kilométerrel megállt a vonat, és a kalauz mindenkinek elmondta, hogy aki tényleg ki akar jutni, itt szálljon le, mert a városban mindenkit összeszednek, és Pestre visznek. Az egész mező feketéllett a tömegtől, gyalog sietett-futott mindenki a határ felé.

Szinte csak az akasztófahumor kedélyével lehet elmesélni, ahogy kijutottunk Ausztriába a filmekkel. A kezünkben a szatyrok. Vass Feri rokonainál szálltunk meg. Azt tanácsolták, hogy ne menjünk éjszaka, szereznek majd másnap egy jó vezetőt, aki átvisz biztonságosan, nehogy beleszaladjunk egy orosz járőrbe. Másnapra előkerítették a vezetőt. Egyenesen belevezetett bennünket egy orosz őrzőpatyba, véletlenül. Ha elkapnak a filmekkel, Szibériáig meg se állunk. Jön a két szovjet a davaj-gitárokkal, fenyegetően is, meg ijedten is. Mi voltunk vagy tizenöten, és egyáltalán nem tudhatták, van-e nálunk is fegyver. Egyenesen felénk tartották. – Laci, Feri, ne hagyjuk magunkat elfogni a filmekkel – mondtam, s beszaladtam a kukoricásba, s a száraz közé, a kupacokban elrejtettem a szatyraimat. – Laci, kiáltottam most már –, dobd el a filmeket, ne törődj semmivel, mert nagy baj lesz! Laci is bevágta egy bokorba, s léptünk a járőr felé kezeket feltartva. Akkorra én is odaértem. Azok ordítottak, mert azt hitték, el akarok szögni a kukoricásba.

Bevittek bennünket egy kis táborba, nagyon hideg volt, esett az eső. Volt ott már vagy tizenöt fiatal srác, tizenhárom-tizennégy évesek. Elkezdünk alkudozni a szovjet járőrökkel, előkerültek az órák, meséltem csekély orosz tudásommal, hogy itt lakom a határnál, elő kellett venni kisebb ékszereinket is bizonyítékként, s végül elengedtek bennünket.

– *Hogy lettek meg a filmek?*

– Vissza kellett menni értük, ezt tudtuk. Még a magyar területen botorkáltunk, megvártuk az estét. Mindenesetre a kukoricásban, több kilométeres szakaszon, ahol minden kukoricacsomó egyforma, megtalálni a szatyrot?! S Lacinak, hogy melyik bokorba tette?! Azért kitapogattuk valahogyan. Majd elkezdünk ész nélkül futni a határ felé, 3-4 kilométer lehetett még hátra. Láttuk, mikor megy el éppen a járőr, s mikor úgy véltük, hogy van egy kis időnk, uzsgyi. Egy kis folyóhoz vagy csatornához értünk. A magyar határőrök nagyon rendesek voltak. Csónakokkal átvittek bennünket a túlsó, osztrák oldalra, nemcsak minket, folyamtosan mindenkit.

Az osztrákok fantasztikusan segítőkészek voltak. A helybeli parasztok felvettek bennünket, elvittek a kis házikójukba, ami nagyon szegényes volt, de adtak vacsorát, pici kis kolbászt. Mondták, hogy sajnos nincs már több, mert meg sem tudják számolni, hány ember jött át, s mindenkinek próbáltak valamit... és hogy nekik sincs amúgy... odaadtak mindenüket, amijük volt.

– *Kellett, hogy legyen egy olyan pillanat, amikor visszanézett a határról. Milyen volt az az ország, és ki volt az, akit ott kellett hagynia? És mi lett vele?*

– Valójában már korábban elhatároztam, hogy elhagyom az országot. A film kimentése volt a végső ok... de éreztem, hogy... Illés Gyuri átadta a cselédszobát abban a lakásban, ahol ő élt. 1955-ben végeztem a főiskolát, a diákszállót már nem használhattam, kellett valami. Jóban voltunk, majdnem minden este beszélgettünk, hallgattuk a Szabad Európát. Bizalmasan mondtam neki, Gyuri, itt az alkalom, hogy kimenjek. Rám nézett, és azt mondta, csendesen, szomorúan, hogy a helyemben ő is ezt tenné.

Engem mindig elkésérített, hogy én nem voltam Magyarországon megbízható ember – a párt számára. Apám külföldön élt, e miatt a hisztéria miatt feltételezték, hogy akár kémkedhetek is. '56 nyarán, mikor a filmművészek először utazhattak hajóval Bécsbe, engem nem engedtek, mert nem voltam megbízható. Annyira nem, hogy az édesanyámat, aki Csehszlovákiában! élt, Brnóban, csak vízummal látogathattam volna meg, de nekem azt sem adtak. Nem engedtek át az anyámhoz a „népi demokratikus Csehszlovákiába”. Nagyon bántott. S foglalkoztatott a kérdés, hogy milyen jövő vár rám így. A forradalom alatt kilőtték a cselédszobám ablakát, nagyon hideg volt, beesett az eső, fagyoskodtam, s körülnéztem a pici szobában, az otthonomban: semmim sem volt ott sem, csak egy ágy és egy kis íróasztal.

– *Még mindig a búcsúpillantás a határon: volt-e harag, méltatlanság, hogy valakik miatt el kell menni innen, hogy az Ön kis Magyarországa se az Öné?*

– Nem volt. Pozitívan láttam mindent, és úgy éreztem, hogy egyáltalán nem véglegesen hagyom itt Magyarországot. Kimegyek egy kicsit, hogy tanuljak, többet, mást. Tudtuk, hogy olyan jó filmeket soha nem tudunk csinálni, mint Olivier Lawrence Hamletje, Orson Welles Aranypolgára. Jó, bejöttek az oroszok, leverték a forradalmat, de ha sikerül a következő pár hétben megállapodni valahol, onnan hamarosan lesz visszaút. Próbálok dolgozni addig, bárhol, Marokkó, Franciaország. Kijutottunk Bécsbe, és a világ megnyílt. Megkérdezték tőlünk, hogy innen hova akarunk menni. Csak így. Hogy hova akarunk utazni, melyik országba. Én még ilyen kérdést nem hallhattam, hogy válasszunk.

Lacinak mondtam, menjünk Ausztráliába, az jó messze van, menjünk messzire, ha már ilyen hirtelen lehet menni. Mindenki mást mondott, s végül az apám szavai döntöttek el. Átutazott hozzám Salzburgba, meghallgatott, s azt mondta, hogy feltétlenül Amerikába. No, nem azért, mert ott jobb filmezni! Hanem azért, mert labdarúgótrénerként mindig az volt az álma, hogy ő lesz az, aki meghonosítja az USA-ban az európai focit. S abban a fia egészen jól tudja majd segíteni ott... Nekem úgymint mindegy, hova megyek. Jó. Így kerültem ki.

– *Mikor fogta fel, hogy nem, hogy nincs vissza, nem lehet már?*

– Egy év múlva. Rájöttünk, hogy arany ott sem terem a fán. Nem tudtam angolul. Kezdtém úgy érezni, hogy talán elhibáztam, nem kellett volna eljönnöm. Magyarországon előttem volt hat-hét elsőrangú operatőr, utána én következtem. Elkezdtem dolgozni a filmgyárban, s éreztem, hogy jövő vár rám. Jobb, mint az USA-ban sok év elteltével. Ahol senkinek nem tudod bemészni, hogy te vagy a világ legjobb operatőre, mert a budapesti iskolában tanultál. Kellett tíz év, amíg odáig eljutottam, mint ahol már voltam otthon. Tíz év!

– *Sötét, nehéz évek?*

– Magyarországon nagyon szerettem egy egri lányt, egy színésznőt. Ha ő nem lett volna velem... S nem is volt, amikor ájtöttünk a határon. Erről is érdemes mesélni, a sorsokról. Kovács Laci barátnője már Bécsben volt, amikor kijöttünk, de Laci ezt nem tudta, azt hitte, hogy mégis ott-hon rekedt. Az enyém pedig még persze hogy Magyarországon volt. Laci úgy döntött decemberben, hogy ő visszamegy a lányért Magyarországra és kihozza. S ha már ott vagy, mondtam neki, menj el Egerbe, s hozd el Böbét is.

Nagy történet ez is. Laci elhatározza, hogy hazamegy bármi áron. Szereztünk egy kis pénzt abból, hogy a filmet el akartuk adni. Tudtuk, hogy az NBC szeretne olyan filmeket vásárolni, amelyek a forradalom idején készültek. Azt mond-

tuk nekik, hogy 100 dollárért eladjuk nekik a jogot, hogy megnézhessék egyszer a filmeket. Ha tetszik, majd külön tárgyalunk.

Volt 100 dollárunk. Megnézték a filmet, s mondták, hogy na, ez nekik nem kell. Senkit nem lőttek benne agyon – ezek azok a filmek voltak, amelyeket az oroszok bevonulása előtt vidéken forgattunk, s már otthon előhívtuk őket: csak a parasztok hozzák-viszik az elemózsiát, mi ebben az érdekes. De a 100 dollár megvolt. Rengeteg forintot vettünk Bécsben a hivatalos árfolyam tized részéért, majdnem ingyen. Lacit felszereltük egy csomó pénzzel, kimentünk a határra, és mondom neki, mikor átszökni indult – ez már akkor nagyon nehéz volt, karácsony előtt –, hogy Laci, ma van kedd, kell egy nap Pestig, egy nap Egerbe, egy nap onnan vissza, Pestről a határig a 4. nap, de legyen öt, ott is kell bolyongani. Tehát: Laci, pontosan itt, ezen a helyen foglak várni hét nap múlva, délután öt órakor. Eltelik a hét, kimegyek a határra. És üresség, némaság fogad. Már senki nem jön.

Hogy mi történt? Valaki elmagyarázta, hogy a határ teljesen le van zárva, az oroszok átvették az őrzését. Senki sem jött ma sem. Most jól nézünk ki! Vártam még egypár órát, aztán bementem egy helyi kocsmába. Rosszul éreztem magam, elkezdtem inni, már majdnem berúgtam. Öreg este volt. Egyszer csak valaki beszalad a kocsmába, kiabálva: Jönnék, jönnék át a magyarok! Kimegyek, látom, jön tizenöt-husz ember. Köztük Laci és a leendő feleségem, s a nagybátyámat is fölszedték Budapesten. Boldog viszontlátás, pontosan ott és pont egy hét múlva, a lehetetlenben.

Pénz kellett. A nagykörúti filmet elő kellett volna hívatni a bécsi filmgyárban. Előhívta a laboráns, lekopírozta, s kérdezi, ki fizeti a költséget. – El fogjuk adni, s úgy – válaszolom neki – majd abból. S közben szállodában laktunk, nem mentünk az ingyenes tábori szállásra, úgy gondoltuk, a film sokat ér. Lesz bőven pénzünk. Aztán lassan kezdtünk rájönni, hogy a kutyának... a kutyának sem kellett a film. Most már a laboros ember lett a piackutatónk, mindenáron megpróbált keresni vevőt, hogy a pénzéhez jusson.

Megtalálták Erdélyi Istvánt, a Németországban élő magyar producert – aki az Emberek a havason című nagy filmet is gyártotta –, s akinek a Kárpátfilm nevű cége elhatározta, hogy minden lehetséges filmet felvásárol a forradalomról. Végül ő hívott fel bennünket, megnézhetné-e a filmet, át tudjuk-e vinni Münchenbe? Nagyon kellett neki, nem az új-

donság miatt, mert mi azt hittük, hogy csak nekünk vannak filmjeink, de kiderült, hogy a legtöbb filmet otthon vagy kint sok példányban lekopírozták, volt tehát bőven. Erdélyi Istvánnak főleg azért kellett a film, mert nem akarta, hogy más kezébe jusson. Mert hogy el akarta készíteni a forradalomról „a nagy filmet, az igazit”. S nem akar konkurenciát. – *Ebből lett a híres „Magyarország lángokban”?* – Igen. Túl sokat nem tudott fizetni, de annyit igen, hogy amikor Amerikába átértünk, még volt fejenként 500 dollárunk. Jó kis pénz volt ez, de percek alatt elment. Se lakásunk, se állásunk nem volt. Camp Kilmerben, ebben az emigránsokat fogadó táborban lajstromozták mindenkit, bennünket, menekülteket is, orvosi vizsgálatok, sok bürokrácia. Kérdezték, mivel akarunk foglalkozni. Mondtam, én operatőr vagyok, és Hollywoodba akarok menni. – Ó, jó, jó, semmi probléma, biztosan fogsz állást kapni!

Föltettek a vonatra a feleségemmel együtt, s hamarosan kikötöttünk Chicagóban, esőben napsütés helyett. Leszedtek a vonatról, Hollywood helyett Evanstone-ban Chicago mellett. Egy evangélikus pap szerzett állást, egy fotólaborban amatőr filmeket hívtam elő. Magyaráztam, hogy de kérem, én Hollywoodba, híres budapesti operatőr iskola, kérem.

Jó, mondta, minden rendben, tanuljak meg angolul. Így beszélgettünk. S közben láttam, hogy a barátom, Zsuffa Jóska, akivel a főiskolán együtt készítettünk kisfilmeket, diplomamunkát, már New Yorkban volt, a Rockefeller Alapítvány jó pénzéből nagyvonalúan tanul, dolgozik, forgat, él. Szerencsére az volt az álma, hogy egy kisfilmet készítsen Hollywoodban, s mindenképpen szüksége volt rám. Átköltöttünk New Yorkba, s találtunk ott egy kis magyar céget, Ted Nemeth Studio volt a neve. A tulajdonos és a felesége ún. kísérleti filmekkel próbálkozott. Az amerikai feleség nem jól bánt velem, az az igazság. Nem tudtam ugyan angolul, de valahogy éreztem a hangsúlyból, hogy ha valakinek azt mondják, hogy „Get out of here!”, az balsorsot jelent. Mars ki! Egyszer a vonatok miatt elkéstem reggel, s azonnal kirúgtak.

– *Tíz nehéz év. Aztán azért mégis Oscar-díj, világhír!*

– Akkor ezt még nem tudhattam. Csak azt éreztem nagyon fájdalmasan, hogy nekünk erről otthon óriási álmaink voltak, s az élet itt is durva, kíméletlen. Azért még ekkor is pozitív maradt a gondolkodásom. Azt hiszem, ez mentett meg. S nem a kínlódás, hogy nem kellett volna-e mégis otthon maradni...

Faludy György: 1956, te csillag

A terrible beauty is born, Yeatstől

Másnap, szerdán reggel: por, ágyúszó
és szenvedés; mégis, mikor átvágtam
A Hősök terén, mosolyognom kellett,
mert nem állt szobor többé a csizmában; –

csütörtök: lázrózsák mindenki arcán.
Földváry már kedd este elesett
a Rókus előtt. Szemközt, az iskola
Padlásán felfegyverzett gyerekek; –

péntek: még több vér, tankok a Ligetnél.
Az ütegek torkolattüzeit
nézem éjjel és borzongok: a szörny?
szépség most nálunk is megszületik; –

hat nap: a kénezett arcú halottak
apró csokorral mellükön, a járdán
(Köztársaság tér), röplapok, szorongás,
szemem előtt kis, tétova szivárvány; –

ölelkezés az Írószövetségben:
csomagolnak és indulnak haza;
feltépett sínek, utcák és fölöttünk
a szabadság lilium-illata; –

ezerhét-száz-három nyolcszáznegyvennyolc,
és ötvenhat: egyszer minden száz évben
talpra állunk kínzóink ellen. Bármilyen
következik, boldogság, hogy megértem; –

és újra péntek: a Dunánál állunk,
a nap áttör ködön, füstön. Talán
sikerül minden s az alkonyat bíbor
brokátja Zsuzska lencsőke haján; –

és szombat: hajnalban csupa reménység,
de estefelé: nyakunkon a kés.
A keleti szemhatár mögött mocskos
Felhők, nyugatról álszent rőfögés; –

Mentünk a kétszáz-ezerrel: nem bírok
Újabb börtönt, s ha nem is jött velem:
Árpád óta bennem lakik az ország,
Minden völgyét meg dombját ösmerem; –

a Bach-huszárok tankban tértek vissza:
eddig sem ápolt, s ha más föld takar,
mit számít az? És mit, hogy fiam majd
Dad-nek szólít és nem lesz már magyar?

Mit elvesztek, ötven vagy száz év múltán
az ifjúságtól mind visszakapom,
és otthon, a sötét előszobákban
kabátom még ott lóg a fogason –

ezerkilencszázötvenhat, nem emlék,
nem múlt vagy nekem, nem történelem,
de húsom-vérem, lényem egy darabja,
szívem, gerincem – kijöttél velem

az irgalmatlan mindenségbe, hol a
Semmi vize zubog a híd alatt
És korlát nincs sehol sem - életemnek
Te adtál értelmet, vad álmokat

éjjelre és kedvet a szenvedéshez
s az örömhöz, te fogtál mindig kézen,
ha botladoztam; hányszor ihlettél meg,
s nem engedted, hogy kifulladás vénen; –

ezerkilencszázötvenhat, te csillag,
oly könnyű? volt a nehéz út veled!
Nagyon soká süttöttél ősz hajamra,
Ragyogj, ragyogj, ragyogj sírom fölött.
(Toronto, 1986)

A hídon, Andaunál. És a mai hídjaink.

Beszélgetés Dr. Leo Wallnerrel Bécsben

– *Melyek voltak az első, akár viharosan gyors gondolatai, érzelmei, amikor meghallotta: Budapesten forradalom tört ki?*

– Diák voltam, egyetemista, képzelheti: hihetetlenül új-jongtunk! Egy szomszéd, akitől nemrég választott el a vasfüggöny brutalitása, most nem tűri!? Szétszabdálja a vasat! Nekünk is csak egy évvel korábban, 1955-ben sikerült lerázni az orosz megszállókat a semlegességről szóló államszerződéssel. Tudtuk, mit jelent az oroszok keltette „ellen-ségkép”. Bár nem avatkozhattunk be, kötött a semlegességi szerződés. Magánemberként azonban tudtuk: lesz itt még dolgunk.

– *Meglepte Önöket, hogy a magyarok forradalmat robbantottak ki, és felkeltek a túlerővel szemben?*

– Nem. Tudtuk, hogy valamikor be kell ennek következnie. Európa másként gondolkodik, mint az oroszok hitték. A kontinens hagyományai kizárták a kommunista kollektivizálás eszméjét...

– ... a lelkiük mélyén tehát már ekkor azt remélték...

– ... sőt: hittük, tudtuk. Azt gondoltuk, hogy először Kelet-Németországban, a magyaroknál és a lengyeleknél történik valami. A csehekre nem gondoltunk, őket speciális viszony fűzte a szláv eszméhez.

– *A gyakorlatban, a tetteikben mi következett a forradalom hírére?*

– A szörnyűség akkor következett, mikor hallottuk, hogy vérbe fojtották a forradalmat. Ekkor már nem lehettünk óvatos, várakozó állásponton. Ekkor már én vezettem a konzervatív gondolkodású fiatalokat a diákszervezetben. Kiáltványokat, felhívásokat fogalmaztunk meg a többiek felé: barátaink, a magyarok tízezerrel menekülnek a hazájukból, tennünk kell valamit! Utólag tudtuk meg, hogy kétszázezer magyart üldöztek el, vagy menekültek, az életüket féltvén. Ugyanazt az irányt követték a Duna mentén, mint a török haderő, mikor Bécs ellen vonult. Így aztán egy pici kanális kis hídja világhírű lett: Andau. (Magyarul: Moson-tarcsa – a szerző.) Lehetetlennek tűnt, hogy az osztrák állam, a kormány fogadni tud ekkora menekültáradatot, napok-hetek alatt. Ezért mi, egyszerű osztrák emberek ezrével döntöttünk úgy, hogy segítünk, hogy ott állunk a hídon, a híd mellett, s akit tudunk, elhelyezünk magunk, ellátunk alapvető élelmiszerekkel, takarókkal, elvisszük őket azokra a helyekre, ahol aztán a hatóságok, a vöröskereszt hivatalosan is tudja fogadni őket. Még ma is emlékszem a leggyakoribb magyar szóra, amit használtam: *igazolvány van?* Mert valamit fel kellett mutatniuk, nehogy véletlenül oro-

Dr. Leo Wallner

szok vagy mások keveredhessenek közéjük. Szabályosan féltünk attól, hogy oroszok nagy tömegben beszivárognak, visszajönnek, valahogyan teret nyernek, sőt attól is tartottunk, hogy figyelmen kívül hagyják az államszerződést, és katonai bevonulást hajtanak végre, s ismét megszállnak. A Magyarországgal határos osztrák területek katonailag védhetetlenek, az orosz tankok és alakulatok bármikor felvonulhattak volna. Féltünk, hogy üldözni kezdik a menekülő magyarokat, s akkor az államszerződésnek, az osztrák semlegességnek befellegzett, s akár súlyos nemzetközi konfliktus is kirobbanhat... Nagy volt a félelmünk, a bizonytalanság. Mégsem ez számított, hanem az, hogy a szegény árva magyaroknak minél előbb segítséget nyújtsunk. Szívszorító volt látni ennek a büszke népnek a menekülését, a kétségbeesett arcokat, amelyekről szinte leolvasható volt a sorskérdés: „mi lesz velünk, miért van mindez?!“

– *Nemzetközi összefüggésekben szemlélve tényleg furcsa helyzet támadt, hiszen a magyarok a forradalom kirobbanásakor, főként pedig az oroszokkal szembeni harc megkezdésekor amerikai, nyugat-európai, NATO-segítségre számítottak.*

– Hogy miért, miért nem, azt nem tudtuk, de nagyon gyorsan rájöttünk, hogy az amerikaiak nem fognak beavatkozni, katonai segítséget nyújtani. Még akkor sem, ha esetleg félni kell osztrák területek fenyegetettségétől is. Korábban nem zártuk volna ki, hogy az amerikaiak ilyen helyzetben fellépnek – de mi Bécsben láttuk, amit talán nem akartak látni Budapesten, hogy az amerikaiak nem kockáztatnak. Ne felejtse el, ott volt a Szuezi-csatorna körül kirobbant válság, nekik ennek rendezése, a stratégiai szempontok voltak a legfontosabbak. Ha a magyar forradalom egy évvel előbb, vagy akár később robban ki, talán más lett volna a helyzet, de most volt – Szuezi. A forradalmak viszont nem a naptár szerint törnek ki, kérésre, parancsszóra.

– *Őn is ott volt Andaunál, vagy csak szervezte, küldte a segítséget Bécsből?*

– Természetesen ott voltam a hídnál, nagyon sokszor és sokáig. Táborokat szerveztünk, sátrakat építettünk, továbbszállítottuk a menekülteket. Több hónapig is szükség volt ránk. Később a diákotthonokban adtunk szállást. Mindaddig segítettünk, míg a menekültek meg nem kapták az új igazolványaikat, útlevelet, vízumot valahova. Többségük ugyanis nem akart nálunk maradni, még Európában sem, az USA-ba, Kanadába készültek nagyon sokan. Ez persze hónapokba telt.

Nem olyan régen, egy-két évvel azelőtt még mi is az elnyomottak, a megszállottak közé tartoztunk, különösen érzékenyen érintett bennünket a magyarok sorsa, értettük őket. Soha nem felejttem el az érkezők arcát, és a mi kinyújtott kezünket.

– *Maradt olyan élménye, ami örökre befolyásolta, bevésődött a meghatározó emlékek közé?*

– Szeretem a történelmet, magam is ennek alapján élem meg a dolgokat. Szülővárosomban volt egy nagy pályaudvar. A második világháború vége felé hatalmas bombázások érték. Nem az oroszok bombázták, mert ők nem érték el idáig a gépeikkel, hanem az amerikaiak. Zúgtak a gépek, robbantak a bombák, s utána nem maradt semmi, csak tűz, por, hamu. S halottak, újra és újra. Köztük az ismerőseim. Ez az első meghatározó élményem. A második, amikor megpillantottam a beérkező megszálló csapatokat. Felszabadító csapatokat, ahogy mondani illik. Megjött az első amerikai dzsip, s életemben először láttam négert – ült a dzsipen, ő volt a megszálló erő. Persze, féltem az amerikaiaktól, nem tudtuk, hogy mi történik! Idegen csapatok osztrák földön. Elég ritka történelmi esemény.

A harmadik élményem a magyar forradalom, s már azt is tudom, hogy ez volt a legmeghatározóbb. Maga a magyar forradalom, a menekültek sorsa s az a tény, hogy én segíthetek: nos ez lett a fő sodrás. Érett voltam már ahhoz, hogy kellően tudjam, mi a megszállás, mi a szabadság, s mi az, mikor a szabadságért mindent fel kell áldozni a megszállókkal szemben. Erről tettek tanúbizonyságot a magyarok. S amikor ezt láttam, emberi arcokat, sorsokat, mindig több kávé, kakaót vittem oda, mint amennyit talán lehetett volna. A legtöbben nem beszéltek németül, meg kellett tehát tanulnunk a test- és a lélekbeszédet, s ez nagyon gazdaggá tett. Rendkívül sajnáltam, hogy mi itt Ausztriában nem tudtunk olyan helyzetet teremteni, hogy a forradalmárok itt akarjanak maradni, hogy ne kényszerüljenek továbbmenekülni az ismeretlenségbe, szerettem volna, ha a hazájuk közelében lehetnek volna. De nem lehettek. Ausztria ugyanis nagyon szegény volt még ekkor, egy évvel a megszálló csapatok ki-

vonulása után. Hatalmas volt a munkanélküliség. S azok a körzetek, ország- és tartományrészek, Bécs azon kerületei, amelyeket az oroszok szálltak meg korábban, nagyon lerobbant állapotba kerültek. Mert itt is erőszakoltak meg nőket, követtek el ittasan önkényeskedéseket, végeztek pusztítást. Nem oroszok voltak, hanem „szovjetek”, sokszor a nagy birodalom távoli területeiről, Szibériából, a Távol-Keletről, olyan emberek, akiknek fogalmuk sem volt Európáról, akik akkor is kiitták volna a metilalkoholt, ha tudták volna, hogy mi az, és hogy megvakulnak tőle... de nem tudták. Ilyen volt Ausztria 55-ben. Hatalmas területek lepusztítva, szegényen. Nem voltunk képesek befogadni százezernyi menekült magyart. Ez az igazság. S ők menni is akartak, el, messze... minél messzebbre..., mintha nem csupán menekülnének a jobb világ felé, hanem mintha kergetnék-üldöznék is őket ki a hazájukból, hogy pusztuljatok innen, vissza ne merjetez jönni, fordulni. Azt hiszem, a győztesek azt akarták, hogy megszabaduljanak a forradalmárok tömegeitől.

És ez nagyon sértette a lelkünket. Mert talán kevesen tudják a világon, de mi osztrákok is sokszor és erősen voltunk „nationalisták”, azaz az osztrák nemzeti érzélem igen hangsúlyos volt bennünk, például a hitleri fasizmussal szemben, és persze az oroszokkal szemben is. Ebből eredt lelkierőnk forrása. És most azt láttuk, hogy hazafiak százezreit taposák ki a hazájukból, az otthonukból, mindenükből?!

– *Volt '56-ban olyan pillanat, periódus, amikor azt hitte-remélte, hogy a magyarok fel tudják szabadítani magukat, hogy győzhetnek?*

– Szerencsések voltunk a semlegességet garantáló állam-szerződéssel! De örültek az oroszok is, mert elérték, hogy az amerikaiaknak el kellett hagyniuk a legkeletebbre fekvő megszállt területeiket, Ausztriát, s hogy létrejött ezzel egy semleges választóvonal – Svájccal és Ausztriával – a NATO északi, német, és déli, olasz szárnya között, elszakítva azokat egymástól. Magyarország végül is nem lett ilyen szerencsés a megszállást illetően, a szovjetekhez került. Egyetlen nagyhatalom teljes uralma alá, ahol nem volt manőverezési lehetőség.

Szerettük volna, és egy kicsit reméltük is, hogy komoly következménye lesz a magyar felkelésnek...

A magyar népnek sok sajátossága van, ezeket is megpróbáltuk összeadni-kivonni. Egy nép, amely teljesen beékelődött a szlávok közé! Mint egy kis sziget. Mindig az volt Magyarország stratégiai jelentősége, hogy megakadályozza az északi és a délszláv erők, hatalmak, népek egyesülését. És ez a szerep elszántta tette a magyarságot, s történelme során bátorrá. Rengeteg magyar élt ráadásul külföldön, s ezért fontos lehetett azon milliók szerepe, akik a környező álla-

mokba szakadtak, s azoké is, akik nagyon befolyásos emberekké váltak Európában, főleg pedig Észak-Amerikában. Mi lesz velük, hogyan döntenek, hogyan reagálnak a Kárpát-medencében és a nagyvilágban. Ezeket is figyelembe kellett venni. S persze összességében azt a tényt is, hogy a magyaroknak semmi közük nem volt érzelmileg a kommunizmushoz. S azt a valós tényt is, hogy a magyarok közismerten sovíniszták – kérem, ne úgy értse ezt, ahogyan vádolni szoktak ezzel népeket; hanem arra célzok, hogy a magyarok a történelem során önérzetes, befelé forduló, hazaszerető nemzetté váltak –, s ebből adódott a kérdés: vajon meddig mernek elmenni a magyarok, meddig kockáztatnak a harcukkal? Főleg, ha hozzátesszük: külső segítség nélkül. Mi, osztrákok féltünk a következményektől, hogy bennünket is lerohanhatnak az oroszok, s emiatt nekünk is tartózkodnunk kell mindenfajta külső beavatkozástól; s tudtuk, hogy a kormány kitart a semlegeségi szerződés, mint alapvető vívmány mellett.

S ha nem segít senki?! Tízmillió ember mit kezd a szovjet hadsereggel? ... amelyről hiába tudjuk utólag, hogy nyolcvan százalékban nem volt hadra fogható a hiányos ellátás, a műszaki működésképtelenség, az utánpótlási zavarok miatt... akkor még azt hittük, hogy félelmetes erőt képvisel! S hogy az amerikaiak semmit nem fognak kockáztatni! Mit tesz, mit tehet tízmillió ember?!

– *Ebből az következik, Bécsben is tudták, hogy a forradalom nem győzhet, sőt, azt is tudniuk kellett, hogy a legdurvábban vérbe fojtják...*

– ... kezdetben azt reméltük, hogy a nagyhatalmak talán mégis... várható volt, hogy egy nyugati beavatkozás esetén az osztrák területeket rendelkezésre bocsátjuk egy esetleges katonai felvonuláshoz, mert mindannyian tudtuk, éreztük, hogy az egész lakosság teljes szimpátiával támogatja a magyarok ügyét. Néhány nap elteltével azonban láttuk, hogy magukra maradnak „a szabadság hősei”, ahogyan akkor a magyarokat neveztük. Ekkorra már nyilvánvalóvá vált, hogy a magyarok ellenállása, harca, véráldozata kilátástalan.

– *Ez az emocionális támogatás nagyon erős volt?*

– Igen, és nagyon erős történelmi szálak fűznek bennünket a magyarokhoz. Emlékszem, apám mesélte, hogy az első világháború előtt a magyarok milyen gazdagok voltak itt Bécsben is, ide jártak ünnepelni, elegánsan, jól öltözöttek, míg mi, osztrákok, szegények voltunk, s bámultuk őket. Még ennivalónk se nagyon volt... Mindig is csodáltuk a magyar mentalitást. Mária Terézia a gyerekeit is ilyenné akarta nevelni. Ferenc József felesége, Erzsébet királyné, a maguk Sissije nagyon szerette a magyarokat, rajongott értük. Szerettük Magyarországot a szlávokat feltartóztató, már említett szerepe miatt is. Tudjuk, hogy mit veszítettek

az első világháború után! Mi is, de amit Önök...! S aztán a második világháború után, még egy kicsit hozzá, hogy ezzel a csehek biztonságosabban érezhessék magukat a Duna fölött?! Mindezt fel kellett dolgozniuk a magyaroknak. Láttuk, hogy a forradalom nem egyszerűen ideológiai, nem is egyszerűen valamiféle sovíniszta erőszakoskodás, hogy „na lássátok, milyenek vagyunk!”, hanem tisztán és világosan ezer okra visszavezethető, totális elégedetlenség, ellenállás. Ezért szerettük annyira. Apám tagja volt az osztrák parlamentnek, tőle tudom, hogy az oroszoktól való minden félelmünk ellenére is, nálunk Alsó-Ausztriában a közvélemény sürgette, hogy álljunk ki a magyarok ügye mellett valahogyan. Pedig biztosan nem tudtuk volna megvédeni magunkat, nagyon gyenge volt a fegyverzetünk, a sík terület az oroszok felvonulásának kedvezett volna, ez nem is kétséges... Ráadásul, tudatosan vagy nem, de az amerikai hírszerzés messze eltúlozta a szovjet csapatok tényleges erejét, bevetetőségét.

Esély se maradt annak mérlegelésére, mit is tehetnénk. De mindvégig a forradalom oldalán álltunk. S minden tekintetben segíteni akartunk a hozzánk érkező embereknek, ez áthatott minden osztrákot.

– *Megváltoztatták-e Önt valamiben az átéltek, amikor a menekülteket támogatta, amikor velük együtt lélegzett?*

– Kétszeresen is! Egyrészt lelkes fiatalember voltam, a diákok egyik vezetője, ezért határozott szerepet vállaltam a folyamatok alakításában. Másrészt ekkor váltam igazán demokratává. Láttam, hogy nem lehet, nem szabad járomban élni, rabszolgaként. S ez csak úgy lehetséges, ha másokon segítünk.

Nekünk, osztrákoknak is történelmi példát mutattak. Ausztria a XX. században kétszer is feladta önmagát, a német fasizmus és a megszállás alatt nem azok voltunk, amik szeretnénk volna lenni, egyszerűen feladtuk elveinket. A magyarok 56-ban megmutatták, hogy van más út, bármilyen véres is: a szabadság útja.

– *Köszönöm a beszélgetést, ez olyan végszó a forradalomról, amihez nem kell semmit hozzáfűzni.*

– Pedig még szeretnék valamit, legalább Önnek, interjún kívül. Clemenceau azt mondta az első világháborút lezáró tárgyalásokon, amikor már mindent szét- és felosztottak, hogy „Ja, és ami maradt, az lesz Ausztria”. Az ilyen sértések miatt, majd a hitleri és a szovjet megszállás idején megnőtt az osztrák nacionalizmus, a harag, a sértettség, mint a védekezés valamiféle eszköze.

Amikor azonban ott álltam az Andai hídnál, ez most, utólag tudatosodott bennem, sikerült kigyógyulnom ebből a nacionalizmusból, egy másik nép szörnyű, sokkal nagyobb baját látva.

Gubcsi Attila: Túl minden határon, 56'

Nagy Gáspár

A Fiú naplójából

... és a csillagos estben ott susog immár harminc
évgyűrűjével a drága júdásfa: ezüstnyár rezeget
susog a homály követeinek útján s kitünteti őket
lehulló ezüst-tallérokkal érdemeik szerint illőn...
... és ha jön a nyüszítve támadó gyávaság
a rémület hókuszpókusza? – akkor eljönnek ablakod
alá a szegényes alkuvások vénei-ifjai mint mindenre
elszánt hittérítők s beárad a dögszag: a teletömött
gyomor békessége meg az ígéretekkel megtelt szemek
tócsafénye, és fénytelen homálya...
... csupán el kéne hinned... de nem hiszed hogy éppen
ők jöttek-szöktek el a maszkabálból hogy éppen ők
azok a független kutyák kik ideológiamentes csontokon
tökéletesítik a fölösleges morgást-harapást...
... nem tudom még hogyan viselem tartósan a szégyent
hogy együtt néztük ugyanazt az eget folyót hangyafészket
és másképp vert a szívem másért pirultam el
másért szorult ökölbe a kezem és másképp láttam
ugyanazt a fát ezüstlő éveinkkel sújtva súlyos emlékek
alatt recsegni-ropogni-hajladozni büszkén –
de ha több szégyen is társul velem akkor is csak így
mondhatom: míg a szem él látni kell fele-Barátaim!...
(1981-1986)

Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír	Nincs sehol		
a sír		a gyilkosok	
a test			se ITT
	Nincs sehol		
a test			se OTT
a csont		a gyilkosok	
	Nincs sehol		
a csont			

(p.s.)

egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI
(1983)

Három megjegyzés: egy válasz
Kodály és Illyés ünnepére – 1982

Én együtt látom őket
egy dalban
és egy mondatban
amíg csak itt magyar van
kiadhatatlan versben
megvágott filmszalagon
eldobott hangszalagon
s e század néz rájuk
lesütött szemmel – vakon.

És ha valamit hiányolnak
a hirtelen-erősek
az olykor-bátrak?!...
majd figyelem őket
mikor az idő átrak
vállukra is
– szívük fölé –
száztonnákat.

Mégis ők bírtak a pusztai széllel
az egybeterelt nyáját
körülnyaldosó csikaszokkal
lezsugorított akolban sötét éjjel
is egymásnak kacsintva:
hogyan éppen egy okkal több
ha a milliommnyi fásult bégetésből
– jópásztorokhoz illőn –
hajnalra pontos hangot
s dallamot gyúrnak.

Félelmen túli

Hogy fényesednek az éjszakák
amint élesednek a kések,
de a félelmes penge-arzenált
kicsorbitja az ÉNEK.

Aki a félelmen túli tartomány
dalokra elszánt kölyke,
jól tudja, miért e földi ág
s miért a csillagok – fölötte.

Valahol örökké

Valahol mindig eltűnik
valahol mindig megtalálják
valahol mindig temetik
valahol mindig exhumálják
és

örökké nekünk szegeznek
örökké fényes ellenpélda
örökké rajtunk keresik
örökké mégis bennem él ma (1998. március 15.)

Felépítjük '56 Katedrálisát

Interjú Melocco Miklóssal

– Mi az erősebb érzélem, tapasztalat: amit akkor ott közvetlenül a forradalom utcáin szerzett, vagy a bölcs ember utólagos feldolgozása a mában?

– Ugyan nem tudjuk, hogy mi is az, de használjuk és értjük azt a fogalmat, hogy: *lélek*. Megírtam már az '56-os naplómát a fejemben. Életemben először többes számban gondolkodtunk: „nem részt vettem a felvonuláson, hanem *felvonultunk*”. Amit én mondok, azt egyszerre mondjuk, sokan. Nem tudom, hogy a Parlament előtt az első este kik kezdték el kiabálni, hogy „le a vörös csillaggal!” De mindannyian ezt kiáltottuk. S csodák csodája – Nagy Imre még nem érkezett meg, hogy elmondja beszédét – kialudtak a vörös csillag lámpái a Parlament csúcsán. Furcsa érzés támadt bennünk: a szavunknak hatása van.

Ez soha sehol nem volt így korábban. Az ember persze a szavai miatt veszélybe került, de hogy a szándéka megvalósulhasson, nem fordulhatott elő. Senkinek soha nem lehetett igaza. Dupla-tripla életet éltünk, otthon mást, a papok iskolájában is mást – az utcán, a hivatalban, a rendőrségen pedig az egyetlen működött, amit kellett, *mert nem akartuk, hogy meghaljunk idő előtt*. Egyetlen délután kialakult a tudat, hogy nem választjuk ketté az országot...

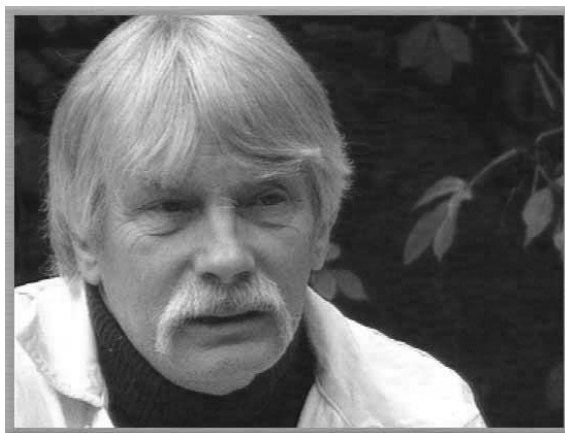
– ... mit nem akartak kettéválasztani benne?...

– ...hogy mit szabad mondani, és mit szeretnénk mondani. Hogy kinek lehet, és kinek nem lehet mondani. '56-ban az volt a legszebb érzésünk, hogy aki magyar, azt szeretjük, mindenkit, és aki lengyel, azt is szeretjük. Nem kerestük, honnan jött ez az érzés. Egyszerűbb volt a helyzet, mint ma, bár sokkal félelmetesebb is egyben. Ott voltak a szovjetek és a nem túl nagy létszámú csatlósai Magyarországon. A hivatalnokokat nem bántottuk, nem kérdeztük.

Az ávosok átöltöztek, levették az egyenruhájukat, s egyforma civilbe öltöztek: lóden kabát, svájcisapka és aktatáska, benne sok pénz. Megismertük őket, és az is nyilvánvaló volt, mit takar a szovjet egyenruha.

Nemrég olvastam, hogy orosz katonai egyenruhába öltöztetett magyarokat lőttek agyon valakik, hogy ok legyen a megtorlásra. Megfoghatatlan furcsa tulajdonságunk, a *lélek* villámgyorsan született meg bennünk, és hihetetlen hatalmas erővel lobogott, s tudtuk, éreztük, hogy ez „magyar lélek”. Csak két ellenségünk volt, a szovjet vagy az ávos. Tudtuk: megölnék bennünket, ha kell. '56 nem volt ártatlan, naiv fellángolás, tudtuk, hamarabb öl meg ő minket, s azért, hogy mi legyünk a gyorsabbak...

– ... meg kell ölni őket?...

Melocco Miklós

– ... Meg. Önvédelemből. Van ilyen. A forradalom mindig ilyen. A forradalomban

működik egy eredendő önvédelem. Nincs idő tipródni. Ezért, amikor Debrecenben elkészítettem a Szabadság idején nőtt tündöklő rózsza szobrát, azokra a gledicsia tüskéinél is nagyobb tüskéket tettem, mert ki akartam fejezni a dolgok élességét. A forradalom erős volt, kemény, kőkemény. Hiába győzte le a szovjet hadsereg.

Ma már azt is tudjuk, hogy sok szovjet katona tényleg azt hitte, hogy a Szeuznél van. Azt nem tudta, hogy mi az a „Szeuz”, de ott van – nem mondták meg neki, hogy kiket kell megölnie. Fogalmuk sem volt, hol vannak. A katonák nagyon éhesek voltak. Megint mint győzni akaró és győztes hadsereg jöttek be, amelynek gondoskodnia kellett saját ellátásáról. Megsebesültem, és a kórházban, az idegosztályon egy eszméletlen szovjet katona feküdt mellettem az ágyon. Kiderült, hogy Bulgáriából jött. Csak kisebb sérülése volt, ez nem indokolta volna félig ájult állapotát. Annyira éhes volt, hogy alig bírt menni. Reggel beleöntöttek egy bögre kakaót, küldték tovább. Így érkeztek hozzánk, meg se mondták nekik, hogy a világon hol vannak.

A lélek '56-ban föleszmélt. Rájött arra, hogy *ő van*. Tiszta jött saját létezésével. Bennem a magyar lélek akkor született meg, azóta tartom magam magyarnak. Tudom, mit jelent magyarnak lenni, mint ahogy a kisgyerek is tud valamit, anélkül, hogy meg tudná magyarázni, vagy megmagyarázták volna neki.

– Most nem fogom megkérdezni, mit jelent magyarnak lenni – ne kelljen frázisokban fogalmaznia.

– Ha nagy költő volnék, Ady Endre, akkor el tudnám mondani. Legfeljebb, mint ahogy neki nem hitték el a kortársak, nekem sem hinnék el. A kortársak! „Szerelmes, utálatos nációm – de poétább faj még nem volt soha...”

Egy öt-tíz milliós hadsereggel szembefordul Magyarország?! Minden magyar, egy-két nyomorult, menekülő ávóst leszá-

mítva. A becsapott ávóst, aki gazember, szadista. Úgy, mint Ön, vagy én. Tudniillik, mi nem voltunk kipróbálva, nem tudjuk, hogy „ávós helyzetben” mit tennénk, és nem most, öregkorunkban, hanem szinte gyerekként, húszegynéhány éves korban. Az ember ragadozó, képes ölni, ezért marad fenn. Alkalmas rá. Ha nehezen öl meg valaki valamit, mert éhes, az kínzássorozat. Az ártatlan horgász esete...

Tegnap hallottam, hogy valaki kifogott egy 70-80 kilós harcsát, s három óra hosszát „fárasztotta”. Mindig felháborít ez a horgászoknál, s most ő is egyenrangú küzdelemnek írta le ezt, s saját magát a megrendítő győztesnek állította be... pedig ez nem volt más, mint 3 órányi állatkínzás. Ha a halak az emberek számára hallható hangot tudnának kiadni, akkor elmondanák, hogy milyen szörnyű mérszárszék az ártatlan horgászás. Keresztüldöfni egy kishalat, mert ő a csali. S majd ott kínlódik, míg meg nem döglik, vagy meg nem eszi valami nagyobb?

– *Most '56-ról beszél?*

– Az ávósna egyszerűen csak nem tiltották meg, hogy kínozzon valakit, ha vallatja. A sztálinizmus és Rákosi-féle iskolája automatizmusokban működött. Az erkölcsöt kihúzták az emberi gondolkodásból, és nem tiltották meg a kegyetlenkedést. Kész. Aki attól kezdve olyan helyzetbe kerül, az kínoz is. Tényleg komoly tisztelet a kivételnek. Hiszen nem tett mást a magyar a magyarral, az ávós a magyarral, mint a horgász a harcsával. Amíg meg nem döglik, amíg meg nem adja magát, addig ő horgászik. „Fárasztja” – mondja ronda eufemizmusmal. Nem fárasztja, gyilkolja. Ezek álltak szemben velünk. Ahogy Arany János mondja 1848-ról, hogy „világcsoda”. Az volt '56 is. Amikor az üldözöttnek már nincs más lehetősége, akkor szembe fordul az üldözővel. Nincs esélye, de mást nem tud tenni. Volt egy gyönyörű képsor a Life Magazinban, egy leopárd kerget egy páviánt. Fantasztikus képsor, ahogy száguldanak a fákon, ágról ágra. Elfogy a liget összes fája, a mezőn lent már nincs esélye a páviánnak. Szembe fordul a leopárdal. Tártott szájjal, farkasokénál nagyobb fogazattal száll szembe. A legutolsó kép – ez 1956. november 4-e –: a leopárd eszik. De tudatosodott – bennem is –, hogy nem menekülhetsz, fordulj szembe. Magyarországon tele volt nagyon gyorsan született hősökkel, hősi halottakkal is. Emlékszem: az Astoriánál a Nagykörút felől betorkollva állt egy villamos. A Kiskörúton a Nemzeti Múzeum épülete felől szovjet tankok jöttek. Egy kalauznő – meg lehetett ismerni, táskájával az oldalán – az utcáról felugrott a villamosra, és sírva, zokogva, mert talán nem is értett a villamoshoz, bevezette a járgányt a kereszteződésbe, amit persze feldöntöttek a tankok. Azok persze el is akadtak egy időre. Nem tudom a folytatást. Él-e ez a hős? Vagy hősi halott lett a kalauznő? Talán

senki sem tudja. Annyi ilyen eset volt akkor. Pár másodperc alatt olyan sok ember vált hőssé, hogy hihetetlen, és tényleg: hős is volt. Abban a helyzetben mindenki csak hős tudott lenni: szembefordult az üldözővel.

Mai nemzetünk erkölcsi alapja 1956, nem is lehet más. '56-ban 1848 volt a példa, még Deák Ferencnek is a kiegyezésben. Ha államférfiú volnék, akkor mindazt, ami a nemzet erkölcsi alapjává, alkotmányává vált – a Szent Korona Tan, az 1848-as, az 1956-os törvények – ma is létünk alapjának tekintenék, amely szerint kellene élnünk. Nincs ennél sem tisztább, sem egyszerűbb egy magyar ember számára, ha azon gondolkodik, milyen legyen a hazája, ahol élni akar. Ami ellentmond '56-nak, azzal, mint magyar, nem egyezem ki.

– *Miért hallgatják agyon az 50. évforduló évében '56-ot? Miért próbálják ilyen jelentéktelenné tenni, mint most beszélgetésünk pillanatában, 2006. május 8-án, Anyák napján?*

– Mert nagyon magas erkölcsi szintet követel az államtól, az ország erőszakszervezetétől. Ezt a meggazdagodott nyikhaj nem tudja teljesíteni. Esztétikailag nagyon csúnya volna azt mondani, annyira dilettáns volna úgy vélekedni, hogy „'56 nem érdekes”, így senki sem mer rosszat mondani róla. Csak éppen nem követik, nem tartják magukat hozzá. Orbánék kormányát azzal vádolták, hogy túlszeretik a határon túli magyarokat. '56-ban ilyen nem hangozhatott volna el. '56 talaján és eszméjén állva elképzelhetetlen, hogy 2004. december 5-én nem megyünk el szavazni a kettős állampolgárságra. Ilyen nincs. Pedig kiadták a jelszót, hogy „Nem, Nem.” Győzött a giccs. A magyar nemzetet úgy képzelem, amikor a Kárpát-medencében könnyebb élni a magyaroknak, magyarként – mostanában én is találkoztam minket kárhóztató hangokkal, hogy „miért nem mentünk el elegenden szavazni, miért hagytuk cserben őket!?” Kíérezem a haragot is. Mi itt úgy vagyunk nevelve, hogy könnyebben hisszük el a riogatást, a rosszat, a baljóslatot, mint a jót. A zavarosban halászó „horgászoknak” nem jó a rend. Az se jó nekik, ha egy nemzet rendben van. Se az egészségügy. Semmi ne legyen rendben, mert akkor hol halásznak? Már pedig az is képesség, nem is csekély szorgalommal megszerzett tudás, hogy hogyan lehet zavarosban halászni. Specialisták. (New Orleans-t előtönte a tenger, ott is voltak specialisták. Hiába üldözte őket a rendőrség, megtanulták, hogyan kell tartósan a víz alá merülni – hiszen víz alatt volt minden –, és ott lopni, fosztogatni.) Ha metaforikusan értem, akkor a zavarosban halászásnak egyetlen komoly ellenfele van, a rend. A demokrácia is rend, ha tudja, hogyan kell pontról pontra megtervezni és megszervezni az ország jó működését, a hozzá vezető utat. Az alkotmány megtervezi az ezt eredményező gondolatokat. Ami '48-nak és '56-nak ellentmond, az már

nem lehet jó. E történelmi időpontokban ugyanis a nemzet rendkívül komoly alapelvei fogalmazódtak meg. Aki annak ellentmond, az a nemzet létrejöttére tör.

– '56-ban megsebesült...

– ... hagyjuk, hagyjuk. Mindig mindenki az utcán volt. Csak egy-egy órára rohantunk haza egy kicsit aludni. Nem hőstett, hogy megsebesültem. Egyszerűen csupán csak nem téglá esett a fejemre, hanem egy automata pisztoly ólma... Mindenesetre volt valami emlékeztető: 10 percen belül ott volt a mentő. Kettő is. A húgomé, aki mentőszolgálatos volt, és egy másik, a forradalomé, egy maszek, egy szenes teherkocsi. Mert azonnal megszületnek az életveszélyt vállaló bátor emberek is. Egy szenes, aki irgalmas célzattal sebesülteket keres az utcán, s mindez azonnal egységes láncolattá szerveződik. Az az érzésem támadt, hogy A forradalom mindent tud.

Szólni szeretnék két jó barátomról röviden. A Képzőművészeti Főiskolán meghalt mind a kettő. Mindketten megtalálhatók a Szegeden felállított 56-os emlékművem. *Komondi Sándor* és *Csűrös Zoltán*. Sándor nagyon tehetséges festő lett volna, ha az uralkodó ideológia nem csapja ki a főiskoláról. Amiatt vágták ki, mert láthatóan beleszeretett Rembrandtba: a műteremben lyukas volt az egyik függöny, besütött rajta a napsugár, a napsugár kényébe Sándor egy csendéletet rendezett be magának, s azt akarta megfesteni. Azzal az indoklással vágták ki, hogy a „homályba húzódó ellenség”. „Muszos” lett, munkaszolgálatos, fegyvert nem kapott a kezébe, fizikai munkát kellett végeznie, ez akkor három évvel járt. Lehúzott több mint két évet, s lehetett jelentkeznie lövészetre. Mivel már két éve bevált rabszolgának, ő is mehetett. Ragyogó eredményeket ért el, bár rosszak voltak a szemei, és csak a bal szemével látott jól. De célzás közben úgymint behunyja az ember az egyik szemét. Mesterlövész rangot ért el.

A másik barátom, Csűrös Zoltán eleve katona volt, fegyverrel élte jó pár évét. Ők védtek volna november 4-én a főiskolát az Andrássy úton. A betóduló szovjet katonák valószínűleg azt hitték, hogy nagyon sokan lehetnek bent az épületben, mert már 4-5 katona bukott a földre közülük. Egyre többen haltak meg. Az orosz katonák ezért hatalmas golyózáport zúdítottak az egész épületre, s így tódultak befelé, a legvégén természetesen megtalálták az alagsorba visszahúzó három fiatalembert, köztük a barátaimat. Sándort, Zoltánt is lekvárrá lőtték. Az nem volt elég nekik, hogy ott lent egyszer csak elhallgatott a fegyverük... Csak lepedőben tudták felhozni a testüket. Akkor valakik eltemették őket a főiskola udvarán. Nem maradhattak sokáig, mert a Kádár-korszakot felhőborította, hogy hősi halottak nyugszanak a főiskola udvarán.

'56 két hete olyan nagyszerű volt, olyan érthetetlen erkölcsi tisztaságban, hogy akik részt vettek benne, akiket megérintett, egy egész életen keresztül sem tudták feldolgozni. Nekem is van álmom erről. Meg kell építenünk '56 *Katedrálisát*. Metaforikusan értem, nem kövekből épülne. A szobrászok készítik a mellékoltárokat. S a lényeg: a katedrálisokra az a jellemző, hogy a koruk enciklopédiái voltak. A földműveléstől a csillagászatig bennük volt minden tudás, a kor minden mozzanata. Ilyen szellemi katedrális kellene építenünk '56-ról. Csak a magam neveit mondom. *Szörényi Leventének* is meg kellene komponálnia a zenét, írtam is neki. A Himnusz és a Szózat mellé a fejünkbe kell vésni a harmadik imánkat is, ünnepeinken a kettő között énekelni *Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról* című versét. Egy jó tankönyvet kellene írni róla, s a gimnáziumban önálló fejezetként tanítani. 1896-ban a Millennium tiszteletére egy egész fővárost építettek...

– ...és még száz másik várost...

– ...az Andrássy úttal, a Hősök terével együtt. '56 is érdemelne ennyit, ha a tárgyi világ teremtményeiben gondolkodom. A szellem világában ennél sokkal messzebb mehetnénk. Meg kellene írni egy bonyolultabb, sokkal több mindenre kiterjedő tankönyvet az egyetemek számára is. Kellene a disszertációk, értekezések '56-ról, minél több és jobb. És akkor nem lehetne többet hazudni, mert mindenki tudná az összes részletet, és annak következményeit. *Horn Gyula* nem mondhatná, hogy ő ugyan ott volt a Nyugatinál, de nem lőtt a tömegbe. Ha azt mondta volna, hogy nem kapott fegyvert és így nem lőtt, hát erre még lehetne mondani valamit. De azt, hogy ott van fegyvere, és nem lő?! Ilyen nincs, akkor ő ma nem nyilatkozna az élő emberek világában. Akkor berúgják a többi halott közé. Más is tud arról, hogy milyen volt a reglama azokban az időkben. Olyan nincs, hogy ott állok fegyverrel a kezemben, mellettem lőnek, talán egy valaki meg is hal közülünk, és én nem lövök... Ha majd ismernénk pontosan történelmünket, ha majd teljes volna az enciklopédiánk, akkor nem lehetne ilyeneket mesélni. Nem régen olvastam, hogy Moszkva nem követelte *Nagy Imréék* kivégzését. Mindeddig úgy tudtuk, hogy na jó, *Mansfeld Pétert* és *Tóth Ilonkát* nem követelték az oroszok, de *Nagy Imrét*, *Malétert*, és a többieket nyilván. Kiderült, hogy ezeket se! Mit is tudunk, és mit nem tudunk még? Ha az egyetemi tankönyvek annyira mindenre kiterjednének, mint ahogyan *Kun Miklós* dolgozik: hogy már arra is képes legyek, hogy mindent tudjak ellenőrizni, amit írok, s elmehessek a végsőig a pontosságban. Ha majd '56-ról nagy horderejű doktori disszertációk születnek, és ennek hatására egyre többet tudnak majd a külföldi kutatók is, akkor tényleg építjük a Katedrálisat.

Nem akarom bántani a magyarokat – de a legjobb könyvet '56-ról *Bill Lomax*tól olvastam, egy angol történésztől, aki akkor még kisfiú volt. Véletlenül bukkant rá erre a számára, mint leendő történész számára érdekes történetre, '56-ra. Úgy megtanult magyarul, hogy csak sok mondat után vettem észre, hogy akcentusa van. '56 miatt tanult meg. Ha majd sokan foglalkoznak '56-tal ilyen alapossággal itthon és a világban, akkor majd kezd tető épülni a Katedrális fölé. Mindenki a maga szakmája szerint. Miért ne kapcsolódhatnának be akár a régészek is?!

– *Hogyan illeszkedik be ebbe a Katedrálisba a Felvonulási téren a kormány által terveztetett és támogatott „emlékmű”?*

– Na látja, sehogy. Bele kerülne ez is persze, mint a tagadás jelképe! S hogy mi lesz az? Semmi. Blöff. Meg sem épül. 6-700 millióért?! S ha már ennyi, akkor a tervezők rá is tettek további százmilliót, bemondásra? Ha mégis megépülne, s ha majd lebontani túl nehéz lenne az ezernyi vascsövet, akkor majd telehordják földdel, emelnek rá egy dombot, és a tetejére felépítenek egy szép kis cukrászdát. Úgyis megszüntetik. Semmi keresnivalója az '56-os emlékek között. Ha nem volna nulla esztétikai értelemben, akkor mi lenne? Mellékoltár? Aligha, hiszen ez nem is szobor. Ez se nem rossz, se nem jó, ez nem kategória. Úgy néz ki, mint egy betonépítmény alapozása. A tetején tényleg jól fest majd egy cukrászda. Az utókor elintézi majd, hogy ne lehessen látni. Ennyi rozsdás vasat?

– *Május legelején beszélgetünk. Az album októberben jelenik meg. Valaminek már épülnie kellene. De erről még nem tudok. Meg meri kockáztatni, hogy nem is fog? Vagy ha igen, meg mer nevezni egy időtávot, amikor már tényleg a cukrászdában fagyizunk?*

– Ez eleve bukás. Szerintem a pénz sem volt meg rá. Tehát blöff. Mint ahogy az új Nemzeti Színház felépítését is 1998 elején közvetlenül a választások előtt jelentette be a Horn-kormány. Így könnyű bejelenteni valamit, aztán majd csak lesz valahogy – utána. Ennyi idő alatt legfeljebb sátrat tudtak volna felverni. Ha az alkotók Pizskos Fred stílusában blöffölnek az árról, és százmilliók emeléseket jelentenek be, akkor igazuk van, miért ne tennék. Mégsem zárhatom ki, hogy lesz cölöpverés. Akkor azonban drágább lesz fölrobantani és lebontani, mint dombot füvesíteni.

– *Mikor tehát...?*

– Magyarországon működik egy jogászoknak-közigazgatásosoknak szót fogadó, beletörődő, jobb dolgokra váró, lanygos közhangulat. Legkésőbb tehát 2010-ig kell várni azaz, hogy elkezdjék temetni.

Az enciklopédiába azonban bele kell kerülnie ennek is,

mert az bizonyítja be, hogy akik hirtelen – mert ma már mást nem tehettek – áttáltak a másik oldalra, ilyen torz módon akartak emlékezni apáik, keresztapáik történelmileg alantas tetteire. Mint ahogy bele kell kerülnie az előbb említett Horn-féle képtelen mesének is.

– *Írja már az enciklopédiát a magyar szellemi élet? Vagy Pató Pál úr pipázik most is?*

– Épül már! Építi ez az album is, a mostani beszélgetésünk. Hiszen miért beszélget Ön most velem erről? Tízezrek dolgoznak ma is rajta, láthatatlanul. Csak nehogy angol történészek, Bill Lomax és társai írják meg a legjobb könyveket! S nehogy külföldi szerzőtől tanulják egyetemistáink '56 történetét. Ha itthon nem lenne elég összhang...!

„Mint víz a medret, követed és teremted” – írja Illyés Gyula az Egy mondatban. Ilyen a békés teremtő élet is, előbb utóbb megépítjük. Én is megérem. Legfeljebb nem lesz teljesen kész, mert nagyon nagy munka. Az enciklopédiának az is a feladata, hogy semmit nem hagy ki. A múzeum sem válogathat. Mindent össze kell gyűjtenie, ha szeretné megismerni a régi korokat. Mintha most történne, és aki tanulja, mintha minden helyszínen jelen lehetne, és nézhetné. S még azt is eldönthetné a látottak alapján, hogy aki ott éppen lő, az melyik oldalhoz tartozik.

– *Hogyan kell értenünk azt, hogy Melocco Miklós '56-ban, vagy '56 miatt lett hazafi?*

– Egészen biztosan '56-ban lettem az, de '56-ért is. Olyan erős érzésem volt, hogy pillanatokra sem merült fel bennem a kétség, hogy amit történik, az nem nagyon szép, hogy nem nagyon fontos. A föld fölött száguldoztunk két héten keresztül, nehogy lemaradjunk valamiről. Olyan nagy volt ennek a szellemi sodra, mint egy megáradt folyóé, ahol teljesen mindegy, hogy te milyen irányban próbálsz krallozni, odasodor a víz, ahová akar. Akkor mással nem lehetett törődni.

– *S november 4-én világosan felfogták, hogy ennek itt most brutálisan és totálisan vége? Hogy a vér hiába?*

– Igen. Egy barátommal beszélgettük, hogy most mit kell tennünk. Megmaradni – azt mondta. Az utcán gyengébbek voltatok. Az iskolában lehet tanulni. A diktatúra nem tódult be minden lakásba, nem égetett el mindent, nem találta meg a szellemet.

Épek a könyvespolcok. A könyvtárak egészben maradtak. Tanulni kell. Akinek akkor dolgozni lehetett, annak jól kellett dolgoznia. Ez lett a megmaradás törvénye. Hogy mi végre megmaradni?! Nem is volt kérdés. A fuldokló lélegzetvételének kényszerét éltük meg.

A fuldokló nem arra gondol, hogy holnapután mi a dolga, hanem arra, hogy csak... még egyet... lélegezhessen.

Melocco Miklós: A Brusznai Árpád emlékére készülő veszprémi szobor látványterve

Melocco Miklós 1956-os emlékműve Szegeden

Hans-Dietrich Genscher:
Nagyon mélyen megérintett

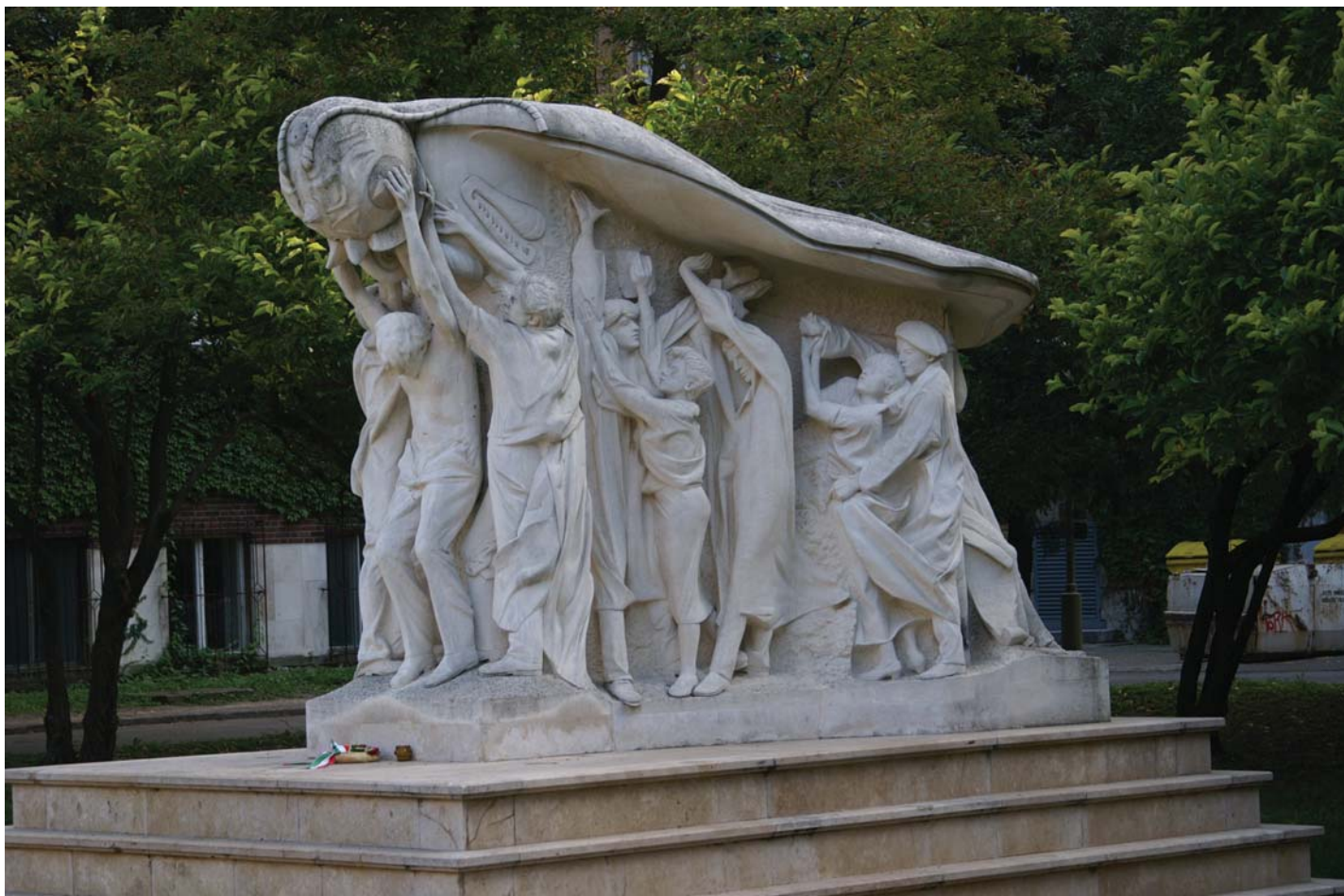
Az 1956-os magyar forradalom az európai történelemben a második világháború utáni korszak legmélyebbre hatoló eseményei közé tartozik.

Engem elemileg, mélyen megérintett. Érzéseimben kettősség uralkodott: a csodálat a magyar nép bátorsága iránt, és a kérdés, hogyan járulhat hozzá mindez ahhoz, hogy a népnek sikerüljön önmaga felszabadítása. Nagy elkötelezettséget éreztem a magyar nép iránt, s ez az érzés máig eltart bennem, megőriztem. S 1989-ben még erősebb is lett, amikor Magyarország ismét bátorságot mutatott: megnyitotta határait a menekülni kívánó németek előtt. Sem az NDK-ban 1953-ban, sem Magyarországon 1956-ban nem sikerült elérni a népfelkelés célját, mégis: olyan hatásokat váltottak ki, amelyeket soha senki nem fordíthatott vissza többé. Ami 1989 őszén történt Európában, lényegében befejezte azt az Európai Szabadságforradalmat, ami velük elkezdődött.

1956 azonban tehetetlenséget és keserőséget is jelentett számomra, amikor a Nyugat a heves tiltakozási hullámok után napirendre tért az ügy fölött. Sokáig tartott, míg a NATO Harmel-jelentésével, a német keleti politikával, az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferenciával, ezek segítségével a szabadság koncepcióját szembeállítottuk a szovjet uralmi-hatalmi igényekkel Közép- és Kelet-Európában. Ezzel megteremtettük annak az útnak az előfeltételeit, amelyen Moszkvában hatalomra kerülhetett egy Gorbacsov, és amelynek következtében az 1989-es szabadságforradalom bejárta útját.

A magyarok – „a szabadság népe” – ekkorra már régen levonták az 1956-os drámai események konzekvenciáit, és reformpolitikájukkal előkészítették az utat saját új jövőjük és Európa szebb jövője felé. A szovjet hatalmi szférában élő emberek bátorsága, Gorbacsov, a magyarok bátorsága érvénytelenítette azokat az erőket, amelyek meg akarták állítani a nyugati enyhülési és együttműködési törekvéseket, és nem bíztak Gorbacsovban. Szebb jövő született így.

(2006. szeptember 8.)

Bartis Ferenc: És mégis élünk!

Széttépvé és összetörten
Győzelmektől meggyötörten
Már magzatként bajba ölten
Vándor bölcsőtemetőkből –
És mégis élünk

Dobra vernek minden vágyat
Árverezés a vasárnap
Nászunkra is gyász hír támad
Üresek a gyermekágyak –
És mégis élünk

Elvadult a dúlók lelke
Kórót terem tarló mezsgye
Pusztul a föld egyre-egyre
Hull a szikla tenyerünkbe –
És mégis élünk

Fogaskerek futószalag
Egyik elmegy másik marad
Bölcsőnk, sírunk porrá szakad
Zokognak a kövek szavak –
És mégis élünk

Hogyha sírunk: kiröhögnek,
Hogyha kérünk: fel is kötnek,
Hogyha küzdünk: odalöknek
Történelmi kárörömnél –
És mégis élünk

Magyar, szavad világ értse:
Anyanyelvünk létünk vére;
Anyánk szíve tetemére
Átok zúdult: vége, vége... –
És mégis élünk!

Gubcsi Lajos: Egy pisztoly a kútban

Apám emlékére, aki hazajött '56-ban

1954-ig a Kiskunfélegyháza környéki tanyavilágban laktunk, apám ott volt tanyasi tanító. Nagyurak voltunk mi, gyerekek.

Apám 1954-ben szódásüveggel fejbe verte a párttitkárt, aki egyben a tanyaközpont tanácselnöke és a téesz elnöke is volt. Lehetett volna borosüveg is, mindkettő kéznél volt a vita közben.

Apám, mint írástudó ember, évek óta kénytelen volt megszámolni és feljegyezni aratáskor a kazlak mellett, hány zsák jött le a cséplőgépről, és mennyit kell azonnal a teherautóra rakni, mielőtt a paraszt legalább átmorzsolhatta volna a kezei között a szemeket: a teherautó volt a hatalom jelképe, vitte, amit lehetett.

Apám fejbe vágta a párttitkárt, pedig párttag volt maga is, habár kókatag. Éjszaka volt, én hatéves, és csak arra emlékszem, hogy riadtan pakolt, futva távozott. Csak később tudtuk meg, hogy Pécsre, a Vasas-II. aknáiba, mert akkor a bányászok amnesztiát kaptak kisebb vétségek esetén. A szódásüveg nem volt a rendszer idült ellensége, csak szárnyait bontva repülni tanult a párttitkár fejéig.

Így lett apám, a művelt, okos ember – a verekedő ember – segédvájár a Vasas-II. aknáiban. Vak lovakkal együtt húzták a csilléket. Ezt onnan tudom, hogy egyszer meglátogattuk. Csak egyetlen egyszer a két és fél év alatt.

'56 őszén hazajött apám. Akkor már Félegyháza szélén laktunk, a tanítói állás megszűntével az iskola is elveszett számunkra, be kellett költözni a városba. Oda érkezett haza apám. Éjszaka betoppantott, mintha az előbb ment volna ki a verandára. A szórványos lövöldözések, a gimnazisták „Nem tanulunk tovább orosz!” felkiáltásokkal kísért tüntetése, valamint apám hazajövele között lehetett valami összefüggés, de ez csak később, felnőttként vált érthetővé. Gyerekfővel kellett kitalálnom, kihámoznom a hírekből, hogy Pécssett leállt a bányászmunka, és a bányászöklök odasújtottak.

Apám nem talált vissza a mi kis rendünkbe, amely az elmúlt években nélküle alakult ki otthon. Azt hittem, csak a kis családját nem találja, pedig a három fia végre apát tudhatott maga mögött. De ez sem segített. Apám valami mást sem talált, nem lelte az igazságot, csak a gázságot, a gázt. Pedig az ő huszonéves fejének-lelkének mást ígértek: népet, hazát s igaz szót, jó kenyeret. Le-fel járkált, űzött vadként körözött a lakásban, nem beszélt senkihez, az utcán kikerült mindenkit a következő években. Mint kivert kutya, madár fészek nélkül. Elvették az országát.

Emlékszem, amikor a piros könyvét elégette. Nem csinált

belőle sem titkot, sem színházat, egyszerűen bedobta a sparheltbe. Tény, hogy jó bűdös volt tőle. Emlékszem arra is, hogy évekkel később – már a 60-as években – unszolták, hogy lépjen vissza a pártba. Közétek?! – kérdezte.

A 60-as évek elején egyszer az istálló fölötti padláson matattam. A cserepek alatt, a lécfölött egy pisztolyt találtam. Mire rájöttem, hogy mi is ez, és az ijedtségtől elfehéredve izgatottan forgatni kezdtem, próbálgatni, hogyan nyílik a tár, apám felért a padlásra, s lesózott egy óriási pofont, elvette a pisztolyt, majd bedobta a kútba. Később láttam őt éjszaka, mikor nem is sejtette: észrevettem, hogy kihalásztá valahogy. De a pofon emléke belém vésődött, így semennyi pénzért nem akartam volna újat húzni vele és megkeresni a fegyvert. Pécs. Vasas-II. Mik történhetett ott?

Soha nem beszélünk ezekről a dolgokról senkivel. Felnőttként se hoztuk fel... mintha hétpecsétetes titok lett volna... Mert a zsigereink legmélyéig belénk volt plántálva: ha élni akarsz, ha jól akarsz élni, felejts, ne törődj semmivel, felejts, és mindened meglesz. Majd *ők* elintézik neked a jó életet, boldog barakklakó.

Apám '45-ben belépett a pártba új országot remélve, '56-ban lelépett, és ezzel áruló lett. Egész életében bringázott ki távoli iskolákba, tanyai tanító maradt; fagyban-hóban minden reggel 5 kilométer ki, 15 kilométer haza (ki bírta, ki tudta volna ezt elviselni a bögrecsárda-kanyarok és a paraszti pinceinvitálások nélkül?!). Néha úgy hozta a bringát a hóna alatt, mert az is szétesett a fáradtságtól. A fater isten tudja hány bringát biciklizett szét, mintha berepülőpilóta lett volna, bringaberepülő. Pedig elvileg tanító volt, a nemzet lámpása. És valóban az is volt. Lelkében a kis parasztygyerekek lámpása akart lenni.

Így, lassan lett apám vörösből fekete. Gyűlölte a rendszert, az megvetette őt. Gyűlölte a magyarokra telepített Rákosi-Gerő-Farkas-Révai különítményt, s nem tett különbséget Aczél és Kádár javára sem. Kihányta magából az orosz megszállás minden hírét, pedig eredetileg felszabadítónak hitte őket. S megvetette, undorral hárította el a hazai akasztókat.

Csak utólag, sok évtizeddel később, mikor már feldolgoztam magamban, mi történt '56-ban, s láttam, hány millió ember sorsa volt az apámé, csak ekkor értettem meg mindent, de akkor ő már rég nem volt. Fiatalon elhitte, mint sok társa, hogy ők a nép, a nemzet, ők a francia forradalom. És aztán hombárokból kellett söpörnie a gabonát, a fáradt szemű parasztokét, s brigantikát szolgálni, akik később az oroszokkal lövették a népet.

Az élen éljeneztek, s a nép nevében hazudtak, és gumicsizmába rántották a nemzetet is örülni. Belerokkant apám ebbe is, a nemzedéke is, kis híján a nemzete is.

Gubcsi Lajos: 1 árva mondat a szabadságról

(Vágy) ... A szabad álmról, az átkok végéről
Vértelen folyókról, kacajról, kék égről

Arról, hogy nincs sortűz, a bitófa hamu
Szabad gyerekszóról: élj, ne halj még, anyu...

(Adtál jármot...)
Szabad elhalnom, magtalan a holnapom
Félhalálból hogy' lett volna gyerekem?
Velem elvesz apám nyoma az utcasarkon
S te gögös neved' véseted fel utcán, tereken

Szabad, hogy a gyomrom üstdobot kongasson
S az ereszről a galamb meleg jelet tegyen rám
S a kukás ládák bele legyen a likvid vagyonom
S te rikoltozod a nevemben: ez itt az én hazám!

Szabadság. Gazság szaga. Egy bárány, s a farkas csordában
Jólét. Hólet a nyakadba, a tisztaság így lesz mennyei áldás.
Dicsőség a szűk csőben. Lakó a hazában? Tolvaj a házadban.
Igazság gazoknak. *Gazigaz*. Szabad szó, szabad szű: lélekrágás.

Szabad a városodban rogygantan tántorognom?
„S csak a sötétben, a korzó nem szabad!” – sugallod: „rühös”
Szabad felfelé sandítani, akad-e egy kötél a fákön
Hol a szélben a testem, mint éltem volt, nem lesz bűdös

Te, hányavetin henyélő tenyész-here ott fent!
Szemünk itt lent lesütve, némaság a szánkon
Meddig sújtson a szégyen, mit ránk kent kend?
Virágzó nagyúri társadalom: tökök társad a lom

(Adj egy álmot...)
Adj még egy tavaszt uram, a tél jegesre marta lelkem
Add, hogy a bokor alatt, napfényben forduljak fel
Add, ha már két napja nincs – nem is lesz – mit ennem
Add hát, hogy a virág fedjen el a meleg erdőben

Urak, giccses ficsúrok, rongykirályok
A szegény gyalázat béklyóját leverem
Nem kértem, elveszem a szabadságot
Mit anyám ölében kezembe tett az isten

S ha majd meghalok, ott állok az égen
Kis csókok altatnak örök békés létre
S győztesként állok a végtelen közepen
S szállok vissza álmomba, a puha méhbe

Ott az én szabadságom, két sejt találkozása
Ölekezésük, anyám és apám suttogása értem
Míg anyámba bújhatok, nem vágyom világtokra
S ha apámmal lehetek, neki maradok – isten

Rekviem a szabadságért
„Október végi tiszta lángok”

Interjú Szokolay Sándorral

– Azért kell visszaemlékezniem 1956 vértanú hőseire, mert én ugyan nem harcoltam fegyverrel, de életem meghatározó, legnagyobb eseménye volt 1956. A Magyar Rádióban komponáltam, amikor eldördültek az első fegyverek ott és a Nemzeti Múzeumnál. Átlőtték a kalapomat. Rádiós szerkesztő voltam, s a kollegáim sokáig őrizték. Mindenütt ott voltam. Autóval egy kis állatot se tudnék elütni, nagyon megrázná, ha ez történne. Olyan nemzeti lázadás volt '56, hogy a történelmi emlékeimben kutatva csak 1848. március 15-éhez tudnám hasonlítani. Ikertestvérek ők. Remélem, az élet nem lesz annyira rossz ismét Magyarországon, hogy a baj megint kieroszakoljon egy lázadást, mert egy ilyen kis nemzet nem bír el százévenként egy véres forradalmat.

– *Ikerördögök viszont 1849. október 6. és 1956. november 4. is...*

– Életem talán legfontosabb zenei üzenetének érzem az Október végi tiszta lángokat, ezt az oratorikus emlékezést, amelyen az interjú pillanatában, 2006 augusztusában is éjjel-nappal dolgozom. Nagy Gáspár harmadszor vált olyan társammá költőként, hogy *Sztravinszkij Cocteau*-ról mondott szavait idézve tudom megemlíteni Nagy Gáspár nevét: a francia író nélkül Sztravinszkij nem írt volna vokális zenét, s én megtaláltam a magam Cocteau-ját. Vannak költők, akik értenek a zenéhez. *Weöres Sándorral*, *Nagy Lászlóval* nagyon jó barátságban is voltam – de ha Nagy Gáspárnak szóban elmondtam bármit elképzelt zenei művemről, operaszövegkönyvet írt vagy a Millennium évfordulóján a *Symphonia Ungaromot*, és most a Lángokat. Át tudta élni zenében is, én pedig vele együtt summázni tudok minden fontos gondolatomat '56-ról. Gyermekkarra, vegyes karra, kettős karként is, gyermekszólistákra és zenekarra készül az oratorikus mű.

Kocsis Zoltánnal beszéltem meg az emlékezés bemutatóját. Annak idején, a Kádár-diktatúrában, a 60-as évek elején a márciusi forradalomra rendelték tőlem egy művet, és én a rendszer által javasolt „korszerű” költő helyett Adyt választottam, mert tudtam, hogy minden tiszta lelkű nagy költő örökéletű eszméket mond nekünk. Ez volt *A Tűz márciusa* Adytól...

„Csámpás, konok netán ez a világ,
S végbe hanyatlik, kit annyian üznek,
De élethittel én, üldözött hajó,
Március kőfáira és szentjeire
Hadd szórjam szitkát és dicsét a Tűznek...”

– S folytathatnánk:

„Veszne azért kell tán, mert magyar vagyok...” s

„Életet és hitet üzen egy halott

Nektek, fiatal, elhagyott testvérek...

Március van s határtalan az Élet...”

– Megírtam a zenét, kaptam érte egy kitüntetést, Erkel-díjat, és aztán soha többé nem nyomtatták ki, lemezen nem jelenhetett meg, s bár Simon Albert vezényletével, a Rádió Gyermekkórusával el is hangzott, a rádiófelvétel után tilalmi listára került, s csak négy évtized elteltével, már ezen évezred elején mutatta be ismét Kocsis Zoltán a Tavaszi Fesztiválon. Láttam, Kocsis annyira érti a drámaiságot, hogy nagy tempóval, s mint az ország egyik legjobb hallású embere, akinek világos koncepciója van, hogy az általa hangszerelt zenekari művek teljes értéket nyújtsanak, erre áldozta az életét, ide értve Bartók, Kodály munkásságát. Most ismét Kocsis Zoltán adja elő a darabomat. Nem az a lényeg, hogy gyors és hangos legyen '56 zenéje, hanem hogy tüzes legyen. Nem akartam megcélozni a protokolláris központi ünnepséget, hogy ott hangozzék el, ezek mindig hidegek, kötelező kűrök. Én nem az állami protokollal szeretnék kezdetet fogni a bemutatón, hanem a zenét mélyen és igazán értő s szerető közönséggel. Ők fogják majd megérteni a zene lényegét.

Művem nem az aktuális mondanivalót keresi, nem az 50. évforduló jegyében készül, hanem az örök érvény- és időszerűséget kutatja, mert '56 is az. A hivatalos vélemény letisztulása még túl nehéznek tűnik az időbeli közelség miatt: vannak érdekelték, akiknek így vagy úgy, kényelmetlen a forradalom. De nem lehet a történelem tényeit, igaz eseményeit elhallgatni. Meg kell találnunk az alapigazságokat, és megvédenünk azokat örök zenei formákban is. Ezért lesz rekviem.

Minden forradalom örök üzenetét keresem. Annyi kérésem volt szerzőtársamhoz, hogy március 15., Petőfi szelleme legyen jelen itt is. A milliőkat érintő nemzeti ügyet nem lehet eltávolodott, kevesek számára érthető zenével szolgálni. Mintaképem volt ebben mindig Bartók Cantata profanája, Kodály Psalmus Hungaricus és Zrínyi szózata, mert ők, főleg Kodály, a magyarságért oly erősen kiálltak, hogy éreztem: életművemben ennek nyoma kell hogy legyen.

– *Melocco Miklós felvetette egy interjúmban, hogy építsük fel valamennyi eszménkből és tudásunkból '56 szellemi Katedrálisát. Az Ön zenéje ezek szerint valahol a főoltár környékén fog elhangozni?*

– Megtisztelő, ha így látják.

A rekviem 7 tételére írtam a Lángokat. Az egyes címek latinul jelzik a mondanó lényegét, az ének azonban magyarul szól természetesen. Nem gyászmisét írok, hanem emlékezést a hősökre, szakralitást, amely megilleti őket.

Nem csak Bartók és Kodály találta ki, hogy a nemzet és a hit összetartozik, hanem tudjuk a történelmünk egészéből, hogy ha nagy volt a baj, akkor mindig imádkozni kellett. Annyit mondtam Nagy Gáspárnak: verőlegényeket nem zénésíték meg, ők semmilyen összefüggésben nem kaphatnak helyet.

Kocsis Zoltán jegyezte meg, hogy Sanyi, annyi olyan oratórium létezik, amelyben hat-nyolc szólista van, nem tudnád-e kettős kórusra, gyerek- és felnőttkórusra megírni: gyerekek haltak meg a barikádokon, a Rádió Gyermekkórusa és az állami kórus nagyszerűen előadhatná. Már A Tűz márciusában is kipróbáltuk ezt 2002-ben...

Elfogadtam a tanácsot. Egyébként Kodály nagyon féltett A Tűz márciusa írásától annak idején, mert hallotta, hogy „népellenes művet írok és lázítok”, ezt panaszták neki. A bőrkabátosokkal is beszélgetnem kellett, a Rádió akkori elnöke is kérte, hogy valami narrációt írjak hozzá magyarázatképpen. S mivel benne volt Adytól az Isten harsonája című tétel is, Kodály maga is óvott, hogy '48 márciusát meg lehet vallani, '56-ot nem, mondta, s mutatta a hurkot a nyakán... Tényleg alá kellett írnom, hogy nem, én a magam részéről egyáltalán nem akarok tüntetést, s mikor megkérdeztem a „hivatalos szervet”, hogy mi van, ha nem írom alá, azt mondta, hogy akkor tehát akar tüntetést... Ja, mondom, én nem akarok tüntetést...

– Vegyük tehát sorba a rekviem hét tételét, a verseket.
A Requiem:

– „A lángok lobbanó szívéhez értem,
mikor a nagyszerű halált megidéztam,
mikor a könnyek az Égből estek,
mikor a legjobbaink értünk elestek.

Helyettem, helyetted is,
itt, Budapesten,
fiatal vérük folyt már az első esten,
egy örökre szent-évszámú Kedden,
aztán sokáig...!

Sörtüzek gyalázta Magyarországot!
Csak halott hőseid szemében
villant a szabadság!

Október-vég... és nem akárhol!
Most is március idusa lángolt
egy letiport nemzet szívében...
De nem tilthatták a lángot!
Egyetlen költőnk volt:
Petőfi Sándor!
„Szent suhancok” bátor

tettei sokkolták a Világot!
Ámultak közel és távol...
Mert elszórtak már
az ilyen csodáktól:
hogy Dávid ismét
legyőzi Góliátot!”

Ez a bibliai kép nekem annyira költői, s nem aktuális vers, hanem örök érvényű, hogy a túlérővel, a hatalmas Szovjetunióval szemben győz Dávid. Nem a pici országok írják a történelmet, azok mindig jobban szenvednek, a gyöngyöt is fájdalom szüli. A túlérővel szemben parittyás Dávid a magyar nemzet. A kis népek mindig nagyobbakat álmodnak, mint a nagyok. Minden jogos forradalomban oly drámai kérdés: sikerül-e a túlérő leverése?

– Nézzük a második tételt, a **Kyriét**, uram, irgalmazz:

– „Láttad aztán: mennyi kereszt állt itt!
Valaki mindig egy újabb nevet ráírt...
s alattuk hány győztes, vértanú-Dávid...
kérdzte: talán egy Angyal járt itt?

(a költő nagy A-val írta, mert Angyal István, a Tűzoltó utcai felkelőcsoport parancsnoka is a kivégzések áldozata lett 1958. dec. 1-jén – a szerző megj.)

Mert a gyalázott, szétlőtt tereken,
szent halottaink – mint oltárköveken –
a megtörtetett test és a kiomló vér
misztériumát másolták le hányszor...

Akár az úrfelmutatáskor!
Ezért a tiltott börtön-parcella, temetőárok
csöndjében is ők tanúskodtak a szabadságról!
Nem a halálról: mert a gyertya értük lángolt.

És a kereszt hirdette: valóban győztek,
hiszen emléküik maradt a legerősebb
Romolhatatlan arcuk, mint a márvány
Isten elé tett memorandum: fényes kiáltvány!”

A **Dies Irae** következik harmadik fejezetként:

„Az ország lett
néma és halott..

Talán halottabb is
mint nem egy ifjú holt...

*akár a novemberi
fehér krizantémok....” s a végén:
„Életüket menteni
elhagyták akkor annyian...!
Nem segített itt semmi már;
de befogadta őket legalább
az addig szájaló Nyugat!*

A negyedik fejezet a **Libera Me:**

...
*„hősként tette a dolgát:
vele üzent a szabadság!*

*Hogy véreből született ő,
aztán hirtelen felnőtt,
mint az a szép őszi álom
mielőtt kilobbant
annyi fiatal élet álma ottan...
testükön nem „fújó paripák”
vágattak át...
tankok gyalázták őket holtan!*

Ez a legkeményebb mondat. Földre lefelé fektetve, szétgázolva. Mindenkinek jár a tisztos temetés, a régi harcokban még az ellenségnek is. Ez lesz a legrobbanóbb tétel. Minden tétel vége emelkedik, főként a végén, a fényességük a Lux Aeternában – csak itt, a tankok életet gázoló áradatát jelzi mélyre eső zene. A hatodik a Szentség, a **Sanctus:**

*„Mert ezerszer is október-november...
ritka ősz: csak erre gondol az ember;
mert ezerszer is szent hőskért kiált,
kikért eljött még a láng!*

*S forró szívükben a világ
felemelhetette még egyszer
lehajtott fejét,
míg reszketve arra várt:
hátha megválthatja bűnös önmagát!*

*Gyújtott hát sebesen örökmécset...
A halál bizony több lett, mint az élet!*

*S ezerszer szentebb a gyávaságnál!
Fényesedjete a gyertyalángnál!”*

Szó sincs halálról – sorsuk e sorok szerint is a megdicsőülés. Balassi írta egy katonaénekben, hogy „áldjon Isten mezőkben”. A hősök az emlékezetben tovább élnek – és én hiszek az örökkévalóságban is.

– *A hatodik tétel a legcsendesebb, a finálé előtt, azaz az **Agnus Dei:***

– *„Minden a vérükből termett,
és a vérük áramával mozdult,
ha volt még börtönajtó...
megcsikordult.*

*A gyökér; ha lent szunnyadt a mélyben
(– ez óriási kép az elnyomás ellen!)
fényre fordult.
nem volt hiábavaló az sem, ami elmúlt:
feledésre ítélt legutolsó szavuk,
életük, álmuk, hősi áldozatuk.*

*Temetetlen, megtört testük fölött
a jövő lélekharangja kondult.”*

Ez tehát egy gyönyörű temetési menet, tele mély érzésekkel. A legutolsó tétel, a finálé, azaz a Lux Aeterna summázni szeretné azt, hogy mi volt az értelme az elbukott forradalomnak. Ezt a verset szeretem legjobban, ez egy tízperces fontos tétel a Lángokban:

*„A lángok forró szívéhez értem
(a Requiem első sorában még lobbanó szívet említ a költő,
itt már forr a szív)
nincs, nem is lehet már több
ellobbanó pillanata ennek az útnak.*

*Élők: (itt hatalmas dobbanás énekben-zenében)
Élők: mutassátok föl a világnak,
s a hunyorgó égi csillagoknak
a mi hőseinket, szent halottainkat,
akik most már jobban ragyognak
és fényük egyre fényesebb lesz,
ahogy megérti áldozatukat a nemzet,
ha századonként legalább egyszer
fölkel és nem riasztja semmi fegyver...*

*Ekkor (itt újabb hatalmas dobbanás az énekben)
Ekkor nagy lesz és hatalmas,
tántoríthatatlanul forradalmas,
bukásaiban is büszke, méltóságos...*

*Azt súgja: csak a holtak igazára hallgass,
mert (itt suttogva, gyerekhangokkal, szólistákkal)
mert az október végi tiszta lángok
szívébe égették a szabadságot!*

Hogy nem volt hiába! Hogy az emberek szabadságvágyát nem lehet kitörölni, ahogyan *Illyés Gyula* is leírta a *Mi a magyar?*-ban. Hogy a szél hajlítja a követ, de nem bírja eltörni. Hogy nem lehet igaztalan, hazug ideákban élni, hogy nem lehet büntetlenül hazudni egy népnek, amely szereti a szabadságát, a múltját: mert a nép moralitása, tehetsége és ősi összetartozása – az őst nem valamilyen idillnek tartom, mint mikor az ál-liberálisok idillnek nevezik az őshazát – leverhetetlen. Csúfolják a pentatóniát is, mint őshazai idillt. Holott a pentatónia aranymetszés, mint a piramisok, mint a napraforgó. Ahogy Einstein mondja, minden jónak a kialakulását segíti, és minden rosszét nehezíti. Olyan nyelvünk és zenei nyelvünk van, amely nem hasonlít senkiére. A magyar nyelvhez hasonló szinonimagazdagságot egyetlen más nyelv sem tartalmaz. A magyar nyelvben rengeteg kifejezés van minden ideálisra és rosszra. Olyan gazdag, hogy világnyelvnek kellene lennie e szempontból.

A művészet célja az elmélyítés, és a politika ezért nem is akarja megérteni, miközben a szórakoztatást keresi, hogyan is érthetné?! Reményt adni, tudni tovább élni, s ehhez segíteni, hogy kibírja a magyar történelem a keresztútját, hősi pillanatok és a pusztulás veszélyei között – most is itt tartunk éppen. Az igénytelenség győzelemre áll, az igény pedig a sor végére kerül.

A nyugati országok, ha gazdasági bajuk van, először az iskolákat, a könyvtárakat, a színházakat akarják megmenteni, megerősíteni. Nálunk elvesznek mindent tőlük. Az ember nem él igazán, nincs értelme az életének, ha nem gyakorolja a művészetet. Amikor a Hamletet írtam, azt kérdezték, hogy merek hozzáfogni a drámák drámájához. Azt válaszoltam: nekem az is dicsőség, ha Shakespeare két vállra fektet. Körülöttem tényleg csapkodnak a villámok, betegségek sújtanak. De amikor dolgozhatok, zenét írhatok, akkor csak egy dologra van szükségem, s ez nem az én személyes akaratom, hanem az imádság ereje. Azért maradok még meg, s azért jöttem vissza már a halálból is, mert megéreztem, hogy valakik imádkoznak értem. S ez az érzés vigyen bennünket, a fohász, amely értünk is szól valahol. Hogy még van valami dolgom. Persze az Istennel nem lehet alkudozni. Az '56-os darabomban, a Lángokban így van benne a hitem, szeretetem a nemzetem iránt. S az Amor Sanctus, amit Babits összeállított, s ezekből a tételekből gyönyörű verseket írt, az derül ki, hogy a hon iránti szerelem is szerelem, nemcsak az, amit Isten iránt érzünk. S erről kezdenek elfeledkezni.

Nem gyógypedagógus akarok lenni, aki ilyesmit tanít. Szeretném, ha mindenki gazdagabb lenne valamivel. Márpedig gyökerek nélkül az ember élete semmit nem ér. Ha nincs bennünk szeretet, semmik vagyunk, írja a Biblia.

Szép halkan szeretnék a hősök mögé állni. Az út porában porszemecske lenni. Azt nem lehet elhatározni, hogy az ember nagyot akar alkotni. Igazat, szépet, s nem „nagyot”. A Lángokban mindig a gyerekkórusok fogják énekelni márciust. A „keresztre mindig újabb neveket fognak írni” – a fiatal srácok voltak a mártír Dávidok, s róluk most majd a gyerekek fognak énekelni, a vegyes kar itt hirtelen abba-hagyja majd az éneket, mert... ahogyan Kodály mondta, a gyerek álmai a legszebbek, a legtisztábbak, mi csak romlunk felnőtt korunkra.

Azt, hogy az erkölcs így tönkrement, nem az egyház okozta, hanem akik betiltották az egyházat.

Nem ide-oda kacsingatni kell, hanem örökérvényű igazságot, az Igazat keresni. A vezető egyéniségeknek az ország erkölcsi „papjainak” kellene lenniük, és nem pénzmilliárdosoknak, akik a kaszával játszanak.

Volt egy győri barátom, Lőrinc atya, egy bencés pap, aki egyszer egy kis templomban értem mondott misét. És én emlékszem – pedig jóval később mesélte el valaki, aki ott volt –, hogy akkor én rendkívül súlyos betegként feküdtem a kórházban, élet és halál között. Elmondták tehát, hogy este őt, fél hat körül volt a mise. És pontosan vissza tudtam idézni, hogy azon a napon végig nagyon rosszul voltam, de abban az órában teljes erőmben villogtam. Olyan mágneses sugárzást éreztem, aminek nem tudtam a forrását. S íme... A kampány helyett imádkozni kellene az igazért... s nem hazudni az embereknek.

'56 másként hagyta itt nekünk az életet, mint amilyen az azelőtt volt, még ha leverték is. Mi tényleg nagyokat álmoldunk, kilógunk ezzel ebből a globalizálódó világból – amely ellen nem harcolni akarok, mert elkerülhetetlen az is. De hagyni kellene, hogy a legszerencsétlenebb sorsú, származású tehetség is utat találjon. Elképesztő, hogy mindennek a mércéjévé a pénzt akarják tenni. A Kis hercegből olvashatjuk: jól csak a szívével lát az ember. Akiket szeretünk, azokat meg kell szelídíteni. Sok minden lezüllött, és Magyarország is lentebb van, mint valaha, Európa, a világ is, de Amerikával kellene kezdenem – mondjuk ki őszintén, minden támadás mögött az olaj áll.

Mea culpa – aki bevallja bűneit, az a gyógyulás első lépése. Nem vihetünk el semmit a túlvilágra! Nem lenne jobb szében itt hagyni az életet?!

Kodály Zoltán egyszer azt tanácsolta nekem, hogy csak kérdő mondatban mondjam meg a rosszat, a kemény kritikát, mert azért nem lehet beperelni. Ez nagy mondat!

És akkor most megkérdem. Mennyi szégyelleni valója van a politikának? Csak harácsolni, látszólag becsületesen. Tényleg úgy? És '56 tanulsága...?

Kubinyi Anna: Sebzett madár

Márai Sándor – Mennyből az angyal

MENNYBŐL AZ ANGYAL – MENJ SIETVE

Az üszkös, fagyos Budapestre.
Oda, ahol az orosz tankok
Között hallgatnak a harangok.
Ahol nem csillog a karácsony.
Nincsen aranydió a fákon,
Nincs más, csak fagy, didergés, éhség.
Mondd el nekik, úgy, hogy megértsék.
Szólj hangosan az éjszakából:
Angyal, vigyél hírt a csodáról.

Csattogtasd szaporán a szárnyad,
Repülj, suhogj, mert nagyon várnak.
Ne beszélj nekik a világról,
Ahol most gyertyafény világol,
Meleg házakban terül asztal,
A pap ékes szóval vigasztal,

Selyempapír zizeg, ajándék,
Bölcs szó fontolgat, okos szándék.
Csillagszóró villog a fákról:
Angyal, te beszélj a csodáról.

Mondd el, mert ez világ csodája:
Egy szegény nép karácsonyfája
A Csendes Éjben égni kezdett –
És sokan vetnek most keresztet.
Földrészek népe nézi, nézi,
Egyik érti, másik nem érti.
Fejük csóválják, sok ez, soknak.
Imádkoznak vagy iszonyodnak,
Mert más lóg a fán, nem cukorkák:
Népek Krisztusa, Magyarország.

És elmegy sok ember előtte:
A Katona, ki szíven döfte,
A Farizeus, ki eladta,
Aki háromszor megtagadta.
Vele mártott kezet a tálba,
Harminc ezüstpénzért kínálta
S amíg gyalázta, verte, szidta:
Testét ette és vérét itta –
Most áll és bámul a sok ember,
De szólni Hozzá senki nem mer.

Mert ő sem szól már, nem is vádol,
Néz, mint Krisztus a keresztfáról.
Különös ez a karácsonyfa,
Ördög hozta, vagy Angyal hozta –
Kik köntösére kockát vetnek,
Nem tudják, mit is cselekesznek,
Csak orrontják, nyínak, gyanítják
Ennek az éjszakának a titkát,
Mert ez nagyon furcsa karácsony:
A magyar nép lóg most a fákon.

És a világ beszél csodáról,
Papok papolnak bátorságról.
Az államférfi parentálja,
Megáldja a szentséges pápa.
És minden rendű népek, rendek
Kérdik, hogy ez mivégre kellett.
Mért nem pusztult ki, ahogy kérték?
Mért nem várta csendben a végét?
Miért, hogy meghasadt az égbolt,
Mert egy nép azt mondta: „Elég volt.”

Nem érti ezt az a sok ember,
Mi áradt itt meg, mint a tenger?
Miért remegtek világrendek?
Egy nép kiáltott. Aztán csend lett.
De most sokan kérdik: mi történt?
Ki tett itt csontból, húsból törvényt?
És kérdik, egyre többen kérdik,
Hebegve, mert végképp nem értik –
ők, akik örökségbe kapták -:
Ilyen nagy dolog a Szabadság?

Angyal, vidd meg a hírt az égből,
Mindig új élet lesz a vérből.
Találkoztak ők már néhányszor
- A költő, a számár, s a pásztor –
Az alomban, a jászol mellett,
Ha az Élet elevent ellett,
A Csodát most is ők vigyázzák,
Leheletükkel állnak strázsát,
Mert Csillag ég, hasad a hajnal,
Mondd meg nekik, –
mennyből az angyal

New York, 1956.

A forradalom kronológiája

1956. október 23-án forradalom és szabadságharc vette kezdetét Magyarországon a Rákosi-diktatúra és a szovjet megszállás ellen. A budapesti diákok békés tüntetésével kezdődött, és a fegyveres felkelők ellenállásának felmorzsolásával fejeződött be november 10-11-én. A forradalomban kb. 25 000 magyar és 7000 szovjet veszítette életét, a sebesültek száma is sok ezerre tehető. A forradalom következményeként kb. negyedmillió magyar hagyta el az országot, nyugati országokba menekülve.

Előzmények

1953 elején javában dúlt Magyarországon is a sztálinizmus. Sem előtte, sem utána annyi embert nem ért megtorlás: 40 ezren voltak rendőri őrizetben, illetve internálva, közel 13 ezer főt (két és fél ezer családot) kitelepítettek, kitiltottak Budapestről.

1950-1953 között 1 millió embert vontak ügyészi eljárás alá, minden második ellen vádat is emeltek. A rövidesen bekövetkező változások során hozott közkegyelmi rendelet 748 ezer embert érintett.

1953. március 5-én elhunyt Sztálin, és az SZKP XX. kongresszusa 1955-ben elhatárolódott az általa követett politikai irányvonalától. Elkezdődött a desztalinizáció.

1956 júniusának második hetében az SZKP KB titkára, Mihail Szuszlov kétértelmű moszkvai üzenetet adott át a magyar vezetésnek: Rákosinak maradnia kell, de Kádárt, aki „az elégedetlen kommunisták hangulatát képviseli”, és aki „magyar származású”, ugyancsak be kell emelni a vezetésbe. Szuszlov úgy találta, hogy a zsidó származású káderek száma „abnormálisan” magas, ezért azt javasolta a Magyar Dolgozók Pártja Elnökségének, hogy „bátran” válasszanak a „magyar nemzetiségű káderek” közül is. Mindez bizonyára kifejezte azt a Moszkvában uralkodó elképzelést, mely szerint a magyar vezetés, ha kellőképpen megerősítik „nemzeti káderekkel”, képes lesz úrrá lenni a belső válságon.

október 23.

- A poznani tüntetés leverésének hírére elhatározott rokonszenvtüntetés tervét a Szabad Nép reggeli száma „Új, tavaszi seregszemle” című cikkében közölte.
- A délelőtti órákban érkezik haza az addig Jugoszláviában tárgyaló párt- és kormányküldöttség, melynek élén Gerő Ernő áll. A delegáció azonnal az Akadémia utcai pártközpontba megy, ahol a kibővített Politikai Bizottság ülésezik.
- Losonczy Géza lakásán tart megbeszélést Nagy Imre Haraszi Sándorral, Újhelyi Szilárdal, Vásárhelyi Miklóssal, Jánosi Ferencel és Gimes Miklóssal.
- A Petőfi Kör tagjai délelőtt tárgyalnak az MDP vezetőivel, hogy a párt nevében Kádár János beszéljen a tüntetőkhöz.
- Délben a Kossuth Rádió megszakítja tervezett adását és beolvassa a Belügyminisztérium közleményét a tüntetés betiltásáról.
- Az MDP Politikai Bizottsága elutasítja a Petőfi Kör javaslatát.
- Az ÁVH alá tartozó Belső Karhatalom megszervezi a Fő utcai börtön védelmét.
- A DISZ tagjait a tüntetés támogatására szólítja fel.
- Bata István honvédelmi miniszter engedélyezi a katonák részvételét a tüntetésen.
- Elterjed az október 22-én, a Műegyetemen tartott diáktanácskozáson elfogadott, 16 pontot tartalmazó kiáltvány, melynek első pontja a szovjet csapatok kivonását szorgalmazza. Számos ifjúsági szervezet csatlakozik a kiáltványhoz.
- 14:23-kor a Kossuth Rádió újra megszakítja műsorát, és beolvassa a Belügyminisztérium újabb, a tüntetést engedélyező határozatát.
- 15 órakor a Petőfi-szobornál Sinkovits Imre elszavalja a *Nemzeti dalt*, egy diák felolvassa a *16 pontot*, majd a tízezres tömeg elindul.
- A Bem-szobornál gyülekezők közül többen kivágják a zászlóból a szovjet mintájú címet.
- A Bem-szobor talapzatán álló Veress Péter felolvassa az *írók kiáltványát*, Bessenyei Ferenc elszavalja a *Szózatot*. Zbigniew Herbert lengyel író is köszöntőt mond.
- A tömeg elindul a Parlament felé, mert Nagy Imrét szeretné hallani.
- A menet a Margit hídon át vonul, 17 órakor ér a Kossuth térre az első csoport, de 18 órára már a tér és a környező utcák is megtelnek.
- 18:30-kor kikapcsolják a tér világítását, a tömeg azonban ott marad.
- Sokáig meggyújtott újságok világítanak csak, a tömeg Nagy Imrét követeli, idővel visszakapcsolják a világítást.
- Egy csoport a Rádió épületéhez vonul. Itt könnygázgránátokkal és géppisztolyokkal felfegyverzett ÁVH-s egységek fogadják őket.

- Egy csoport a Dózsa György úti Sztálin-szoborhoz vonul. Itt fiatal munkások megkezdik a szobor ledöntését.
- Riadóztatják a budapesti és a környékbeli katonai egységeket.
- Gerő Ernő, az MDP főtitkára telefonon kér segítséget Hruscsovtól.
- 20 órakor a Kossuth Rádióban Gerő Ernő beszédét közvetítik, amelyben sovinsztának, nacionalistának és antiszemitának nevezi a tüntetést.
- 21 órakor Nagy Imre megjelenik a Parlament erkélyén, és reformokat ígér.
- A Rádiónál lövöldözés kezdődik: az ÁVH a tömegbe lövet, ahonnan viszonozzák a tüzet.

október 24.

- Reggel a rádió többször megismétli az előző esti véleményt: fasiszta, reakciós elemek támadást intéztek a középületek ellen.
- Betiltják a gyülekezéseket.
- A Párt vezetése elfogadja a szovjet csapatok segítségül hívását.
- A tüntetők elfoglalják a Rádiót. Ideiglenes stúdiót a Parlament épületében rendeznek be.
- Az SZKP KB küldöttségként Anasztaz Mikojan és Mihail Szuszlov megérkeznek Budapestre, és megerősítik pozíciójában Gerő Ernőt.
- Hegedűs Andrászt leváltják, Nagy Imrét kinevezik miniszterelnökké.
- Katonai bizottság alakul a forradalom leverésére. Tagjai: Czinege Lajos, Fehér Lajos, Földes László, Kovács István, Mező Imre, Piros László, Bata István.
- A bizottság együttműködésről állapodik meg a székesfehérvári különleges szovjet hadtesttel.
- Nagy Imre aláírásával kihirdetik a statáriumot, ezt a rádióban be is olvassák.
- Délben a rádióban a hírek után Nagy Imre nyugalomra szólítja fel az embereket, és az 1953-as reformok folytatását ígéri.
- A tüntetők elfoglalják az Athenaeum Nyomdát. Megkezdődik a röpcédulák gyártása.
- 20 órakor Kádár János beszél a rádióban, az eseményeket reakciós, ellenforradalmi felkelésnek nevezi.
- A felkelők nagy mennyiségű fegyvert zsákmányolnak a Bem laktanyából és a Timót utcai fegyverraktárból.
- Csillaghegyen, a Baross téren, a Corvin mozinál, az Üllői út – Nagykörút kereszteződésénél fegyveres ellenállási csoportok alakulnak.

október 25.

- A kormányerők szovjet segítséggel reggelre visszafoglalják a Rádió épületét.
- Reggel 6 órakor a rádió beolvassa a Minisztertanács közleményét, mely szerint “az ellenforradalmi puccskísérletet felszámolták”.
- Tüntetések kezdődnek Budapest több pontján: a Deák téren, a Bartók Béla úton, az Astoria Szállónál.
- A tüntetési menetek a Kossuth térre mennek, ahol Nagy Imre megjelenését követelik.
- A Parlamentnél lévő szovjet egységek barátkoznak a tüntetőkkel.
- 11:15-kor valószínűleg a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről, illetve más épületek tetejéről tüzet nyitnak a tüntetőkre. A szovjet harcok egyik része a tüntetőkre, másik (a forradalomhoz pártolt) része a sortűzet leadókra lő. A sortűznek mintegy hetven halálos áldozata van.
- Az MDP főtitkári székében Mikojan és Szuszlov javaslatára változás történik: Gerőt menesztik, Kádárt nevezik ki.
- 15 órakor Kádár János beszél a rádióban, a tüntetés résztvevőit becsületes embereknek nevezi.
- Maléter Pál utasítást kap a Kilián laktanya és a környező utcák (Üllői út, Corvin köz, Práter utca, Tompa utca, Tűzoltó utca) rendjének helyreállítására.
- Maléter fegyverszünetet köt a felkelőkkel.
- A nap folyamán sorra alakulnak az egyetemeken és főiskolákon forradalmi diákbizottságok, a gyárakban munkástanácsok.

október 26.

- Az MDP központi vezetősége szünet nélkül ülészik.
- A katonai bizottság tagjai a fegyveres közreműködést, a felkelés leverését követelik.
- Losonczi Géza és Donáth Ferenc forradalomról beszélnek, és tárgyalást sürgetnek a felkelőkkel.
- A Széna téren, a Móricz Zsigmond körtéren és a Thököly út – Dózsa György út kereszteződésében is új fegyveres csoportok alakulnak.
- Az Írószövetség az ÁVH feloszlását követeli. Szintén megfogalmazza Nagy Imre nemzeti kormánya mielőbbi felállításának szükségességét és amnesztia kihirdetését a politikai foglyokra nézve.
- 17:32-kor az Elnöki Tanács kihirdeti az amnesztiát, mely valamennyi olyan felkelőre vonatkozik, aki 22 óráig leteszi a fegyvert.

- A felkelők a nap folyamán laktanyákat és rendőrségeket foglalnak el.
- A Kilián laktanya katonái szórványos tűzharcot folytatnak a corvinistákkal. Maléter emellett kiszorította és lefegyvereztette a laktanyában meghúzódó felkelőket. (Erről mindenki tudott, és emiatt ekkoriban a Corvin közben sokan nehezteltek Maléterre.)

október 27.

- A Kilián laktanyában lévő, felkelőkkel körülvett Maléter Pál ezredes, katonái, és a Kossuth Tüzér Tiszti Iskola odavezényelt százada megtagadja a szovjet harckocsik követését.
- Újjáalakul a kormány.
- Kádár János tárgyal Mikojannal és Szuszlovval. Javasolja, hogy egy esetleges tűzszünet érdekében vonják ki a szovjet harckocsikat a fővárosból, és oszlassák fel az ÁVH-t.
- Elfogadja a Politikai Bizottság az események *forradalomként* való értelmezését, de nem meri nyilvánosságra hozni. Végül a kormány nyilatkozataként jelentetik meg.
- A Honvédelmi Minisztériumban elkészül a felkelő csoportok megsemmisítésének terve, de Nagy Imre félre teszi azt.

október 28.

- Éjjel Fehér Lajos vezetésével a katonai bizottság kidolgozza egy katonai diktatúra tervét. A terv Nagy Imre félreállítását is tartalmazza.
- Reggel a szovjetek Nagy Imre engedélye nélkül és akarata ellenére támadást indítanak a Corvin köznél.
- A felkelők a szovjet harckocsikat sorra semmisítik meg.
- Délután a Corvin köziek fegyverszünetet kötnek Maléterrel.
- Este Nagy Imre a rádióban bejelenti a nemzeti kormány megalakulását, az általános amnesztiát, a szovjet csapatok budapesti kivonulását, az ÁVH feloszlását, a Kossuth-címer bevezetését és március 15-e nemzeti ünnepé nyilvánítását.
- 22 órakor a rádióban közleményben szólítják fel a fiatalokat az alakuló nemzetőrséghez való csatlakozásra.
- Felfüggesztik a kijárási tilalmat.

október 29.

- Éjjel Gerő Ernő, Hegedűs András, Bata István, Piros László, Andics Erzsébet, Berei Andor, Kovács István családjukkal együtt repülőgépen Moszkvába menekül.
- Fegyverszünetről tárgyalnak a rendőrség, a katonaság és a felkelők vezetői.
- Janza Károly parancsot ad forradalmi katonatanácsok alakítására.
- Forradalmi bizottságok alakulnak az oktatási intézményekben, civil szervezetekben.

október 30.

- A Köztársaság téren, az MDP budapesti bizottságának épülete előtt harcok kezdődnek.
- Az épületet védő ÁVH-sok tüzet nyitnak a felkelőkre, többüket elfogják és megölik.
- Hamarosan nagy tömeg gyűlik össze.
- A párház védelmére odarendelt harckocsik tévedésből magát az épületet lövik szét. Mindkét oldalon sokan halnak meg a harcban.
- A felkelők elfoglalják az épületet, az elfogott ÁVH-sokat brutálisan meglincselik.
- Délután bejelentik az egypártrendszer megszűnését, szabad választások előkészítését.
- Király Béla vezetésével megalakul a Forradalmi Karhatalmi Bizottság. Tagjai a felkelők, a honvédség, a rendőrség és a munkások tagjaiból tevődik össze, a bizottság feladata a konszolidáció feltételeinek megteremtése a koalíciós kormány megalakulásáig. [1]

október 31.

- A hajnali órákban megalakul a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány, melyben a felkelőcsoportok és a katonatanácsok küldöttei vesznek részt.
- A Bizottmány követeléseket állít össze, többek között a szovjet csapatoknak az ország egész területéről való kivonásáról és a Varsói Szerződés felmondásáról.
- Délelőtt a rehabilitált, ismét vezérőrnagy Király Béla a Kilián laktanyában tárgyal Maléter Pállal. Megállapodásuk szerint a laktanya környékén lévő valamennyi fegyveres csoport közös parancsnokság alá kerül.

- Az MDP elnöksége kimondja a párt feloszlását. Megalakul a Magyar Szocialista Munkáspárt.
- Sorra alakulnak a különböző politikai pártok.

november 1.

- Pongrátz Gergely átveszi a Corvin köz parancsnokságát Iván Kovács Lászlótól.
- Reggel a kormányülés foglalkozik a szovjet csapatok mozgásának kérdésével. Megállapítják, hogy a Budapestről kivont egységek a repülőtereket körbezárták, a keleti határokról pedig újabb csapatok érkeznek és haladnak az ország belseje felé.
- A kormány berendeli Jurij Andropov nagykövetet, aki nem tud kielégítő választ adni a csapatmozgásokra.
- A kormány úgy dönt, hogy felmondja a Varsói Szerződést, kinyilvánítja az ország semlegességét és az ENSZ-hez fordul, hogy a semlegesség védelmére segítséget kérjen a nagyhatalmaktól.
- A kormány úgy dönt, megtiltja a magyar alakulatoknak a szovjet csapatokkal szemben az ellenállást.
- Este Nagy Imre a rádióban közzéteszi álláspontját.
- Később Mindszenty József rádiónyilatkozata hangzik el, majd Ravasz László református püspök és más népszerű személyiségek szoltak a megbékélés szükségességéről.
- 22 órakor Kádár János beszéde hangzik el a rádióban, melyben a történeteket *dicsőséges felkelésnek* nevezi. A beszéd felvételről forog, Kádár ugyanis a reggeli felvétel óta ismeretlen helyen tartózkodik.

november 2.

- Reggel a kormány három delegációt állít össze:
- Losonczy Géza vezetésével Varsóba, a Varsói Szerződés felmondásáról és a szovjet csapatok kivonásáról tárgyalni;
- Nagy Imre vezetésével az ENSZ-közügylésre;
- Maléter Pál vezetésével a szovjet csapatkivonás gyakorlati végrehajtásáról tárgyalni.
- Király Béla vezérőrnagy kidolgozza Budapest védelmi tervét. A fontosabb pontokra tüzéségi ütegeket telepítenek.

november 3.

- Megalakul a nemzeti kormány. Tagjai: Nagy Imre, Tildy Zoltán, Kovács Béla, B. Szabó István, Bibó István, Farkas Ferenc, Kádár János, Losonczy Géza, Fischer József, Kelemen Gyula, Kéthly Anna, Maléter Pál. Kádár János nincs jelen, őt távollétében nevezik ki a kormány tagjának.
- Király Bélát kinevezik a nemzetőrség főparancsnokának.
- Délben szovjet-magyar tárgyalások kezdődnek a Parlamentben. Témái között van a csapatkivonások lefolytatása, a távozó csapatok ünnepélyes búcsúztatása és a szovjet hősi emlékművek megóvása. A magyar delegációt Maléter Pál vezeti.
- Megállapodás születik arról, hogy a tököli szovjet parancsnokságon folytatják a tárgyalásokat este.
- Maléter másnap 11 órára a Honvédelmi Minisztériumba rendeli a honvédség és a nemzetőrség magasabb rangú parancsnokait.
- 21 óra után Erdei, Maléter, Kovács István és Szűcs Miklós több katonai szakértő társaságában megérkezik Tököltre. Amikor Maléter hozzákezd a magyar kormány álláspontjának ismertetéséhez, megjelenik a teremben Ivan Szerov tábornok, a KGB vezetője, és letartóztatja a delegációt. Szerov mellett jelenik meg Piros László, Rajnai Sándor és több ÁVH-s tiszt is.

november 4.

- Éjjel Románia felől újabb szovjet csapatok lépik át a határt, és indulnak a főváros felé.
- 4:15-kor az ország egész területén megindul a szovjet támadás.
- 5:05-kor az ungvári rádió *Nyílt levél a dolgozó magyar néphez* címmel közleményt sugároz, melynek aláírója Kádár János miniszterelnök.
- A kormánytagok többsége (például Apró Antal, Kossa István, Münnich Ferenc, Dögei Imre, Rónai Sándor, Marosán György) a rádióból értesül, hogy a Kádár-kormány tagjai lettek.
- 4:30-kor a Szabad Kossuth Rádió a szokásos hírekkel kezdi meg műsorát.
- 5:20-kor Nagy Imre drámai hangon mond beszédet a szovjet támadásról és a kormány helyzetéről.
- Időről időre elhangzik a beszéd, több nyelven is.
- Reggel 6 és 8 óra között Nagy Imre és a kormány több tagja a Jugoszláv nagykövetségre érkezik.
- 8-kor a Parlamentet védő magyar egységek a szovjet támadás nyomására leteszik a fegyvert.
- A védelmi harcok a felkelési gócpontokra tolódnak át, Pongrátz a Corvin köz elvesztése után lemond a főparancsnokságról.

(A Wikipedia című szabad lexikonból idéztük)

A Magyar Művészetért-díjat kapták 1987-2006 között

Ágh István	Eötvös Péter	Ilia Mihály
Almási Tamás	Eperjes Károly	Illyés Kinga
Annus József	Esterházy Péter	Imre Zoltán
Asszonyi Tamás	Fábri Zoltán	Jancsó Adrienn
B. Nagy László	Farkas Árpád	Jankovics Marcell
Balikó Tamás	Farkas Zoltán	Jaskó István
Balla Demeter	Fehér Ferenc	Jókai Anna
Balogh Miklós	Fekete György	Juhász Ferenc
Bárdos Lajos	Ferencz István	Juhász Zoltán
Bella István	Finta József	Jurcsik Károly
Benedek György	Fodor Antal	Kaján Tibor
Berecz András	Fodor Sándor	Kaláka Együttes
Bereg-Szabolcs-Szatmár megye Építész Kamara	Foltin Jolán	Kallós Zoltán
Bereményi Géza	Földi Péter	Kányádi Sándor
Bessenyei Ferenc	Gál Sándor	Kardos István
Bódy Gábor	Gál Sándor (Felvidék)	Karsai Zsigmond
Borbándi Gyula	Garas Dezső	Keleti Éva
Borbás Tibor	Gergely András	Kerekes Éva (MM-Bubik István-díj)
Bozay Attila	Ghymes Együttes	Kerényi Imre
Böszörményi Géza	Gink Károly	Király Ernő
Bródy János	Gombos Gyula	Király László
Bubik István	Göcz János	Kobzos Kiss Tamás
Bucz Hunor	Grendel Lajos	Kocsár Miklós
Buda Ferenc	Gulyás Dénes	Kocsis Imre
Búza Barna	Gulyás György	Kocsis Zoltán
Cantemus Kórus	Gulyás Gyula	Kokas Ignác
Cziffra György	Gulyás János	Koltai Lajos
Czimer József	Gyarmathy Tihamér	Kondor Béla
Cseres Tibor	Gyarmati Livia	Korniss Péter
Cserhalmi György	Győrfi Sándor	Kós Károly Egyesülés
Csete György	Györgyfalvy Katalin	Kovács József
Csomós Mari	Győri Balett	Kozák András
Csoóri Sándor	Gyulai Líviusz	Kő Pál
Darázs Árpád	Gyurkovics Tibor	Kubik Anna
Dienes Gábor	Halmos Béla	Kubinyi Anna
Dobos László	Hamvas Béla	Kuncz László
Dohnányi Ernő	Harag György	Kunkovács László
Domokos Pál Péter	Havasi István	Kurtág György
Domonkos István	Herceg János	Lajkó Félix
Dresch Dudás Mihály	Herendi Porcelán-manufaktúra Rt.	Lászlóffy Aladár
Dubrovay László	Hervay Gizella	Latinovits Zoltán
Duray Miklós	Honvéd Együttes	Lázár Ervin
	Huszárik Zoltán	Lehoczky János

Liszt Ferenc Kamarazenekar
Lohinszky Loránd
Makovecz Imre
Mányi Ép. Stúdió
Márai Sándor
Markó Iván
Martin György
Marton László
Melocco Miklós
Mensáros László
Mészáros Ági
Mészöly Miklós
Mocsár Gábor
Molnár Edit
Muzsikás Együttes
Nádas Péter
Nagy Ervin
Nagy Gáspár
Nagy József (Josef Nadj)
Nagy Kovács Mária
Nagy László
Nagy-Kálózy Eszter
Nemeskürty István
Németh Ildikó
Novák Ferenc
Olasz Ferenc
Ópusztaszer
Orosz János
Ökrös Zenekar
Páll Ágoston
Páll Antal
Páll Magdi
Páskándi Géza
Pérel Zsuzsa
Péterfy László
Pilinszky János
Popova, Aleszja

Püski Sándor
Ráckevei Anna
Ragályi Elemér
Ratkó József
Reneszánsz Rt.
Rózsa György
Ruszt József
Samu Géza
Sánta Ferenc
Sára Sándor
Schéner Mihály
Schiffer Pál
Schinágl Gábor
Schrammel Imre
Sebestyén Márta
Sebő Ferenc
Seregi László
Sík Ferenc
Siklós Mária
Sinkovits Imre
Somogyi Győző
Somogyi József
Spiró György
Sütő András
Sváby Lajos
Szabados György
Szabó István
Szabó Szilárd
Szabóky Zsolt
Szakonyi Károly
Szalay Ferenc
Szántó Tibor
Szécsi Margit
Székely János
Szervátiusz Tibor
Szilágyi Domokos
Szirtes Ádám

Szokolay Sándor
Szörényi Levente
Szőcs Géza
Szóts István
Tamási Áron
Tari István
Taub János
Téka Együttes
Tímár János
Tímár Sándor
Tímár Viktor
Tiszatáj
Tolnay Klári
Tóth Bálint
Tóth Ildikó
Tóth Menyhért
Töröcsik Mari
Tózsér Árpád
Trill Zsolt (MM-Bubik István-díj)
Turányi Gábor
Udvardi Erzsébet
Udvaros Dorottya
Új Budapest Együttes
Ulman István
Utassy József
Vári Fábán László
Vass Lajos
Vidnyánszky Attila
Vigh Tamás
Vörös László
Vujicsics Tihamér
Wass Albert
Weöres Sándor
Zsigmond Dezső
Zsigmond Vilmos
Zsuráfszki Zoltán

A Magyar Művészetért Tiszteletbeli Emlékérem 1987-2005

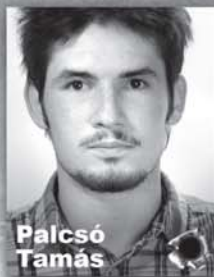
Bayer József
Csányi Sándor
Debrecen városa
Demján Sándor

Gubcsi Lajos
Kovács Gábor
Mádl Ferenc
Marjay Gyula

Nagy Endre
Székelyudvarhely:
Emlékezet Park
Szórádi Sándor

TARTALOMJEGYZÉK

Illyés Gyula: Egy mondat a zsarnokságról	3.	Nem akartunk ítélni még az ávosok fölött sem	
„A lakosság 90 százaléka fasiszta, mondta Rákosi...”		<i>Interjú Hári Istvánnal (Toronto)</i>	59.
<i>Interjú Sánta Ferencel az előzményekről</i>	10.	A „kanadaiak” története	
Igaz’ véres mese		<i>Interjú Fekete Tiborral (Calgary)</i>	60.
<i>Közös monológ Kulcsár Ervinnel (Toronto)</i>	12.	Segít vagy elárul...?	
A halottak között a mi kettőnk teste volt az élő fölt		<i>Felkai Ferenc emlékei, Toronto</i>	63.
<i>Emlékezés Ágh Istvánnal a Kossuth térre</i>	19.	Ördög a részletben	
Ágh István: A Parlamentnél	21.	<i>Szolnok, Rádió – orosz puccs, Kádárék</i>	
Összegyűjtött vallomások, Kossuth tér, 1956 ..	21.	<i>Idézetek Wirth Gábor tanulmányából az igazságról</i> ..	70.
Októberi fogadalom	22.	Wass Albert: Átoksori kísértetek (részletek)	78.
Magyar Katalin	23.	A láthatatlan lobogó	86.
Magyar Katalin halála az én veszteségem is volt		Véren vett ország	86.
és maradt		Sinkovits Imre: A Nemzeti dal éltet örökké	87.
<i>Interjú Kocsis Imrével</i>	25.	A századéval egyidős sorsom...	
Halottak napján	30.	<i>Interjú Búza Barna szobrászművésszel</i>	89.
A magyar nép követelései – A Magyar Ifjúság	31.	Álmaink voltak, és az élet kíméletlen nemet mondott	
Minden óra késedelem: emberélet!	31.	<i>Interjú Zsigmond Vilmossal</i>	92.
Villámriport a pesti utcákról – kijárási tilalom alatt ...	32.	Faludy György: 1956, te csillag	
Véres lap	33.	A terrible beauty is born, Yeats-tól	96.
Dudás József – Divide et impera!	34.	A hídon, Andaunál. És a mai hídjaink.	
Dudás József: Mind a huszonöt pont – amiért		<i>Beszélgetés Dr. Leo Wallnerrel Bécsben</i>	97.
a magyar nép felkelt, a forradalom követelése		Nagy Gáspár: A Fiú naplójából	103.
<i>(Magyar Függetlenség, nov. 2.)</i>	35.	Öröknyár: elmúltam 9 éves	103.
Déry Tibor: Barátaim	36.	Három megjegyzés: egy válasz	
Füst Milán: Emlékbeszéd	37.	Kodály és Illyés ünnepére – 1982	104.
Tamási Áron: Magyar fohász (részlet)	37.	Félelmen túli	104.
Szabó Pál: A parasztsághoz	37.	Valahol örökké	104.
Német László: Emelkedő Nemzet	38.	Felépítjük ’56 Katedrálisát	
Szabó Lőrinc: Ima a jövőért	39.	<i>Interjú Melocco Miklóssal</i>	105.
Dr. Püski Sándor nyilatkozata a Petőfi Párt (Nemzeti		Hans-Dietrich Genscher: Nagyon mélyen	
Paraszt Párt) Irányító Testülete szerepéről	39.	megérintett	111.
Sinka István: Ellopott Szivárvány	40.	Bartis Ferenc: És mégis élünk!	112.
Százezer udvar	40.	Gubcsi Lajos: Egy pisztoly a kútban	
Benjámín László: Elesettek	40.	<i>Apám emlékére, aki hazajött ’56-ban</i>	113.
Tamási Lajos: Piros a vér a pesti utcán	46.	Gubcsi Lajos: 1 árva mondat a szabadságról	114.
Kassák Lajos: A diktátor	47.	Rekviem a szabadságért – Október végi tiszta lángok	
Tamási Áron: Gond és Hitvallás	48.	<i>Interjú Szokolay Sándorral</i>	115.
Amit bírtam, beraktam a tárbá...		Márai Sándor – Mennyből az angyal	120.
<i>Közös monológ az utolsó napokról a Corvin közben</i>		A forradalom kronológiája	122.
<i>és vidékén – Terényi Ferencel (Toronto)</i>	54.	A Magyar Művészetért-díjat kapták	
		1987-2006 között	126.

Palcsó
Tamás

Veres
Mónika

Kaszás
Attila

**Az ellenséged
a szerelmed.
A történelem
a végzeted.**

ROCKMUSICAL

Horváth Péter - Mihály Tamás

56 csepp vér

**Horváth Péter – Mihály Tamás:
Mercutio dala**

Gondold meg – ki az aki számít,
Ki az aki, szeret,
Túrja a földet,
Süti a kenyeredet.
Fúti a gyárat, veti az ágyad,
És álmokat álmodik,
bátor álmokat –
rólad!

Gondold meg – ki az, aki kedves,
Aki mindig dajkált,
Aki ölében tartott,
s egy régi dalt tanított,
Vigasztalt, védett, áldott,
S ha kellett, vádolt:
Ez a sokszor tépett,
ezerszer bántott föld:
Magyarország!

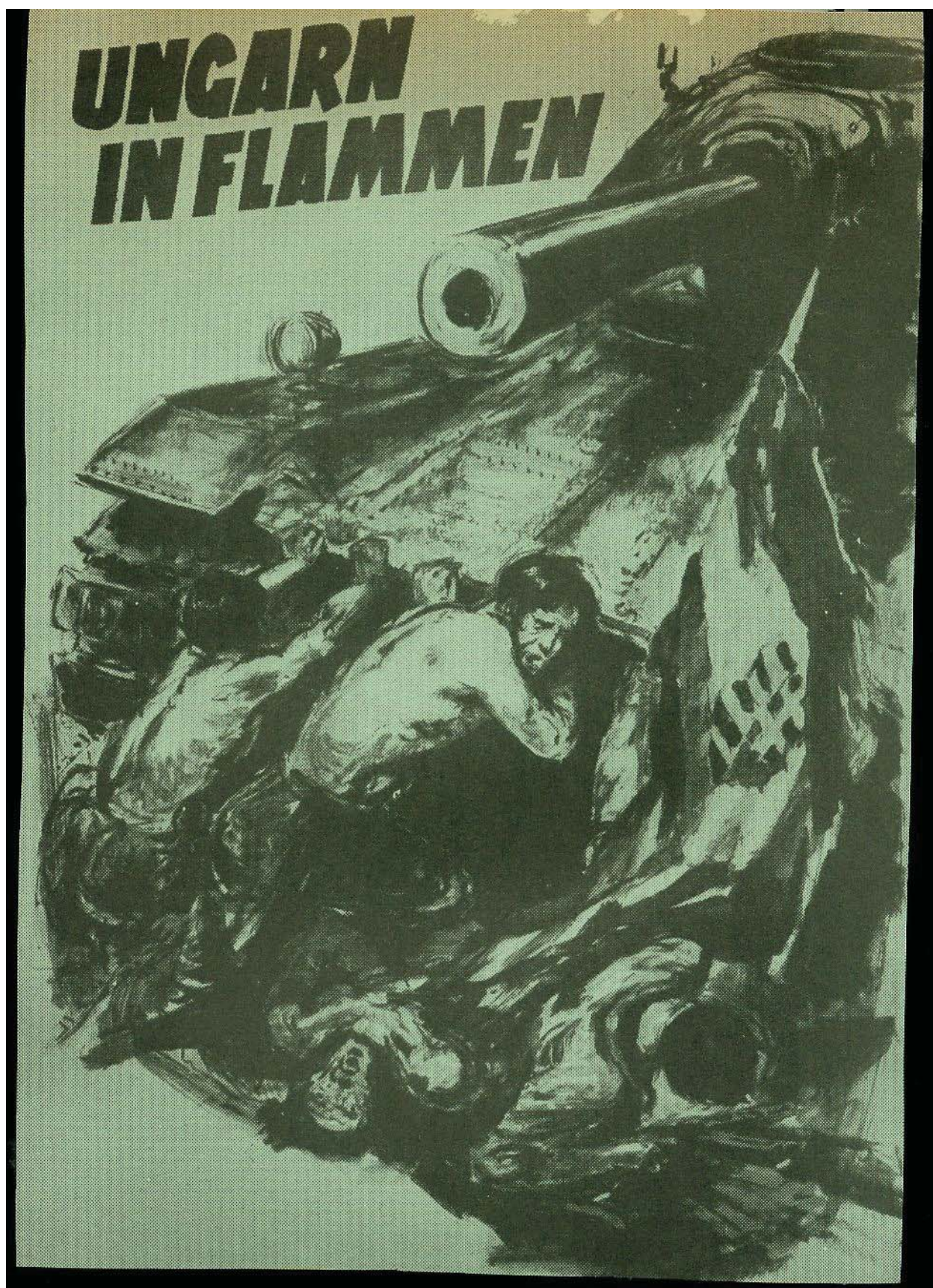
Maradj hűséges a földhöz,
Maradj büszke, egyenes és bátor!
Maradj tiszta, romlatlan lélek,
S ne fordulj,
ne fordulj el,
ne fordulj el,
Szülőhazádtól!

Gondold meg, ki az, aki ringat
akkor is, ha majd nem leszel.
Védi a híred, és őrzi az emlékedet.
S ha a szél elhordaná
haló poraidat,
magába fogadja újra,
hogy élj, élj tovább –
Magyarország!

Maradj hűséges a földhöz,
Maradj büszke, egyenes és bátor!
Maradj tiszta, romlatlan lélek,
És ne fordulj el,
Soha ne fordulj el,
ne fordulj el,
Szülőhazádtól!

/Elhangzik az 56 csepp vér rockmusicalben./ www.56cseppver.hu

Bemutató: 2006. október 19. és október 22., 19.00 óra Papp László Budapest Sportaréna

Zsigmond Vilmos archívumából